

KÖZELKÉP
NEMZETKÖZI VÁNDORLÁS

Szerkesztette
BLASKÓ ZSUZSA

Bevezető

1. Elvándorlás és bevándorlás Magyarországon a rendszerváltás után – nemzetközi összehasonlításban
2. Elvándorlás
  - 2.1. Migrációs szándékok a mai Magyarországon
  - 2.2. A Magyarországról kivándorlók társadalmi és demográfiai összetétele
    - K2.2.1. Magyar bevándorlók az Egyesült Királyságban
  - 2.3. Munkaerő-migráció, ingázás, kivándorlás. A magyarok munkavállalási célú emigrációját magyarázó tényezők hatása és változása az uniós csatlakozás óta
    - K2.3.1. Gyermekeket hátrahagyó migráció Magyarországon
  - 2.4. Az orvosmigráció ütemének változásai, 2003–2011
  - 2.5. A magyarországi orvosok külföldi munkavállalását befolyásoló tényezők
  - 2.6. A Magyarországra hazautalt pénzek és mérésük
  - 2.7. Visszatérő kivándorlók
    - K2.7.1. A hazatérést ösztönző közpolitikák Európában
3. Bevándorlás
  - 3.1. A bevándorlók munkaerőpiaci integrációja Magyarországon – népszámlálási helyzetkép
    - K3.1.1. Miért jobbak a bevándorlók foglalkoztatási mutatói?
    - K3.1.2. A bevándorlás szerepe az európai „foglalkoztatási csodákban”
  - 3.2. A bevándorlás hatása a hazai munkavállalók munkapiaci helyzetére Európában – összefoglaló az empirikus eredményekről
  - 3.3. Bevándorlók kulturális integrációját meghatározó tényezők
4. Migrációs fogalomtár

BEVEZETŐ

A *Közelkép* idei tárgyául a nemzetközi migrációt választottuk. A döntést az elmúlt évek eseménysorai indokolják: míg néhány évvel ezelőtt a korábban meglehetősen alacsony szintről ütemesen emelkedni kezdő kivándorlási folyamatok, addig 2015 óta az Európába érkező menekülthullám irányította a figyelmet a nemzetközi vándorlásra és benne Magyarország szerepére. A nemzetközi vándorlás az érintett országok munkapiaci folyamataiba mélyen beágyazódik, hat a foglalkoztatás szintjére, szerkezetére és a relatív bérszintekre. Az elvándorlás elemzése során a migrációs döntés munkapiaci motivációit, valamint a rövid és hosszú távú következményeket kell számba vennünk. A bevándorlás pedig a fogadó ország szemszögéből veti fel azt a kérdést, hogy egy (esetleges) nagyobb volumenű bevándorlási hullám milyen hatással járhat a már ott élők foglalkoztatására, illetve a bérszintekre.

Az itt bemutatott tanulmányok – Magyarországot a nemzetközi migrációs térben elhelyezve – ezeket a problémákat többnyire Magyarország nézőpontjából elemzik, illetve olyan nemzetközi kitekintést nyújtanak, amelyek számunkra (is) fontos kérdéseket segítenek megválaszolni. A témakört széles körben áttekintő bevezető tanulmányt követő második fejezetben a szerzők a magyarországi kivándorlás különböző jellemzőit elemzik. A harmadik, bevándorlással foglalkozó fejezet ugyan szintén a hazai folyamatok megértéséhez kíván támpontokat nyújtani, ám itt többségben vannak a kitekintő jellegű tanulmányok. Ez nem véletlen, hiszen a bevándorlás alacsony szintje miatt Magyarországon jelenleg igen kevés tapasztalat áll rendelkezésre a bevándorlás hatásaira vonatkozóan.

Hárs Ágnes bevezető tanulmánya egyszerre nyújt áttekintést a ki-, vissza- és bevándorlási folyamatokról oly módon, hogy a magyar helyzetet regionális összefüggéseiben, a többi új EU-tagállammal összehasonlítva vizsgálja. A statisztikai adatokon nyugvó elemzés legfőbb megállapítása, hogy Magyarország bár késve kapcsolódott be az Európát jellemző kelet–nyugat irányú migrációs áramlásokba, jelentős növekedés mellett mára a régióban közepesnek mondható éves elvándorlási szintet ért el, amelyet ugyanakkor korántsem ellensúlyoz bevándorlás.

Magyarországon egyelőre hiányoznak a szakirodalomból azok a standard munkapiaci elemzések, amelyek a kivándorlásnak a munkapiacra gyakorolt hatásait közvetlen módon elemeznék. Ennek oka egyrészt a megfelelő adatok hiánya, másrészt pedig a folyamatok viszonylagos újdonsága. A *Közelkép* kivándorlással foglalkozó fejezete ezért a munkapiaci következményeket közvetett módon bemutató, változatos megközelítéseket és adatforrásokat alkalmazó tanulmányokat tartalmaz. A (várható) munkapiaci hatásokra kö-

vetkeztethetünk a kivándorlás mértékéből, dinamikájából és a kivándorlók társadalmi összetételéből. Ezeket a tényezőket a kötet több tanulmánya is vizsgálja. *Sik Endre* és *Szeitl Blanka* a kivándorlási szándékok, az úgynevezett migrációs potenciál alakulását mutatják be. A migrációs potenciál ugyan nem mutat közvetlen összefüggést a megvalósuló migrációval, de segít megismerni a várható mozgások mértékét és a kivándorlók várható összetételét. *Blaskó Zsuzsa* és *Gödri Irén*, valamint *Hárs Ágnes* és *Simon Dávid* írásai már a megvalósult migrációról szólnak. Míg az előbbi a Magyarországról elvándorolt népesség széles körének társadalmi és demográfiai összetételét mutatja be többféle adatforrásra támaszkodva, addig *Hárs Ágnes* és *Simon Dávid* tanulmánya a munkaerő-felvételek alapján részletesen elemzi egy szűkebb, de fontos migráns csoport, a külföldön munkát vállalók számának és összetételének alakulását. A külföldön munkát vállalók egy speciális – és elsősorban a társadalmi következményeket tekintve fontos – csoportját alkotják azok, akik családot és benne kiskorú gyermeket hátrahagyva vállalnak külföldön munkát. A vándorlás ilyen formájában érintett családokat számszerűsíti *Blaskó Zsuzsa* és *Szabó Laura* keretes írása.

Az elvándorlás várható munkapiaci hatásainak megértését tovább mélyítik azok a tanulmányok, amelyek a kivándorlók heterogén csoportja helyett egy-egy konkrét szakmai részpiacra koncentrálnak. A kötetben szereplő két orvosmigrációs tanulmány (*Hárs Ágnes* és *Simon Dávid*, valamint *Varga Júlia* elemzése) részletes és pontos képet ad arról, hogy hogyan és milyen tényezők hatására alakult az orvosok elvándorlása az elmúlt mintegy másfél évtizedben Magyarországon. Az Egyesült Királyságba vándorolt magyarokra „közelít rá” *Moreh Christian* keretes írása, bemutatva a Magyarországról az Egyesült Királyságba irányuló mozgások főbb trendjeit és az ott élő magyar bevándorlók munkapiaci jellemzőit.

A veszteségek mellett a kivándorlásnak kedvező hatásai is lehetnek a kibocsátó országra számára. Ilyenek a kivándorlók által hazaküldött, sokszor nemzetgazdasági szinten is jelentős mértékű jövedelmek, valamint a visszatérő migránsok által külföldön felhalmozott, majd otthon befektetett emberi tőke is. *Kajdi László* elemzése a Magyarországról kivándorlók által hazaküldött pénz volumenének alakulását mutatja be, kitérve ezek mérésének nehézségeire is. *Horváth Ágnes* összefoglaló áttekintést nyújt a Magyarországra történő visszavándorlásról, és bemutatja a régió egyéb országaiban készült visszavándorlásról szóló vizsgálatok fő következtetéseit. Ugyanezt a témát érinti *Kálmán Judit* keretes írása, amely a visszavándorlást támogató közpolitikai programok nemzetközi tapasztalatait tekinti át. Ezek az írások egyúttal árnyalják a ki- és bevándorlás egyszerűsítő dichotómiáját, hiszen – ahogyan az *Hárs Ágnes* bevezető tanulmányából, valamint *Moreh Christian* írásából is világossá válik – megtévesztő lenne a kivándorlásról mint egyirányú folyamatról beszélni. Napjaink európai migrációs áramlá-

saira különösen jellemző a *fluiditás*, az oda-, vissza- vagy éppen továbbvándorlások egymásutánja.

A harmadik fejezet a bevándorlással foglalkozik, illetve a befogadó országokat érintő munkapiaci hatásokat veszi számba. *Gödri Irén* népszámlálási adatokon mutatja meg, hogy milyen tényezők alakítják a magyarországi bevándorlók foglalkoztatási esélyeit, illetve hogy a munkapiaci esélyek hogyan különböznek a bevándorlók különböző csoportjai között. Elemzéséből kiderül, hogy a bevándorlók munkapiaci mutatói Magyarországon nemcsak hogy nem maradnak el a hazai népességtől, hanem a csoport összetételének (főként magasabb iskolázottságának) köszönhetően még felül is múlják azokat. Az eredményeket *Károlyi Róbert* keretes írása árnyalja, amely szerint a bevándorlóknak a magyarországi születésűekhez képest tapasztalt eltérő foglalkoztatottságát összetételük eltérései mellett egyes jellemzőik sajátos munkapiaci hatásai is magyarázzák. *Köllő János* keretes írásából kiderül, hogy – bár bevándorlóknak a hazai népességhez képest a 15–64 éves korcsoportban Magyarországon tapasztalt munkapiaci előnye inkább kivételnek számít Európában – egy szélesebb korosztályt tekintve a bevándorlók számának növekedése a gazdasági válság előtt több európai országban is döntő mértékben járult hozzá a foglalkoztatás jelentős emelkedéséhez.

Bördös Katalin, *Csillag Márton* és *Orosz Anna* szakirodalmi áttekintése a bevándorlóknak a fogadó ország munkavállalóinak foglalkoztatottságára és bérszintjére gyakorolt hatását elemző vizsgálatok következtetéseit foglalja össze. Ezek tanúsága szerint a bevándorlás rövid távú munkapiaci hatása elhanyagolható, hosszabb távon pedig inkább pozitív következmények mutathatók ki. *Horn Dániel* és *Kónya István* nemzetközi adatokon végzett elemzése a kulturális és a gazdasági asszimiláció közötti kapcsolatot vizsgálja. Elemzésük 16 országra vonatkozóan megerősíti a Gödri Irén tanulmányában is előrevetített következtetést: a nyelvi asszimiláció fontos előjelzője a bevándorlók munkapiaci sikerességének. A Közelkép utolsó írásában *Tóth Judit* ismerteti és érthetővé teszi a migrációs diskurzusban megjelenő legfontosabb jogi kategóriákat.

A Közelkép összeállításakor arra törekedtünk, hogy a migráció állandó mozgásban lévő folyamatait a kötet megjelenéséhez minél közelebbi időpontra megmutathassuk. Több esetben ez valóban azt jelentette, hogy a szerzők a 2016 elején éppen hogy elérhetővé váló, legfrissebb adatokat elemzik. Más esetekben azonban a 2011-es népszámlálásig kellett visszanyúlni ahhoz, hogy egyes kérdésekre választ kaphassunk. Ez természetesen felveti az időszerűség kérdését, ám úgy ítéltük meg, hogy az így vizsgált kérdések fontossága miatt nem tekinthetünk el ezeknek az elemzéseknek a közlésétől.

A kötetben szereplő írások nem reflektálnak közvetlen módon az Európát sújtó menekültválságra. Ennek magyarázata kettős. Egyrészt munkapiaci szempontból nincsen jelentősége annak, hogy az országban munkát vállalni kívánó bevándorló menekültként vagy (gazdasági) migránsként érkezett-e az

országba. A várható munkapiaci következmények mindkét esetben hasonlóan alakulnak, illetve azokat ugyanazok a tényezők határozzák meg – ennek megfelelően tehát a bevándorlók integrációjának feltételeit boncolgató *Közelkép*-tanulmányok megállapításai a menekültek munkapiaci integrációjára is érvényesek. Másrészt pedig, ahogyan azt korábban már jeleztük, válogatásunk a munkapiaci szempontból releváns, Magyarországot érintő áramlásokkal foglalkozik. Az Európába jelenleg érkező menekültek tömegei pedig vagy eleve elkerülik Magyarországot, vagy pedig, ha be is érkeznek az országba, többségük nem itt kíván letelepedni és munkát vállalni.

1. ELVÁNDORLÁS ÉS BEVÁNDORLÁS MAGYARORSZÁGON A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN – NEMZETKÖZI ÖSSZEHAISONLÍTÁSBAN

HÁRS ÁGNES

A kelet-európai régióban a rendszerváltással szabadabbá váltak a határok, megszűnt a kiutazás állami kontrollja, az egyes országok – bár eltérő intenzitással – ismét szereplőivé váltak a nemzetközi migrációs folyamatoknak. Magyarországon az elmúlt csaknem tíz évben a gyorsan növekvő elvándorlás, majd 2015 óta az erőteljes menekülthullám irányította a közbeszédet és a szakemberek érdeklődését is a migráció jelenségére. Alig tíz éve még alacsony elvándorlásról, a mobilitási hajlandóság hiányáról s még korábban a régióban viszonylag jelentős bevándorlásról szóltak a szakmai viták.

Mekkora valójában a magyarországi elvándorlás, mikor és hogyan változott ez, és hol a helye a gyorsan megindult kelet-európai emigrációban? Az elvándorlást ellensúlyozza-e bevándorlás? A bevezető fejezetben a leíró statisztika eszközeivel megvizsgáljuk a Magyarországon érzékelt változásokat, szembe-ítve a többi kelet-európai országban lezajlott folyamatokkal. Összehasonlító statisztikákkal bemutatjuk, hogy miként alakult a migráció a többi kelet-európai országban, ahol a magyarországihoz hasonló módon és hasonló környezetben változtak a vándorlást meghatározó feltételek. A terjedelmesebb első rész az elvándorlásról, a második rész a bevándorlásról szól, végül a Magyarország számára fontos következtetéseket összegezzük.

Elvándorlás a kelet-európai országokból

Változások és várakozások

A rendszerváltással a határok újbóli szabad átjárhatósága a bevándorlás, az elvándorlás és a visszavándorlás terén is új lehetőséget teremtett a kelet-európai rendszerváltó országokban élők számára. A migráció többé nem volt egyszeri és egyirányú, a nyitott határok mellett természetessé vált a folyamatos mozgás, az el- és a visszavándorlás. A régiók közötti jelentős gazdasági különbségek miatt közgazdászok az 1990-es évek elején – a kiutazás korábbi kontrolljának a megszűnése után – erőteljes migrációs nyomást és dinamikát jósoltak a rendszerváltó kelet-európai országokból a világ fejlettebb régiói irányába (*Layard és szerzőtársai*, 1992). Az egységesülő Európa és így annak a lehetősége, hogy az Európai Unió munkapiaca megnyílik a kelet-európai országok polgárai előtt, kelet–nyugat irányú migrációs várakozásokat indított el Európán belül, és már az előkészítés időszakában ténylegesen megindította a kelet-európai migrációt Európa fejlettebb országai felé. A mobilitást akadályozó adminisztratív korlátok fokozatos leépülése más régiókhoz képest könnyeb-

bé tette – és ezzel ösztönözte – az Európán belüli mozgást, és csökkentette a migrációval járó anyagi és nem anyagi jellegű terheket.

A szabad mozgás lehetősége valójában a migráció révén a klasszikus Harris–Todaro-modell szerinti határok nélküli munkaerő-allokáció szabadságát jelentette az európai egységes munkapiacon (*Harris–Todaro*, 1970). Azok a kutatások, amelyek az országok közötti GDP-különbségek alapján becsülték meg a migráció mértékét és jellemzőit (*Bauer–Zimmermann*, 1999, *Boeri–Brücker*, 2001, *Dustmann és szerzőtársai*, 2003), valamint amelyek a migrációs szándékokat és lehetőségeket elemezték, erőteljes, országonként eltérő intenzitású mobilitást vetítettek előre. A kutatások többsége a befogadó országokra vizsgálta a fokozatos piacnyitást (*Boeri–Brücker*, 2005, *Baas–Brücker*, 2008), majd a megvalósult migráció gazdasági hatását (*Kahanec–Zimmermann*, 2010, *Kahanec*, 2013).

A lehetséges fogadó országokban a migrációt korlátozó szabályozások, mindenekelőtt a munkavállalás lehetőségének a korlátozása az Európai Unió bővüléséig határt szabott a feltételezett folyamatok szabadságának és intenzitásának, miközben részben kétoldalú egyezményekkel terelt munkavállalási célú vándorlás kísérté az európai uniós integrációt előkészítő időszakot (*Hárs*, 2003). Amikor a munkavállalás 2004-ben végül szabaddá vált, erőteljes munkavállalási célú migráció indult el a lehetséges irányokba.

Az Európai Unió csatlakozási okmánya szerint az EU–15 tagállamai legfeljebb hét évre korlátozhatták Málta és Ciprus kivételével a nyolc új tagállam (EU–8) állampolgárainak a foglalkoztatását egyéni munkavállalóként. Csupán három ország nyitotta meg munkaerőpiacát 2004 májusában: az Egyesült Királyság, Írország és Svédország. A legfeljebb hét-éves átmeneti időszakkal az országok többsége részben élt és fokozatosan nyitott, míg az Európai Unió keleti régióival határos Németország és Ausztria kihasználta a teljes átmeneti időszakot, elhalasztva a szabad munkavállalást 2011 májusáig. Az átmeneti időszakban korlátozott módon vállalhattak az EU–8 polgárok munkát az érintett országokban. 2007-ben Románia és Bulgária csatlakozását követően csak az EU–8 országok nyitották meg munkapiacikat (Magyarország kivételével) Románia és Bulgária munkavállalói előtt, két év múlva Dánia, Görögország, Portugália, Spanyolország és Magyarország is. A többi EU-tagállam 2014-ig elodázta a szabad munkavállalás lehetőségének a megadását.

A következőkben ennek a folyamatnak az intenzitását, a vándorlás nagyságát, valamint az országok közötti eltéréseket, az arányokat és a trendeket vizsgáljuk meg.

Az adatokról

Az emigráció nemzetközi összehasonlítását megnehezíti az adatok korlátozott elérhetősége és megbízhatósága. A célországokban rendelkezésre állnak a bevándorlási adatok egy régió országaiból, a kibocsátó országokból való elvándorlás pedig úgynevezett tükörstatisztikákkal – a fogadó országokban megjelenő migránsállománnyal – közelíthető. Az emigráció nagyságára ezért – célországonként egy-egy adott országból elvándorlókra elérhető adatok alap-

ján – *összegzett tükörstatisztikákat* számítottuk. A rendszerváltás óta eltelt időszakban a kelet-európai országok vándorlásának jelentős része Európán belül zajlott, s még inkább így volt ez az EU bővítését követően. Ezért a rendszerváltást követő időszak elvándorlását vizsgálva nem hibázunk nagyot, ha az EU-n belüli kelet–nyugati irányú vándorlásra szorítkozunk.¹

A globális (ENSZ- és OECD-) adatforrások születési ország szerint definiált migrációt tartalmaznak. Ez az állampolgárság alapján számított statisztikáknál lényegesen magasabb migráns populációt és jelentős Európán kívüli migráns népességet mutat, ami félrevezető lehet. Az EU–8+2-ben született és a legjelentősebb Európán kívüli célszörszágokban (Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália, illetve Bulgária esetében Törökország) élők 70–90 százaléka régen emigrált, és már a befogadó ország állampolgára volt 2000-ben.² 2000 és 2015 között az elvándorlás fő iránya az EU volt, összességében az emigráns népesség körében 20–30 százalékkal emelkedett az EU-országokból származók részaránya.³

Két adatforrás alapján számítottunk összegzett tükörstatisztikákat kibocsátó országok szerint: a 2011. évi országokénti népszámlálás felhasználásával, illetve a népességszám alapján az EU–8 + 2 egyes országaiból az EU–15 országokba vándorlókról évente és országoként publikált adatok alapján.⁴ Az adatok tartalma szerint a tartós (a szándék szerint egy évnél hosszabb idejű) emigrációt vizsgáljuk. Egy-egy ország külföldön élő állampolgárait tekintettük emigráns népességnek, feltételezve, hogy ez a születési országukhoz jobban kötődő, közelmúltban emigráltak legjobb közelítése. Az összegzett tükörstatisztikákat *online* felületen elérhető adatbázisokból számítottuk oly módon, hogy minden kibocsátó országra külön-külön azonosítottuk azon állampolgárait, akik az EU–15 valamelyik országában regisztráltak, majd ezeket a számokat összegeztük.⁵ A népszámlálási adatok megbízhatóbbak, a 2011-ben mért emigráns népességet (az adott országban élő külföldi állampolgárokat) mutatják. A népességszám-adatok évente az egyes országokban élő migránsok nyilvántartásából származnak, az időbeli változások vizsgálatára is alkalmasak, azonban hiányosak, de pótlásokkal összehasonlításra alkalmassá tehetők.

A tükörstatisztika az egyes kibocsátó országokból az EU fejlettebb országaiba tartósan (rendszerint legalább egy éve) költözöttek létszáma alapján évente képzett mátrixokkal számítható. Mivel a számításhoz a mátrixoknak teljesnek kell lenniük, és az online adatbázis több országban hiányos, az adatokat imputálni és a megfelelő népszámlálásokkal harmonizálni kellett. Az adatmátrixok pótlásához 2011-ig *Fic és szerzőtársai* (2011) adatait használtuk, illetve az időközben frissített Eurostat-adatokkal a korábbiakat korrigáltuk. Az utolsó három év hiányzó adatait az említett forrásnak megfelelő eljárásokkal pótoltuk. Az Egyesült Királyságban élőkre vonatkozó hiányzó adatok pótlásához a megfelelő növekedést becsültük az országba belépők új társadalombiztosítási száma (NINO) alapján. A kis létszámú és a korábbi években nem növekvő migrációt egyes országokban változatlanul tételeztük. Így a becsült értékek kis torzítását is figyelembe véve, a folyamatokat jól közelítő adatforrást kaptunk. Az így számított migráns népességre vonatkozó adatokban a migránsok az egyes országok eltérő számbevételeiből fakadóan nem pontosan harmonizálhatók, de az összehasonlításokat ez nem zavarja, hiszen az minden ország esetében évről évre ugyanúgy történik.

1 Az Európai Unió belüli szabad mozgás szabályai is eltérnek az egyéb irányú migrációtól, ezért célszerű a külön elemzés. Ahol lehetséges volt, ott a teljesség kedvéért a munkapiaci szempontból hasonló státusú EGT-országokra, mindenképp Norvégiára és Svájcra is kiterjesztettük a számítást.

2 Saját számítások a népszámlálási adatok alapján: [OECD DIOC adatbázis](#).

3 Az [ENSZ migrációs adatbázis](#) alapján).

4 A kézenfekvő lehetőség ellenére nem használhattuk az Európai munkaerő-felmérés (*European Labour Force Survey, EU-LFS*) adatait tükörstatisztika számítására, mert a migránsok állampolgársága, illetve születési helye szerint azok csak anonimizáltan érhetőek el.

5 a népszámlálási adatok elérhetősége: [Census](#), a népességszámstatisztikáé: [Eurostat](#).

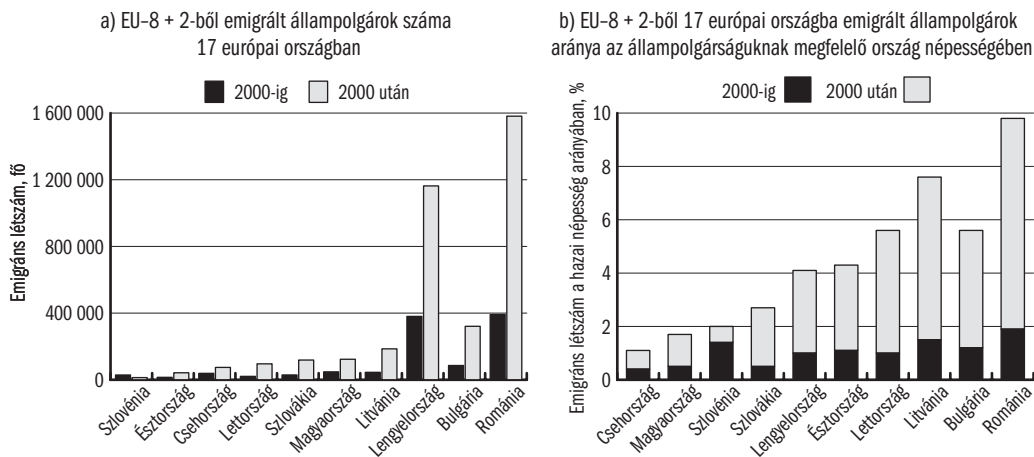
Az áramlásokat jól leíró összehasonlítható adatok hiányában a migráció változását az egyes időpontok közötti állományváltozás hagyományos módszerével közelítjük, így az adatok a letelepedett és legalizáltan külföldön élők adott pillanatban jellemző – részben változó és cserélődő – sokaságának a bemutatására korlátozódnak. Ezzel alábecsüljük a teljes – rövidebb vagy hosszabb ideig – külföldön élő emigráns népességet, és nem tudjuk megmutatni a migrációban érintettek, az áramlásokban résztvevők teljességét. A számok tehát a tartósan elköltözött emigráns népesség méretének alsó becslését adják. A statisztikai összehasonlítással az elvándorlás mértékét és az arányokat vizsgáljuk. Az elvándorlást motiváló tényezőket, szerkezetét és hatását célzott kutatások alapján elemezhetjük.

Az emigráns népesség nagysága

Az 1.1. ábrán a censusadatokból összegzett tükörstatisztikákkal egy adott időpontban, 2011-ben, kibocsátó országok szerint látható a Nyugat-Európában élő kelet-európai emigráns népesség, különválasztva a 2000 előtt és azt követően elvándoroltakat.⁶ A jelenlegi migrációs folyamat nagyságát pontosabban közelítő adatot kapunk a 2000 utáni időszakot vizsgálva. Az 1.1. ábra a) része az emigránsok népszámlálások alapján számított létszámadatait mutatja 2000-ben és 2011-ben: az ebben az időszakban végbement növekedés jelentős. A létszám szerint a teljes kelet–nyugati emigrációt a lengyel és a román elvándorlás dominálja.

6 A korszakolást a korábbi census időpontja határozza meg. Ez a korszakhatár közelítően alkalmas arra, hogy az Európai Unió bővülését és a szabad munkaerőmozgást jellemző időszakban megnövekedett migrációt elkülönítve vizsgáljuk a korábbiaktól.

1.1. ábra: Az EU-8 + 2-ből az EU-15-be és két EGT-országba 2000 előtt vagy azóta érkezett bevándorló népesség, állampolgárság szerint, 2011

Megjegyzés: A két EGT-ország: Norvégia és Svájc.

Forrás: Saját számítások az egyes országok 2011. évi népszámlálás adatai alapján.

A kibocsátó országok szempontjából az igazán fontos kérdés az, hogy az ország népességének mekkora hányada él külföldön. Az arányokat a 2011. évi népszámszámhoz viszonyítva mutatja az 1.1. ábra b) része. A 2011-ben külföldön élők többsége 2000 után érkezett, 2000–2011 között a népesség eláramlása a balti országok közül Lettországból és Litvániából, emellett Bulgáriából és Romániából volt a legjelentősebb. Lengyelországból – a számottevő emigráns népesség ellenére – az elvándorlás aránya a középmezőnybe tartozott Észtországgal és kicsit lemaradva Szlovákiával együtt, és alacsony volt Csehországból, Szlovéniából és Magyarországról is.

Az előzőekben az összegzett tükröstatistikák segítségével egy-egy ország teljes népességéhez viszonyítottuk az emigránsok számát. A népszámlálásokból látható, hogy az emigráns népesség 85–90 százaléka minden országban 50 éves vagy fiatalabb, ezért a valósághoz közelebb áll, ha az elvándorlási arányt a kibocsátó ország 50 év alatti népességéhez viszonyítjuk. Így a megfelelő fiatalabb korcsoporthoz arányítva az előzőekben számítottakhoz képest közel másfélszeres az elvándoroltak aránya. 2011-ben a 15–49 éves aktív korú román állampolgárok 15 százaléka, a litvánok 12 százaléka, a lettek és a bolgárok 9 százaléka, az észtek és lengyelek több mint 6 százaléka, a szlovákok, csehek, szlovének és magyarok 2–4 százaléka élt Nyugat-Európa országaiban.

Az összegzett tükröstatistikák szerint a népszámlálás alapján azt is látjuk, hogy az emigráns népesség nagy része aktív, ami a várt folyamatoknak megfelelően gazdasági, munkavállalási célú migrációra utal. 2000 után a 15–64 éves emigráns kelet-európaiak aktivitása messze meghaladta az EU–15 országokra átlagosan számított 60 százalékos aktivitási rátát. Különösen magas volt a lett, litván, lengyel, szlovák és magyar emigránsok aktivitási rátája (80 százalék körüli), ettől alig maradt el a román és a bolgár arány (76–77 százalék). A cseh 75 százalék, az észt és a szlovén aktivitási ráta kicsit alacsonyabb (71–73 százalék) volt.

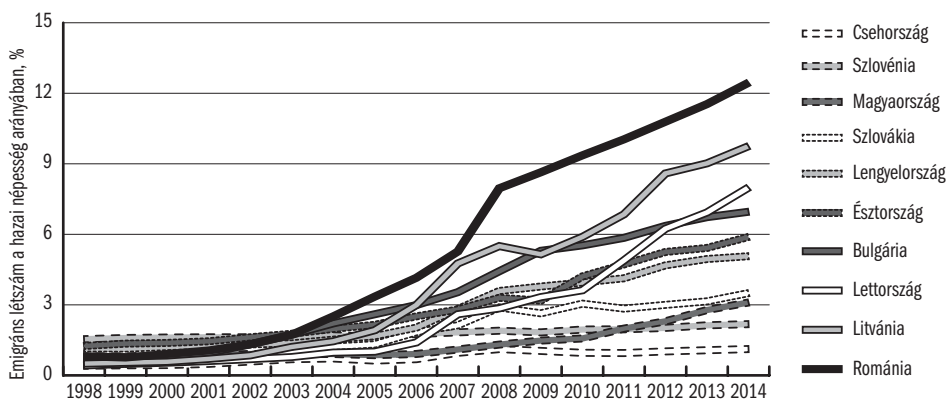
Az elvándorlás dinamikája a külföldön élők arányának a változása alapján

Az országok szerint 2011-re vizsgált arányok pillanatképet adnak az egyes kelet-európai országokban az elvándorlás nagyságáról. A népességstatistika alapján számított összegzett tükröstatistikák az elvándorlás időbeli változásáról adnak jelzést. Azt nem látjuk az adatokból, hogy mennyien költöztek el, és mekkora a hazatérők aránya, a trendek a *nettó elvándorlást* és annak változását mutatják. Az emigráns népesség hazai népességen belüli arányát látjuk évente és országonként az 1.2. ábrán. Az EU-csatlakozást követően gyors növekedés indult el minden országból. Míg 2004-ben a hazai népességhez képest a Nyugat-Európában élő kelet-európaiak statisztikában látható aránya alig 1-2 százalék volt, 2004 után az arány szinte minden országban nőtt. A növekedés üteme országonként eltérő.⁷ Romániából és a balti országok közül Lettor-

⁷ A 2004-ben történt gyors növekedést jelző statisztikákban az is szerepet játszott, hogy a korábban már (nem legálisan) külföldön tartózkodók regisztrálására csak ekkor került sor. A migráció hirtelen növekedése az erős migrációs hajlandóságot mutató országokból érkezők korábbi nem regisztrált jelentős létszámát tette láthatóvá, ez a változás az időben elsimult.

szágból és Litvániából különösen intenzív az elvándorlás. Ettől elmaradva is jelentős mértékű és folyamatos – bár az élbolynál kisebb mértékű – Lengyelországból, Észtországból és Bulgáriából a kivándorlás. Az előbbiektől lassan elmaradt a szlovák kivándorlás aránya, miközben hasonló szintre emelkedett a magyaroké. A cseh és szlovén emigráció változatlanul alacsony.⁸

1.2. ábra: Az EU-15 országokban élő EU-8 + 2 állampolgárok aránya az állampolgárságuknak megfelelő ország népességében (január 1-re vonatkozó értékek)

Forrás: Saját számítások az egyes országokban élő külföldi népesség állampolgárság szerinti Eurostat-adatok alapján, a hiányzó adatok kiegészítve a már leírtak szerint.

Jól elkülöníthető időszakokra osztható az elmúlt másfél évtized: az EU-8 országok uniós csatlakozást megelőző időszakára (2004 előtt), a válságig tartó kezdeti gyors migrációs évekre (2004–2008), a válságra (2008–2010) és végül a német és az osztrák munkapiac megnyitásának időszakára (2010 után). A gyors növekedést a válság rövid időre megtörte, de a folyamatok tartósak tűnnek, az egyes időszakokban országoként különböző intenzitású volt az elvándorlás. Az 1.3. ábra az előző ábrán látott összegzett tükörstatisztikákból számított emigráció éves átlagos változását mutatja az egyes időszakokban az állampolgárságuknak megfelelő ország népességének arányában.

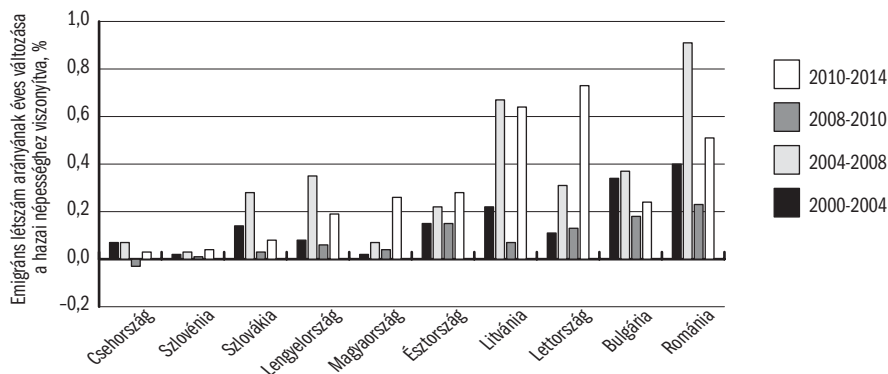
Az EU-8 többségéből már a csatlakozást megelőzően volt több-kevesebb elvándorlás, de 2004 után hirtelen megugrott, a válság időszakában mindezt lelassult, és 2010 után ismét felgyorsult. Az EU-8 közül a balti országokban a válságot követően folytatódott az azt megelőző intenzív növekedés, Lengyelországban és különösen Szlovákiában – ahol a gazdasági folyamatok kedvezően alakultak – elmaradt a válság előttitől. Csehországot és Szlovéniát az elvándorlás lényegében nem érintette. A csatlakozás idején még Magyarországon is hasonló volt a helyzet, 2010 után azonban már jelentősebb mértékű migráció indult el. Bulgáriában és Romániában valamelyest eltérnek a folyamatok. A két ország 2007-ben történt csatlakozását megelőzően már jelentős volt az elvándorlók aránya,⁹ ezt követően tovább erősödött, majd a válság

8 Elvben becsülhető az elvándorlás országoként az EU-LFS szerinti tükörstatisztikák alapján is, noha az adatok anonimizálás elérése nem lehetséges. Ilyen számításokat közöl az EU (2014) – az LFS 2013-as adatai alapján – a 15–64 éves népesség migrációjára, az eredmények nagyon közel vannak az általunk számítottakhoz.

9 Jellemző volt a Spanyolországba irányuló, kétoldalú szerződésekkel terelt, továbbá irreguláris és ismétlődő amnesztikák révén legalizált Olaszországba irányuló munkavállalási célú migráció (vö. Peixoto és szerzőtársai, 2012).

után a nagyon intenzív növekedés mérséklődött. Ebben vélhetően a dél-európai fő célszágok gazdaságának a romló felszívóképessége játszhat szerepet.

1.3. ábra: Az EU-15-ben élő EU-8 + 2 állampolgárok arányának éves változása az állampolgárságuknak megfelelő ország népességében, január 1-re vonatkozó értékek

Forrás: Saját számítások az egyes országokban élő külföldi népesség állampolgárság szerinti Eurostat-adatok alapján, a hiányzó adatok kiegészítve a már leírtak szerint.

Magyarországon az elvándorlás – a többi országtól eltérően – megkésve indult el. A csatlakozással beindult erős migrációs szívó hatás kismértékben érvényesült, a válság és következményei, az elkerülhetetlen megszorításokkal járó reformok a 2000-es évek második felében, majd a 2010 óta regnáló kormány intézkedései egy irányba mutatva jelentettek migrációt ösztönző hatást (Hárs, 2013). Az elvándorlás aránya ugyan elmaradt az EU-bővülés kedvező környezetében számos országban tapasztalt erőteljes – éves átlagban a hazai népesség 0,4 százalékát közelítő vagy azt meg is haladó – elvándorlási aránytól, de elérte a közepes intenzitású elvándorló országokra jellemző, átlagosan évi 0,2 százalékos arányt. Magyarországon népességének 3,1 százalékát tette ki az EU-15-be vándorlás mértéke 2014 elején az összegzett tükörstatisztikák-ból számítva. Az EU csatlakozást követően 2004–2014 között a külföldön élő magyar népesség aránya 2,2 százalékkal növekedett. Az elvándorlás 2007 után fokozatosan emelkedett, majd 2010 után gyorsult fel, és 2010 és 2014 között 1,6 százalékkal nőtt a külföldre költözött aránya. A 2007 után érzékelt elvándorlási ráta növekedése szerény, de eltérően Csehországtól vagy Szlovéniától, a folyamat nem állt meg a válság időszakában. A hazai szakirodalomban ez a szerény növekedés már érzékelhető volt (vö. Blaskó és szerzőtársai, 2014, Hárs–Simon, 2015).

A Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala (KEK KH) személyi adat- és lakcímnnyilvántartása alapján a 18–49 évesekre vonatkozó, 2013 elején egy időpontra számított legmegbízhatóbb állományi (*stock*) becslése szerint 335 ezer fő élt életvitelszerűen külföldön (KSH NKI, 2013). A teljes népességhez számítva ez mintegy 3,4 százalékot jelent. A két becslés hasonló időpontra mért nagyságában az eltérést az adat-

tartalom különbözősége megnyugtatóan magyarázza, mindenekelőtt a számított tükörstatisztika adatait technikai okból regionálisan lehatároltuk a vizsgálatunk időszakában legfontosabb EU-15 régióra. A tükörstatisztika adatai az elvándorlás alsó becslését jelentik, azt tudjuk, mennyien élnek legalább tartósan a tükörstatisztika alapján az EU-15-ben.

Migráció, munkapiac és gazdasági kilátások

Az új EU-tagállamokból induló elvándorlást alapvetően munkavállalási cél motiválta: mindvégig magas volt az emigránsok munkavállalási hajlandósága és aktivitási rátája (*Kahanec és szerzőtársai*, 2010). Az országok közötti gazdasági különbségek alapján az elérhető bérnyereség, a kelet-európai kedvezőtlen munkapiaci helyzet (a munkanélküliség szintje) és a gazdasági kilátások mellett országspecifikus sajátosságok is alakították a kivándorlás folyamatát.

Az alfejezet végén található *F1. Függelék F1.1. ábrája* stilizált tények alapján mutatja országonként a kelet-európai elvándorlást befolyásoló főbb tényezők együttmozgását: a munkanélküliség alakulása a munkapiaci hatásokat, a GDP éves változása a gazdasági kilátásokat. *Oblath* (2014) alapján az országok közötti jelentős bérkülönbségek hatásának állandóságát feltételezzük.¹⁰

A rendszerváltás során átalakult a gazdasági szerkezet, a munkahelyek tömege tűnt el. A 2000-es évek első felében az EU-8 többségében magas volt a munkanélküliség, és kedvezőtlenül alakultak a foglalkoztatási kilátások. A balti országokban a 10 százalék feletti, Lengyelországban és Szlovákiában a 20 százalékot is meghaladó munkanélküliség miatt – a szabad munkavállalás és a fogadó országokban szinte korlátlan munkaerő-kereslet teremtette lehetőségek közepette – gyorsan elindult az elvándorlás. A magas munkanélküliség gyorsan csökkenni kezdett, majd a válság által súlyosan érintett balti országokban ismét magasra szökött, újabb migrációt indukálva, ami újból enyhítette a munkanélküliséget. Lengyelországban a válság hatása mérsékeltebb volt, Szlovákia is gyorsan stabilizálódott, az elvándorlás nettó növekedési üteme lelassult, amiben a visszavándorlás is szerepet játszott. Lengyelországban, a balti országokban és Szlovákiában a munkanélküliség csökkenését gazdasági növekedés kísérte (*Kaczmarczyk és szerzőtársai*, 2010, *Hazans–Philips*, 2010).

A migráció azonban nem oka a javulásnak, az egyes országok gazdasági növekedési ciklusa határozta meg a gazdasági mutatók javulását, az elvándorlás lehetősége egybeesett ezekkel a folyamatokkal. A munkapiaci szelekció részletes elemzése a lengyel és a balti esetben is igazolták, hogy a migráció hatására csökkent munkapiaci túlkínálat, hosszabb távon javult a piaci egyensúly, így a feszesebbé váló munkapiacra csökkent a munkaerő-kínálat, emelkedtek a bérek, kialakultak a gazdaság korszerűsítésének és modernizációjának a feltételei (*uo.*).

Románia és Bulgária kedvezőtlen munkapiaci helyzete a 2007-es EU-csatlakozásukat megelőzően is gyors elvándorlást indított el, ami azonban nem járt együtt a gazdaság érezhető javulásával: a GDP növekedése stagnált, az elvándorlás aránya folyamatosan nőtt (*Mereuta*, 2013).

10 Az elvándorlás hatását és szerkezetét részletesen elemző országtanulmányok további tényezőket, így a demográfiai következményeket, strukturális különbségeket, a rövid és a hosszabb távú hatásokat is vizsgálják (*Kaczmarczyk és szerzőtársai*, 2010, *Hazans–Philips*, 2010, *Hazans*, 2013). Ezekre hely hiányában nem térünk ki, a stilizált tények leírására szorítkozunk.

Az erőteljes migráció strukturális hiányokat teremthet a munkapiacon, aminek hatása függ az elvándorlás szerkezetétől, a migránsok szelekciójától. A javuló gazdasági és munkapiaci változásokat visszavándorlás követheti, a hiányzó munkaerőt a visszavándorlás és a bevándorlás ellensúlyozhatja (különösen a balti országok esetében lenne erre szükség, ahol stabilan intenzív volt az elvándorlás). Az említett kelet-európai országok visszavándorlási programjai azonban nem bizonyultak sikeresnek, és a bevándorlási programok is szerények (Hazans, 2013, Kaczmarczyk és szerzőtársai, 2010, Kaczmarczyk, 2013, Mereuta 2013).

Magyarországon (valamint Csehországban és Szlovéniában, utóbbiakat az *F1.1. ábrán* nem szerepeltetjük) ugyanakkor a csatlakozást követő időszakban alacsony volt a munkanélküliség, és szerény az elvándorlás. 2010 körül a munkanélküliség (közmunkával korrigált) növekedése és állandósult szintje érezteti hatását, és a gazdasági kilátások sem javulnak (a GDP alakulása stagnál). A magyarországi migráció rövid története a kelet-európai országok közül Románia és Bulgária modelljéhez áll közelebb, a stagnáló gazdasági és a kedvezőtlen munkapiaci kilátások mellett egyéb országspecifikus tényezők is befolyásolták az elvándorlást. Rövid távon ez stabilan növekvő migrációt valószínűsít, és nem látszódnak olyan gazdasági változások, amelyek a migráció gazdasági előnyeinek realizálásához, piaci egyensúlyhoz és a gazdasági szerkezet átalakítását kikényszerítő modernizációhoz vezetnének.

Migrációs áramlások iránya és mintázatai

A migrációs áramlásokat, az éves migráció nettó növekedését országonként szintén a tükröstatistikák alapján vizsgáljuk (Csehországot és Szlovéniát ismét kihagyva – lásd *F1. Függelék F1.2. ábra*). 2004-ben a vándorlás irányát a csatlakozással megnyíló migrációs lehetőségek, a célországok gazdasági vonzereje és regionális hatások határozták meg. Az Egyesült Királyság (és Írország) munkapiacának gazdasági vonzereje és azonnali megnyitása gyorsan átrendezte az EU–8 migrációs mintáit. Az EU–8 egy részében a két ország a legfontosabb célországokká vált. Németország korábbi vonzereje elmaradt az átmeneti időszakban bevándorlás korlátozásának hatására, 2011 óta vonzereje lassan növekszik. Ettől eltért Románia és Bulgária migrációjának a fő iránya a mediterrán régió felé.

Az előzőekben látott erőteljes elvándorlás jellegzetes kétpúpú grafikonra rajzol fel a balti országokban és Lengyelországban is, a vándorlás iránya 2004 után az első hullámban meghatározóan az Egyesült Királyság és Írország (Észtország esetében a szomszédos Finnország) volt. A válságot követően a migráció Írországra leállt. Szlovákiából is 2004 után intenzív volt a kiáramlás az Egyesült Királyságba, majd fokozatosan csökkent. Románia és Bulgária fő célországa kezdetben Spanyolország (Románia esetében emellett kismértékben Olaszország) volt. A 2007-es csatlakozás gyorsan növelte a migrációt Romániából Olaszországba, Bulgáriából többek között Görögországba, de ezt már a kö-

vetkező évben követte a világgazdasági válság, ami kényszerűen megváltoztatta az elvándorlás korábbi irányait.

A főáramtól kicsit eltérő volt a magyarországi elvándorlás: kezdetben az alacsony intenzitás mellett a sokféleség jellemezte. A 2010 után gyorsan növekvő migráció fő iránya az Egyesült Királyság lett, majd 2011-től a teljesen szabaddá vált a német és az osztrák munkapiac felé is jelentős volt a migráció növekedése. Összességében az Egyesült Királyság és Németország irányába hasonló intenzitású és jelentős az eláramlás, emellett Ausztria felé is jelentősen növekedett a kivándorlás.

Ellensúlyozza-e a bevándorlás az elvándorlást?

A kelet-európai régió országaiban a rendszerváltást követően szabaddá vált határokon keresztül megindultak a bevándorlási folyamatok is. A motiváló tényezők között a migráció gazdasági szívó hatása, a hagyomány, a kapcsolati hálók rendszere és a befogadó környezet is fontos volt (*Wallace–Stola*, 2001). A rendszerváltást követő időszak gazdasági növekedési várakozásai erősítették a régió országainak migránsokat vonzó képességét. Modellként a mediterrán országok migrációs folyamata szolgált, ahol az elvándorlás bevándorlásba váltott (*Peixoto és szerzőtársai*, 2012). *Arango* (2012) általánosabb elméleti keretben írja le – a nyugat-európai régi és a dél-európai új bevándorló országok mellett – a bevándorlóvá transzformálódó kelet-európai országokat. Az előző részhez hasonlóan a leíró statisztikák segítségével nemzetközi összehasonlításban mutatjuk be a kelet-európai országokba – kiemelve a Magyarországra – való bevándorlás folyamatait.

Adatok

A vizsgálathoz ismét a népszámlálásokhoz fordulhatunk. Az előző fejezetben vizsgálthoz hasonló népességet, a tartósan – egy évnél hosszabban – letelepedetteket állampolgárság szerint vizsgáljuk, ez pontosabban közelíti az újabb bevándorlást.¹¹ A rövidebb folyamatokat és áramlásokat nem látjuk, de a népszámlálások kicsi elemszám mellett megbízhatóbb *arányokat* mutatnak.¹²

Bevándorlás – számok és várakozások

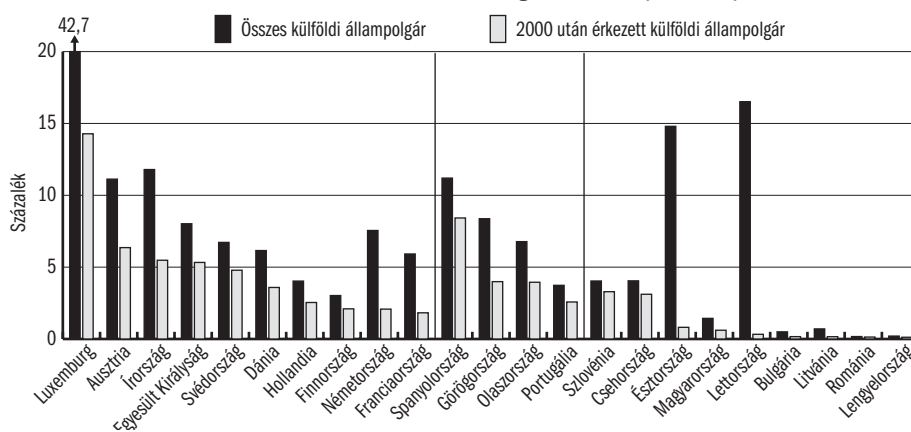
Az *1.4. ábra* a hazai népességhez mérve mutatja a külföldi állampolgárok, valamint a 2000 után érkezettek arányát. Az utóbbiak valósabb képet adnak a közmúlt migrációjáról. Az arányokat az egyes országok migrációs folyamatai határozzák meg. Külön csoportosítottuk Észak- és Nyugat-Európa, Dél-Európa és Kelet-Európa országait. Az előbbieken a bevándorlás országonként különböző arányú, de minden országban számottevő tartós migráns népesség akkumulálódott már 2000 előtt, és ez a beáramlás folytatódik 2000 óta. A kelet-európai országok többségében azonban a bevándorló népesség aránya alacsony. A 2000 előtti időszakban a beáramlás valós mértékét etnikai és tör-

11 Az állampolgárság alapján vizsgált bevándorlás kiszűri az etnikai alapon nyert új állampolgárokat a migránsok köréből.

12 A munkaerő-felmérés a bevándorlás vizsgálatára elegendően nagy migráns népesség mellett alkalmas, azonban a bevándorlás alacsony szintje és a minta nem megfelelő súlyozása miatt a kelet-európai országok bevándorlását nem méri megbízhatóan. A módszertani nehézségekről lásd *KSH* (2015). Hasonlóan az előző részhez, az EU országok on-line módon elérhető censusadatait használtuk a bevándorlás összehasonlítására lásd: [Census](#).

téneti átrendeződések is módosították, a 2000 óta bevándorlók száma jobban közelíti a közelmúltbeli tényleges migráció folyamatát, és azt látjuk, hogy az országok többségében 2000 óta a bevándorlás növekedése nagyon szerény. *Drbohlav és szerzőtársai* (2011) Lengyelország, Csehország és Magyarország példáján részletesen vizsgálta a migrációs áramlásokat és állományokat. A szerzők a kelet-európai kétezres évek végi bevándorlást mint szerényen növekvő „embrionális” folyamatot írták le, ahol kitapinthatók, de kicsik a változások. Magyarország a rendszerváltás éveinek élénk bevándorlását követően belesimult a régió mérsékelt bevándorlási trendjébe (*Hárs*, 2010).

1.4. ábra: Külföldi állampolgárok aránya a teljes népességben, az összes és a 2000 után érkezettek bevándorlása az EU országaiba, 2011 (százalék)

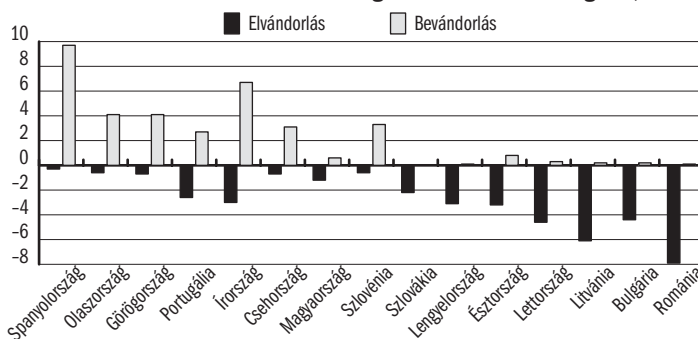
Megjegyzés: Luxemburg kiugró létszámát az ábrán elváltuk, a grafikon tetején számmal jelezzük. Észtország és Lettország bevándorlási adatai a nem állampolgár orosz nemzetiségeket is tartalmazzák, ez virtuális bevándorlást mutat (lásd *Lagzi*, 2008).
 Forrás: Saját számítások az egyes országok 2011. évi népszámlálás adatai alapján.

A szerény bevándorlás mellett az elvándorlás mértéke, ahogy az előző részben láttuk, a kelet-európai országok többségében számottevő volt és gyorsan növekedett. A jelentős mértékű elvándorlás a hazai munkapiacokon hiányt, ezzel a hazai bérek emelkedése mellett bevándorlást indíthat el. Az emigráció rövid története alapján megállapíthatjuk, hogy bár a bérhatás megjelenik, de nincs érzékelhető bevándorlás.

Az 1.5. ábra az elvándorlást és a bevándorlást együtt mutatja az EU-8-ban (és összehasonlításként az öt, újonnan befogadóvá váló EU-országban). A folyamatok együtt járása egyértelműnek látszik: azokba a kelet-európai országokba vándoroltak be komolyabb mértékben, ahol egyébként nem volt elvándorlás. Szlovénia és Csehország a kelet-európai országokat érintő emigrációban lényegében érintetlen maradt. A bevándorlás mértéke ugyanakkor hasonlít a bevándorló országokban látott arányokra. Az új befogadó országok egyértelmű képet mutatnak: 2000 után az országok mindegyikébe jelentős volt

a bevándorlás, és az elvándorlás megállt. A folyamatok nem egyidejűek, a bevándorlás a migrációs transzformációval indult meg, és időlegesen vissza is fordulhat, amennyiben a gazdasági feltételek változnak.¹³

1.5. ábra: Külföldi állampolgárok 2000 utáni bevándorlása és a hazai népesség elvándorlása az EU-8-ban és 5 befogadóná váló EU-országban, 2011

Forrás: Saját számítások az egyes országok 2011. évi népszámlálás adatai alapján.

Összegzés

A migráció leíró statisztikai elemzése nemzetközi összehasonlításban megmutatta, hogy a későn induló magyar elvándorlás gyorsan növekvő mértéke (még) elmarad azon országokétól, ahol már rég megindult ez a folyamat. A migráció állományának a tanulmányban vizsgált időbeli változása végbe-mehetett kisebb és nagyobb migrációs áramlás mellett is.

Erős migrációs nyomás esetén a gyorsan növekvő elvándorlással kapcsolatban megfogalmazódik az a feltételezés, hogy a folyamat egyirányú. A vélekedés mögött az elvándorlást ösztönző tényezők túlértékelése, és a visszaáramlást ösztönző vagy kényszerítő hatások lehetőségének az elvetése rejlik. A főbb célországok adatait vizsgálva arra következtethetünk, hogy az elvándorlás mellett számottevő a visszavándorlás mértéke is (erről lásd a Közelkép 2.7. alfejezetét).

A növekvő elvándorlás mellett a régió országaihoz hasonlóan szerény mértékű a bevándorlás Magyarországon. A rendszerváltáskori intenzív beáramlás mértéke visszaesett (ráadásul a vizsgált adatokban nem látszanak a bevándorlás honosítással végződött esetei). Korábbi kutatások és a Közelkép további alfejezetei részletesen bemutatják a bevándorlás struktúráját és munkapiaci helyét, elméletileg lehetséges gazdasági szerepét.

13 A mediterrán országok migrációs transzformációját részletesen mutatja be Peixoto és szerzőtársai (2012).

Hivatkozások

ARANGO, J. (2012) Early starters and latecomers. Comparing countries of immigration and immigration regimes in Europe. Megjelent: *Okólski, M. (szerk.): European Immigrations. Trends, Structures and Policy Implications*. Amsterdam University Press, Amsterdam, 45–64. o.

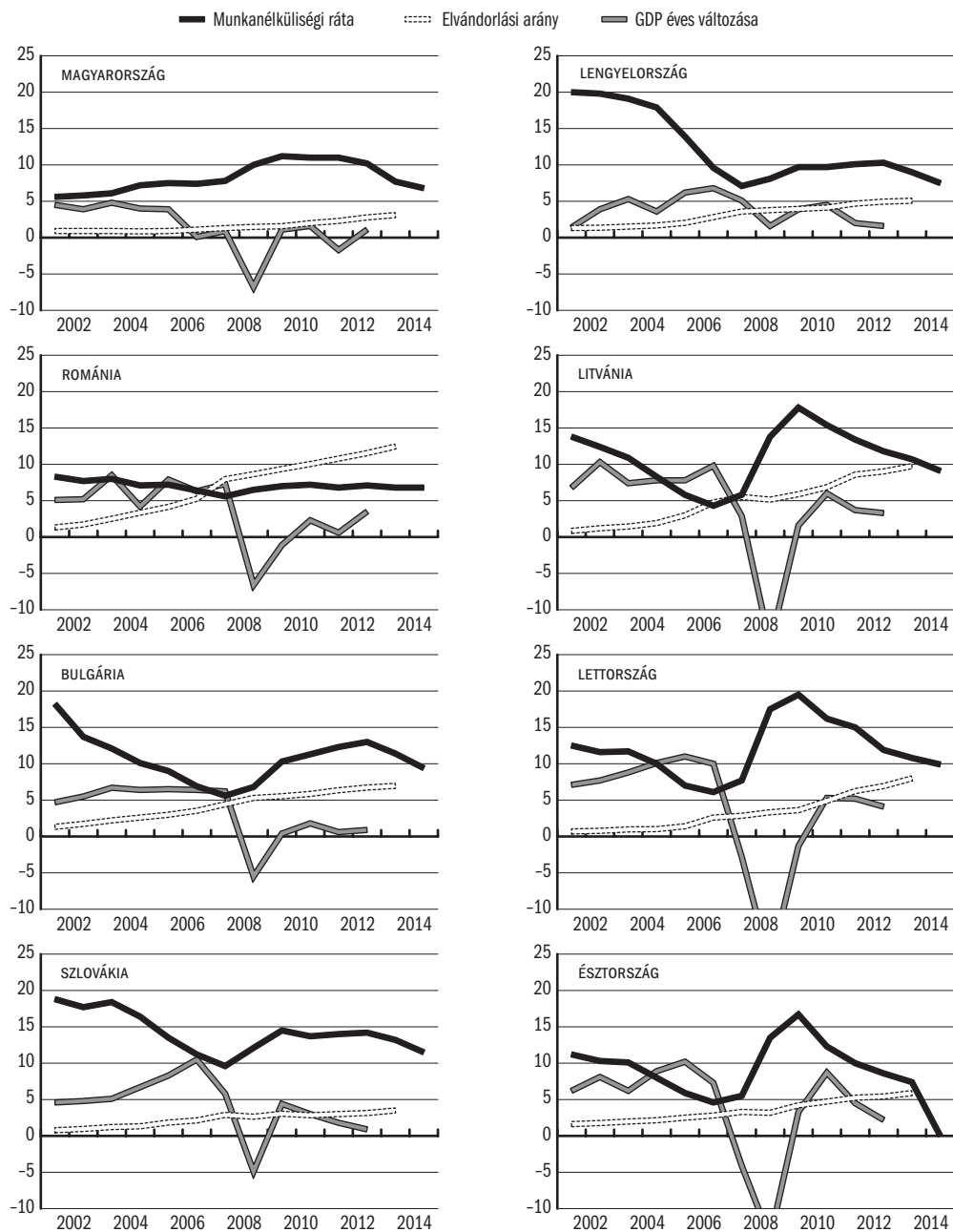
BAAS, T.–BRÜCKER, H. (2008): Macroeconomic consequences of migration diversion. A CGE simulation for Germany and the UK. IAB Discussion Paper, No. 3.

BAUER, T.–ZIMMERMANN, K. (1999): Assessment of Possible Migration Pressure and its Labour Market Im-

- pact Following EU Enlargement to Central and Eastern Europe. IZA Research Report, No 6.
- BLASKÓ ZSUZSA–LIGETI ANNA SÁRA–SIK ENDRE (2014): Magyarok külföldön – Mennyien? Kik? Hol? Megjelent: *Kolosi Tamás–Tóth István György* (szerk.): Társadalmi Riport 2014. Társ. Budapest, 351–372. o.
- BOERI, T.–BRÜCKER, H. (2001): The Impact of Eastern Enlargement on Employment and Labour Markets in the EU Member States. Report for the European Commission, DG Employment and Social Affairs, Brüsszel.
- BOERI, T.–BRÜCKER, H. (2005): *Migration, Co-ordination Failures and EU Enlargement*. DIW Discussion Papers, No. 481.
- DRBOHLAV, D.–GRABOWSKA-LUSINSKA, I.–HÁRS ÁGNES (2011): Immigration puzzles. Comparative analysis of the Czech Republic, Hungary and Poland before and after joining the EU. Lambert Academic Publishing, Saarbrücken.
- DUSTMANN, C.–CASANOVA, M.–FERTIG, M.–PRESTON, I.–SCHMIDT, C. M. (2003): *The Impact of EU Enlargement on Migration Flows*. Home Office Online Report, 25.
- EU (2014): Recent trends in the geographical mobility of workers in the EU. EU Employment and Social Situation Quarterly Review, Supplement, június, 37–69. o.
- FIC, T.–HOLLAND, D.–PALUCHOWSKI, P.–RINCON-AZ-NAR, A.–STOKES, L. (2011): Labour Mobility within the EU – The Impact of Enlargement and Transitional Arrangements, NIESR Discussion Paper No. 379. National Institute of Economic and Social Research, London.
- HARRIS, J.–TODERO, M. (1970): Migration, unemployment and development: A two-sector analysis. *American Economic Review*, Vol. 60. No. 1. 126–142. o.
- HÁRS ÁGNES (2003): Channelled East-West labour migration in the frame of bilateral agreements. BWP, No 1.
- HÁRS ÁGNES (2010): Migráció és munkaerőpiac Magyarországon. Megjelent: *Hárs Ágnes–Tóth Judit* (szerk.): Változó migráció – változó környezet. Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 15–53. o.
- HÁRS ÁGNES (2013): Munkapiaci válságok, változások, válaszok. Megjelent: *Kolosi Tamás–Tóth István György* (szerk.): Társadalmi riport, 2012. Társ. Budapest.
- HÁRS ÁGNES–SIK ENDRE–SIMONOVITS BORI (2004): Munkaerőpiac és migráció – fenyegetés vagy lehetőség. Megjelent: *Kolosi Tamás–Tóth István György* (szerk.): Társadalmi riport, 2004. Társ. Budapest, 272–289. o.
- HÁRS ÁGNES–SIMON DÁVID (2015): A munkaerő-migráció változása a kétezres években Magyarországon Budapest. Munkagazdaságtani Füzetek, BWP 2015/2.
- HAZANS, M. (2013): *Emigration from Latvia: Recent trends and economic impact*. Megjelent: Coping with Emigration in Baltic and East European Countries. OECD, 65–101. o.
- HAZANS, M.–PHILIPS, K. (2010) The Post-Enlargement Migration Experiences in the Baltic Labor Markets. Megjelent: *Kahanec–Zimmermann* (2010) 255–304. o.
- KACZMARCZYK, P. (2013): *Matching the skills of return migrants to labour market needs in Poland. Romania*. Megjelent: Coping with Emigration in Baltic and East European Countries. OECD, 111–126. o.
- KACZMARCZYK, P.–MIODUSZEWSKA, M.–ZYLICZ, A. (2010): Impact of the Post-Accession Migration on the Polish Labor Market. Megjelent: *Kahanec–Zimmermann* (2010) 219–253. o.
- KAHANEC, M. (2013): Labor Mobility in an Enlarged European Union. Megjelent: *Constant, A. F.–Zimmermann, K. F.* (szerk.): International Handbook on the Economics of Migration. Edward Elgar, Cheltenham–Northampton, 137–153. o.
- KAHANEC, M.–ZAIČEVA, A.–ZIMMERMANN, K. F. (2010): Lessons from migration after EU enlargement. Megjelent: *Kahanec–Zimmermann* (2010) 3–45. o.
- KAHANEC, M.–ZIMMERMANN, K. F. (szerk.) (2010): EU labor markets after post-enlargement migration. Springer-Verlag, Berlin–Heidelberg.
- KSH (2015) Első és második generációs migránsok munkaerő-piaci helyzete (a munkaerő-felmérés 2014. II. negyedévi ad hoc moduljának főbb eredményei). Statisztikai Tükör, 48.
- KSH NKI (2013): A Magyarországon állandó lakcímmel rendelkező 18–49 éves magyar állampolgárok mintegy 7,4 százaléka tartózkodik jelenleg tartósan külföldön. Korfa, Népesedési Hírlevél, 13. évf. 3. sz.
- LAGZI GÁBOR (2008): Kisebbségi kérdés, nemzeti kisebbségek Észtországban, Lettországon és Litvániában a rendszerváltást követő időszakban. Európai Összehasonlító Kutatások Közalapítvány, Műhelytanulmány, 33.
- LAYARD, R.–BLANCHARD, O.–DORNBUSCH, R.–KRUGMAN, P. (1992): East–West Migration: The Alternatives. MIT Press, Cambridge MA.
- MEREUTA, C. (2013): *Mobilising migrants skills and resources in Romania*. Megjelent: Coping with Emigration in Baltic and East European Countries. OECD, 127–141. o.
- OBLATH GÁBOR (2014): Felzárkóztak az árak és lemaradtak a bérek? Tévhitek, tények és közgazdasági összefüggések. Statisztikai Szemle, 92. évf. 8–9. sz. 745–765. o.
- PEIXOTO, J.–ARANGO, J.–BONIFAZI, C.–FINOTELLI, C.–SABINO, C.–STROZZA, S.–TRIANDAFYLIDOU, A. (2012): Immigrants, markets and policies in Southern Europe. The making of an immigration model? Megjelent: *Okólski, M.* (szerk.): European Immigrations. Trends, Structures and Policy Implications. Amsterdam University Press, Amsterdam, 107–148. o.
- WALLACE, C.–STOLA, D. (szerk.) (2001): Patterns of Migration in Central Europe, Palgrave.

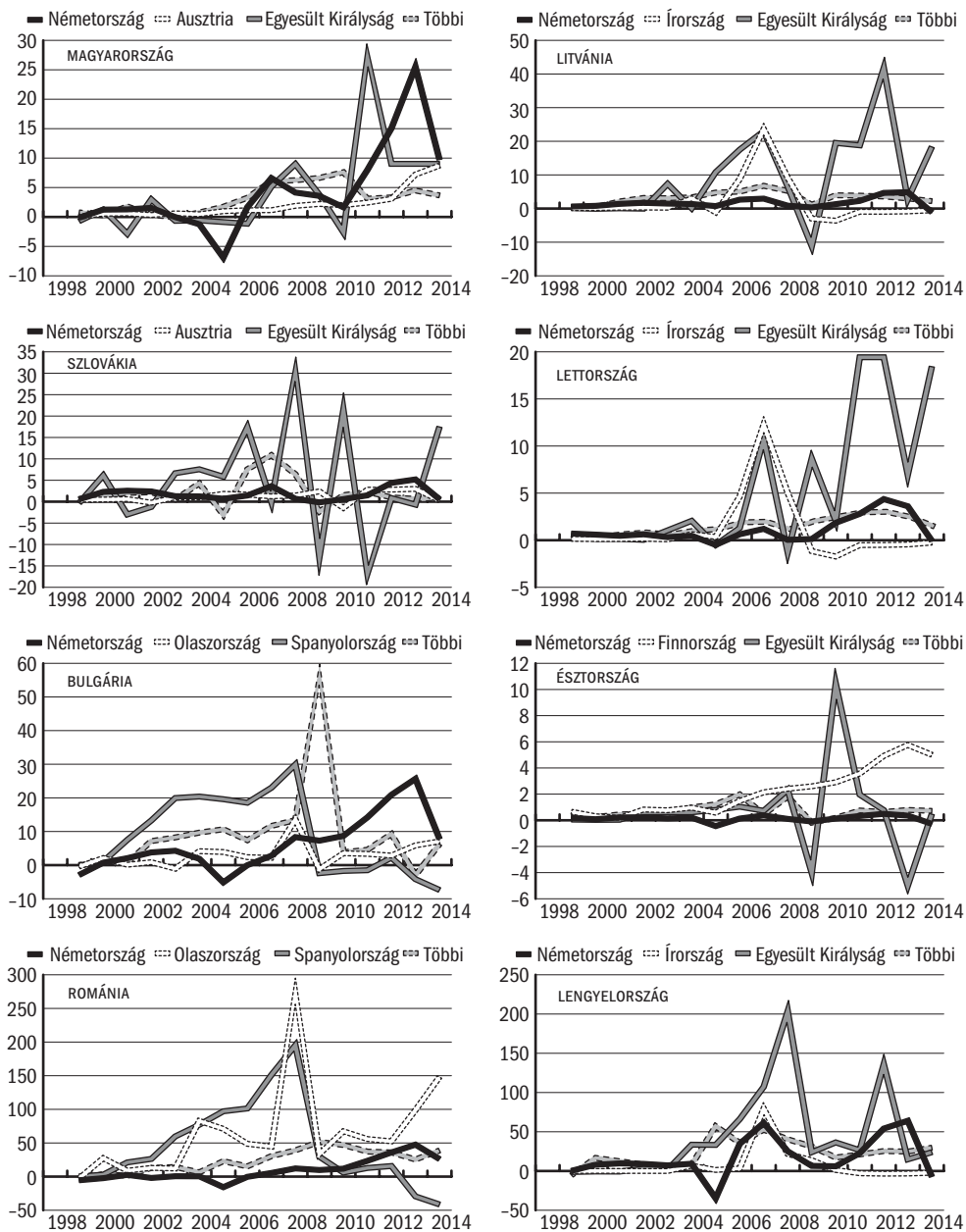
F1. Függelék

F1.1. ábra: A migrációs arány, a GDP növekedési ütemének éves változása és a munkanélküli ráta együttes alakulása, százalék

Forrás: Elvándorlási arány: 1.2. ábra, munkanélküliségi ráta és a GDP éves változása: Eurostat.

F1.2. ábra Az EU 15 országába áramló EU-8 állampolgárok éves létszámváltozása az egyes célországokban, ezer fő, január 1-re vonatkozó értékek

Forrás: 1.2. ábra.

2. ELVÁNDORLÁS

2.1. MIGRÁCIÓS SZÁNDÉKOK A MAI MAGYARORSZÁGON

SIK ENDRE & SZEITL BLANKA

1 A definícióban nem véletlenül szerepel a „szándék” és a „terv” kifejezés egyaránt, mivel a migrációs potenciál mértéke nagymértékben függ attól, hogy milyen megfogalmazással élünk a kérdés során. Az általunk alkalmazott megoldás „tervezi-e”, a lehetséges kérdéstechnikák (mondjuk, a „gondolt-e már arra” vagy a „szívesen menne-e” típusú kérdéstechnikához képest) legszigorúbb változata.

2 A kutatás belső érvényességét növeli, vagyis a migrációs szándék komolyságát a lehető legjobban közelíti, ha kiegészítő kérdésekkel „tisztítjuk” meg a migrációs potenciált az „álmódosztól” és az öletszerű válaszoktól. Ennek sok lehetséges módja ismert, például (mint azt mi is tesszük) rákérdezzünk a tervezett migráció időtávjára, de érdeklődhetünk arról, hogy mikor, hová akar menni a kérdezett, illetve munkavállalás esetén milyen munkát és milyen bérért tervez végezni (részletesebben lásd Sik, 2003).

3 A megvalósult migráció szociodemográfiai és célszágok szerinti összetételét vizsgálva (Blaskó-Gödri, 2014) a migrációs potenciállal foglalkozó kutatások eredményeihez nagyon hasonló képet látunk.

4 A 2015. évi három és a 2016. januári adatfelvétel azonos módszertannal készült, a 18 év feletti felnőtt lakosságot reprezentálja országosan, az elemszám hullámonként körülbelül ezer fő.

5 A három kérdésre (Tervezi-e, hogy néhány hétre külföldre megy dolgozni? Tervezi-e, hogy néhány hónapra/évre külföldre megy dolgozni? Tervezi-e, hogy kivándorol?) külön-külön válaszolt a kérdezett. A „halmozott” migrációs hajlandóság a legalább egy kérdésre igennel válaszolók arányán alapul.

A migrációs szándék (avagy potenciál) elnevezésű mutató a külföldi munkavállalás, illetve a kivándorlás szándékát vagy tervét méri.¹ Az ilyen mérések eredménye nem több egy egyszerű aránymutatónál vagyis, hogy a népességen belül mekkora azok köre, akik migrációt terveznek.² Munkaerőpiaci szempontból a migrációs potenciál kínálati oldali megközelítésnek tekinthető, s már csak ezért sem tekinthető a migrációs potenciál kutatása a várható mozgások becslésére alkalmas eszköznek, mert a munkaerőpiacot a keresleti oldal mozgatja erősebben. Sokkal inkább tekinthetjük olyan korai előrejelző információnak (Gödri-Feledy, 2013), amely alapján a várható kínálat mértékét, még inkább összetételét ismerhetjük meg.³

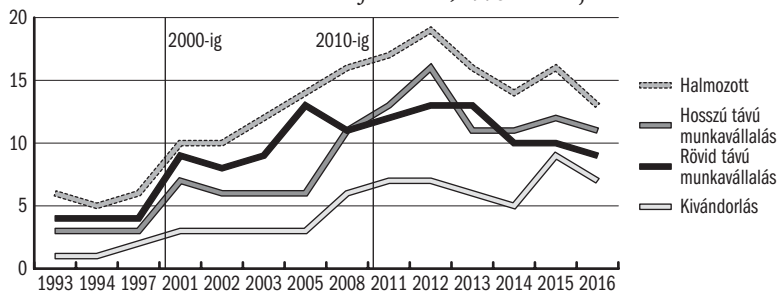
Tanulmányunk két kérdése a következő.

1. Hogyan alakul a magyar társadalom migrációs potenciálja az 1990-es évek óta?
2. Milyen tényezők hatnak legerősebben a migrációs szándékok kialakulására 2015/2016-ban?⁴

Az elemzést a migrációs szándék három időtáv és/vagy cél szerint eltérő típusára (rövid és hosszú távú munkavállalás, illetve kivándorlás) külön végezzük, azért hogy elkerüljük az aggregálás okozta esetleges kiegyenlítő hatásokat.⁵

2.1.1. ábra: A magyar lakosság migrációs potenciálja 1993 és 2016 között (százalék)

Forrás: Tárki Monitor- és Omnibusz-felvételek, 1993–2016. január.

Az 2.1.1. ábrán látható, hogy a magyar lakosság migrációs potenciálja a rövid és a hosszú távú munkavállalást tekintve a kilencvenes évekhez képest a 2000-es évek alatt megnőtt, majd az igen magas 2012. évi érték után 2014-ig csökkent, azóta kis ingadozással a 9–11 százalékos szinten maradt. A kivándorlást tervezők aránya 2005-ig alig változott, majd 2014-ig 5 és 6 százalék között ingadozott. 2015 áprilisában a kivándorlást tervezők aránya a korábbi kétsze-

resére nőtt, majd júliusra kismértékben csökkent, és októberre összességében változatlan maradt. A migrációs hajlandóság halmozott értéke sem változott lényegesen a 2012. évi kiugró érték óta, 2013 és 2016 januárja között 13 és 16 százalék között ingadozik.

Ami az egyes társadalmi csoportok migrációs hajlandóságát illeti, a korábbi kutatások eredményei azt mutatják, hogy ennek értéke ott magasabb az átlagnál, ahol a lehetőségek (fiatalok, emberi és kapcsolati tőkével rendelkezők), illetve a kényszerek (elégedetlenek, pesszimisták, diszkrimináltak) egymást erősítik (*Sik–Simonovits*, 2002, *Sik–Örkény*, 2003).

Az 2.1.1. táblázat a rövid és hosszú távú munkaerőpiaci migrációt, illetve a kivándorlást befolyásoló lehetséges tényezőket mutatja.

2.1.1. táblázat: A migrációs potenciál létrejöttének esélyét befolyásoló tényezők a migráció időtávja szerint (2015/2016 egyesített adatbázis, N = 3919, logisztikus regresszió)

	Rövid távú	Hosszú távú	Kivándorlás
	munkaerőpiaci migráció		
Pseudo R^2 (százalék)	18	21	19
Korcsoport (referenciakategória: 65 év felettiek)			
18–28 éves	10,42*	14,2*	6,44*
29–38 éves	4,17*	6,10*	3,42*
39–53 éves	2,49*	2,29*	0,49**
Nem (referenciakategória: nő)			
Férfi	2,14*	2,01*	1,81*
Régió (referenciakategória: Közép-Magyarország)			
Nyugat-Dunántúl	2,83*	n. sz.	n. sz.
Észak-Magyarország	2,23*	n. sz.	n. sz.
Településtípus (referenciakategória: város)			
Budapest	1,79**	n. sz.	n. sz.
Nagyváros (megyeszékhely)	0,51**	0,57*	0,36*
Roma/cigány származású	1,71**	n. sz.	n. sz.
Templomba jár	1,36**	n. sz.	n. sz.
Fidesz szavazó	0,61*	0,66**	0,53*
Jobbik szavazó	1,70*	1,41**	n. sz.
Demokratikus Koalíció szavazó	1,98**	1,75***	n. sz.
Internetezik	1,57**	1,55**	1,85*
Lakástulajdonos	0,72**	0,70**	0,61*
Van másik ingatlanuk	1,54**	1,97*	1,71**
Beosztással kijönnek	0,66*	n. sz.	n. sz.
Anyagi helyzetük javulni fog	1,67*	1,81*	1,76*
Anyagi helyzetük jó	n. sz.	0,71***	n. sz.
Gond nélkül kijönnek	n. sz.	n. sz.	0,41**
Szaktanulás	n. sz.	n. sz.	0,54**

Megjegyzés: A cellákban csak a legalább egy esetben szignifikáns hatású esélyhányadosok találhatók. Egy esetben sem szignifikáns hatású kategóriák: Közép-Dunántúl, Közép-Magyarország, Dél-Dunántúl, Dél-Alföld, Észak-Alföld, község,

MSZP-szavazó, a szavazási hajlandóság minden kategóriája, autótulajdonos-e, anyagi helyzetük rossz, anyagi helyzetük romlani fog, nélkülözve élnek, jövedelméből könnyedén kijönnek, diplomás, általános iskolai végzettséggel rendelkezik. ***1 százalékos, **5 százalékos, * 10 százalékos szinten szignifikáns, n. sz.: nem szignifikáns.

A migrációs szándék mindhárom típusa esetében szignifikánsan növeli a migrációs hajlandóság esélyét, ha a kérdezett fiatal és férfi. Hasonlóan erős (és a migrációs hajlam mindhárom formájára kiterjedő hatású) egyrészt az internetezés, az ingatlantulajdon, az anyagi helyzet javulásába vetett hit migrációs hajlamot *növelő* ereje, másrészt a nagyvárosi lét, a lakástulajdon, illetve a kormánypárt iránti szimpátia migrációs hajlamot *csökkentő* hatása. Csak a rövid távú munkavállalás esetében érzékelhető, hogy a budapestiek, a nyugat-dunántúli és az észak-magyarországi régió lakosai, a roma származásúak, a Demokratikus Koalíció és (mint a hosszú távú munkavállalás esetében is) a Jobbik szimpatizánsai, valamint a templomjárók másoknál hajlamosabbak, míg azok, akik jövedelmeikből csak beosztással képesek megélni, másokhoz képest kevésbé hajlamosak a rövid távú külföldi munkavállalásra.

A hosszú távú munkavállalás és a kivándorlás tervezése annyiban tér el az eddigiekben kialakuló képtől, hogy a jó anyagi helyzet indikátorai és (a kivándorlás esetében a szakmunkás végzettség) csökkentik a migrációs hajlandóság e típusát.

Az egyesített adatbázis nagyobb elemszáma lehetővé teszi a migrációs szándék tervezett irányainak részletesebb elemzését is (2.2.2. táblázat).

2.1.2. táblázat: A rövid és hosszú távú külföldi munkavállalást, illetve kivándorlást tervezők célszországainak megoszlása (2015/2016, a rövid távú migráció országválasztásának csökkenő sorrendjében, százalék)^a

	Rövid távú migráció N = 686	Hosszú távú migráció N = 823	Kivándorlás N = 494		Rövid távú migráció N = 686	Hosszú távú migráció N = 823	Kivándorlás N = 494
Ausztria	51	44	34	Egyesült Államok	4	5	9
Németország	42	46	30	Kanada	4	3	6
Egyesült Királyság	28	30	29	Finnország	3	1	3
Hollandia	11	9	9	Dánia	2	3	4
Magyarországgal szomszédos ország (Ausztriát kivéve)	6	4	2	Franciaország	3	2	2
Írország	6	7	6	Spanyolország	5	4	4
Svédország	5	4	4	Egyéb nem európai	2	3	5
Egyéb európai ország	5	3	4	Görögország, Belgium, Luxemburg, Olaszország, Portugália	1	1	1

^a A minta 100 százaléka a válaszadók által jelölt (maximum három-három célszország) halmaza mindhárom migrációs típus esetében.

Forrás: *Tárki Omnibusz-felvételei*, 2015–2016. január.

Mint azt a korábbi kutatások is mutatták (Nyíró, 2013), 2015/2016-ban is Ausztria (elsősorban a rövid távú munkavállalás terén), Németország (inkább a hosszú távú munkavállalás esetében) és az Egyesült Királyság tekinthető a migrációt tervezők fontosabb célállomásának.

A 2.1.3. táblázatban azt vizsgáljuk, hogy eltér-e, s ha igen miben az Ausztriába, Németországba és az Egyesült Királyságba irányuló rövid- és hosszú távú munkaerőpiaci migrációt, illetve a kivándorlást befolyásoló tényezők szerkezete.⁶

6 Az egyes célország választásának esélyét azon válaszadók csoportján belül vizsgáljuk, melyek az adott típusú migrációt tervezik. Azaz azt vizsgáljuk, hogy min múlik, hogy például egy rövid távú migrációt tervező személy Ausztriát (is) választja vagy sem a migráció célországaként.

**2.1.3. táblázat: Az országválasztás esélyét befolyásoló tényezők a migráció időtávja szerint
Ausztria, Németország és az Egyesült Királyság esetében
(2015/2016 egyesített adatbázison futtatott kilenc logisztikus regresszió)**

	Rövid távú migrációs potenciál N = 381			Hosszú távú migrációs potenciál N = 475			Kivándorlás N = 326		
	Ausztria	Német- ország	Egyesült Királyság	Ausztria	Német- ország	Egyesült Királyság	Ausztria	Német- ország	Egyesült Királyság
	N = 193	N = 159	N = 107	N = 211	N = 219	N = 140	N = 111	N = 99	N = 96
Pseudo R^2 (százalék)	20	16	13	20	17	16	29	17	15
Településtípus (referenciakategória: község)									
Budapest	n. sz.	n. sz.	n. sz.	3,94*	n. sz.	n. sz.	7,5*	3,24**	n. sz.
Város	2,08**	1,99**	n. sz.	1,84**	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.
Régió (referenciakategória: Közép-Magyarország)									
Nyugat-Dunántúl	0,14*	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.	0,23**	3,23***	4,92**
Dél-Dunántúl	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.	0,23**	n. sz.	n. sz.
Észak-Magyarország	n. sz.	0,31**	n. sz.	2,63**	0,33**	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.
Észak-Alföld	n. sz.	n. sz.	n. sz.	5,74*	n. sz.	n. sz.	3,46***	n. sz.	n. sz.
Dél-Alföld	n. sz.	n. sz.	0,17*	n. sz.	n. sz.	n. sz.	0,38***	n. sz.	n. sz.
Életkor (referenciakategória: 54–65 évesek)									
29–38 évesek	n. sz.	0,34**	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.
Iskolai végzettség (referenciakategória: diploma)									
Szaktanulmányok	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.	2,15***	0,23*	n. sz.	n. sz.	n. sz.
Érettségi	n. sz.	3,94**	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.	3,38***	n. sz.
Van lakása	n. sz.	n. sz.	n. sz.	0,53**	n. sz.	n. sz.	0,45**	n. sz.	n. sz.
Roma/cigány származás	0,39**	n. sz.	n. sz.	3,21*	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.

Megjegyzés: A modellek minden esetben csak az adott migrációs típust tervezőket vették figyelembe. A cellákban csak a legalább egy esetben szignifikáns hatású esélyhányadosok találhatók. Egy esetben sem szignifikáns hatású kategóriák: megyeszékhely, Közép-Dunántúl, Közép-Magyarország, vallásosság, autótulajdonos-e, diplomás, 18–28 éves, 39–53 éves.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns, n. sz.: nem szignifikáns.

A rövid távú munkavállalásra vonatkozó szándék esetében jól látható, hogy az országválasztást nagymértékben befolyásolja a regionális elhelyezkedés. Ez nem meglepő, hiszen a rövid távú munkavállalás közé soroljuk az ingázást is, ami a célországhoz közelebbi régiókból valószínűsíthető meg leginkább. A kíván-

dorlást tervezők körében Németország és az Egyesült Királyság esetében is a Nyugat-Dunántúli lakóhely növeli az országválasztás esélyét. Ausztriába és Németországba jóval nagyobb eséllyel vándorolnak ki Budapestről, mint az ország más tájairól, ugyanakkor, akinek van saját lakása, az nem szándékozik Ausztriában munkát vállalni. A rövid távú migrációs tervek esetében igaz továbbá, hogy a roma származás kismértékben csökkenti az Ausztriába irányuló rövid távú migrációs potenciált, ugyanakkor a fiatalok (de nem a legfiatalabbak) és az érettségizettek inkább Németországba mennének.

A hosszú távú munkavállalást Ausztriában inkább a nagyvárosokból és a legrosszabb helyzetű régiókból terveznek. Kétszer akkora eséllyel indulnának hosszú ideig dolgozni Németországba a szakmunkás végzettségűek (akik ezzel szemben alig terveznek az Egyesült Királyságban munkát vállalni), ugyanakkor a roma származás ebben az esetben erősen növeli, a saját lakás megléte viszont csökkenti az Ausztriába irányuló migráció esélyét.

Hivatkozások

- BLASKÓ ZSUZSA–GÖDRI IRÉN (2014): [Kivándorlás Magyarországról: szelekció és célország-választás az „új migránsok” körében](#). Demográfia, 57. évf. 4. o. 271–307. o.
- GÖDRI IRÉN–FELEDY GÁBOR ATTILA (2013): [Migrációs tervek megvalósulása egy követéses vizsgálat tükrében](#). Demográfia, 56. évf. 4. 281–332. o.
- NYÍRÓ ZSANNA (2013): [A migrációs potenciál alakulása Magyarországon](#). Magyar Tudomány, 174. évf. 3. sz. 281–285. o.
- SIK ENDRE (2003): A migrációs potenciál kutatásának alapfogalmai. Megjelent: *Örkény Antal* (szerk.): *Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások*. MTA Kisebbségkutató Intézet–Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont, Budapest, 15–18. o.
- SIK ENDRE–ÖRKÉNY ANTAL (2003): A migrációs potenciál kialakulásának mechanizmusa. Megjelent: *Örkény Antal* (szerk.): *Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások*. MTA Kisebbségkutató Intézet–Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont, Budapest, 188–202. o.
- SIK ENDRE–SIMONOVITS BORBÁLA (2002): [Migrációs potenciál Magyarországon, 1993–2001](#). Megjelent: *Kolosi Tamás–Tóth István György–Vukovich György* (szerk.): *Társadalmi riport 2002*. Társadalmi Résztervezési Központ, Budapest, 207–219. o.

2.2. A MAGYARORSZÁGRÓL KIVÁNDORLÓK TÁRSADALMI ÉS DEMOGRÁFIAI ÖSSZETÉTELE

BLASKÓ ZSUZSA & GÖDRI IRÉN

A kivándorló – illetve az országot hosszabb-rövidebb időre elhagyó – népesség demográfiai és társadalmi összetétele jelentős következményekkel jár az érintett országokra nézve. A kibocsátó ország esetében alapvetők a munkapiaci hatások, melyeket nagyban meghatároz az elköltözők életkora, iskolai végzettsége, korábbi munkapiaci helyzete és munkatapasztalata. A képzettek, szaktudással rendelkezők távozása az ország gazdasági növekedését is negatív befolyásolhatja. Emellett számolni kell még a kivándorlók életkorából, családi helyzetéből, meglévő, illetve születendő gyermekeik számából adódó (hosszabb távon szintén munkapiaci hatásokat generáló) demográfiai hatásokkal is. Bár az emberi tőke állományában elszenvedett veszteséget hosszabb távon a visszavándorlás kompenzálhatja (lásd erről *Közlekedés* 2.7. alfejezetét), rövidebb távon a negatív hatások a meghatározók.

Egy ország elvándorlóinak társadalmi és demográfiai összetétel szerinti vizsgálata számos módszertani nehézségbe ütközik. A fellelhető adatforrások jellemzően nem fedik le a teljes vizsgálni kívánt népességet, csupán annak különböző – részben egymást átfedő – alcsoportjait; nem tartalmaznak kellő részletezettségű adatokat, sokszor nem eléggé megbízhatók és nem naprakészek. A következőkben röviden számba vesszük a külföldön élő/dolgozó magyarokról rendelkezésre álló adatforrásokat, ezek főbb előnyeit, illetve korlátait. Ezt követően bemutatjuk a belőlük készült leíró statisztikák alapján felvázolható kivándorlóprofilokat, majd egy kérdőíves adatfelvételtől készült többváltozós elemzésünk eredményei alapján árnyaljuk a kivándorlók összetételéről alkotott képet.

Adatforrások

A 2011. évi népszámlálás a külföldön élő népesség két csoportját különböztette meg: az ideiglenesen (legfeljebb egy évig) külföldön élőket és a tartósan (egy évnél hosszabb ideig) külföldön élőket. Az előbbi csoport esetében ugyanazokat az adatokat rögzítették, mint az itthon élő népesség esetében (azonos személyi kérdőív alapján), míg a tartósan távol lévőknek csak a számát rögzítették a lakáskérdőíven (és ebből adódóan a területi megoszlásuk ismert). Azok a személyek azonban, akik a teljes háztartásukkal külföldön tartózkodtak miközben magyarországi lakásuk üresen állt, vagy bérlők laktak benne, nem feltétlenül szerepelnek az összeírtak közt.¹

Az úgynevezett tükörstatisztikák – azaz a fogadó országok bevándorlási vagy munkaügyi statisztikái – szintén fontos adatforrást jelentenek a kiván-

¹ A népszámlálás értelemszerűen azokról az elvándorlókról sem nyújt információt, akik távozásukat bejelentve végleges szándékkal (azaz korábbi lakcímüket felszámolva) hagyták el az országot.

dorolt, illetve külföldön élő és/vagy dolgozó népesség összetételének vizsgálatához. Ezek előnye abból fakad, hogy a célországban huzamosabb ideig tartózkodók, illetve ott munkát vállalók adatainak rögzítése pontosabb, mint a kibocsátó országban a távozók nyilvántartása. Továbbá – a népszámlálástól eltérően – a tükörstatisztikák a teljes háztartásukkal külföldön lévőket is tartalmazzák. Az EU-tagállamok bevándorlási statisztikáit az Eurostat gyűjti össze, és közli évente. Ezekben a fogadó országban legalább egyéves huzamos ott-tartózkodást tervező és hivatalosan bejelentkező személyek jelennek meg bevándorlóként, és mind állampolgárság, mind születési ország alapján leválogathatók az adott kibocsátó országból származók. A rögzített jellemzők köre azonban meglehetősen szűk: mindössze nem és korcsoport szerinti elemzést tesz lehetővé.

A külföldön élők egy meghatározott csoportját, a 15–74 éves népességen belül a legfeljebb egy évig külföldön dolgozókat veszi számba a KSH munkaerő-felmérésének (MEF) folyamatos, negyedévenként zajló összeírása, amely az úgynevezett munkamigránsokat tartalmazza.²

Az elvándorlókról két – közelmúltban készült – mintavételen alapuló adatfelvétel is rendelkezésünkre áll. Az Életünk fordulópontjai elnevezésű vizsgálat 2012 novembere és 2013 februárja között a Magyarországon bejelentett lakcímmel rendelkező 18–49 éves személyek 8917 fős mintáján zajlott (a minta az országos lakcímnnyilvántartásból lett kiválasztva). A vizsgálatot a Népességtudományi Kutatóintézet készítette. Mindazokban az esetekben, amikor a nyilvántartásban szereplő személy nem volt megtalálható az adott lakcímen, a kérdezőbiztosok külön erőfeszítéseket tettek a távollét okának kiderítésére, amely okok között nagy számban a külföldön tartózkodás szerepelt (nem látogattak haza a vizsgálat ideje alatt, illetve ha megtették, úgy nyilatkoztak magukról, hogy életvitelszerűen külföldön élnek). A kérdés ezekben az esetekben kiterjedt a külföldön tartózkodás céljának, illetve célországának megnevezésére, valamint ismert az érintett személyek neme, életkora és természetesen bejelentett lakcímének földrajzi elhelyezkedése is (*Kapitány–Rohr*, 2014).³

Hasonló időszakban készült a másik kérdőíves adatfelvétel, a Magyarok külföldön elnevezésű kutatás, amely a KSH 2013 első negyedévi munkaerő-felméréséhez kapcsolódva jött létre a SEEMIG (*Managing Migration and Its Effects in South-East Europe*) projekt keretében és szintén a Népességtudományi Kutatóintézet vezetésével. Az Életünk fordulópontjai vizsgálatnál részletesebb adatokat gyűjtött a kivándorlókról, és a többi adatfelvételhez képest a kivándorlók szélesebb körére terjedt ki. Az adatfelvételbe bevont mintegy 27 ezer háztartásban összesen 1606 kivándorlót – az adatfelvételkor külföldön élő (azaz ideje nagyobb részét Magyarországon kívül töltő) személyt – azonosított be, akik a felkeresett magyarországi háztartásoknak tagjai, volt tagjai vagy valamely háztartástag testvérei voltak (*Blaskó–Gödri* 2014, *Blaskó*, 2015).

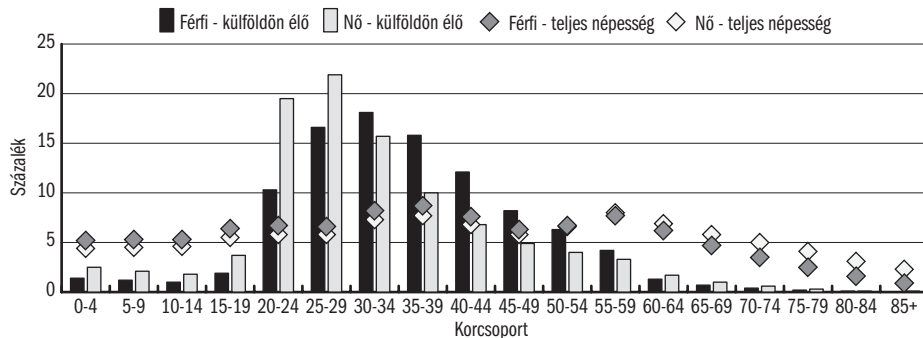
2 Erről az adatforrásról és a belőle levonható fő következtetésekről lásd a Közelkép 2.5. alfejezetében Hárs Ágnes és Simon Dávid munkamigrációról szóló írását.

3 Az Életünk fordulópontjai vizsgálatnak a kivándorlók összetételére vonatkozó főbb megállapításai egybevágóak a más adatforrásokból leszűrhető következtetésekkel, ezért ezekre helyhiány miatt itt nem térünk ki.

Az elvándorlók összetétele a 2011. évi népszámlálás alapján

A 2011. évi népszámlálás során 70 059 fő egy évnél rövidebb ideje külföldön élő – és ezért a hazai állandó népesség részének tekintett – személyt írtak össze.⁴ E népességre jelentős férfitöbbség (65 százalék) jellemző, ami még hangsúlyosabb (70 százalék feletti) a 35 és 59 év közötti – azaz a munkapiaci szempontból legaktívabb – korcsoportokban. A csoport korösszetételét tekintve a migráns népességre általában jellemző sajátosság figyelhető meg: mindkét nem esetében a teljes népességen belüli arányukhoz képest felülreprezentáltak a fiatal korcsoportok, a nők esetében főleg a 20 és 34 év közöttiek, a férfiak esetében pedig a 20 és 44 év közöttiek (2.2.1. ábra). Ezzel szemben a 15 év alattiak aránya alacsony, a 65 felettieké elenyésző. A fiatal korösszetételből adódóan az egyedülállók aránya is magasabb volt a külföldön élők körében, mint a teljes népességben: a 15 éves és idősebb nők 62 százaléka volt hajadon, a férfiak 50 százalék nőtlen, míg a teljes népességben ezek az arányok 27 százalék, illetve 39 százalék. A rövid távú (vagy legalábbis annak tervezett) migráció nemek szerint eltérő mintázatát mutatja, hogy családi állásukat nézve az ideiglenesen külföldre távozó 15 év feletti férfiak 43 százaléka férj vagy élettárs szerepet töltött be a hátrahagyott háztartásban, míg a nők mindössze 20 százaléka volt feleség vagy élettárs.

2.2.1. ábra: Az egy évnél rövidebb ideig külföldön lévők és a teljes népesség korcsoportos megoszlása

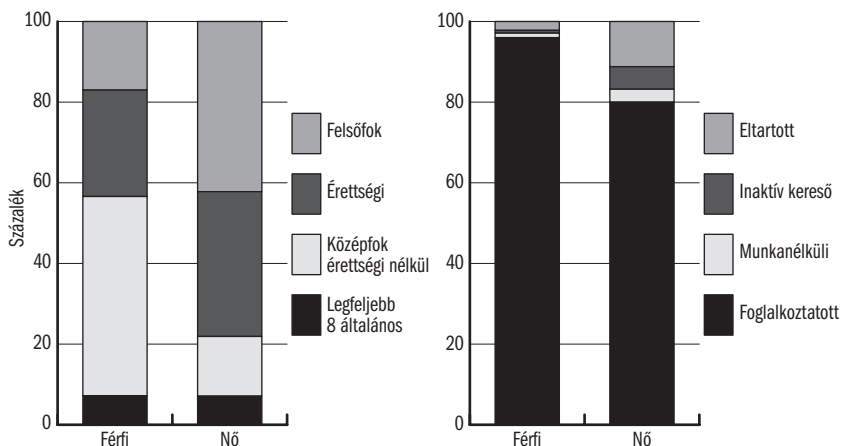
Forrás: Népszámlálás, 2011.

Különösen fontos a kibocsátó ország szempontjából az országot elhagyók *iskolai végzettség* szerinti szelekciója (2.2.2. ábra). Az ideiglenesen külföldön élő nőkre az átlagosnál jóval magasabb iskolai végzettség volt jellemző: a 18–64 évesek közt 80 százalék volt a legalább érettségivel rendelkezők aránya, míg a 25–64 évesek közt 42 százalék volt a felsőfokú végzettségűeké (szemben a teljes népesség azonos korcsoportjaira jellemző 60 százalékkal, illetve 24 százalékkal). A férfiak esetében az iskolázottak aránya egyik mutató szerint sem volt kiemelkedő, viszont mindkét korcsoportban jóval átlag feletti volt a szakmunkás végzettséggel rendelkezőké. Különösen a 35 és 55 év közötti,

4 Közel kétharmaduk három célsországban tartózkodott: Németországban (33 százalék), az Egyesült Királyságban (16 százalék) és Ausztriában (14 százalék); ettől jóval elmarad, de nem elhanyagolható a Hollandiában (5 százalék), illetve az Olaszországban (4 százalék) élők aránya.

valamint a községekből távozott férfiak körében volt kiugróan magas a szakmunkás végzettségűek aránya (57–60 százalék, illetve 56 százalék). A felsőfokú végzettség viszont inkább a fiatalabb, 25 és 34 év közötti nőkre volt jellemző (47–51 százalék), és mind a férfiak mind a nők esetében kiugróan magas volt a budapestiek körében (46 százalék, illetve 56 százalék).

2.2.2. ábra: Az egy évnél rövidebb ideig külföldön lévő 25–64 éves népesség iskolai végzettség és gazdasági aktivitás szerinti megoszlása nemek szerint

Forrás: Népszámlálás, 2011.

Az ideiglenesen külföldön lévő népesség *gazdasági aktivitás* szerinti megoszlása (2.2.2. ábra) jól tükrözi, hogy ezt a csoportot alapvetően munkavállalási célú migráció jellemzi. A 15–64 évesek 86 százaléka, a 25–64 évesek 91 százaléka foglalkoztatott volt (míg a hazai népességben ezek az arányok 57 százalék, illetve 64 százalék). Főként a 25–64 éves férfiak foglalkoztatottsági rátája volt különösen magas (96 százalék), míg a nők azonos korcsoportjában a 80 százalékos foglalkoztatottság mellett az eltartottak csoportja is viszonylag jelentős (11 százalék).

A népszámlálás során összeírt külföldön élő népesség körében nagyobb a külföldi állampolgársággal (is) rendelkezők (9,6 százalék), illetve a külföldön születettek aránya (8,8 százalék), mint a teljes népességben (ahol ezek az arányok 2,3 százalék, illetve 3,9 százalék). Ez megerősíti azt a más adatokból is kirajzolódó összefüggést, hogy a korábbi migrációs tapasztalat növeli az újabb migráció esélyét, valamint a külföldi születésű népesség nagyobb migrációs hajlandóságára, illetve Magyarországhoz való gyengébb kötődésére is utal (Blaskó–Gödri, 2014).

Az elvándorlók összetétele a tükörstatisztikák alapján

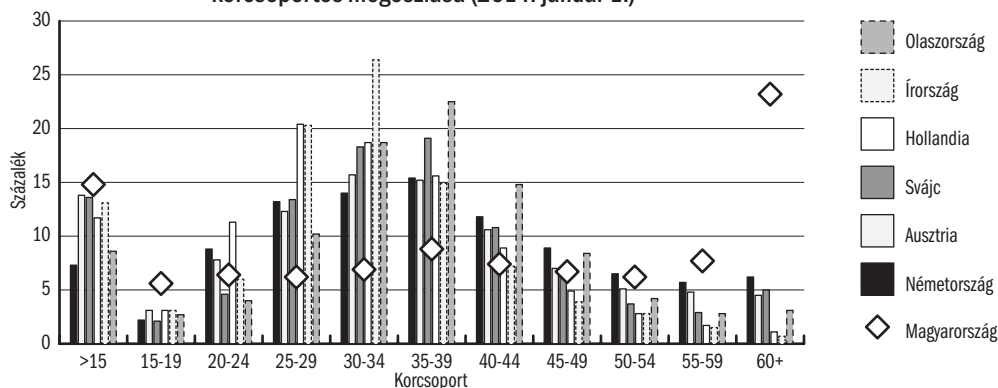
A tükörstatisztikák összesített adatai alapján 2014 elején mintegy 330 ezer magyar állampolgár élt az európai célországokban (Gödri, 2015).⁵ Társadal-

⁵ Ez a huzamosabb ideje külföldön élő csoport az ideiglenesen külföldön élőkhez képest még jobban koncentrált a három fő célországban: 38 százalékuk Németországban, 23 százalékuk az Egyesült Királyságban és 14 százalékuk Ausztriában élt; ezt követte messze elmaradva (de a 3 százalékot túllépve) a Svájcban és Hollandiában élők aránya.

mi-demográfiai összetételükről nagyon keveset árulnak el ezek a források, mindössze a nem és a korcsoport szerinti megoszlásuk ismert. Ez alapján összességében egy a hazai népességnél fiatalabb csoport képe rajzolódik ki, amelyre enyhe férfitöbbség (55 százalék) jellemző. A különböző célországokban tartózkodó népesség összetétele azonban jelentős eltéréseket mutat.

A Németországban élő *magyar állampolgárok* esetében hangsúlyos (62 százalék), míg az Egyesült Királyságban, Írországban és a skandináv országokban élők esetében enyhe (52–56 százalék) férfitöbbség figyelhető meg. Ezzel szemben az Olaszországban élők jelentős többsége nő (72 százalék), és ugyancsak kissé magasabb a nők aránya (53–55 százalék) az Ausztriában, Hollandiában, Spanyolországban, valamint a Belgiumban élők körében is. A fiatal korösszetétel valamennyi célország esetében jellemző, a főbb célországokban 51 és 68 százalék közötti volt a 20–39 évesek aránya, míg a hazai népességben ez mindössze 28 százalék. Főként az új célországokban, mint Hollandia és Írország volt különösen magas a fiatalok aránya, míg a hagyományos célországok (Németország, Ausztria, Svájc) esetében az idősebb korcsoportok is nagyobb arányban voltak képviselve (2.2.3. ábra). Az Egyesült Királyságban – noha az Eurostat adatbázisában erről az országról korcsoportos adatok nem szerepelnek – szintén nagyon fiatal migráns népesség képe rajzolódik ki (lásd erről a K2.2.1. keretes írást).

2.2.3. ábra: A főbb célországokban élő magyar állampolgárok és a hazai népesség korcsoportos megoszlása (2014. január 1.)

Megjegyzés: Az ábrán a főbb célországok szerepelnek (amelyekben legalább 7,5 ezer magyar állampolgár élt); Ausztria esetében csak a 2013-as adatok állnak rendelkezésre; az Egyesült Királyság adathiány miatt hiányzik.

Forrás: Eurostat adatbázis (frissítve: 2016. január 28-án).

A magyarországi születésű népesség száma a befogadó országok többségében – de különösen a hagyományos célországokban – meghaladja a magyar állampolgárok számát. E csoportok esetében is az előzőekben leírthoz hasonló nemi összetétel figyelhető meg (Olaszország esetében még hangsúlyosabb, 75 százalékos a nőtöbbség), korösszetételük azonban jóval idősebb. Az Ausztriában élők körében a hazai népességéhez közeli (21 százalék) a 65 év felettiek ará-

nya, a Svájcban élőknel ezt jóval meghaladja (31 százalék), de Olaszország és Hollandia esetében is 13 százalék körüli. A főbb célszágok közül mindössze Írországból hasonló a magyar állampolgárságú és a magyarországi születésű népesség korösszetétele, ami jól mutatja, hogy viszonylag új (2004 után indult) migrációs hullámról van szó.

Az elvándorlók összetétele a SEEMIG-adatfelvétel alapján

Részletes elemzésünk a fentebb bemutatott SEEMIG-vizsgálat mintájából a 20–59 éves magyar állampolgárokra terjed ki.⁶ Ebből a korcsoportból a mintában 1989 után vándorolt ki 1198 fő, ebből pedig 2009 után ment el 618 fő. Összhangban más források adataival, ez a külföldön élő népesség is egy fiatal, munkapiaci szempontból aktív korosztály képét mutatja. Iskolai végzettség szerint erősen alulreprezentáltak közöttük a legfeljebb nyolc általánost végzetek (6 százalék), miközben mind a főiskolai, mind az egyetemi végzettségűek aránya meghaladja a Magyarországon élő népességben mért értékeket (20 százalék szemben a 12 százalékkal, illetve 13 százalék szemben a 8 százalékkal). A férfiak és nők aránya a SEEMIG-adatfelvétel szerint szinte azonos az 1989 után kivándoroltak körében. A 2009 után elvándorolt népesség összetétele ehhez nagyon hasonlóan alakul, bár enyhébb férfitöbbséget jellemzi.⁷

Hogy az egymással szorosan összefüggő társadalmi és demográfiai jellemzők tisztított hatásait vizsgálhassuk, többváltozós elemzést – logisztikus regressziót – készítettünk, melyben a külföldön élőket hasonlítottuk össze a Magyarországon élő népességgel. Modelljeinket az 1989 után elvándorlók mellett külön elkészítettük a 2009 után eltávozott népességre is. Az elemzés eredményeit a 2.2.1. táblázat mutatja be.

Elemzésünk munkapiaci szempontból legfontosabb megállapítása, hogy az iskolai végzettség önmagában is alapvető tényező a kivándorlás valószínűségének alakításában. Vagyis a kivándorlók átlagosan magas iskolai végzettségét nem pusztán az okozza, hogy az átlagosnál iskolázottabb, fiatal népességből kerülnek ki. Életkorukat (és egyéb jellemzőiket) kiszűrve is igaz, hogy a legfeljebb nyolc általánost végzetekhez képest a szakmunkás végzettségűek és az érettségizettek bő két és félszeres, a diplomások pedig mintegy ötszörös valószínűséggel döntenek a kivándorlás mellett. Ugyanakkor a diplomások felülreprezentáltsága időben csökkenő tendenciát mutat: ha csupán a 2009 után kivándoroltakat tekintjük, akkor a diplomások esélyhányadosa 4 alá esik vissza.

Az 1989 után kivándoroltaknál az életkor hatása jellegzetes, fordított U alakot mutat: a 20–29 évesekhez képest a 30–39 évesek szignifikánsan nagyobb, míg a 40–49 évesek valamelyest kisebb, a 49 felettiek pedig jelentősen kisebb valószínűséggel élnek külföldön. A 30–39 évesek nagyobb esélye azonban inkább a migráció óta eltelt időből adódik (a húszas éveikben távoztak is idősebbek), erre utal az is, hogy a 2009 után elköltözők körében nem mérhető számottevő különbség a húszas és a harmincas éveikben járók elvándorlási valószínűsége között.

⁶ Az itt következő elemzés részletes leírása megtalálható: *Blaskó-Gödri* (2014).

⁷ A részletes adatokat lásd *Blaskó-Gödri* (2014) 303. o. F1. táblázat.

2.2.1. táblázat: A külföldön élés esélyét befolyásoló tényezők a 20–59 évesek körében (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai)

	1989 után kivándorolt	2009 után kivándorolt	
	I. modell	II. modell	III. modell
Magyarázó változók	Exp(B)		
Nem (referenciakategória: nő)			
Férfi	1,17**	1,23**	1,58
Életkor (referenciakategória: 20–29 éves)			
30–39	1,27***	0,72	0,97
40–49	0,77**	0,46***	0,46***
50–59	0,34***	0,23***	0,21***
Iskolai végzettség (referenciakategória: nyolc általános)			
Szakmunkás	2,70***	2,70***	1,91***
Érettségi	2,69***	2,35***	2,30***
Főiskola	4,77***	3,72***	3,48***
Egyetem	5,13***	3,59***	3,37***
Családi állapot (referenciakategória: nőtlen/hajadon)			
Házas	0,70***	0,53***	0,51***
Özvegy	0,74	0,00	0,00
Elvált	0,76**	0,85	0,89
Születési hely (referenciakategória: Magyarország)			
Nem Magyarország	2,02***	2,66***	2,80***
Nem × életkor			
Férfi × 30–39			1,87***
Férfi × 40–49			1,28
Férfi × 50–59			1,92
Nem × iskolai végzettség (referenciakategória: nő × iskolai végzettség)			
Férfi × szakmunkás			2,95***
Férfi × érettségi			1,06
Férfi × főiskola			0,73
Férfi × egyetem			0,65
Nem × családi állapot (referenciakategória: nő × családi állapot)			
Férfi × házas			2,27***
Férfi × özvegy			0,58
Férfi × elvált			2,20***
Férfi × válassziány			
-2log likelihood	9702,90	6020,17	5936,60
Cox-Snell-féle R^2	0,036	0,022	0,024
Nagelkerke-féle R^2	0,144	0,131	0,144

Megjegyzés: Kontrollálva a kivándorlás előtti utolsó lakóhely régiójára és település-típusára.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

Forrás: SEEMIG – Magyarok külföldön 2013 (Blaskó–Gödri, 2014, 286. o.).

Nem megfelelő módon az egyedülállókhoz képest kisebb valószínűséggel költöznek külföldre a házások, míg a külföldi születési hely növeli az elvándorlás esélyét. Ami a nemek szerinti különbségeket illeti: más tényezők hatását

kiszűrve a SEEMIG-adatok is a férfiak enyhe felülreprezentáltságát mutatják mind az időszak egészét, mind csak az utolsó éveket tekintve. Ezt az eredményt azonban tovább finomítja a III. modell, amelybe a korábbiak mellett interakciós hatásokat is beépítettünk. Ezek a becslések lehetővé teszik, hogy a népesség speciális, kisebb alcsoportjaira is megállapítsuk a kivándorlás esélyét. Eredményeinkből kiderül, hogy csak bizonyos részcsoportok esetében állja meg a helyét az az állítás, hogy a férfiak nagyobb eséllyel döntenek a kivándorlás mellett, mint a nők. Ilyen csoportok a 30–39 évesek, a szakmunkás végzettségűek, valamint a házasok és az elváltak.

A különböző országokba vándorlók eltérő összetételét támasztja alá a multinomiális regressziós elemzésünk (*Blaskó–Gödri*, 2014). Eszerint az Egyesült Királyságot választókra a nőtlen/hajadon fiatalok túlsúlya, valamint a szakmunkások alulreprezentáltsága, míg a Németországba vándorlókra éppen a szakmunkások, továbbá az idősebb korosztályokba tartozók és a házasok relatív túlsúlya jellemző.

Következtetések

A kivándorlók összetételét a felsorolt adatforrások alapján vizsgálva arra az általános következtetésre juthatunk, hogy az utóbbi bő évtized magyar kivándorlói az itthon élő népességnél átlagosan iskolázottabbak, fiatalabbak, többségében hajadonok, illetve nőtlenek, és valamelyest felülreprezentáltak körükben a férfiak. Elemzéseink szerint ezek a sajátosságok a többi tényezőre kontrollálva is jellemzik az utóbbi évtized kivándorlóit. Az általános kép mögött azonban fontos és jellemző különbségek ragadhatók meg az egyes migráns csoportok között – akár célország szerint, akár a kivándorlás más sajátosságai szerint vizsgáljuk is őket.

Ami a munkapiaci következmények szempontjából leginkább meghatározó iskolai végzettség szerinti szelekciót illeti, a különböző adatforrások egyértelműen és egybehangzóan jelzik a szakmunkások és a felsőfokú végzettségűek felülreprezentáltságát a kivándorlók körében. Míg azonban a források egy része (KSH népszámlálás, munkaerő-felmérés) inkább a szakmunkások jelenlétét mutatja dominánsnak, addig a SEEMIG-adatfelvétel alapsorai szerint a felsőfokú végzettségűek tekinthetők a leginkább felülreprezentáltak. Feltételezésünk szerint az eltérések a különböző iskolázottságú csoportok eltérő migrációs stratégiájából származhatnak, technikailag pedig a különböző adatforrásokban megjelenő migráncsoportok különbözősége magyarázhatja őket. A diplomások erőteljes migrációs-aktivitását mutató SEEMIG-adatok nem tartalmazzak ingázókat (legfeljebb olyanokat, akik nagy időközönként, idejük nagyobb részét külföldön töltve mozognak két ország között), viszont szerepelnek a mintában a teljes háztartásukkal külföldre költözők is. A minta tagjainak túlnyomó része az adatfelvétel idején már egy évnél jelentősen hosszabb ideje élt külföldön. Ezzel szemben a mérsékelt diplomás és erőtelje-

sebb szakmunkás jelenlétet mutató adatforrásokban a hazai háztartásokhoz jobban kötődő, (részben) rövidebb időre külföldre települő népesség jelenik meg. A népszámlálásban az ideiglenesen, azaz legfeljebb egy évig távol lévő személyek szerepelnek, akiknek háztartástagjaik az adatfelvétel idején Magyarországon éltek, a munkaerő-felmérés mintájában pedig (elvileg legfeljebb egy éve) külföldön dolgozó, magyarországi háztartástaggal rendelkező személyek vannak – köztük jelentős arányban ingázók is.

Ennek alapján azt feltételezhetjük, hogy a munkapiacon értékesíthető tudással legjobban ellátott két csoport – a szakmunkások és a diplomások csoportja – különböző migrációs stratégiát folytat: míg a felsőfokú végzettséggel rendelkezőkre a hosszabb távú, családdal együtt történő migráció a jellemzőbb, a szakmunkások kiemelkedő arányban vannak jelen a rövidebb időtávra, a hazai kapcsolatokat fenntartva elmozdulók és ingázók között.⁸

⁸ Ezt a következtetésünket több közvetett adat is megerősíti. A SEEMIG-adatokból kiderül, hogy a szakmunkások a diplomásoknál nagyobb arányban támogatnak rendszeresen anyagiilag magyarországi háztartást (Blaskó, 2015). Ezzel teljesen egybecsengő eredmény olvasható a Közélpé 2.5. alfejezetében, amelyben Blaskó Zsuzsa és Szabó Laura azt állapítja meg, hogy a gyermeket hátrahagyó migránsok csaknem kétharmad része szakmunkás végzettségű.

Hivatkozások

BLASKÓ ZSUZSA (2015): *Studying emigration by extending a large scale household survey. Methodology, evaluation and descriptive findings*. Working Papers on Population, Family and Welfare, No. 21. Hungarian Demographic Research Institute, Budapest.

BLASKÓ ZSUZSA–GÖDRI IRÉN (2014): *Kivándorlás Magyarországról: szelekció és célország-választás az „új migránsok” körében*. Demográfia, 57. évf. 4. o. 271–307. o.

GÖDRI IRÉN (2015): *Nemzetközi vándorlás*. Megjelent: *Monostori Judit–Őri Péter–Spéder Zsolt* (szerk.): Demográfiai portré, 2015. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 187–211. o.

KAPITÁNY BALÁZS–ROHR ADÉL (2014): *Kivándorlás Magyarországról – egy új becslési eljárás eredményei*. Megjelent: *Spéder Zsolt* (szerk.): A család vonzásában. Tanulmányok Pongrácz Tiborné tiszteletére. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 67–85. o.

K2.2.1. Magyar bevándorlók az Egyesült Királyságban

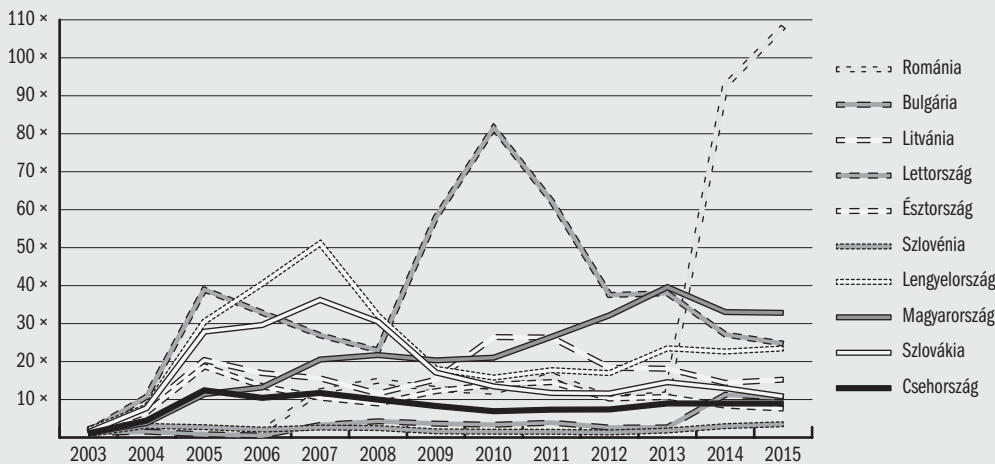
MOREH CHRISTIAN

A külföldön munkát vállaló magyar állampolgárok számára jelenleg az Egyesült Királyság a második legfontosabb célország Németország után. A 2004-es európai uniós csatlakozást követő hét évben – abban az időszakban, amikor a brit munkaerőpiac a legtöbb más nyugat-európai országgal szemben teljesen megnyílt a magyar munkavállalók előtt – a Magyarországról bevándorlók száma az Egyesült Királyságban 39 400 fővel emelkedett. Ugyanakkor a legnagyobb növekedést az ezt követő években regisztrálták: a társadalombiztosítási nyilvántartásba (*National Insurance, NI*) belépő magyar migránsok száma 2011 januárja és 2015 decembere között 48 százalékkal volt magasabb a 2004–2011 közötti időszakinál (DWP, 2016).

A magyarok vándorlása eltér a többi régióbeli ország állampolgáraitól (K2.2.1.1. ábra). Az uniós

csatlakozás előtt regisztrált arányokhoz viszonyítva a balti államokból eredendő migráció „kétpúpú”, míg a 2004-ben csatlakozott kelet-közép-európai országok migránsai többnyire egy 2007-ben kicsúcsosodó „egypúpú” pályagörbét követtek 2003 óta, amelytől a Magyarországról érkezők mozgása 2008 folyamán kezdett eltérni. Ebben az évben a többi országból származó migráció viszonylagos aránya csökkenésnek indult, a magyar munkavállalók migrációja viszont éves 14 ezer fős szinten stabilizálódott (ami az EU-csatlakozás előtti éves áramlás hússzorosát tette ki), majd észrevehető növekedésnek indult 2010 és 2013 között, 2014 után pedig enyhe mérséklődés figyelhető meg. Mára a velük egy időben uniós polgárokká válók közül a magyarok vándorlási aránya a legmagasabb, és csupán a 2014 januárja óta szabadon munkát vállaló román állampolgárok aránya múlja felül.

K2.2.1.1. ábra: A kelet-közép-európai migráció mintázata az Egyesült Királyságban
(éves növekedési arány, 2002 = 100 százalék)

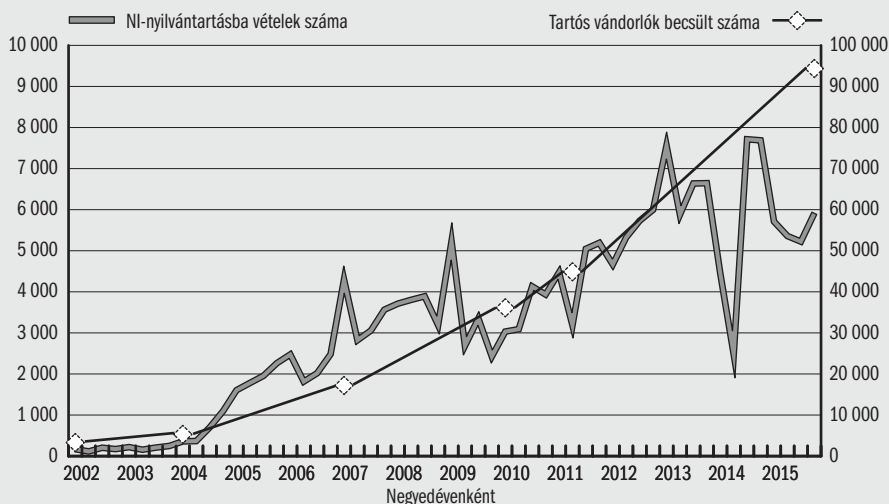

Forrás: Saját szerkesztés a DWP (2016) adatai alapján.

Saját becslésünk alapján – melynek módszertana a 2011-es népszámlálás egyik adatsora az NI-nyilvántartás adataival való összevetésének extrapolálásán alapul (bővebben lásd Moreh, 2014: 147–150.

o.) – 2016 elején a tartósan az Egyesült Királyságban élő magyarok száma meghaladta a 94 ezer főt, ami a népszámlálás idején regisztrált 44 877 magyar állampolgár több mint kétszerese (K2.2.1.2. ábra).

K2.2.1.2. ábra: A magyar bevándorlók számának alakulása az Egyesült Királyságban
(összes NI-nyilvántartásba vettek száma 2002 óta: 190 775)

Megjegyzés: A 2014. április–júniusi negyedévre vonatkozó adatok nem egy valós számbeli csökkenést tükröznek, hanem a DWP tájékoztatása szerint egy, az adatfelvétel módszertanában végbement változtatásnak tudható be. Ez ugyanakkor nem befolyásolja az éves adatokat.

Forrás: A szerző saját számításai különböző nemzeti adatbázisok adatai alapján (lásd *Moreh*, 2014).

Jóllehet a brit statisztikai források a kilépőkre vonatkozó megbízható adatok hiányában nem teszik lehetővé a migrációs *áramlások* mérését, a magyar bevándorlók számának becslésére alkalmazott módszer erre a folyamatra is enged következtetni. Eszerint, ha a népszámlálás napján jelenlévő, 2004 januárja óta érkezettek számát összevetjük az ugyanazon időszakban kibocsátott NI-azonosítók számával, az derül ki, hogy a társadalombiztosítási nyilvántartásba vett magyar bevándorlók 50 százaléka volt jelen a népszámlálás idején, azaz 2011-ben. Ugyanakkor, a 2004 és 2007 között NI-számot szerzők mintegy 63 százaléka volt jelen a népszámláláskor, míg a 2007–2010 között, illetve a 2010 után érkezettek csupán 45, illetve 47 százaléka. A közben eltávozókat arányát nevezhetjük akár „továbbvándorlási” vagy „mozgékonyági” aránynak, bár bizonyára egyéb tényezők is szerepet játszottak a fentebb említett eltérés alakulásában.

Lehetséges, hogy az EU-s csatlakozást követő három év folyamán adó- és társadalombiztosítási számot szerzők körében nagy arányban voltak olyanok, akik már korábban érkeztek huzamos tartózkodási szándékkal, azonban mindaddig nem voltak jogosultak NI-számot kérelmezni. Ezt a hipotézist alátámasztja az a tény, hogy hasonló eltérés jellemző a lengyel migránsok „mozgékonyági arányának” alakulására is. A lengyelek esetében a 2004 és 2007 között érkezettek 80 százaléka volt jelen 2011-ben, míg a 2007–2010 között érkezettek alig 45, a 2010. január és a népszámlálás napja között érkezettek pedig 58 százaléka. Összességében azonban az látható, hogy a magyar migránsok a lengyelekénél „mozgékonyabbak”.

A munkaerőpiaci beilleszkedést illetően kevés a megbízható statisztikai adat a magyar bevándorlókra nézve, azonban a negyedévenkénti munkaerő-felmérés (*Quarterly Labour Force Survey*;

UK–LFS) 2008–2015 közötti összesített egyedi háztartásaira vonatkozó adatsorának összehasonlító elemzése néhány fontos jellegzetességre rámutat.¹ Figyelemre méltó először is, hogy a mintában szereplő magyarok között a 16 év alattiak aránya 14 százalék, ami megegyezik a „rég” európai uniós állampolgárokéval (EU–15), azonban alacsonyabb a többi „új” tagállamból (EU–11) származókénál, akik körében a 16 évnél fiatalabbak 22 százalékot tesznek ki.

A 16–64 év közötti aktív korúakra szűkítve a mintát, az látható, hogy a Magyarországról bevándorlók gazdasági aktivitásának mértéke vala-

mivel magasabb a többi „új” tagállamból származókénál, ami főként a háztartási tevékenységeket ellátó inaktívak arányában tapasztalható különbségnek köszönhető (K2.2.1.1. táblázat). Ugyanakkor a gazdaságilag aktív magyar bevándorlók között alacsonyabb az önálló munkavállalók aránya, ami pedig a 2014-ig alkalmazotti státushoz csak körülményesen hozzáférő román és bolgár munkavállalók magas arányának tudható be. Továbbá, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) meghatározása szerinti munkanélküliek aránya is a legalacsonyabb a mintában szereplő magyar bevándorlók esetében.

K2.2.1.1. táblázat: Gazdasági aktivitás 2008–2015 között, a 16–64 éves korúak körében (százalék)

	Magyarország	EK	EU-15	EU-11*	Egyéb külföldiek	Összesen
Aktív	82,5	71,7	72,6	80,5	61,0	71,5
– Alkalmazott	73,3	61,7	61,8	67,6	52,8	61,4
– Önálló munkavállaló	9,2	9,6	10,5	12,7	7,7	9,6
ILO szerinti munkanélküli	4,7	5,1	5,4	5,0	6,9	5,1
Inaktív	12,8	23,2	22,0	14,5	32,1	23,4
– Inaktív (tanuló)	4,0	4,9	6,3	3,9	10,6	5,2
– Inaktív (háztartásvezető)	5,8	5,5	6,4	7,7	12,6	5,9
– Inaktív (nyugdíjas)	0,2	4,4	2,6	0,3	1,1	4,2
– Inaktív (egyéb)	2,7	8,4	6,7	2,6	7,8	8,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	446	422 526	8 559	9 270	19 766	460 567

* Az EU–11 a 2004-ben és 2007-ben az Európai Unióhoz csatlakozó országokat jelöli Magyarország kivételével.
Forrás: UK–LFS.

1 Minthogy az egyes negyedéves mintákban a magyarok száma igencsak alacsony, az esetszámok maximalizálása érdekében a 2008 és 2015 közötti felmérések adatait összevontuk. Valamennyi negyedéves adatsor összevonását azonban az LFS-adatgyűjtés rotációs paneles módszertana korlátozza, minthogy mindegyik kiválasztott háztartás öt negyedévenkénti hullámon keresztül marad a felmérésben, ugyanakkor minden negyedévben új háztartások kerülnek felvételre úgy, hogy bármelyik egymást követő negyedév között körülbelül 80 százalékos az átfedés. Következésképpen, ahhoz hogy egyedi esetszámokkal dolgozhassunk, csak minden ötödik negyedévet vonhattuk

A foglalkoztatás főbb iparágak szerinti eloszlásával kapcsolatban kitűnik, hogy a magyar bevándorlók több mint egynegyede dolgozik a szálloda- és vendéglátóipar valamelyik ágazatában, ami az EU–11-ből származók esetében tapasztalhatónál több mint kétszer magasabb arány (K2.2.1.2. táblázat). Ugyancsak számottevően

be az elemzésbe, a legfrissebb elérhető felméréstől (2015. július–szeptember) visszafelé számolva. Ez az eljárás mindössze 527 egyedi magyar esetet (magyar állampolgárságú válaszadót) eredményezett.

magasabb a magyar bevándorlók között az egészségügyi és szociális dolgozók aránya a többi kelet-közép-európai migráncsoaphoz képest, míg a feldolgozóiparban és az építőiparban arányuk jó-

val alacsonyabb. Mint látható, ez utóbbi iparágakban, a mintában szereplő magyar bevándorlók inkább követik a „rég” tagországokból származók eloszlását.

K2.2.1.2. táblázat: Aktív munkavállalók főbb iparágak szerinti eloszlása 2008–2015 között (százalék)

	Magyar	EK	EU-15	EU-11*	Egyéb külföldiek	Összesen
Szálloda- és vendéglátóipar	26,5	4,3	8,3	11,2	10,3	4,8
Nagykereskedelelem, kiskereskedelelem és gépjármű-kereskedelelem	13,4	14,0	10,2	14,5	12,3	13,9
Ingatlan, bérbeadási és üzleti tevékenységek	13,1	12,9	17,1	12,4	16,9	13,1
Egészségügyi és szociális munka	12,3	13,7	14,0	7,6	18,9	13,8
Feldolgozóipar	11,5	10,8	9,3	23,2	8,2	10,9
Szállítmányozás, raktározás és kommunikáció	6,3	6,2	6,2	8,5	5,9	6,3
Egyéb közösségi, szociális és személyi ellátás	5,5	6,1	5,8	3,6	4,6	5,9
Építőipar	4,9	7,4	5,2	10,3	3,3	7,3
Oktatás	3,8	10,6	12,3	2,8	7,8	10,3
Egyéb	2,7	14,1	11,6	5,9	11,7	13,8
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
N	366	312 660	6 337	7 430	12 077	338 870

* Az EU-11 a 2004-ben és 2007-ben az Európai Unióhoz csatlakozó országokat jelöli Magyarország kivételével.

Forrás: UK–LFS.

Hivatkozások

CENSUS OFFICE FOR NORTHERN IRELAND (2011): [QS-206NI: Country of Birth. Full Details](#). Census Office for Northern Ireland, online adatbázis.

DWP (2016): [National Insurance Number \(NINo\) Registrations to Adult Overseas Nationals Entering the UK](#). Department for Work and Pensions. Online adatbázis.

MOREH CHRISTIAN (2014): [Magyar bevándorlók az](#)

[Egyesült Királyságban: demográfiai, földrajzi és szociológiai körkép](#). Demográfia, 57. évf./4. 309–343. o.

NATIONAL RECORDS OF SCOTLAND (2013): [QS203SC: Country of Birth. National Records Of Scotland](#). Online adatbázis.

ONS (2014): [QS213EW: Country of Birth \(Expanded\)](#). Office for National Statistics. Online adatbázis.

2.3. MUNKAERŐ-MIGRÁCIÓ, INGÁZÁS, KIVÁNDORLÁS

A magyarok munkavállalási célú emigrációját magyarázó tényezők hatása és változása az uniós csatlakozás óta

HÁRS ÁGNES & SIMON DÁVID

Emigráció és munkavállalás

Az Európai Unióhoz csatlakozással 2004 után szabadabbá vált az európai országokban a munkavállalás, bővült a munkát kereső magyarok munkapiaci választási lehetősége, csökkent a külföldi munkavállalás költsége. Elvben a magyarországi munkapiachoz hasonló feltételekkel lehetett munkát vállalni külföldön, természetesen a fogadó ország munkapiaci keresletétől és szabályozásától függő lehetőségek mellett. Tanulmányok sora vizsgálta a külföldi munkavállalás vonzerejét és munkapiaci következményeit, a döntéseket befolyásoló vonzó és taszító tényezőket, a migráció szelektív jellegét, és a gazdasági és munkapiaci magyarázatokon túlmutató társadalmi és egyéni tényezőket (*Hazans–Philips, 2010, Kahanec, 2013, Kahanec és szerzőtársai, 2010, Kahanec–Zimmermann, 2010, Kaczmarczyk, 2010, Massey és szerzőtársai, 1993*).

A migráció tervezett tartóssága, a munkaidőben, a munka nehézségében és a magánéletet érintő vállalt áldozatokban mérhető költsége a munkavállalás sokféleségét eredményezi. A mobilitás egyirányúsága és változékony, ingázó, cirkuláris formái egymás mellett és egymásba érve határozzák meg az emigránsok migrációs és munkapiaci stratégiáit. A migránsok egy része a biztosabb megélhetés reményében vagy más okok miatt elköltözik, és tartós jövőt tervez külföldön, mások a külföldi munkavállalást a pénzkereset átmeneti vagy a Piore-i értelemben instrumentális eszközének tekintik (*Piore, 1971*). A csoportok között nincsen éles és végleges határ, a variációk is sokfélék, a migrációt meghatározó tényezőkben és hatásokban mégis meg lehet különböztetni a munkavállalás vagy az elköltözés döntésével elvándorlók csoportjait. A következőkben a munkavállalási célú migrációt vizsgáljuk – milyen csoportokat érint, s ez hogyan változott az időben.¹ A migráció leírása alapján becsülhetjük mindezek hatását a hazai munkapiacra.

Az adatok és a vizsgálat módszere

Emigráns munkavállalók a munkaerő-felmérésben

A emigráció jól azonosíthatónak tűnő szegmense a *munkavállalási célú migráció*. A KSH munkaerő-felmérése (MEF) egyedülálló lehetőséget kínál arra, hogy nagymintás adatbázison egyéni szintű adatokkal és részletes magyarázó modellekkel vizsgáljuk a külföldi munkavállalásra ható tényezőket.

¹ A Közelkép 2.2. alfejezetében Blaskó Zsuzsa és Gödri Irén ír az elköltözők csoportjáról.

A MEF-ben rendelkezésre álló adatok alapján a *külföldi telephelyen dolgozók* eseteivel közelítjük a munkavállalási célú migrációt.

A munkaerő-felmérésben (MEF) a munkáltató telephelyére irányuló kérdésre abban az esetben, ha ez nem Magyarországon van, a válasz „külföld”, és itt a megfelelő ország is szerepel. A kérdés egyrészt azokra vonatkozik, akik munkahelye jelenleg külföldön van, illetve azokra, akik utolsó munkahelyének a telephelye volt külföldön (az elmúlt nyolc évben). A korábban külföldön dolgozók csoportja heterogén és esetleges, a vizsgálat ezért a jelenleg dolgozókra szorítkozik. A MEF alapján azonosított külföldön dolgozók között csak a hazai háztartásokkal rendelkezők szerepelnek (akiket a MEF kérdezőbiztosa el tud érni), a korábban vagy a közelmúltban külföldre költözött teljes családok tagjai nem. Akik külföldön élnek, de nem dolgoznak külföldön, valamint a válaszmegtagadók szintén kimaradnak a mintából.²

A MEF alapján olyan munkavállalókat azonosíthatunk, akik a hazai munkapiachoz a háztartásuk révén kötődnek, de külföldön dolgoznak. A továbbiakban a migránsoknak ezt a szűkebb csoportját *munkaerőmigránsoknak* nevezzük.³ Értelmezésünk szerint azok, akik külföldi telephelyen dolgoznak, a magyar munkahelyek alternatívájaként teszik ezt külföldön.⁴ Vizsgálatunk erre a népességre fogalmaz meg eredményeket az uniós csatlakozástól 2014 végéig.

A minta sajátosságai

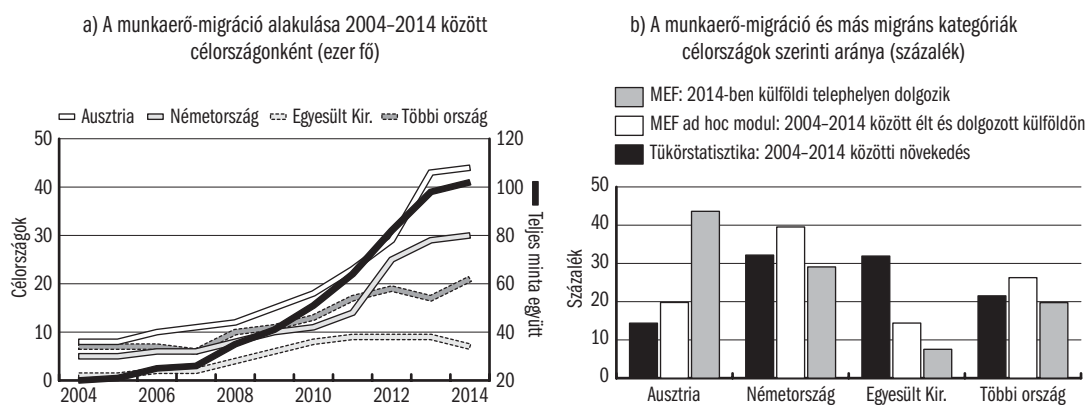
A külföldi telephelyen dolgozók létszáma folyamatosan növekszik, hasonlóan a migrációt leíró más adatforrások alapján látható trendekhez, noha a növekedés az időszak végén lassulni látszik. Ezt az 2.3.1. ábra a) része mutatja: az ábra jobb tengelyén a teljes munkaerő-migráció alakulását látjuk, a bal tengelyén a célországok szerinti trendeket.

2 Az adatokat anonimizálatlan formában a jelen kutatás számára adta át a KSH az MTA KRTK KTI adatbankja számára.

3 Hárs–Simon (2015), valamint Czibik és szerzőtársai (2014) vizsgálta korábban ezt a csoportot.

4 A külföldi telephelyen dolgozók a KSH MEF alapján számított foglalkoztatott létszámban is szerepelnek, befolyásolják a magyarországi foglalkoztatás alakulását, miközben az emigráns népesség részét is alkotják.

2.3.1. ábra: A munkaerő-migráció alakulása és célországok szerinti aránya

Forrás: Munkaerő-migráció: MEF; tükörstatisztika: saját számítás a *Közelmép* 1. fejezete alapján; 2004–2014 között külföldön: MEF 2014 2. negyedévi *ad hoc* modul.

A munkaerő-migráció sajátos szerkezetű csoportot ír le: a teljes mintában az Ausztriában dolgozók aránya magas, és alacsony – az időszak végén csökkenő – az Egyesült Királyságban dolgozóké. Két adatforráshoz hasonlítva vizsgáljuk a munkaerő-migráció karakterét: a tükörstatisztika a *külföldön élő* magyar állampolgárok állományának a 2004–2014 közötti növekedését mutatja, a MEF-minta 2014. második negyedévi kiegészítő kérdésblokkja pedig a 2004–2014 között legalább hat hónapig nem ingázóként külföldön élt és dolgozott népességet (utóbbiak értelemszerűen a MEF által elért Magyarországon élő vagy itthoni háztartással rendelkezők csoportjába tartoznak). Az eltérő összetétel ellenére a fő célországok azonosak és eszerint összehasonlíthatók a csoportok, az arányokat az 2.3.1. ábra b) része mutatja.

Az összevetés szerint az Ausztriában dolgozó munkaerőmigránsok aránya kiugróan magas, és nagyon alacsony az Egyesült Királyságban dolgozóké. A munkaerő-felmérés kiegészítő blokkja alapján a 2004–2014 időszakban szerzett munkatapasztalatok alapján is alacsony azok aránya, akik az Egyesült Királyságban dolgoztak, vagy jelenleg is kinn dolgoznak. Ez arra utal, hogy az Egyesült Királyságba költöző teljes háztartások aránya magasabb a más célországokénál, és a MEF alapján megkérdezettek közül csak a hazai háztartással még rendelkezők látszanak. Ezt a feltételezést támasztja alá *Blaskó* (2014) és *Blaskó és szerzőtársai* (2014), kísérletet téve a külföldre elköltözött migrációjának a becslésére. Mindkét tanulmány szerzői megállapították, hogy ebben a csoportban jelentős az Egyesült Királyságban élők aránya. A feltételezést erősíti az is, hogy alacsony, majd stagnáló és az időszak végén csökkenő a munkaerő-migráció az Egyesült Királyságba, ami vélhetően az Egyesült Királyságba költözés növekvő mértékének tulajdonítható.

Az Ausztriában dolgozók kiugróan magas arányát a jelentős mértékű ingázás magyarázza, azonban számottevő itt a nem ingázó munkavállalás is. A MEF-ben nincs alkalmas változó, ami segítene elválasztani az ingázókat a többi munkaerőmigránstól. 2014. 2. negyedévre megbecsülhető az ingázás. A rendelkezésre álló kiegészítő kérdésblokk és a MEF-alapváltozók alapján összehasonlíthatjuk ugyanazon munkaerőmigráns, illetve nem ingázó egyedek korábbi munkavállalási tapasztalatát. A kiegészítő kérdésblokk kérdése kizárja az ingázást, így az adott negyedévben külföldi telephelyen dolgozók közül meg tudjuk különböztetni azokat, akik nem ingázók (éltek és dolgoztak külföldön, illetve azokat, akik legalább 6 hónapig dolgoztak), valamint azokat, akik a kiegészítő kérdés szerint nem éltek külföldön, de munkaerő-migránsok, értelemszerűen ők tehát ingázók. Ezt mutatja az 2.3.1. táblázat. A 2014. 2. negyedévében munkaerőmigráns népesség 60 százaléka nem volt ingázó, ebből 53 százalék dolgozott legalább 6 hónapot külföldön, 40 százalék volt ingázó. Ausztriában az ingázók aránya több mint 60 százalék, a többi célországban lényegesen alacsonyabb.

2.3.1. táblázat: Ingázó és nem ingázó munkaerőmigránsok aránya (százalék)

2004–2014 között külföldi munkatapasztalat	Munkaerő-migráció célországok szerint				Összes munkaerőmigráns
	Ausztria	Németország	Egyesült Királyság	Más cél-ország	
Élt és dolgozott külföldön	39	77	81	77	60
– ebből: élt és legalább 6 hónapot dolgozott külföldön	34	70	68	64	53
Ingázó (Nem élt külföldön, de munkaerőmigráns)	61	23	19	23	40
Összes munkaerőmigráns	100	100	100	100	100

Forrás: Munkaerő-migráció: MEF 2014. 2. negyedév; 2004–2014 közötti munkatapasztalat: MEF 2014. 2. negyedév, *ad hoc* modul, 2014. 2. negyedév.

Akár ingázással, akár anélkül lehet stabil, állandó a munkaviszony: az átlagos munkaviszony hossza elmarad ugyan a hazai átlagtól (kilenc év), de tartósan külföldön dolgozókról beszélhetünk.⁵ Ausztriában a leghosszabb a munkaerőmigránsok aktuális munkahelyen töltött munkaviszonyának az átlagos hossza (4,6 év), Németországban 3,7 év, az Egyesült Királyságban 2,4 év, és a többi EU-országban is viszonylag magas, 4,2 év volt.

Elemzési módszer

Logisztikus regressziós modellekkel vizsgáltuk, hogy a hazai munkavállaláshoz képest mi magyarázza a munkaerő-migrációt, és ez hogyan változott az EU-csatlakozás és 2014 vége között a munkaerő-migráció egészében és a fő célországok (Ausztria, Németország, Egyesült Királyság, többi EU- és EGT-ország) irányában. Modellünk egyenlete minden célország esetén a következő volt:

$$\ln \left(\frac{p}{1-p} \right) = b_0 + b_1 X_{nem} + b_2 X_{kor} + b_3 X_{kor}^2 + b_4 X_{isk} + b_5 X_{fogl.kat} + b_6 X_{fogl.visz} + b_7 X_{szerz} + b_8 X_{váll.munkaidő} + b_9 X_{fogl.stat1.éve} + b_{10} X_{régió} + b_{11} X_{szül.orsz} + b_{12} X_{csal.áll.} + b_{13} X_{gyerm.0-6éves} + b_{14} X_{gyerm.7-18éves} + b_{15} X_{nyugd.házt.tag} + b_{16} X_{segélyezett.házt.tag} + b_{17} X_{nem} t + (...) + b_{32} X_{segélyezett.házt.tag} t + b_{33} X_{nem} t^2 + (...) + b_{48} X_{segélyezett.házt.tag} t^2 + b_{49} t + b_{50} t^2,$$

ahol p a munkaerőmigránsok aránya a vizsgált populációhoz (hazai foglalkoztatottak és munkaerőmigránsok együttesen) képest összesen, illetve célországonként.

Demográfiai változók

X_{nem} : nem (referenciakategória: férfi)

X_{kor} : kor (hazai foglalkoztatottakra centrál)

X_{isk} : legmagasabb iskolai végzettség (referenciakategória: legfeljebb 8 általános)

⁵ A gyorsuló migráció időszaka, 2010–2015. 1. negyedévre számítottunk átlagot a MEF alapján a munkaerőmigránsok munkaviszonyára. A létszám folyamatos emelkedésével csökken az átlagos munkavállalási idő, noha az új munkamigránsok várható külföldi munkavállalásának a hossza természetesen bizonytalan.

Munkapiaci változók

$X_{fogl.kat}$: foglalkozás (referenciakategória: gépkezelő vagy szakképzetlen foglalkozás)

$X_{fogl.visz}$: foglalkozási viszony (referenciakategória: alkalmazott)

X_{szerz} : munkaszerződés jellege (referenciakategória: határozatlan idejű)

$X_{váll.munkaidő}$: potenciális vállalt munkaidő (óra/hét) (hazai foglalkoztatottakra centrált)

$X_{fogl.stat1.éve}$: egy évvel korábbi foglalkoztatási státusz (referenciakategória: dolgozott)

Regionalitás változók

$X_{régio}$: régió (referenciakategória: Közép-Magyarország)

$X_{szül.orsz}$: születési ország (referenciakategória: Magyarország)

Háztartási változók

$X_{csal.áll}$: családi állás (referenciakategória: házastárs)

$X_{gyerm.0-6éves}$: 0-6 éves gyermekek száma a háztartásban (referenciaérték: 0)

$X_{gyerm.7-18éves}$: 7-18 éves gyermekek száma a háztartásban (referenciaérték: 0)

$X_{nyugd.házt.tag}$: öregségi nyugdíjasok száma a háztartásban (referenciaérték: 0)

$X_{segélyezett.házt.tag}$: segélyen élők száma a háztartásban (referenciaérték: 0)

Idő

t : negyedév (referenciaérték: 2004. 3. negyedév)

A modellek illeszkedését több eljárással is vizsgáltuk. Az általánosan elfogadott Hosmer–Lemeshow-teszt kidolgozói leírják, hogy nagy elemszám esetén egyébként zavart nem okozó illeszkedési eltérés is szignifikáns hibaként jelenik meg (Paul–Pennell–Lemeshow, 2013). E teszt mellett a mintaméretre szintén érzékeny Link-tesztet (Pregibon, 1980) és a mintamérettől független ROC-elemzést (Receiver Operating Characteristic) és az ezen alapuló c -statisztikát használtuk a modellilleszkedés vizsgálatára.⁶ Emellett minden modell esetében megadjuk a modellre jellemző Nagelkerke-féle pseudo- R^2 értékét is (a modellek illeszkedését leíró paraméterek a 2.3.2. táblázatban találhatók). A c -statisztika alapján minden modell legalább elfogadható, a Link-teszt alapján a modellek magyarázó ereje szignifikáns, és kis (bár esetenként a mintaméret miatt szignifikáns) illeszkedési eltérést mutatnak. A Hosmer–Lemeshow-tesztek szignifikánsak ugyan, de a fentiek értelmében ezt nem tekintjük problematikusnak. A modellekre jellemző Nagelkerke-féle pseudo R^2 érték 0,19 és 0,26 között változik.

A modellek konstans tagja minden esetben szignifikáns, az egyéb tényezőktől független időbeli változás azonban csak a teljes minta esetén bizonyult szignifikánsnak – jelezve a más tényezők azonossága esetén a külföldi munkavállalás gyorsuló ütemben növekvő valószínűségét. A modellek eredményeit a marginális valószínűségek, illetve marginális hatások időbeli változásain keresztül mutatjuk be (amennyiben az időbeli változás nem szignifikáns,

⁶ A c -statisztika értéke Hosmer–Lemeshow (2000) szerint 0,7 felett elfogadható, 0,8 felett nagyon jó, 0,9 felett kiváló.

egyes esetekben az esélyhányadost adjuk meg). A marginális valószínűségek esetén a teljes populáción (hazai és külföldi munkavállalók) belül adjuk meg a külföldi munkavállalás, illetve az adott országban történő munkavállalás becsült valószínűségét.

2.3.2. táblázat: A modellek illeszkedésének paraméterei

	Teljes minta	Ausztria	Németország	Egyesült Királyság
c-statisztika	0,849	0,812	0,802	0,741
Link-teszt: modell-magyarázó-erő	2,610***	2,253***	2,350***	1,633***
Link-teszt: illeszkedéseltérés	0,994	1,020***	1,013***	1,010***
Hosmer–Lemeshow-teszt ^a	17,12(8)*	24,92(8)**	84,63(8)***	106,90(8)***
Nagelkerke-féle R^2	0,190	0,271	0,189	0,262

^a Zárójelben: a szabadságfok száma.

***1 ezrelékes, **1 százalékos, *5 százalékos szinten szignifikáns.

A külföldi munkavállalást befolyásoló tényezők hatása és időbeli változása

A külföldi munkahelyen dolgozók összességét és a három fő célországban (Ausztriában, Németországban és az Egyesült Királyságban) dolgozókat vizsgáljuk. A teljes minta mutatja a többi EU-országba (és kisebb arányban az Európai Unión túlra) irányuló heterogénabb összetételű munkaerő-migráció hatását is, ezt külön részletesebben itt nem mutatjuk be. A munkaerő-migráció nagyon szelektívnek bizonyult a fő célországok szerint, együtt mutatjuk be az egyéni és demográfiai adottságok, a munkapiaci jellemzők és a családi tényezők hatását az egyes célországokra és a teljes munkaerő-migrációra.

Az egyéni és a demográfiai tényezők hatása

A nők feleakkora eséllyel dolgoznak külföldi telephelyen, mint a férfiak, ez időben nem változott szignifikánsan. A teljes mintához hasonló az esély Ausztriában, Németországban valamivel még alacsonyabb (0,4), míg az Egyesült Királyságban a nemnek nincsen szignifikáns hatása a külföldi munkavállalásra.

A munkaerő-migráció valószínűsége az *életkorral* változik. A teljes mintában az életkor hatása időben nem változott szignifikánsan: 39 éves korig emelkedik, majd csökken a külföldi munkavállalás marginális valószínűsége (2014 végén 25 éves korban 0,55 százalék, 39 évesen 0,8 százalék volt). Mivel a modellben az időbeli változás szignifikánsnak bizonyult (lásd korábban), így évente gyorsuló mértékben növekszik a munkaerő-migráció marginális valószínűsége. (2010 végén még alig 0,15 százalék volt a 25 évesek munkavállalásának a marginális valószínűsége és 0,2 a 39 éveseké, 2013-ban már 0,4, illetve 0,55 százalék). Ausztriában a teljes mintához hasonló volt az életkor

hatása, míg Németországban nem mutatkozott szignifikáns hatás. Az Egyesült Királyságban időben is változott a munkavállalás marginális valószínűsége, a válság éveiben mind idősebb korra tolódott az átlagos életkor, az utóbbi néhány évben azonban átlagosan egyre fiatalabbak az Egyesült Királyságban dolgozók. 2004-ben, az uniós csatlakozáskor a 30 évesek, 2009-ben a 33 évesek, 2010-ben a 33–34 évesek, 2011-ben a 35 évesek, 2012–2013-ban a 34 évesek és 2014 végén a 32 évesek munkaerő-migrációjának a marginális valószínűsége volt a legmagasabb.

A *születési hely* befolyásolja a mobilitási hajlandóságot, a Magyarországon születetteknél mobilabbnak bizonyulnak azok, akik külföldön születtek. Esetükben a külföldi munkavállalás esélye 4,8-szoros, ami időben szignifikánsan nem változott. 2014 végén a teljes munkaerőmigráns minta szerint 1,3 százalékponttal növelte – minden más tényező változatlansága mellett – a munkaerő-migráció valószínűségét, hogyha valaki külföldön született, ugyanez a hatás az ausztriai munkavállalás esetén 0,64 százalékpont, a németországi esetén 0,2 százalékpont volt 2014-ben, és mindkét országban, de különösen Ausztriában, 2011 óta gyorsan növekedett a marginális hatás mértéke.

A munkaerőmigránsok teljes mintájában az *iskolai végzettséggel* a külföldi munkavállalás valószínűsége számottevően emelkedik (2.3.2. ábra). Ez időben állandó a szakmunkás végzettségűek kivételével, akiknél a külföldi munkavállalás valószínűsége gyorsuló mértékben növekedett.

Célországokként erős szelektivitás látszik: Ausztriában minden, az alapfokú végzettségnél magasabb iskolai végzettség szignifikánsan növeli a külföldi munkavállalás valószínűségét. 2011 után – amikor az osztrák munkapiac a magyar munkavállalók számára teljesen szabadddá vált – a növekedés erőteljesnek bizonyult, és 2014 végére a marginális valószínűség iskolai végzettségként nagyon hasonlított egymásra, számottevően meghaladva az alapfokú végzettségűek munkaerő-migrációjának a valószínűségét. Németországban az alacsony iskolázottságúakhoz képest – minden más tényező változatlansága mellett – a szakmunkások munkavállalása növekedik szignifikánsan. Az Egyesült Királyságban az érettségizettek és a felsőfokú végzettségűek munkaerő-migrációjának folyamatos növekedése megállt, a gimnáziumi végzettségűeké csökkenni is kezdett, ami arra utal, hogy a korábbiakhoz képest inkább a tartós kivándorlást választhatják ezek a csoportok. Hasonló módon változik a szakközépiskolai végzettségűek munkaerő-migrációjának a marginális valószínűsége is. A szakmunkás, a betanított és a segédmunkás végzettségűek munkaerő-migrációjának a valószínűsége az előzőektől elmarad, az időben folyamatosan növekvő migrációval együtt növekszik.

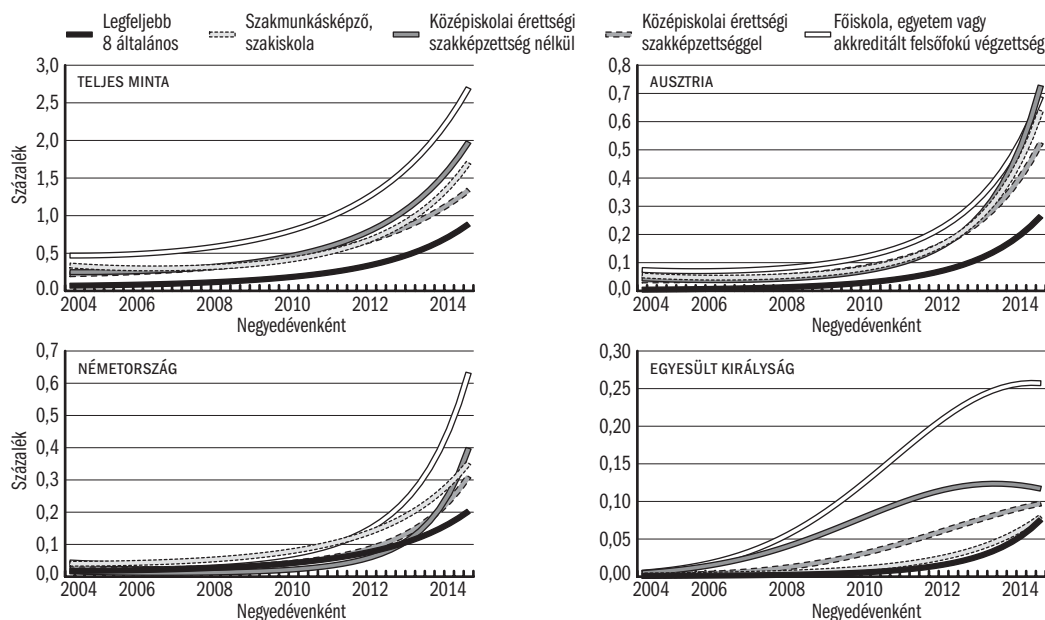
A *lakóhely régiója* a teljes munkaerőmigráns mintában lényegesen befolyásolja a külföldi munkavállalás valószínűségét, és ez egyedül Észak-Magyarországon nem változott a vizsgált időszakban (2.3.3. ábra).

A Nyugat-Dunántúlon élők külföldi munkavállalásának a valószínűsége messze a legmagasabb, és gyorsuló ütemben növekvő: itt minden más tényező

változatlansága mellett 2014 végén 4,5 százalék a munkaerő-migráció valószínűsége. A Dél- és Nyugat-Dunántúlon élők munkaerő-migrációjának a marginális valószínűsége ettől elmaradva is jelentősen emelkedik, hasonlóan alakult az Észak-Magyarországon élők külföldi munkavállalásának a marginális valószínűsége. Észak- és Dél-Alföldön alacsony a külföldi munkavállalás marginális valószínűsége, és a növekedés üteme fokozatosan csökken.

A lakóhely régiója alapján különösen szelektív a munkavállalási célú migráció a fő célországok szerint. Az Ausztriában dolgozók esetében a Nyugat-Dunántúlon lakók munkaerő-migrációjának a marginális valószínűsége minden más régiót messze meghaladó mértékű (2014 végén 4,5 százalék), több mint négyszerese még a többi Dunántúli régióban élők marginális valószínűségének is. Ez arra utal, hogy a szomszédos Ausztriában vállalt munka moti-

2.3.2. ábra: Az iskolai végzettség hatása a munkaerő-migrációra, marginális valószínűségek (százalék)

Referenciakategória: legfeljebb nyolc osztály.

Teljes minta: időben szignifikáns: szakmunkásképző, szakiskola, időben nem szignifikáns: középiskolai érettségi, középiskolai érettségi szakképzettséggel, felsőfokú végzettség.

Ausztria: időben szignifikáns: minden változó.

Németország: időben nem szignifikáns: szakmunkásképző, szakiskola, nem szignifikáns: középiskolai érettségi, középiskolai érettségi szakképzettséggel, felsőfokú végzettség.

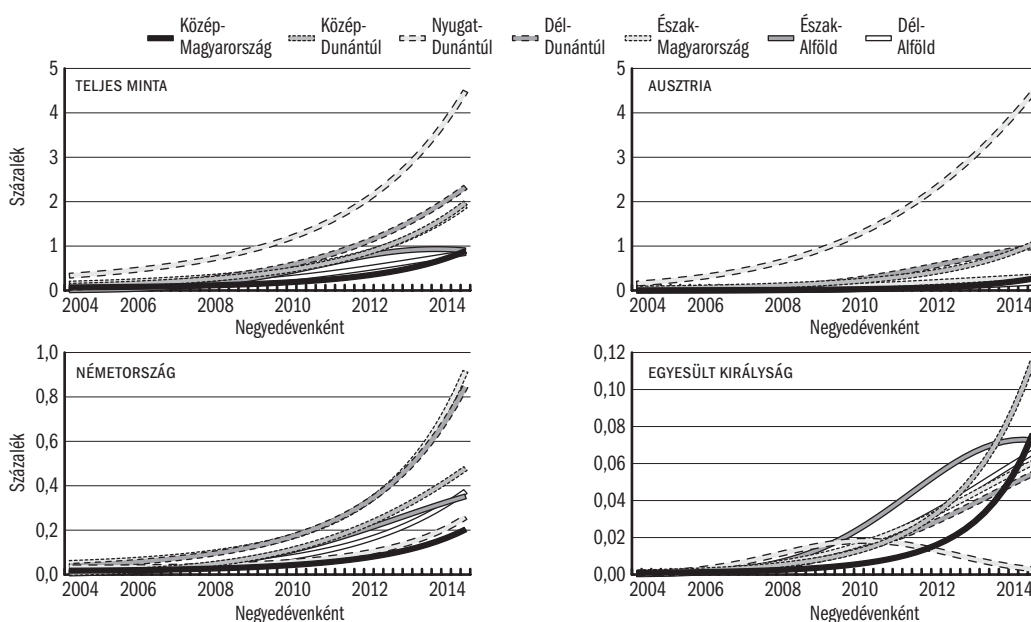
Egyesült Királyság: időben szignifikáns: középiskolai érettségi, felsőfokú végzettség, középiskolai érettségi szakképzettséggel, nem szignifikáns: szakmunkásképző, szakiskola.

vációjában erős a regionális munkapiac, a régiók közötti ingázás szerepe (a nyugat-magyarországi régióban munkaerőmigránsok több mint 80 százaléka Ausztriában dolgozik).

A Németországban való munkavállalás is szelektívnek tűnik régiók szerint, noha ez kevésbé erős, mint az Ausztriában dolgozók esetében. Minden más tényező változatlansága mellett az Észak-Magyarországon vagy a Dél-Dunántúlon lakók esetében a legnagyobb a munkaerő-migráció marginális valószínűsége, és ez a hatás időben állandó. Ez tartós kapcsolatokat, hagyományos együttműködést, esetleg szervezett munkatoborzást is sejtet ezekben a régiókban. A többi régió esetében ettől elmaradva növekszik a németországi munkavállalás marginális valószínűsége, kivétel Észak-Alföld, ahol csökken.

Az Egyesült Királyság esetében nem látunk különösebb regionális szelektivitást, minden más régióhoz képest fokozatosan növekszik a Közép-magyar-

2.3.3. ábra: A lakóhely régiójának a hatása a munkaerő-migrációra, marginális valószínűségek (százalék)

Referenciakategória: Közép-Magyarország.

Teljes minta: *időben szignifikáns*: Közép-Dunántúl, Nyugat-Dunántúl, Észak-Alföld, Dél-Alföld, Dél-Dunántúl, *időben nem szignifikáns*: Észak-Magyarország, Ausztria: *időben szignifikáns*: Észak-Magyarország, Észak-Alföld, Dél-Dunántúl *időben nem szignifikáns*: Közép-Dunántúl, Nyugat-Dunántúl, *nem szignifikáns*: Dél-Alföld.

Németország: *időben szignifikáns*: Közép-Dunántúl, Észak-Alföld, Dél-Alföld, *időben nem szignifikáns*: Nyugat-Dunántúl, Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország.

Egyesült Királyság: *időben szignifikáns*: Észak-Alföld, Nyugat-Dunántúl, Dél-Dunántúl, Észak-Magyarország, Dél-Alföld, *időben nem szignifikáns*: Közép-Dunántúl.

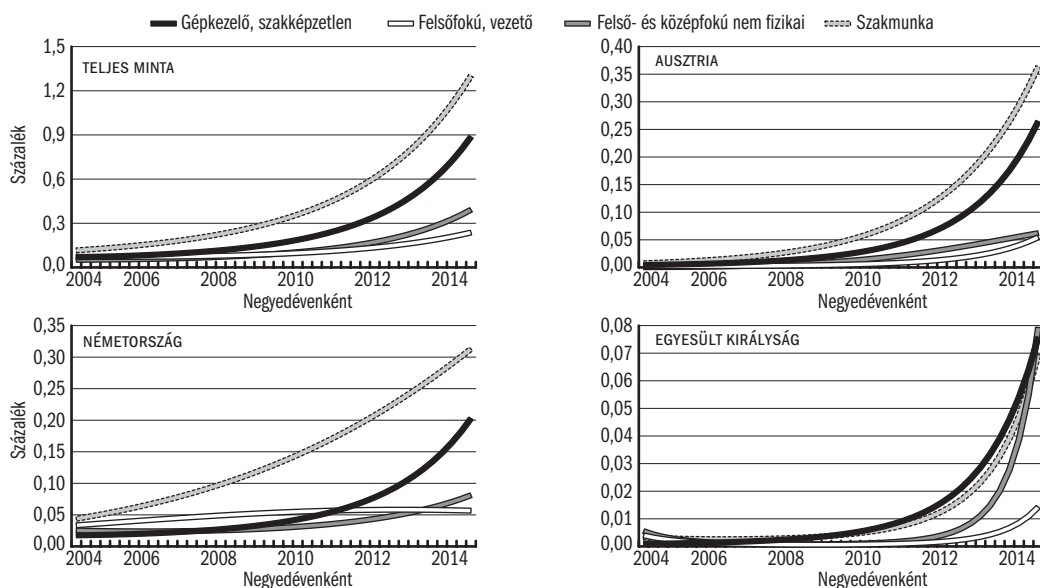
országi régióban lakók munkaerő-migrációjának a marginális valószínűsége, összességében azonban az Angliába irányuló munkaerő-migráció marginális valószínűségét a régiók nagyon kis mértékben befolyásolják.

A munkapiaci tényezők hatása

A munkaerő-migráció esetében a szakmunkát igénylő *foglalkozások* növelik leginkább a külföldi munkavállalás kilátásait (2.3.4. ábra). A teljes mintában a szakmunkát igénylő foglalkozást végzők külföldi munkavállalásának marginális valószínűsége – minden tényező változatlansága mellett – 2014 végén 1,3 százalék, időben a hatás nem változott szignifikánsan. A fehérgaléros foglalkozások a külföldi munkavállalás valószínűségét nem befolyásolták szignifikánsan.

Az Ausztriában végzett szakmunkát igénylő foglalkozások marginális valószínűségei növekedtek, a nem fizikai foglalkozások pedig csökkentették az átlagosnak

2.3.4. ábra: A foglalkozás hatása a munkaerő-migrációra, marginális valószínűségek (százalék)

Referenciakategóriaegória: gépkezelő, szakképzetlen.

Teljes minta: *időben nem szignifikáns*: szakmunkát igénylő foglalkozás, *nem szignifikáns*: felsőfokú szaktudást igénylő és vezető foglalkozás, felső vagy középfokú szaktudást igénylő nem fizikai foglalkozás.

Ausztria: *időben szignifikáns*: felső vagy középfokú szaktudást igénylő nem fizikai foglalkozás, *időben nem szignifikáns*: felsőfokú szaktudást igénylő és vezető foglalkozás, szakmunkát igénylő foglalkozás.

Németország: *időben szignifikáns*: szakmunkát igénylő foglalkozás, *nem szignifikáns*: felsőfokú szaktudást igénylő és vezető foglalkozás, felső vagy középfokú szaktudást igénylő nem fizikai foglalkozás.

Egyesült Királyság: *időben szignifikáns*: minden változó.

tekintett gépkezelő és szakképzettséget nem igénylő foglalkozásokhoz képest a külföldi munkavállalás marginális valószínűségét. Németországban is a szakmunkát igénylő foglalkozások növelik leginkább – minden tényező változtatlansága mellett – a külföldi munkavállalás valószínűségét, ez a hatás azonban időben lassuló. Az Egyesült Királyságban kicsit eltérő a kép: a szakképzettséget nem igénylő és gépkezelő foglalkozásokhoz képest minden más foglalkozás csökkenti a munkavállalás marginális valószínűségét, de a felsőfokú képzettséget igénylő és vezető foglalkozásokon kívül minden más foglalkozás marginális valószínűsége közeledett egymáshoz, és 2014 végére közel azonos mértékű.

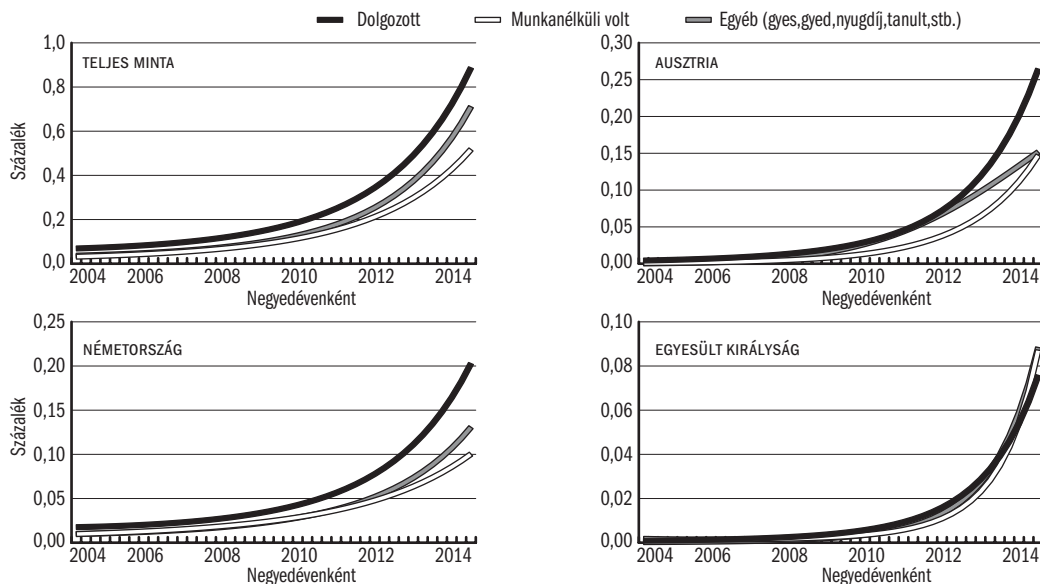
A *munkaviszony jellege* is befolyásolja a külföldi munkavállalás valószínűségét. Az alkalmi munkavégzés egyébként változatlan feltételek mellett a teljes mintában a munkaerő-migráció valószínűségét növeli az alkalmazotti státushoz képest, 2010 végén alig 0,05 százalékkal, 2012 végén 0,02 százalékkal és 2014 végén már csaknem 0,8 százalékkal. Ausztriában is gyorsuló mértékben növeli a munkaerő-migráció valószínűségét az alkalmi munka (2014 végén a marginális valószínűség 0,4 százalék volt), Németországban a marginális valószínűség ennél szerényebb (0,1 százalék), és az időben nem változik. Az Egyesült Királyságban nem volt szignifikáns a hatás.

Azt feltételeztük, hogy a korábbi kedvezőtlen munkapiaci helyzet, a munkanélküliség vagy a munkapiacra gyermekgondozás, illetve tanulás után be- vagy visszalépés nehézsége erősíti a migráció valószínűségét. Várakozásunktól eltérően azt látjuk, hogy a most külföldön dolgozók munkaerő-migrációjának a valószínűségét – minden tényező változtatlansága mellett – csökkenti, ha az illető *egy évvel korábban* nem dolgozott (2.3.5. ábra).

A teljes mintában a munkaerő-migráció marginális valószínűségét a referenciának tekintett egy évvel korábban dolgozottakéhoz képest csökkenti a korábbi munkanélküliség és minden egyéb munkapiaci státus is. 2014 végén 0,5 százalék volt a korábban munkanélküliek munkavállalásának a marginális valószínűsége, 0,7 százalék a gyermekgondozás, tanulás után visszatérőké, és 0,9 százalék azoké, akik egy évvel korábban is dolgoztak. Hasonló a korábbi munkapiaci státus hatása Ausztriában és Németországban is, bár Ausztriában csak 2011 után csökkenti a munkaerő-migráció marginális valószínűségét a korábbi gyermekgondozás vagy tanulás. Az Egyesült Királyságban nem látszik különbség a marginális valószínűségekben.

A *potenciális vállalt munkaidő hossza* – a munkaerő-migráció használdozata – növeli a munkaerő-migráció valószínűségét, a hatás azonban nagyon gyenge. Az egy órával hosszabb vállalt munkaidő minden más tényező változtatlansága mellett a munkaerő-migráció valószínűségét alig 0,035 százalékkal növeli 2014 végén. Időben növekvő ez a hatás, 2010 végén még alig 0,01 százalékos valószínűség növekedést jelentett a vállalt hosszabb munkaidő. Ausztriában nagyon alacsony és csökkenő a hatás, Németországban és az Egyesült Királyságban is szerény és az időben nem változik.

2.3.5. ábra: Egy évvel korábbi munkapiaci státus hatása a munkaerő-migrációra, marginális valószínűség (százalék)

Referenciakategóriaegória: dolgozott.

Teljes minta: *időben nem szignifikáns*: munkanélküli volt, egyéb (gyes, gyed, nyugdíj, tanult stb.).

Ausztria: *időben szignifikáns*: egyéb (gyes, gyed, nyugdíj, tanult stb.), *időben nem szignifikáns*: munkanélküli volt.

Németország: *időben nem szignifikáns*: munkanélküli volt, *nem szignifikáns*: egyéb (gyes, gyed, nyugdíj, tanult stb.).

Egyesült Királyság: *időben szignifikáns*: munkanélküli volt, *nem szignifikáns*: egyéb (gyes, gyed, nyugdíj, tanult stb.).

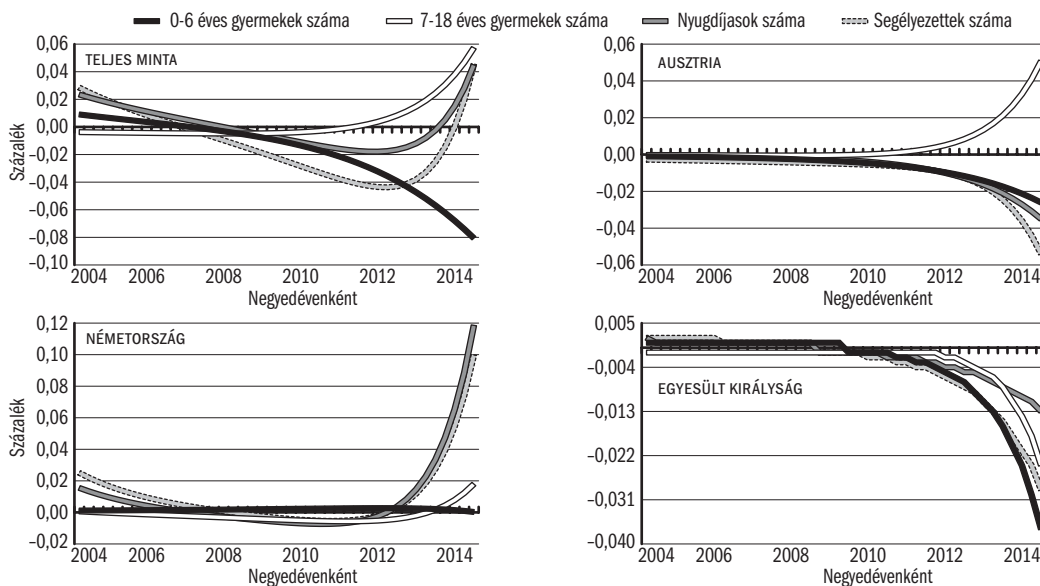
A családi tényezők hatása

A családban élő eltartottak, így a kisebb és nagyobb gyerekek, segélyezettek és nyugdíjasok is befolyásolhatják a munkaerő-migrációt érintő döntéseket (2.3.6. ábra).

A teljes migránsmintában a nyugdíjasok és a segélyezettek száma az uniós csatlakozást követően növelte, majd a válság időszakában csökkentette a munkaerő-migráció valószínűségét. Az időszak végére ismét megfordult a helyzet, és ismét növelte a külföldi munkavállalás valószínűségét, a marginális hatás azonban nagyon kicsi volt: 2014 végén a háztartásban élő eggyel több nyugdíjas, illetve segélyezett a munkaerő-migráció valószínűségét mindkét esetben 0,04 százalékkal növelte. A gyerekek száma azonban nem mutatott szignifikáns hatást. Ausztriában a hat év alatti gyerekek és a háztartásban élő segélyezettek száma szignifikánsan csökkentette a munkaerő-migrációt, a többi inaktív hatása nem volt szignifikáns. Németországban, ahova egyébként

a kedvezőtlen munkapiaci régiókból volt jelentősebb a munkaerő-migráció valószínűsége, a nyugdíjasok és a segélyezettek száma is érzékelhetően növelte a munkaerő-migráció valószínűségét, és ez a hatás időben gyorsan nőtt 2011 után, amikor a német munkapiac teljesen megnyílt a munkavállalók előtt. A háztartásban élő eggyel több nyugdíjas 0,12 százalékkal, a segélyezett 0,1 százalékkal növelte a munkaerő-migráció valószínűségét. Az Egyesült Királyságban minden inaktív családtag számának a növekedése csökkentette a munkaerő-migráció valószínűségét.

2.3.6. ábra: A háztartásban élők összetételének a hatása a munkaerő-migrációra, marginális hatásváltozás (százalék)

Teljes minta: *időben szignifikáns*: nyugdíjasok száma a háztartásban, segélyezettek száma a háztartásban, *többi nem szignifikáns*: 0–6 éves gyermekek száma, 7–18 éves gyermekek száma.

Ausztria: *időben nem szignifikáns*: 0–6 éves gyermekek száma, segélyezett száma a háztartásban, *nem szignifikáns*: 7–18 éves gyermekek száma, nyugdíjasok száma a háztartásban.

Németország: *időben szignifikáns*: nyugdíjasok száma a háztartásban, segélyezettek száma a háztartásban, *nem szignifikáns*: 0–6 éves gyermekek száma, 7–18 éves gyermekek száma.

Egyesült Királyság: *időben szignifikáns*: 7–18 éves gyermekek száma, nyugdíjasok száma a háztartásban, *időben nem szignifikáns*: 0–6 éves gyermekek száma, segélyezettek száma a háztartásban.

Összegzés

A migráció egy jól körülhatárolt szegmensét, a munkaerő-migrációt befolyásoló tényezőket vizsgálva a legjelentősebb hatása a demográfiai tényezők mellett

a regionális szelekciónak és a végzett foglalkozásnak van. Az időbeli változásokat vizsgálva, azt láthatjuk, hogy a jelentősen növekvő munkaerő-migráció önmagában minden érintett esetében növelte a külföldön vállalt munka marginális valószínűségét, valójában ez bizonyult a legerősebb hatásnak, miközben az egyes tényezők hatása sokszor időben nem változott. A munkaerő-migráció stabil és tartós munkavállalói stratégiát jelentett Ausztriában és Németországban is a szakmunkát végzők számára. Eltért ettől az Egyesült Királyságba irányuló munkavállalás: itt a magasabb iskolai végzettségű munkaerőmigránsok inkább betanított vagy segédmunkát végeztek, így feltételezhetően jelentős a túlképzettség is esetükben. Láttuk, hogy a migráció egy másik (itt nem vizsgált) része elköltözést jelenthet, ami kiegészíti a munkaerő-migráció alapján látott képet. A bemutatott célszörök mellett a többi EU-országba irányuló nem elhanyagolható mértékű munkaerő-migrációt heterogén, részben ez Egyesült Királyságban, részben Németországban és Ausztriában látotthoz hasonló munkaerő-migráció jellemezte.

Hivatkozások

- BLASKÓ ZSUZSA (2014): Surveying the Absentees – Surveying the Emigrants. Seemig Working Papers Series, No. 4. Hungarian Demographic Research Institute, Budapest.
- BLASKÓ ZSUZSA–LIGETI ANNA SÁRA–SIK ENDRE (2014): Magyarok külföldön – Mennyien? Kik? Hol? Megjelent: *Kolosi Tamás–Tóth István György*: (szerk.): Társadalmi Riport 2014. Társi, Budapest, 351–372. o.
- CZIBIK ÁGNES–HAJDU MIKLÓS–NÉMETH NÁNDOR–NYÍRÓ ZSANNA–TÓTH ISTVÁN JÁNOS–TÜREI GERGELY (2014): [A migráció és a magyar migránsok jellemzői, 1999–2011. Tendenciák és a migránsok profilja a KSH Munkaerő-felmérés adatai alapján](#). Műhelytanulmányok, MT-DP 2014/4.
- HÁRS ÁGNES–SIMON DÁVID (2015): [A munkaerő-migráció változása a kétezres években Magyarországon](#). Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, BWP, 2015/2.
- HAZANS, M.–PHILIPS, K. (2010): The Post-Enlargement Migration Experiences in the Baltic Labor Markets. Megjelent: *Kahanec–Zimmermann* (szerk.) (2010) 255–304. o.
- HOSMER D. W.–LEMESHOW S. (2000): Applied Logistic Regression. 2. kiadás, John Wiley and Sons, New York, NY.
- KACZMARCZYK, P.–MIODUSZEWSKA, M.–ZYLICZ, A (2010): Impact of the Post-Accession Migration on the Polish Labor Market. Megjelent: *Kahanec–Zimmermann* (szerk.) (2010) 219–253. o.
- KAHANEC, M. (2013): Labor mobility in an enlarged European Union. Megjelent: *Constant, A. F.–Klaus F. Zimmermann* (szerk.): International Handbook on the Economics of Migration. Edward Elgar, Cheltenham–Northampton, 137–153. o.
- KAHANEC, M.–ZAICEVA, A.–ZIMMERMANN, K. F. (2010): Lessons from migration after EU enlargement. Megjelent: *Kahanec–Zimmermann* (szerk.) (2010) 3–45. o.
- KAHANEC, M.–ZIMMERMANN K. F. (szerk.) (2010): EU labor markets after post-enlargement migration. Springer-Verlag, Berlin–Heidelberg.
- MASSEY, D. S.–ARANGO, J.–HUGO, G.–KOUAOUCCI, A.–PELLEGRINO, A.–TAYLOR, J. E. (1993): Theories of international migration: A review and appraisal. Population and Development Review, Vol. 19. No. 3. 431–466. o.
- PAUL, P.–PENNEL, M. L.–LEMESHOW, S. (2013): [Standardizing the power of the Hosmer–Lemeshow goodness of fit test in large data sets](#). Statistics in Medicine, Vol. 32. No. 1. 67–80. o.
- PIORE, M. J. (1979) Birds of Passage. Cambridge University Press, Cambridge.
- PREGIBON, D. (1980): [Goodness of Link Tests for Generalized Linear Models](#). Journal of the Royal Statistical Society. Series C (Applied Statistics) Vol. 29. No. 1. 15–14.

K2.3.1. Gyermeket hátrahagyó migráció Magyarországon

BLASKÓ ZSUZSA & SZABÓ LAURA

A *Children Left Behind* nevű szervezet (<http://www.childrenleftbehind.eu>) által publikált jelentés (EC, 2012) alapján úgy számolhatunk, hogy a 2010-es évek elején mintegy félmillió gyermek élt az Európai Unió országaiban úgy, hogy egyik vagy másik szülője külföldi munkavégzés miatt volt tőle távol. Eszerint a legnagyobb számban Romániában és Lengyelországban élnek ilyen gyerekek, de tudjuk más forrásokból, hogy Bulgária, illetve más EU-n kívüli országok, például Moldova, még inkább érintettek (Blaskó, 2016). Bár a Magyarországról kivándorlók állománya korántsem éri el az említett országokra jellemző szintet, a migráció növekedése nálunk is fontossá teszi a téma vizsgálatát. Ez már csak azért is indokolt, mert elemzések szerint – a külföldön dolgozó családtag által hazaküldött jövedelem pozitív hatásai mellett – a szülői távollétnek számottevő jóléti veszteségei is megjelenhetnek ilyen esetekben, amelyek például a gyermekek iskolai előmenetelében vagy egészségi állapotában mérhetők.¹ A gyermekeket érő negatív hatások nem csupán az anya távolléte esetén léphetnek fel – a vizsgálatok egy része nem is differenciál aszerint, hogy melyik szülő van távol; illetve van olyan is, amelyik kifejezetten apai távollétre vonatkozik.

E rövid elemzésben a 2011. évi népszámlálás alapján mutatjuk be első becsléseinket a Magyarorszá-

gon is jelenlévő, gyermekeket hátrahagyó migrációról.² Alkalmazkodva a népszámlálás logikájához, két esetet különítettünk el: amikor csak ideiglenesen, illetve amikor tartósan van távol egyik vagy mindkét szülő. Az első esetben a 18 évnél fiatalabb gyermeket nevelő családok közül azokat vizsgáltuk, ahol egyértelműen megállapítható, hogy az apa, az anya, esetleg mindkettő (ideiglenesen) külföldön él. Esetükben pontosan el tudtuk különíteni az egyszülős családokat (ahonnan az az egy szülő is külföldön tartózkodott), és az érintett személyek adatainak viszonylag széles köre állt rendelkezésünkre. Az egy évnél hosszabb, tartós külföldön tartózkodás esetén szigorú feltételezésekkel kellett élnünk, mivel ezekben az esetekben személyi adatokat nem, csak lakásszintű adatokat tartalmaz a népszámlálás. Azokat a családokat tekintettük a gyermeket hátrahagyó, tartós migráció által érintettnek, amelyek olyan lakásban élnek, ahonnan legalább egy személy tartósan külföldön van, miközben az érintett családban csak az egyik szülő van jelen úgy, hogy annak családi állapota nem elvált és nem is özvegy.³ Két szülő tartós külföldi távollétét akkor feltételeztük, ha élt a háztartásban 18 év alatti személy, akivel nem élt együtt szülői státusú személy (hanem csak egyéb rokon, egyéb személy), és a háztartást magába foglaló lakásból legalább két személy tartósan külföldön tartózkodott. Mivel elképzelhető, hogy a lakáshoz tartozó, tartósan külföldön levő személyek mégsem a szülők, a kétszülős családok esetében a tartós távollétre vonatkozó adataink felső becslésnek tekinthetők.

Elemzésünk mintáját tehát azok a családok alkotják, amelyek 18 év alatti, Magyarországon élő gyermeket nevelnek: 2011-ben összesen 1 056 674 család. Közülük 11 064 családból hiányzik az egyik vagy mindkét szülő ideiglenes külföldi tartózkodás miatt, azaz legfeljebb egy évig (legalábbis a válaszadók szerint), míg legfeljebb 2947-re becsültük azon családok (illetve háztartások) számát, ahonnan tartósan van távol legalább egy szülő. Az érintett családok túlnyomó részét azok a kétszülős családok

1 Lásd például Giannelli–Mangiavacchi (2010), Maz-zucato–Schans (2011), Antman (2013), Gréen (2014), Mastroiello–Fagiolo (2015), Botezat–Pfeiffer (2014), Sorensen–Vammen (2014) – magyar nyelvű összefoglaló: Blaskó (2016).

2 Magyarországon a gyermeket hátrahagyó migráció vizsgálatára jelenleg két adatforrás áll rendelkezésünkre, az egyik a 2011. évi népszámlálás, a másik pedig a 2013 első negyedében a KSH-nak a SEEMIG-adatfelvétellel kiegészített munkaerő-felvétele. Amint azt máshol megmutattuk (Blaskó, 2015), a MEF–SEEMIG adatállományból a népszámláláshoz nagyságrendileg hasonló, ám azoknál magasabb értékeket számoltunk. Mivel azokban a becslésekben több a bizonytalanság, közlésüktől most eltekintünk.

3 Vagy ha özvegy, illetve elvált, akkor is van élettársi kapcsolata.

teszik ki, ahol az apa él külföldön (10 002 esetben ideiglenesen, 2391 esetben feltételezhetően tartósan). Mindössze 413 olyan kétszülős családot találtunk, ahol az anya vállalt átmenetileg külföldön munkát, illetve további 211 olyat, ahonnan tartósan lehet távol az anya. Azoknak a 18 év alatti gyermeket nevelő családoknak, illetve háztartásoknak a száma, ahonnan mindkét szülő – ideiglenesen vagy tartósan – külföldön tartózkodik, összesen 530. Viszonylag kis számú esetben, de olyan családokat is találtunk, ahonnan gyermeket egyedül nevelő szülő ment külföldre dolgozni.⁴

A szülői migráció által érintett gyermekek száma természetesen magasabb, mint az érintett családoké. Összesen több mint 18 ezer 18 éves vagy fiatalabb

gyermek élt Magyarországon ideiglenesen külföldön tartózkodó egyik vagy mindkét szülője nélkül a 2011. évi népszámlálás idején. 16 721 gyermeknek az apja volt távol, 776-nak az anyja, 245-nek pedig mindkét szülője. Az érintett gyermekek mintegy harmada nem érte még el az iskoláskort (*K2.3.1.1. táblázat*). Összesen 296 hatéves vagy annál fiatalabb gyermeknek él külföldön az édesanyja ideiglenesen egyedül, vagy az apával együtt (beleszámítva ebbe az értékbe a gyermeküket egyedül nevelő anyák gyermekeit is.) Ha ezekhez az értékekhez hozzászámítjuk a tartósan külföldön lévő szülők kiskorú gyermekeinek számát (4361), akkor látható, hogy összességében mintegy 22 ezer kiskorút érinthetnek a szülők külföldi távollétéből fakadó problémák.

K2.3.1.1. táblázat: A Magyarországon élő kiskorú gyermeket nevelő családok száma, valamint a bennük élő gyermekek száma a szülők migrációs helyzete szerint

	Család	0–6 éves	0–14 éves	0–18 éves
Mindkét szülő a családban él	811 017	559 977	1 137 743	1 393 252
Egyszülős család, és otthon él a gyereket nevelő szülő	231 991	93 845	256 365	347 818
Kétszülős család, az apa ideiglenesen külföldön él	10 002	6164	13 321	16 556
Kétszülős család, az anya ideiglenesen külföldön él	413	147	435	611
Mindkét szülő ideiglenesen külföldön él	185	67	152	245
Egyszülős család csak apával, aki ideiglenesen külföldön él	124	48	96	165
Egyszülős család csak anyával, aki ideiglenesen külföldön él	340	82	268	452
Kétszülős család, apa tartósan külföldön	2391	1128	2942	3641
Kétszülős család, anya tartósan külföldön	211	61	197	296
Kétszülős család, mindkét szülő tartósan külföldön*	345	na.	na.	424
Együtt	1 057 019	661 519	1 411 519	1 763 460

* 18 év alatti gyermekkel élő háztartások, szülő nélkül, és a lakásból legalább két személy tartósan külföldön tartózkodik.

Forrás: *Népszámlálás*, 2011.

⁴ Azon eredményünk, hogy az átmenetileg távollévő szülők száma jelentősen meghaladja a tartósan távol lévőket, egyrészt lehet annak is a jele, hogy gyermeket hátrahagyva valóban nem vállalnak egy évnél hosszabb idejű távollétet a szülők. Nem zárható ki azonban az sem, hogy a népszámlálás némileg bizonytalanul definiált ideiglenes távollévő kategóriája vonzó választás azok számára, akik családjukat egységként látják az egyik szülő távolléte ellenére is. Bár általánosságban igaz az, hogy a népszámlálás „nem fogja be” a tartósan külföldön tartózkodókat, a mi esetünkben ettől kevésbé kell tartani, hiszen hazai háztartásokhoz erősen kötődő, itthon élő, 18 év alatti gyermeket nevelő családokat/háztartásokat elemeztünk.

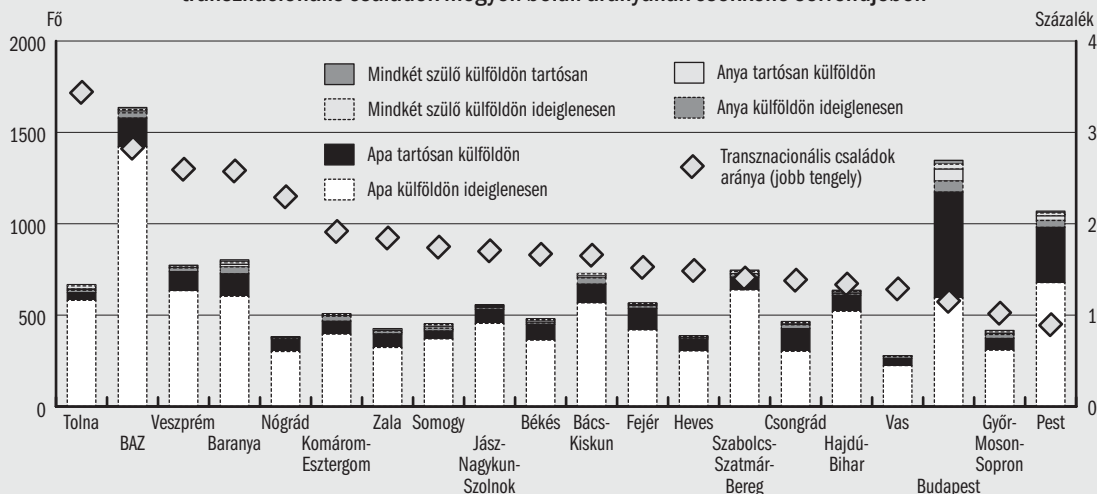
A szülői migrációt választó családok nem egyenletesen oszlanak meg az ország területén. Az országos átlagnál (1,6 százalék) jelentősen magasabb a kétszülős családok körében a külföldi munkavállalást választók aránya Tolna megyében, de viszonylag magas Borsod-Abaúj-Zemplénben, Veszprém megyében és Baranyában is. Számszerűen a legmagasabb értéket Borsodban találjuk, ahol több mint 1600 család él migráció miatt földrajzilag elválasztva. A legalacsonyabb arányokat Pest megyében, illetve Győr-Moson-Sopron megyében mértük. Érdekes, hogy Budapestén egyedülként lényegében

azonos számban találunk a családtól tartósan és átmenetileg távol lévő apákat (K2.3.1.1. ábra).⁵

Demográfiai jellemzők szerinti bontásban csak az ideiglenesen távol lévőket tudjuk vizsgálni. Az adatok megerősítik a szakirodalomból ismert tényt: a családot hátra hagyó migráció szinte ki-

vétel nélkül munkavállalási célú: a kétszülős családtól távol lévő apák 99 százaléka foglalkoztatott, míg az anyáknál ez az arány 87 százalék. Figyelemre méltó, hogy az apák nagy többsége, csaknem kétharmad része (64 százalék) szakmunkás végzettségű.

K2.3.1.1. ábra: Különböző típusú kétszülős transznacionális családok száma megyénként, a kétszülős transznacionális családok megyén belüli arányának csökkenő sorrendjében

Forrás: Népszámlálás, 2011.

Hivatkozások

- ANTMAN, F. (2013): [The Impact of Migration on Family Left Behind](#). Megjelent: Constant, A.–Zimmerman, K. K. (szerk.): International Handbook on the Economics of Migration. Edward Elgar Publishing Ltd, Northampton, MA.
- BLASKÓ ZSUZSA (2014): [The Impact of Parents Migration on the Well-being of Children Left Behind. Initial Evidence from Romania](#). Discussion Paper, No. 14-029 ZEW.
- BLASKÓ ZSUZSA (2015): [Transznacionális családok növekvő kivándorlás idején](#). Konferencia előadás. Fókuszban a család konferencia, Pécs 2015 május 15.
- BLASKÓ ZSUZSA (2016): [Transznacionális családok hátrahagyott gyerekek Dél- és Kelet-Európában](#). Socio.hu 2016/1. 71-88.
- EC (2012): [Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe](#). Children Left Behind. Synthesis Report. European Commission, Employment, Social Affairs.

- GIANNELLI, G. C.–MANGIAVACCHI, L. (2010): Children's schooling and parental migration: Empirical evidence on the 'left behind' generation in Albania. Discussion paper series, Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit, No. 4888.
- GRÉEN, O. S. (2014): [Labour migration in the enlarged Europe: children left behind in Central and Eastern Europe](#). Paper presented at the Centre for Baltic Sea Region and Eastern European Studies (CBEES), CBEES Annual Conference 2014, december 4–5.
- MASTRORILLO, M.–FAGIOLO, G. (2015): International Migration and School Enrollment of the Left-Behinds in Albania: A Note. Eastern European Economics, Vol. 53. No. 3. 242–254. o.
- MAZZUCATO, V.–SCHANS, D. (2011): Transnational Families and the Well-Being of Children: Conceptual and Methodological Challenges. Journal of Marriage and Family, Vol. 73. No. 4. 704–712. o.
- SØRENSEN, N. B.–VAMMEN, I. M. (2014): [Who Cares? Transnational Families in Debates on Migration and Development](#). New Diversities, Vol. 16. No. 2. 89–108. o.

⁵ Az egyszülős családok adatait helyhiány miatt nem közöljük megyei bontásban.

2.4. AZ ORVOSMIGRÁCIÓ ÜTEMÉNEK VÁLTOZÁSAI, 2003–2011

VARGA JÚLIA

Az orvosok külföldre áramlásának mérése a legtöbb országban nehézségekbe ütközik, mivel nem állnak rendelkezésre megbízható adatok és idősorok. A migráció változását, a kiáramlás alakulását rendszerint a külföldi munkavállaláshoz kiadott diplomaigazolások és elismerések számával mérik, mivel általában ez az egyetlen rendelkezésre álló adat. Ez a mérőszám azonban pontatlan: egyrészt nem minden orvos megy külföldre, aki kikéri az igazolásokat, másrészt sokan anélkül vállalnak más országban állást, hogy igazolásért folyamodnának (*Wismar és szerkesztőtársai*, 2011). A mobilitás és a foglalkoztatás formái egyre változatosabbak: rövid távú szerződések, részmunkaidős foglalkoztatás, a hétvégi ügyeletek vállalása stb. Ez még nehezebbé teszi a migráns orvosok számának meghatározását. (*Glinos*, 2014). A Magyarországra vonatkozó korábbi vizsgálatok egyrészt a külföldi munkavállaláshoz kiadott diplomaigazolások és elismerések száma alapján próbálták leírni az orvosok külföldi munkavállalásának változását (*Eke és szerzőtársai*, 2009, *Eke és szerzőtársai*, 2011, *Balázs*, 2012), másrészt kérdőíves adatfelvételekre támaszkodva a migrációs szándékokat elemezték (*Girasek–Eke–Szócska*, 2009).

A következőkben nagymintás, egyéni paneladatokat segítségével mutatjuk be, hogyan változott a magyarországi orvosok külföldre vándorlásának valószínűsége a 2003 és 2011 közötti időszakban. Az adatbázis az Országos Egészségpénztártól (OEP), az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóságtól (ONYF), a Nemzeti Adó- és Vámhivaltól (NAV), az Oktatási Hivaltól (OH) és az Nemzeti Munkaügyi Hivaltól (NMH) származó egyéni adatok összekötésével keletkezett. A kiinduló adatbázis mintája a 2003. januári 5–74 éves népesség 50 százaléka volt. Az adatbázisban a mintába került egyénekről kilenc éven keresztül, 2003 januárja és 2011 decembere között hónapról hónapra követhető, hogy a megfigyelt egyén dolgozott-e, milyen munkakörökben és jogviszonyokban, milyen munkáltatóknál, ha nem dolgozott, részesült-e valamilyen transzferben (gyes, gyed, nyugdíj, munkanélküli-ellátás stb.), tanult-e. Emellett a mintából ismerjük az egyének néhány egyéb jellemzőjét: születési évét és hónapját, nemét, lakóhelyének régióját, foglalkozásaik FEOR-kódját, ágazatát, valamint valamennyi munkaviszonyukból származó havi jövedelmüket, így összes havi munkajövedelmüket is.

A fenti mintából orvosmintát képeztünk, amelybe minden egyént beválogattunk, aki 2003 januárja és 2011 decembere között *legalább egy hónapig* orvosi munkakörben dolgozott, vagyis akinek legalább egy hónapban általános orvos/szakorvos vagy fogorvos FEOR-kódja volt akár első, akár máso-

dik foglalkoztatási viszonyában. Az orvosmintába 18 645 különböző egyén került be, akiknek hónapról hónapra követni tudjuk státusváltozásait.¹ Az elemzéshez az adatbázisban szereplő részletes munkapiaci státusváltozók és egyéb információk alapján összevont státuscsoportokat alakítottunk ki. Öt csoportot képeztük: 1) orvosként dolgozik, 2) valószínűsíthetően külföldön van, 3) nem orvosként dolgozik Magyarországon, 4) inaktív vagy munkanélküli, 5) meghalt.

A külföldön dolgozók csoportjának meghatározásakor nemcsak azokat az orvosokat kívántuk azonosítani, akik kijelentkeztek Magyarországról (vagyis leadták lakcímkártyájukat, és bejelentették, hogy külföldön telepedtek le), hanem azokat is, akik fenntartják magyarországi lakcímküket, de tartósan külföldön dolgoznak. A külföldön dolgozók azonosításakor a következő eljárást követtük. Azokat az egyéneket tekintettük külföldön dolgozóknak, akik:

- legalább négy hónapon keresztül nem jelentek meg az ONYF adataiban foglalkoztatottként,
- ezen időszak alatt nem kaptak semmilyen transzfert (gyes, gyed, gyet, munkanélküli-ellátás, nyugdíj stb.),
- az OEP adataiban nem volt jelölve, hogy fekvőbeteg-ellátás utáni tb-támogatást kapott,
- az OEP nem jelölt tanulói jogviszonyt sem ezen időszakban a megfigyelt egyénre, és
- még nem haltak meg.

Tehát azok kerültek be a külföldön dolgozók csoportjába, akik „eltűntek” a rendszerből. Az „eltűnés” lehetséges másik oka az lehetne, hogy regisztrálatlan munkanélküli-státusba kerül az egyén. Mivel ez az orvosok esetében nagyon kis valószínűségű esemény, ezért az eljárás valószínűleg jól közelíti a külföldre költözőket.

További szigorító feltételként csak azokat soroltuk be külföldön dolgozóként, akik a fentebb leírt „eltűnést” megelőzően bármikor, legalább három hónapig orvosként dolgoztak. Az ONYF-bejelentésekben felfedezett hiányosság miatt a leírt kritériumoknak megfelelő esetek közül nem jelöltük be azokat, akiknél az „eltűnés” pontosan adott év januártól decemberig tartott, és az eltűnést megelőző hónapban ugyanannál a vállalatnál dolgoztak, mint a visszatérésekor. Ezekre az esetekre úgy tekintettünk, mint akiknél valószínűbb, hogy a munkaadó adott évre nem jelentette be, mint hogy külföldre ment volna. Ugyanakkor ezek között az esetek között lehetnek olyanok is, akik meghatározott időre, egy évre vállaltak külföldön állást. Így az alkalmazott korlátozó feltételezések miatt a ténylegesen tartósan külföldön dolgozó orvosokra vonatkozóan *alsó becslést* adunk. A külföldön dolgozók csoportjába sorolás leírt módszere következtében az elemzési idő *első három hónapjában* definíció szerint nem tudjuk megfigyelni azokat, akik külföldön dolgoznak,

1 A minta részletes leírását lásd: Varga (2015).

és a megfigyelési időszak *utolsó három hónapjában* is kevesebb külföldön dolgozót tudtunk csak azonosítani a ténylegesnél.

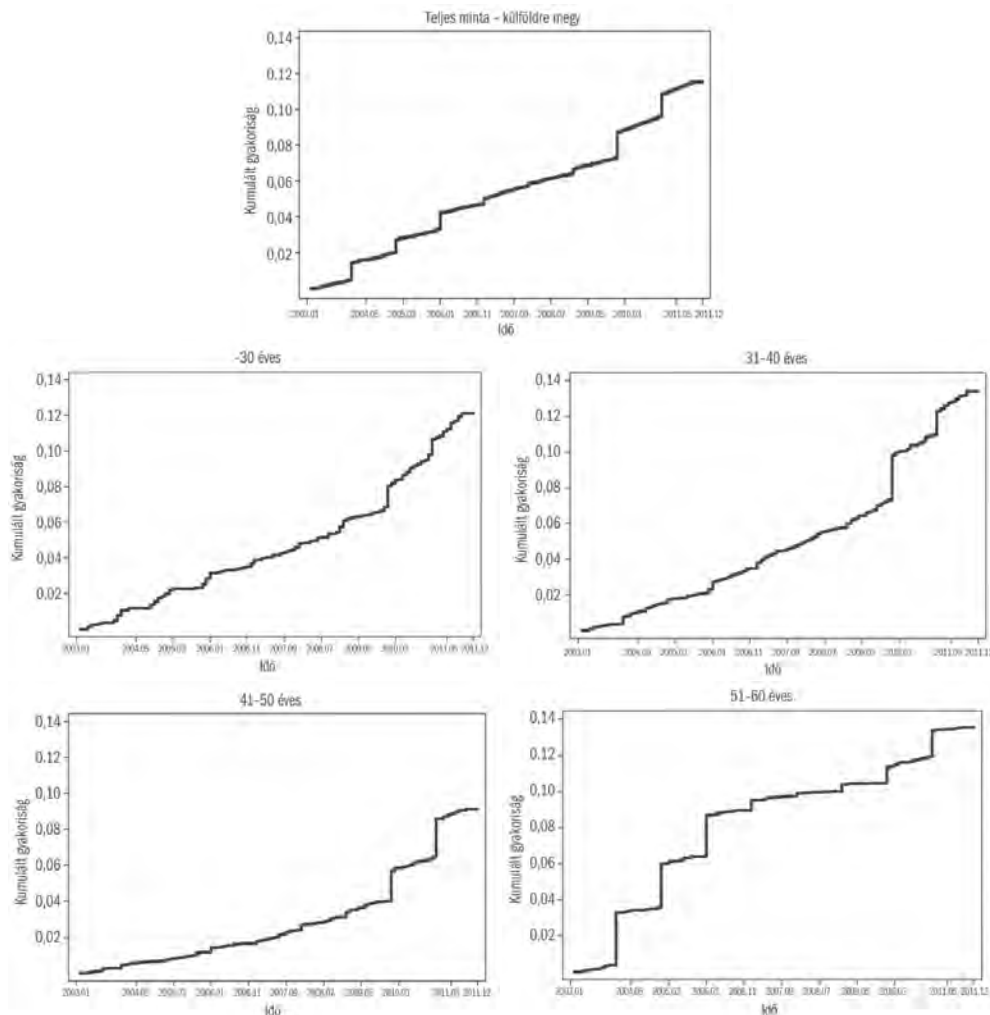
Az orvosok külföldi munkavállalása valószínűségének a változását eseménytörténeti elemzés segítségével vizsgáltuk.² Az esemény az egyik állapotból a másikba történő átmenetként határozható meg, esetünkben az orvosként dolgozók – különböző okokból és időpontokban bekövetkező – magyarországi pályaelhagyásaként. Mivel azok, akik elhagyják az orvosi pályát, ezt különböző, egymást kizáró okokból tehetik (külföldre mennek, más pályán helyezkednek el itthon, valamilyen inaktív státusba kerülnek, vagy meghalnak), *versengő kockázati modelleket (competing risk model)* becsültünk (Fine–Gray, 1999). A versengő kockázati modellekben az egyén több egymást kölcsönösen kizáró kockázatnak van kitéve (esetünkben: külföldre megy, itthon lesz pályaelhagyó, inaktív, munkanélküli-státusba kerül vagy meghal. A Fine–Gray-modell az egyes versengő kimenetekre szubhazardokat számol, mutatva annak a pillanatnyi kockázatát, hogy valaki, aki még az orvosi pályán van az adott hónapban, pályaelhagyó lesz az egyik vizsgált okból.

A modellekben a következő magyarázó változók szerepeltek: az egyén neme, életkora, lakóhelyének régiója (a 2003. évi besorolás szerint), általános orvos/szakorvos-e vagy fogorvos-e, valamint az egyénnek a megfigyelési hónapot megelőző havi relatív munkajövedelme. A relatív munkajövedelmet az egyén havi összes munkajövedelme és az adott hónapban megfigyelhető országos átlagos munkajövedelem hányadosaként kaptuk. Az orvosok munkajövedelme a bevallott hálapénzt is tartalmazza. Természetesen lehetséges, hogy az orvosok egy része eltitkolja a hálapénz valamekkora hányadát. Az így eltitkolt munkajövedelmet nem tudtuk vizsgálni az elemzésben. Mivel az egyes jellemzőknek az életpálya különböző szakaszain más-más hatása lehet a pályaelhagyási döntésekre, ezért a teljes mintából korcsoportok szerint öt almintát képeztünk, és az elemzést a korcsoportos almintákra külön is elvégeztük. Az egyes almintákba az adott hónapokban a megfelelő korcsoportokhoz tartozók kerültek. A 70 évesnél idősebbek a teljes mintában szerepelnek, de rájuk az elemzést külön nem végeztük el.

Az elemzést az összes versengő kimenetre elvégeztük, itt csak a külföldre költözésre vonatkozó eredményeket mutatjuk be (a részletes eredményeket lásd Varga, 2015). Az 2.4.1. ábra a *külföldre költözés* teljes mintán és a korcsoportos mintákon számított okspecifikus kumulált gyakorisági függvényeit mutatja be. Az okspecifikus kumulált gyakorisági függvény azoknak az orvosoknak az arányát mutatja meg t -edik hónapban, akik a t -edik hónapig az adott okból (esetünkben külföldre költözés miatt) elhagyták az orvosi pályát, figyelembe véve, hogy ez nemcsak külföldre költözés, hanem más okból (magyarországi pályaelhagyás, inaktív vagy munkanélküli-státusba kerülés, elhalálozás) okból is történhet.

2 Az eseménytörténeti elemzés különféle események előfordulásának és időbeli lefolyásának vizsgálatára használt módszerek összefoglaló elnevezése.

2.4.1. ábra: Kumulált gyakorisági függvények – külföldre költözik

A teljes mintában a következőket figyelhetjük meg a külföldre költözés valószínűségének változásaiban. 2003 januárja és 2010 márciusa között az orvosok 7 százaléka költözött külföldre, eddig az időpontig megközelítően egyenletes volt a kiáramlás. 2010 márciusától azonban a kiáramlás felgyorsult, és további gyorsulást látunk a 2011 májusát követően. 2010. március és 2011. április között az orvosok újabb 5 százaléka hagyta el Magyarországot. A 2011 májusát követő gyorsulás azt a hatást mutatja, hogy az orvosok nagyobb valószínűséggel mentek külföldre azután, hogy Ausztria és Németország feloldotta a szabad munkavállalás terén érvényesített korlátozásait az új (2004-ben

csatlakozott) EU-tagállamokkal szemben. A 2010 márciusát követő gyorsulás okainak feltárása további vizsgálatokat igényel.

Ha korcsoportonként külön vizsgáljuk a *külföldre költözés valószínűségének változását*, a következőt figyelhetjük meg. A legnagyobb arányban a 31–40 éves orvosok költöztek külföldre 2003. január és 2011. december között. A megfigyelési periódus végére a 31–40 éves orvosok 14 százaléka vállalt külföldön állást. Csaknem ugyanilyen arányban költöztek külföldre az 51–60 éves orvosok is.

A két korcsoport között viszont különbözött a *külföldre költözés dinamikája*.

Az 51–60 évesek körében az elemzési időszak elején, az EU-csatlakozást követően igen gyors volt a kiáramlás. 2004 májusától 2007 januárjáig az 51–60 éves orvosok csaknem 10 százaléka költözött külföldre, ezt követően viszont a 2010 márciusáig megállt a kiáramlás, majd 2010 márciusától kezdve ismét felgyorsult, és további gyorsulást figyelhetünk meg a 101. hónaptól kezdve, az osztrák és német korlátozások feloldását követően. 2010 márciusa és 2011 decembere között az 51–60 éves orvosok újabb 4 százaléka vállalt külföldön állást.

A 31–40 évesek között viszont 2010 márciusáig végig egyenletes volt a kiáramlás. Ez alatt az időszak alatt a 31–40 éves orvosok 7 százaléka költözött külföldre, majd ezt követően a kiáramlás felgyorsult, és ebben a korcsoportban is tovább gyorsította a kiáramlást az osztrák és német korlátozások feloldása. 2010 márciusa és 2011 decembere között a 31–40 éves orvosok újabb 7 százaléka költözött el.

Hasonlóan alakult a legfiatalabbak, a 30 év alattiak korcsoportjában a külföldi munkavállalás dinamikája. 2010 márciusáig egyenletes kiáramlás mellett 7 százalékuk költözött külföldre, majd a legfiatalabbak külföldre költözési valószínűsége is felgyorsult, és ebben a korcsoportban is még tovább gyorsult a kiáramlás az osztrák és német korlátozások eltörlése után. 2010 márciusa és 2011 decembere között a 30 évesnél fiatalabb orvosok újabb 5 százaléka vállalt külföldön állást.

A legkisebb arányban a 41–50 éves orvosok hagyták el Magyarországot 2010 márciusáig, mindössze 4 százalékuk költözött ez alatt az időszak alatt külföldre, de az ő külföldi munkavállalási hajlandóságok is megnőtt először 2010 márciusa után, majd tovább gyorsult 2011 májusától. Közülük 6 százalékuk ment külföldre 2010 márciusa és 2011 decembere között.

A 2.4.1. táblázat mutatja be a versengő kockázati modellek külföldre költözésre vonatkozó eredményeit: az orvosok jellemzőinek a hatását a külföldre költözés kockázatára – a teljes mintára és az egyes korcsoportos almintákra vonatkozóan. A táblázat szubhazárd rátákat, részkockázati arányokat közöl.³ A táblázat első oszlopában például a férfiak szubhazárd rátája 1,29, ami azt mutatja, hogy a férfi orvosok 29 százalékkal nagyobb valószínűséggel költöznek külföldre, mint a nők. Az életkor szubhazárd rátája ugyanebben a táblázat-

³ A szubhazárd ráta egynél nagyobb értéke mellett a pályaelhagyás valószínűsége nő az adott változó értékének növekedésével, az egynél kisebb érték mellett a pályaelhagyás valószínűsége csökken.

ban 0,98, ami azt mutatja, hogy az életkor egy-egy évvel történő növekedése a teljes mintában a pályaelhagyás valószínűségét 2 százalékkal csökkenti. Az összes orvost tekintve a férfiak tehát nagyobb valószínűséggel mennek külföldre. Az életkor növekedésével pedig a külföldre költözés kockázata csökken. A teljes mintában nem találtunk szignifikáns különbséget az általános orvosok/szakorvosok és a fogorvosok külföldre költözési valószínűségében, ahogy regionális különbségeket sem. Azok az orvosok viszont, akiknek orvosként munkajövedelmük alacsonyabb volt az országos átlagos munkajövedelemhez viszonyított, szignifikánsan nagyobb valószínűséggel költöztek külföldre

**2.4.1. táblázat: Külföldön dolgozók
(versengő kockázati modellek, szubhazard ráták)**

Változó	Teljes minta	-30 éves	31-40 éves	41-50 éves	51-60 éves	61-70 éves
Nem (férfi = 1, nő = 0)	1,29*	1,56*	1,79*	n. sz.	0,80**	n. sz.
Életkor	0,98*	-	-	-	-	-
Régió						
Nyugat-Dunántúl	n. sz.	n. sz.	0,64**	n. sz.	n. sz.	n. sz.
Egyéb régiók	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.	n. sz.
Általános- vagy szakorvos	n. sz.	n. sz.	2,37*	n. sz.	0,68*	n. sz.

Versengő kockázatok: Magyarországon dolgozik nem orvosként, inaktív, vagy munkanélküli státuszba kerül, meghal.

Referenciakategória: nő, lakóhely régiója Közép-Magyarország, fogorvos.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns, n. sz.: nem szignifikáns.

A korcsoportokra külön becsült versengő kockázati modellek eredményei szerint a két fiatal (a 30 évesnél alacsonyabb, és 31–40 éves) korcsoportban a férfiak szignifikánsan nagyobb valószínűséggel költöznek külföldre, mint a nők. A 41–50 évesek korcsoportjában már nincs szignifikáns különbség a nemek között. Az 51–60 éves orvosok közül viszont már a nők vállalnak szignifikánsan nagyobb valószínűséggel külföldi állást.

A munkajövedelem hatásáról a következőt látjuk. A 30 évesnél fiatalabbak és a 31–40 évesek közül azok költöznek nagyobb valószínűséggel külföldre, akiknek alacsonyabb az országos átlagos munkajövedelemhez viszonyított relatív munkajövedelmük. Tehát a külföldi munkavállalási döntésekben a jövedelmi helyzetnek szignifikáns hatása van. A hatás erőssége a korcsoportokban felfelé haladva csökken, vagyis a munkajövedelem melletti egyéb tényezők hatása erősödik az életkor előre haladtával.

Az 51–60 évesek közül már azok mennek el nagyobb valószínűséggel külföldre, akiknek a velük egykorúakhoz és azonos egyéb megfigyelt jellemzőjű orvosokhoz képest magasabb a relatív munkajövedelmük. Ez nem jelenti azt, hogy a külföldön elérhető keresetek ne játszanának szerepet a külföldi munkavállalás valószínűségében, hanem inkább arra utal, hogy az idősebbek közül a sikeresebb orvosok vállalkoznak a költözésre.

Néhány korcsoportban szignifikáns különbséget találtunk az általános orvosok/szakorvosok és a fogorvosok között. A 31–40 évesek között az általános orvosok/szakorvosok csaknem két és félszer akkora valószínűséggel keresnek külföldi állást, mint az ugyanehhez a korcsoportához tartozó fogorvosok, az 51–60 éves orvosok között viszont az általános orvosok/szakorvosok 32 százalékkal kisebb eséllyel költöznek külföldre

Hivatkozások

- BALÁZS PÉTER, DR. (2012): [Orvosi létszámok és a nemzetközi orvismigráció aktuális hatása Magyarországon](#). Orvosi Hetilap, 153. évf. 7. sz. 250–256. o.
- EKE EDIT–GIRASEK EDMOND–SZÓCSKA MIKLÓS (2009): Migráció a magyar orvosok körében. Statisztikai Szemle, 87. évf. 7–8. sz. 295–827. o.
- EKE EDIT–GIRASEK EDMOND–SZÓCSKA MIKLÓS (2011): [From melting pot to laboratory of change in central Europe. Hungary and health workforce migration](#). Megjelent: *Wismar és szerkesztőtársai* (2011) 13. fejezet, 365–394. o.
- FINE, J.–GRAY, R. (1999): [A proportional hazards model for the subdistribution of a competing risk](#). Journal of the American Statistical Association, Vol. 94. No. 446. 496–509. o.
- GIRASEK EDMOND–CSERNUS RÉKA–RAGÁNY KÁROLY–EKE EDIT (2013): Migráció az egészségügyben. Magyar Tudomány, 3. sz. 292–298. o.
- GLINOS, I. A. (2014): [Going beyond numbers: A typology of health professional mobility inside and outside the European Union](#). Policy and Society, Vol. 33. No. 1. 25–37.
- VARGA JÚLIA (2015): [Hova lettek az orvosok? Az orvosok külföldre vándorlása és pályaelhagyása Magyarországon, 2003–2011](#). BWP, 6.
- VARGA JÚLIA (2016): [Hova lettek az orvosok? Az orvosok külföldre vándorlása és pályaelhagyása Magyarországon, 2003–2011](#). Közgazdasági Szemle, 63. évf. 1. sz. 1–26. old.
- WISMAR, M.–MAIER, C. B.–GLINOS, I. A.–DUSSAULT, G.–FIGUERAS, J. (szerk.) (2011): [Health professional mobility and health systems: Evidence from 17 European countries](#). European Observatory on Health Systems and Policies, Observatory Studies Series, 23.

2.5. A MAGYARORSZÁGI ORVOSOK KÜLFÖLDI MUNKAVÁLLALÁSÁT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK*

HÁRS ÁGNES & SIMON DÁVID

Az orvosok iránti kereslet erőteljes növekedése az elmúlt néhány évtizedben felgyorsította az orvosmigrációt. Ebbe a globális folyamatba fokozatosan kapcsolódtak be a kelet-európai országok, és az uniós csatlakozást követően fel erősödött a kelet-európai orvosok Nyugat-Európába vándorlása (*Kaczmarczyk, 2006, Dumont–Zurn, 2007, Glinos és szerzőtársai, 2014, Merçay és szerzőtársai, 2015*). Az orvosvándorlás növekedését kísérő érdeklődést lassan követik a leírására alkalmas statisztikák, adatforrások (*Buchan és szerzőtársai, 2014, Dumont–Zurn, 2007, Merçay és szerzőtársai, 2015*). Ez jellemzi a magyarországi orvosmigráció vizsgálatát is, az adatok hiányát közelítő eljárások pótolják. A magyarországi orvosok számáról nincsen megbízható nyilvántartás.¹ A bizonytalanság azzal a lehetőséggel jár, hogy az orvosok létszámát túl- vagy alulbecsülik, a nyilvántartásból eltűnt orvosokról pedig az feltételezhető, hogy külföldre mentek.² Rendszerint nem a tényleges elvándorlást (*flow*), hanem ennek a lehetőségét mérik a migrációs potenciálra vonatkozó vizsgálatok, illetve a külföldi munkavállaláshoz szükséges hatósági igazolás igénylésekre építő elemzések is (*Balázs, 2012, Csernus és szerzőtársai, 2013, Eke és szerzőtársai, 2009, 2011*). Mindkét eljárás értelemszerűen felülbecsli az orvosok tényleges elvándorlását, és nem foglalkozik az orvosok visszavándorlásának a lehetőségével. Az emigráns orvosok számát (*stock*) tükörstatisztikák alapján a külföldön regisztrált magyar orvosok számával becsülhetjük, így a hazai orvoselvándorlás aránya is számszerűsíthető, eszerint 2012-ben a magyar orvosok 9–11 százaléka, mintegy 3250 orvos élt külföldön.³ A hazai orvoslétszámot a Gyógyszerészeti és Egészségügyi Minőség- és Szervezetfejlesztési Intézet állami foglalkoztatásban állókra vonatkozó adatai, a KSH házi orvosokra vonatkozó adatai és a csak magánorvosként dolgozókra vonatkozó szakértői becslés alapján 30 000-re becsülhetjük. A tükörstatisztikák alapján az emigráns magyar orvosok állománya Németországra, az Egyesült Királyságra, valamint a Svédországra ismert (*OECD, 2015*), a három országban kiadott hatósági bizonyítványok aránya az összes kiadottnak 60 százaléka tehető (*Katona, 2015*), ezek alapján becsültük meg a külföldön dolgozó magyar orvosok számát.

A vizsgálat módszere, adatok

Adatfelvételünk a korábbi közelítő eljárások helyett a ténylegesen külföldön dolgozó orvosok megkérdezésével az orvosmigrációt magyarázó tényezőket kereste. Az adatfelvétel 2014 tavaszától 2015 teléig tartott. A vizsgálat a 2000–

* Az alfejezet alapjául szolgáló vizsgálatot a *Migráció az egészségügyben: jelenségek és magyarázatok* című, 101067. azonosító számú OTKA kutatási projekt támogatta.

1 A működési engedéllyel rendelkező orvosok nyilvántartásában a ténylegesen nem dolgozók is szerepelnek, az állami intézményben dolgozó orvosokról készült adatgyűjtésben nem szerepelnek a magánorvosok (a háziorvosok, fogorvosok, kizárólag magánklinikán dolgozók), akikről viszont nincsen önálló nyilvántartás.

2 Varga (2015) becslése igazolja, hogy a szakmaelhagyók aránya meghaladja a külföldre vándorlókéét.

3 Varga Júlia a 2.4. alfejezetben eltérő adattartalommal adott becslése szűkebb sokasághoz (a nem teljes orvos népességhez) viszonyít, és a visszatérés feltételezésének az elvetésével magasabb elvándorlási arányt becsül.

2015 közötti időszakra vonatkozott. Két célcsoportot vizsgáltunk: a külföldi munkavállalással érintett orvosokat, akik 2000–2015 között bármikor legalább egy hétig külföldön dolgoztak, valamint – kontrollcsoportként – azokat, akik soha nem dolgoztak külföldön. A nehézséget a *jelenleg külföldön munkát vállaló* orvosok elérése jelentette, hálózati mintavételi módszert alkalmaztunk, amelyhez a külföldön munkát vállaló orvosok közösségi oldalainak tagjait használtuk kiinduló mintaként. A közösségi oldalon a válaszadó-vezérelt mintavétel (*Salganik*, 2006) egy módosított változatának az újra súlyozott véletlen bolyongás (*reweighted random walk*) szabályainak megfelelő mintát vettünk (*Gjoka és szerzőtársai* 2010). Az így kapott minta hibája nem tér el jelentősen a szokásos többlépcsős mintavételekétől [a mintavétel tervezésének (*design*) – az eltérő bekerülési valószínűségek – hatása 2 körülinek tekinthető], amely a mintaméret populációhoz viszonyított relatív nagysága (becslésük szerint 7 százalékra tehető ebben a szegmensben) miatt még alacsonyabb is lehet. Azokat a *hazai orvosokat*, akik sohasem dolgoztak külföldön, a munkahely régiójára, a foglalkoztatás típusára rétegzett véletlen mintán kérdeztük, majd az adatokat ezeknek és a korcsoportoknak megfelelően súlyoztuk. A *korábban külföldön munkát vállaló, de jelenleg Magyarországon dolgozó* orvosok esetében az előbb leírt mintavételi eljárással szűrőkérdezést végeztünk, és azokat kértük meg a kérdőív kitöltésére, akik célcsoportunk definíciójának (2000–2015 között dolgoztak külföldön) megfeleltek. A kérdésre minden esetben online felületen került sor. A minta összetétele a súlyozatlan elemszámok szerint: csak Magyarországon dolgozó orvos 736 fő, jelenleg Magyarországon, de korábban külföldön dolgozó orvos 154 fő, jelenleg külföldön dolgozó orvos 196 fő.

A külföldi munkavállalást motiváló tényezők

A migrációt motiváló legfontosabbnak tartott tényező, a várt reálbérnyereség méréséhez a kérdőívben szereplő kérdések közül a Magyarországon dolgozók esetében a hazai tényleges nettó jövedelmet és az azonos tapasztalattal külföldön várt bér mértékét, a külföldön dolgozók esetében a tényleges külföldi bért és az azonos tapasztalattal megszerezhető hazai bért használtuk, a külföldi bérek reálértékének kiszámításához pedig a külföldi megélhetési költségek hazaihoz viszonyított, válaszadó által vélt arányát alkalmaztuk. Annak érdekében, hogy a korábbi külföldi munkavállalás ne befolyásolja eredményeinket, az adatokat a jelenleg külföldön dolgozókra és a Magyarországon kívül korábban soha nem dolgozókra szűkítettük. A reálbérnyereség várakozást meghatározó tényezők átlagait a 2.5.1. táblázat mutatja.

A csak Magyarországon dolgozó orvosok a szakmájukban magasabbnak tartják a hazai havi nettó fizetéseket, mint a külföldön dolgozók. (Ezt a különbséget feltehetően az is magyarázza, hogy a külföldön dolgozó orvosok fiatalabbak.) A két csoport tagjai egyformán látják a magyarországi és külföldi

bérek közötti különbséget. A külföldön dolgozók az általuk vélt hazai szakmabeli bérekhez képest ténylegesen mintegy hatszoros jövedelemre tesznek szert. A hazai orvosok tényleges átlagos jövedelme meghaladja az általuk becsült átlagos szakmai bért. A külföldi és hazai megélhetési költségek különbségét a Magyarországon dolgozók valamelyest túlértékelik. Összességében az így számított reálbérnyereséget a Magyarországon élők magasabbra becsülik, de az eltérés nem szignifikáns.

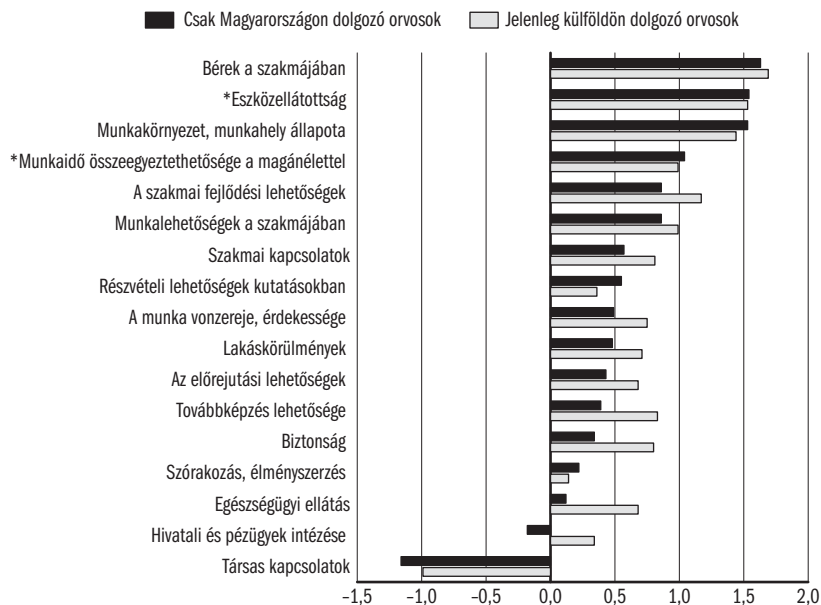
2.5.1. táblázat: A reálbérnyereség meghatározásához használt egyes tényezők átlaga

Tényező	Csak Magyarországon dolgozó orvosok		Jelenleg külföldön dolgozó orvosok		Tesztstatisztika	
	átlag	standard hiba	átlag	standard hiba	t	szignifikancia
Válaszadó szerinti havi nettó fizetés Magyarországon a szakmájában és tapasztalatával (ezer forint)	299,5	10,7	219,1	6,89	6,32	0,000
A válaszadó jelenlegi összes jövedelme (ezer forint)	326,8	7,38	1389,7	67,3	-15,7	0,000
Külföldi és hazai bér válaszadó által becsült aránya	6,44	0,09	6,52	0,17	-0,40	0,685
Külföldi és hazai megélhetési költségének válaszadó által becsült aránya	2,99	0,05	2,58	0,09	4,07	0,000
Számított reálbérnyereség (ezer forint)	407,8	23,31	374,9	22,34	1,01	0,309

A bérnyereség mellett további fontos tényezők is befolyásolhatják az orvosok elvándorlását. Ezeket a munkakörülményeket és az életkörülményeket vizsgáltuk. A vizsgált tényezők a következők voltak: 1) a szakmai fejlődés lehetősége, 2) előrejutási lehetőségek, 3) részvételi lehetőségek kutatásokban, 4) a munka vonzereje, érdekessége, 5) továbbképzés, 6) további szakképzés megszerzésének lehetősége, 7) szakmai kapcsolatok (főnök–beosztotti, csapatmunka), 8) munkalehetőségek a szakmájában, 9) társas kapcsolatok (rokonok, barátok), egészségügyi ellátás (hozzáférés, költségek), 10) hivatali és pénzügyek intézése (nyelvhasználat, szokások), 11) biztonság, 12) lakáskörülmények, 13) szórakozás, élményszerzés, 14) bérek a szakmájában, 15) eszközellátottság, 16) munkakörnyezet és a munkahely állapota, 17) a munkaidő összeegyeztethetősége a magánélettel.

Minden esetben azt a kérdést tettük fel, hogy az adott szempontból Magyarországot vagy a preferált külföldi országot értékeli-e kedvezőbbnek. Az egyes területek megítélésének a fontosságát is mértük, majd minden tényezőt ezzel súlyoztunk. A 2.5.1. ábrán összevetettük a csak Magyarországon dolgozó és a csak külföldön dolgozó orvosok véleményét.

2.5.1. ábra: Egyes munkavállalást befolyásoló tényezők megítélése (az átlagértékek növekvő rendjében)

Megjegyzés: az egyes tényezők egyéni fontosságával súlyozott értékek átlagai, ötfokú skála, ahol a -2 az jelenti, hogy Magyarországon sokkal jobb, míg a +2 azt jelenti, hogy a preferált külföldi országban sokkal jobb.

A csillaggal jelzett tényező esetén az átlagok között nem volt szignifikáns különbség (minden egyéb esetben igen).

Az eltérések a két csoport között nem voltak jelentősek. Komolyabb különbségeket a Magyarországon dolgozó és a csak külföldön dolgozó orvosok között éppen azoknál a tényezőknél tapasztaltunk, amelyekben a külföldi és magyarországi helyzet között nem láttak jelentős eltérést. A vizsgált 17 tényezőtől 12-ben a külföldön dolgozó orvosok a külföldi helyzetet a hazai orvosoknál jobbnak látják, és mindössze három tényező volt, amelyben szignifikánsan rosszabbnak, ezek: 1) a munkakörnyezet és munkahely állapota, 2) a résztvételi lehetőség kutatásokban és 3) a szórakozás, élményszerzés.

A külföldi munkavállalás magyarázatai és hatása

Logisztikus regressziós modellekkel vizsgáltuk az egyes tényezőknek a külföldi munkavállalás valószínűségére gyakorolt hatását. A kimeneti változó a külföldi vagy hazai munkavállalás volt, a becslült marginális valószínűségeket mutatjuk be. Modellünk a jelenleg külföldön dolgozóakra és azokra vonatkozik, akik nem dolgoztak Magyarországon kívül. A külföldön munkát vállalók arányát a hazai orvosok 12 százalékára becsültük.⁴

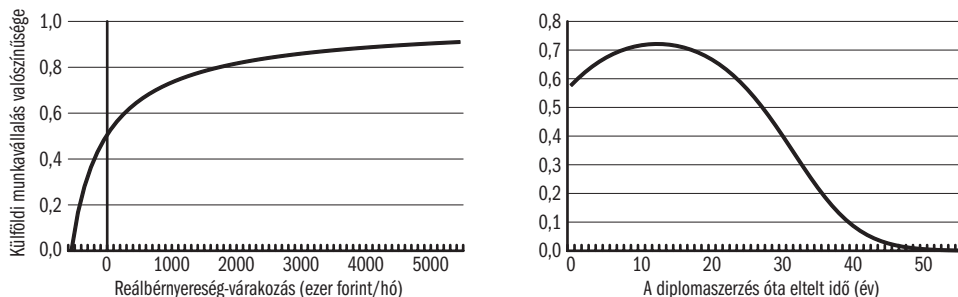
Alapmodellünkben a reálbérnyereség-várakozás hatását vizsgáltuk a külföldi munkavállalás valószínűségére. A jobb illeszkedés érdekében a modellben

⁴ Az előzőekben 2014-re 12 százalékra becsültük előre a külföldön dolgozó orvosok arányát a hazai orvosokhoz képest. Amennyiben becslésünktől a jelenleg külföldön munkát vállaló orvosok aránya eltér, az a becslült eloszlások eltolódásával járhat, de nem befolyásolja azok alakját, illetve egyes értékek közötti eltérés irányát, mértékét.

a várt reálbérnyereség logaritmusára szereztek. Alapmodellünket kontrolláltuk nemre, szakmára (orvos vagy fogorvos), a diplomaszerezés óta eltelt időre (és annak négyzetére), a szakvizsga státusára, valamint a potenciális célországra.⁵ A modell jó illeszkedést és megfelelő magyarázóerőt mutatott (Hosmer–Lemeshow-teszt: $p = 0,351$; Nagelkerke-féle pszeudo $R^2 = 0,291$).

Modellünk szerint az orvosok már bérnyereség nélkül is hajlandók lennének külföldön munkát vállalni. A további bérnyereség egyre csökkenő mértékben emeli tovább a külföldi munkavállalás valószínűségét, amely végül az igen magas havi 3,5 millió forintról nagyon kis mértékben konvergál a 90 százalékhoz. Minden vizsgált kontrolltényező szignifikáns volt. A diplomaszerezés óta eltelt idő eleinte kismértékben növeli a külföldi munkavállalás valószínűségét, majd tíz évvel a pályakezdést követően csökkenteni kezdi ezt a valószínűséget, és a pálya végére hatása lényegében nullára esik vissza (2.5.2. ábra).

2.5.2. ábra: A reálbérnyereség-várakozás és a diplomaszerezés óta eltelt idő hatása a külföldi munkavállalás valószínűségére

A férfiak, a szakvizsgával nem rendelkezők és az orvosok nagyobb valószínűséggel vállalnak külföldön munkát, mint a nők, a szakvizsgával rendelkezők, illetve a fogorvosok. A Németországot választók vállalnak legnagyobb valószínűséggel munkát külföldön, az Egyesült Királyságot, illetve a skandináv országokat preferálók esetében a külföldi munkavállalás valószínűsége minden egyéb tényező azonossága esetén 14–17 százalékponttal alacsonyabb (2.5.2. táblázat).

Modellünket két irányba bővítettük: egyrészt figyelembe vettük a külföldi munkavállalás további tényezőit, másrészt a hazai munkaerőpiacra gyakorolt hatás szempontjából fontos tényezőket.

A bérnyereség mellett a külföldi munkavállalás további tényezőit (lásd a korábban felsorolt 17 tényezőt) vizsgáló modellünk főbb eredményeit a 2.5.3. ábra mutatja be.

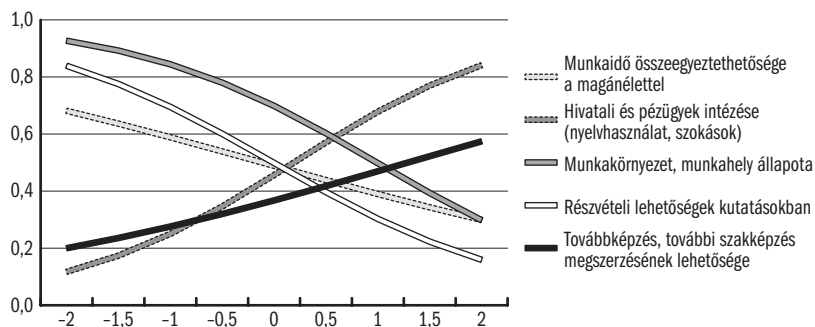
A munka- és életkörülmények közül öt tényező volt szignifikáns. A továbbképzés lehetősége és a hivatali és pénzügyek intézése esetén a választott ország jobb megítélése a külföldi munkavállalás nagyobb valószínűségével jár együtt. Három másik tényező esetén az összefüggés fordított volt.

⁵ A számított marginális valószínűség vonatkoztatási csoportja minden esetben a célországgént Németországot megjelölő, pályakezdő, szakvizsga nélküli, férfi orvos – átlagos bérnyereség várakozással.

2.5.2. táblázat: Egyes kontrolltényezők hatása
a külföldi munkavállalás valószínűségére

Tényező	Wald-statisztika	Szignifikancia	Külföldi munkavállalás valószínűsége
Nem	6,27	0,012	
Férfi			0,58
Nő			0,42
Szakma	4,77	0,029	
Orvos			0,58
Fogorvos			0,33
Szakvizsga	15,54	0,000	
Nincs			0,58
Van			0,17
Célország (preferált ország)	22,68	0,000	
Németország			0,58
Egyesült Királyság			0,44
Skandinávia			0,41
Egyéb ország			0,25

2.5.3. ábra: A munka- és életkörülmények megítélésének marginális hatása
a külföldi munkavállalásra

A bérnyereség hatása ebben a modellben kisebb volt. Csak 630 ezer forintos bérnyereség esetén dolgoznának az orvosok inkább külföldön, mint otthon. A bérnyereség növekedésével egyenletesen növekedett a külföldi munkavállalás valószínűsége. Ez az eltérés arra utal, hogy a bérnyereség hatása nem független a várt életkörülményektől (ezt azonban közvetlenül nem tudtuk tesztelni a kis mintaméret miatt). A végzés óta eltelt idő hatása is kissé módosul: a külföldi munkavállalás valószínűségének maximuma a pályakezdést követő körülbelül hetedik évre tolodott és ezt követően rohamosan csökken (a huszadik évre a maximum harmadára esett vissza).

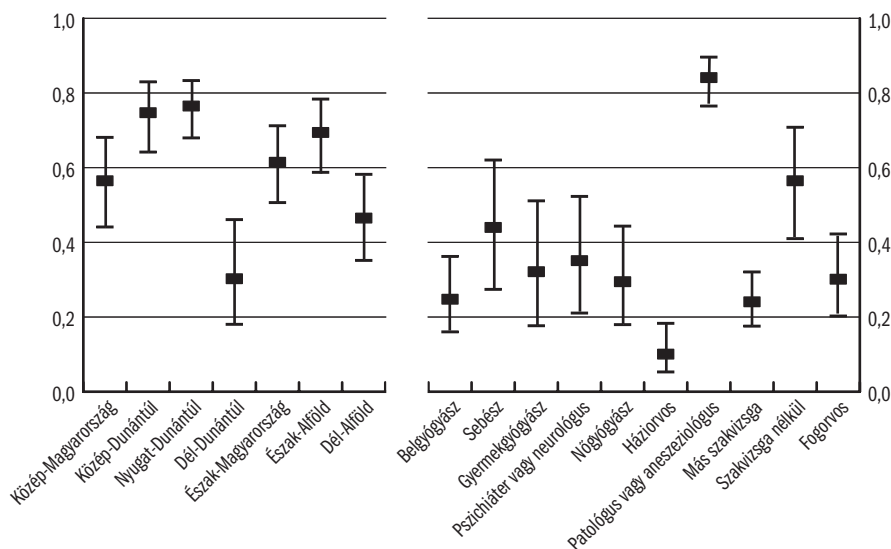
A munkakörnyezet és a kutatásokban való részvételi lehetőség megítélésének negatív hatása azzal magyarázható, hogy a külföldön munkát vállaló orvosok *ceteris paribus* igazolhatóan rosszabbnak értékelik ezt a szempontot, mint az otthon dolgozók.⁶ Másként fogalmazva e tényezők esetén a hazai or-

⁶ Ezt külön regressziós modellel igazoltuk, melyre itt hely hiányában nem térünk ki részletesen.

vosok képe idealizált a külföldi viszonyokról. Hasonló lehet a helyzet a munka és magánélet összeegyeztethetősége terén is, azonban itt a minta mérete nem tette lehetővé a szignifikáns eltérés kimutatását.

Utolsó modellünk az alapmodellen túl két tényező, a magyarországi tartózkodás régiója és a szakvizsga alapján a hazai munkaerőpiacra gyakorolt hatást igyekszik megbecsülni (2.5.4. ábra).

2.5.4. ábra: A régió és a szakvizsga hatása a külföldi munkavállalásra

Megjegyzés: a sávok a becslések standard hibáját jelzik.

A régiók között jelentősek a különbségek. A Dél-Dunántúlról a külföldi munkavállalás valószínűsége kicsi, a Közép- és Nyugat-Dunántúlról, valamint az Észak-Alföldi régióból inkább magas, hasonlóan az általános elvándorlást jellemző képhez (Hárs–Simon, 2015). Elsősorban a patológusok és az aneszteziológusok, illetve a szakvizsga nélküliek esetében magasabb a külföldi munkavállalás valószínűsége. Közismert, hogy patológusok és aneszteziológusok alacsony paraszolvenciából származó jövedelme az, ami magyarázhatja a nagyobb mobilitási hajlandóságot. A háziorvosok esetében ezzel szemben az átlagos alatt mozog a külföldi munkavállalás valószínűsége. (A vizsgált modell megfelelő illeszkedésű és jó magyarázó erejű: Hosmer–Lemeshow-teszt: $p = 0,420$; Nagelkerke-féle pszeudo $R^2 = 0,379$.)

Következtetések

A külföldi bérelőnyt az orvosok jelentősnek látják, a válaszadók által becsült bérnyereség átlagosan több mint hatszorosnak bizonyult. A kiszámított nettó reálbérnyereség azonban alig több mint kétszeres volt. A külföldön dolgozó orvosok hazatérését a munka- és életkörülmények közül kevés tényező

motiválhatja, a tényezők döntő többségében a hazai kollégáiknál kedvezőtlenebbnek látták a külföldön dolgozók a magyarországi helyzetet. Ugyanakkor modellünk alapján úgy tűnik, már kisebb mértékű béremelés is alkalmas a külföldi munkavállalás valószínűségének csökkentésére. Különösen fontos ez a pályakezdő, szakvizsga előtt állók esetében, mivel később a külföldi munkavállalás valószínűsége meredeken esik. Fontos a képzés, továbbképzés színvonalának javítása is, mivel ez az a tényező, ami modellbecsléseink szerint csökkenti a külföldi munkavállalás valószínűségét. A szakmai tényezőkön túl fontos visszatartó erő lehet a hivatali és pénzügyek intézésének könnyítése (ez utóbbi az általános ügyintézés hazai nehézségeinek külföldi munkavállalásra gyakorolt hatására utal).

Hivatkozások

- BALÁZS PÉTER (2012): Orvosi létszámok és a nemzetközi orvosmigráció aktuális hatása Magyarországon. *Orvosi Hetilap*, 153. évf. 7. sz., 250–256. o.
- BUCHAN, J.–WISMAR, M.–GLINOS, I. A.–BREMNER, J. (szerk.) (2014): [Health professional mobility in a changing Europe. New dynamics, mobile individuals and diverse responses](#). Vol. II. The European Observatory on Health Systems and Policies, Observatory Studies Series 32. WHO, Koppenhága.
- CSERNUS RÉKA–EKE EDIT–GIRASEK EDMOND–RAGÁNY KÁROLY (2013): Migráció az egészségügyben. *Magyar Tudomány*, 173. évf. 3. sz. 292–298. o.
- DUMONT, J.-CH.–ZURN, P. (2007): [Immigrant Health Workers in OECD Countries in the Broader Context of Highly Skilled Migration](#). International Migration Outlook, OECD, Párizs, 161–207. o.
- EKE EDIT–GIRASEK EDMOND–SZÓCSKA MIKLÓS (2009): A migráció a magyar orvosok körében. Statisztikai Szemle, 87. évf. 7–8. sz. 795–827. o.
- EKE EDIT–GIRASEK EDMOND–SZÓCSKA MIKLÓS (2011): From melting pot to laboratory of change in central Europe: Hungary and health workforce migration. Megjelent: *Wismar, M.–Maier, C. B.–Glinos, I. A.–Dussault, G.–Figueras J.* (szerk.): Health professional mobility and health systems: Evidence from 17 European countries. Observatory studies series, 23. World Health Organization, Genf.
- GJOKA, M.–KURANT, M.–BUTTS, C. T.–MARKOPOULOU, A. (2010): [Walking in Facebook: A case study of unbiased sampling of OSNs](#). IEEE INFOCOM, 2010, 1–9. o.
- GLINOS, I. A.–BUCHAN, J.–WISMAR, M. (2014): Health professional mobility in a changing Europe: lessons and findings. Megjelent: *Buchan és szerzőtársai* (2014) 17–32. o.
- HÁRS ÁGNES–SIMON DÁVID (2015): [A munkaerő-migráció változása a kétezres években Magyarországon](#). Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, BWP, 2015/2.
- KACZMARCZYK, P. (2006): [Highly Skilled Migration from Poland and Other OECD Countries – Myths and Reality](#). Reports and Analyses, 17/06, Center for International Relations, Varsó.
- KATONA ESZTER (2015): Migráció az egészségügyben. Az orvosmigráció alakulása 2009 és 2013 között. Az Egészségügyi Engedélyezési és Közigazgatási Hivatal adatainak elemzése alapján. OTDK dolgozat.
- MERÇAY, C.–DUMONT, J.-CH.–LAFORTUNE, G. (2015): Changing patterns in the international migration of doctors and nurses to OECD countries. Megjelent: *OECD* (2015) 105–176. o.
- OECD (2015): International Migration Outlook, 2015. OECD Publishing, Párizs.
- SALGANIK, M. J. (2006): Variance Estimation, Design Effects, and Sample Size Calculations for Respondent-Driven Sampling. *Journal of Urban Health, Bulletin of the New York Academy of Medicine*, Vol. 83. No. 7. 98–112. o.
- VARGA JÚLIA (2016): [Hova lettek az orvosok? Az orvosok külföldre vándorlása és pályaelhagyása Magyarországon, 2003–2011](#). Közgazdasági Szemle, 63. évf. 1. sz. 1–26. old.

2.6. A MAGYARORSZÁGRA HAZAUTALT PÉNZEK ÉS MÉRÉSÜK

KAJDI LÁSZLÓ

A Magyarországról kivándorlók számának fokozatos növekedésével párhuzamosan egyre fontosabbá válik annak vizsgálata, hogy a külföldön élők hazautalásai milyen mértékben járulnak hozzá a magyar háztartások megélhetéséhez és a hazai gazdaság fejlődéséhez. A jelentős számú emigráns népességgel rendelkező országok esetében világszerte jellemző, hogy fontos forrásoknak látnak ezekben a pénzáramokban, amelyeket sok helyen igyekeznek a lehető legjobban kihasználni, becsatornázni a fogadó országok fejlesztési forrásaiba. Magyarországon csak a közelmúltban indult meg a hazautalt pénzek olyan mértékű növekedése, hogy már érdemes vizsgálni, hogy mi lenne ezeknek a pénzáramoknak a nemzetgazdaságilag legmegfelelőbb felhasználása, ám viszonylag kevés adat áll rendelkezésre a témában.

A *World Bank* (2015) által közzétett adatok alapvetően makrogazdasági becslések, amelyek irányítúként szolgálhatnak a küldött pénzek volumenének vizsgálatában, ugyanakkor aggregált jellegüknél fogva nem alkalmasak arra, hogy segítségükkel részleteiben lehessen vizsgálni a kérdést. Többek között nincsenek információink arról, hogy hány háztartás és milyen társadalmi-gazdasági háttérrel érintett e pénzek fogadásában, milyen módon érkeznek ezek az összegek, és hogyan használják fel őket. Ez az alfejezet bemutatja, hogy jelenleg milyen információk állnak rendelkezésre a Magyarországra hazautalt pénzekkel kapcsolatban, melyek a további mérési lehetőségek, és ezeknek milyen előnyeik és korlátaik vannak.

A hazautalt pénzek mérési nehézségei

Mivel összetett társadalmi-gazdasági jelenségről beszélünk, ezért a hazautalások mérése is sokoldalú megközelítést kíván. A mérésnél fontos tényező, hogy a pénzeket milyen módon, könnyebben nyomon követhető elektronikus formában, vagy nehezebben számszerűsíthető magántranszferekkel készpénzben küldik haza. Erre nagy hatással van az elektronikus transzferek költsége és az ezeket kiszolgáló pénzügyi infrastruktúra fejlettsége az érintett országokban. Egyes esetekben – bár ez Európában nem jelent gondot – a célországok pontos beazonosítását nehezíti, hogy a nem megfelelő biztonsági helyzet vagy az elégtelen pénzügyi infrastruktúra miatt nem a tényleges célországba irányul a könnyebben nyomon követhető elektronikus tranzakció, hanem egy szomszédos országba, ahonnan készpénz formájában jut el a végső felhasználóhoz (*Sander–Maimbo*, 2005). További probléma, hogy az egyébként egyszerűbben nyomon követhető elektronikus tranzakciók között is nehézségekbe ütközik

közik annak meghatározása, hogy mi számít ténylegesen hazautalásnak. Nem egyértelmű, hogy milyen összeghatárt szükséges választani e tranzakciók kiszűrésére, és hogy milyen módon lehetséges a más, például üzleti, turisztikai célú utalások kiszűrése.

A számos mérési hiba lehetősége miatt érdemes lehet egy időben több adatforrásra támaszkodni a hazautalások vizsgálata során, erre tesz javaslatot az *IMF* (2009) is. A többféle adatfelvételi mód alkalmazása lehetővé teszi az egyes adatforrások hiányosságainak mérséklését és a valósághoz leginkább közelítő adatok összeállítását.

Az adminisztratív adatforrások, valamint a központi bankok vagy nemzeti statisztikai hivatalok által a pénzforgalmi szolgáltatóktól (például bankoktól) gyűjtött forgalmi adatok segítségével viszonylag mérsékelt ráfordítással rendszeresen nyerhetők adatok a határon átnyúló elektronikus pénzforgalomról, így a hazautalásokról. Hátránya ennek a módszernek, hogy nem alkalmas az informális úton (személyesen készpénzben) hazaküldött pénzek mérésére, továbbá nehéz a hazautalt összegeket megkülönböztetni az egyéb, például üzleti célú tranzakcióktól. Ez utóbbira megoldást jelenthet, ha csak bizonyos értékhatár alatti tételeket vesznek figyelembe, a megfelelő értékhatár meghatározása ugyanakkor nem könnyű feladat és nagyban befolyásolhatja a kapott eredményeket.

További lehetséges megoldás a mintavételes lakossági adatfelvételek alkalmazása, amelyek segítségével a fogadó háztartásoktól közvetlenül nyerhetők információk. Ennek előnye, hogy részletesebb adatok kaphatók mind a hazautalt pénzek összegéről, a hazautalás módjáról és gyakoriságáról, mind pedig a fogadó háztartások jellemzőiről. Hátránya ugyanakkor, hogy számottevően drágább az adminisztratív adatgyűjtésekhez képest, továbbá az érzékeny adatkör miatt magas lehet a nem válaszolási arány. A fogadó háztartások területi eloszlása gyakran nem egyenletes a fogadó ország népességében, ezért a megfelelő számú háztartás megtalálása speciális mintavételi eljárások alkalmazását teheti szükségessé.

A felsorolt két fő megoldás kiegészíthető becslési eljárások alkalmazásával, amelyek fő előnye, hogy költséghatékonyan lehet velük rosszabb minőségű alapadatok esetén a valósághoz közelebb álló képet kapni, valamint rugalmasan alakíthatók az adott ország és az adott statisztikai adatforrások jellemzőihez alkalmazkodva. Nehézséget jelent azonban az ilyen módon kapott eredmények és az adatok számításához felhasznált feltételek validálása, mivel ezek jellemzően szakértői véleményeken és feltételezéseken alapulnak.

A Magyarországra hazautalt pénzek alakulása

A hazautalt pénzek nagyságára vonatkozóan a legteljesebb adatkört a World Bank publikálja, amely az egyes országok fizetési mérlegeiben megjelenő munkavállalói jövedelmek (*compensation of employees*) és személyes utalások

(*personal transfers*) kategóriák adatait veszi alapul. A fizetésimérleg-adatokat további becslési eljárásokkal egészítik ki a hazautalt pénzek küldő és fogadó országok közötti áramlásának meghatározására (*Ratha–Shaw*, 2007). A közölt adatokból megállapítható, hogy világ szinten az egyes országokba érkező hazautalt pénzek nagysága az ezredforduló után meredeken emelkedett, a 2014-ben hazaküldött több mint 583 milliárd dollár (*World Bank*, 2015) több mint négy és félszeres bővülést mutat a 2000-ben közölt adatokhoz képest. A Világbank (*Maimbo–Ratha*, 2005) és a Nemzetközi Valutaalap (*IMF*, 2009) egyaránt felhívja a figyelmet, hogy a hazautalt pénzek sokkal kisebb ingadozást mutatnak a közvetlen külföldi tőkebefektetésekhez (*Foreign Direct Investment – FDI*) képest, valamint nagyságuk nem kötődik a fogadó ország gazdasági helyzetéhez, így biztos forrást jelentenek gazdasági visszaesések idején is.

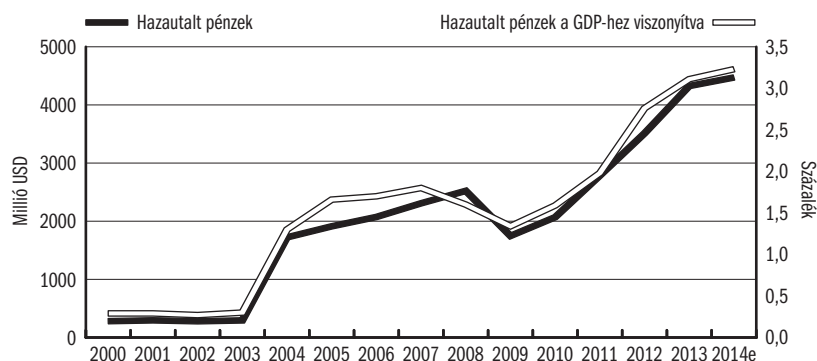
Számos kutatás vizsgálta világszerte, hogy milyen tényezők befolyásolják a küldött összegek nagyságát. Ezek között vannak országspecifikus jellemzők (például a rokoni kapcsolatok szorossága és ennek hatása a pénzek nagyságára), de megfogalmazhatók bizonyos általános szempontok is. Ilyen például, hogy az *IMF* (2009) elemzése szerint az emigráns személy által külföldön töltött idő nagymértékben befolyásolja a küldött összegek nagyságát is. Amennyiben a migráns csak rövid időre hagyja el származási országát, akkor általában több pénzt küld haza, mint ha hosszú távú elköltözés miatt egy teljesen új élet megalapozására használná fel jövedelmét. Egyes kutatások (*Chimhowu–Piesse–Pinder*, 2005) azt is bizonyították, hogy a nők jellemzően egyenletesebben, megbízhatóbban segítik a származási országban maradt háztartásokat, mint a férfiak. A munkavállalás országának gazdasági helyzete ugyanakkor kevésbé lényeges tényező, mivel a célországok jellemzően a fejlett jóléti államok, ahol a szociális transzferek kompenzálják a jövedelemszint csökkenését (*Ratha*, 2005).

A Magyarországra hazautalt pénzeket (*World Bank*, 2015) az elmúlt 15 évben idősorosan vizsgálva látható, hogy 2004-ben volt egy jelentősebb növekedés, feltehetően az EU-csatlakozással összefüggésben, majd 2009-től újabb növekvő periódus következett. Ez utóbbi összhangban van azzal, hogy ebben az időszakban számottevő emelkedés jelentkezett a Magyarországról kívándorlók számában (2.6.1. ábra). Abszolút értékben ez azt jelenti, hogy a 2000-ben hazánkba érkezett valamivel több mint 280 millió dollár 15 év elteltével mintegy 16-szorosára nőtt és 2014-ben már megközelítette az évi 4500 millió dollárt (4473 millió dollár).

A hazautalt pénzek magyar GDP-hez viszonyított arányában hasonló tendencia látható. Az EU-csatlakozást követő első néhány évben a bruttó hazai össztermék 1,5-2 százalékát tette ki a hazaküldött pénzek összértéke, majd a 2010-ben megindult meredek emelkedésnek köszönhetően a legutolsó, 2014. évre vonatkozó előzetes adatok már 3 százalék körüli értéket mutatnak.

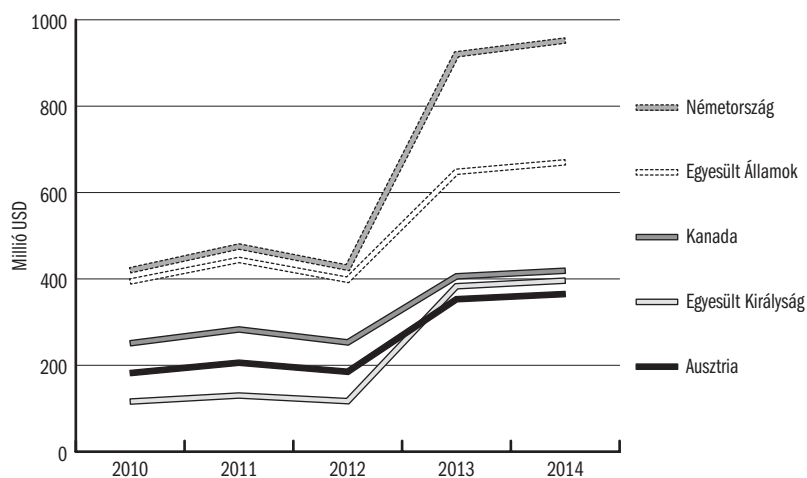
A küldő területek körét vizsgálva a kivándorló magyarok fő célpontjai tekinthetők a legfontosabb országoknak a hazautalt pénzek szempontjából (2.6.2. ábra). Ezek között a legnagyobb küldő ország Németország, ahonnan 2014-ben több pénz érkezett (952,2 millió dollár), mint az Egyesült Királyságból (396,3 millió dollár) és Ausztriából (365,1 millió dollár) együttvéve. Az Egyesült Államok és Kanada is a legjelentősebb küldő országok között szerepel, ami abból a szempontból is lényeges, hogy az ezekbe az országokba irányuló kivándorlás kevésbé került előtérbe az utóbbi évek kutatásainál. A további főbb küldő országok között megtalálható Ausztrália, Svájc, Svédország és Szlovákia is.¹

2.6.1. ábra: A Magyarországra hazautalt pénzek nagysága és arányuk a GDP-hez viszonyítva, 2000–2014 (millió dollár)

Forrás: World Bank (2015), KSH (2015), 2014-es adatok előzetesek.

2.6.2. ábra: A főbb küldő országok által Magyarországra hazautalt pénzek nagysága, 2010–2014 (millió dollár)

Forrás: World Bank (2015), 2014-es adatok előzetesek.

1 A Magyarországról küldött pénzek nagysága 2006 óta 1–1,5 milliárd dollár között mozog, azaz az ide érkező pénzek nagyságának körülbelül negyedét teszi ki. Ellentétben a hazánkba érkező pénzekkel, itt nem látszik lényeges növekedés az elmúlt években, sőt a 2008-as gazdasági válság óta inkább enyhén csökkenés jellemzi a pénzáramokat. A viszonylag stabil értéket feltehetően az magyarázza, hogy ezek a pénzek elsősorban nem a jelenlegi, főleg gazdasági okokra visszavezethető migrációhoz kötődnek, hanem a határon túl élő magyar nemzetiségű rokonok állandó anyagi támogatásához.

A fizetési mérlegben közölt adatok vizsgálata mellett a kérdés másik megközelítését jelentette a kelet-közép-európai országok migrációs folyamatait vizsgáló SEEMIG-projekt keretében készített mintavételes lakossági adatfelvétel. Az adatfelvétel – amely a rendszeresen, negyedévente lebonyolított munkaerő-felvételen alapult (lásd *Blaskó–Jamalia*, 2014) – fő célja az volt, hogy speciális mintavételi eljárásokkal reprezentatív eredmények álljanak rendelkezésre a Magyarországról külföldre vándorolt népesség jellemzőiről. Az adatgyűjtés keretében a hazautalásokat is vizsgálták, az elemzések azt mutatták, hogy a külföldön élő magyarok negyede küld támogatást magyarországi háztartásnak.

Összefoglalás

A hazautalt pénzek kérdése rendkívül összetett, számos társadalmi, gazdasági, demográfiai vetülete van, ennek megfelelően a jelenség vizsgálata és a pontos kép alkotása is számos nehézséget rejt magában. A publikált világbanki adatok alapján megállapíthatjuk, hogy Magyarország esetében az utóbbi években nagymértékű emelkedés következett be mind a hazautalt pénzek abszolút nagyságában, mind ezeknek a bruttó hazai össztermékhez viszonyított arányában. A 2014-ben a GDP több mint 3,2 százalékát kitevő, közel 4,5 milliárd dollárnyi beáramló pénz a magyar fizetési mérleg szempontjából is jelentős tételnek tekinthető. Emiatt indokolt lenne, hogy a kérdés vizsgálata egyre nagyobb hangsúlyt kapjon. Ennek érdekében hasznos lenne egy kifejezetten a hazautalt pénzek vizsgálatára irányuló nagymintás lakossági felvétellel folytatása. Egy mintavételes felvétellel nyert adatok nem csupán a fogadó háztartások részletes szocio-demográfiai jellemzőinek megismerése miatt lennének fontosak, de hasznos alapot jelenthetnének a kisebb költségigényű adminisztratív adatforrások és becslési eljárások pontosabb alkalmazásához is.

Hivatkozások

- BLASKÓ ZSUZSA–JAMALIA NATALIE (2014): [Surveying emigration II](#). Report on the second stage of the SEEMIG pilot study in Hungary and Serbia. Research report developed within the project 'SEEMIG Managing Migration and its Effects – Transnational actions towards evidence based strategies'.
- CHIMHOWU, A.–PIESSE, J.–PINDER, C. (2005): The socio-economic impact of remittances on poverty reduction. Megjelent: *Maimbo, S. M.–Ratha, D.* (szerk.) (2005) 83–103. o.
- IMF (2009): [International transactions in remittances: Guide for compilers and users](#). International Monetary Fund, Washington.
- KSH (2015): [A bruttó hazai termék \(GDP\) értéke forintban, euróban, dollárban, PPS-ben](#). Központi Statisztikai Hivatal, Stadat-táblák, 3.1.2.
- MAIMBO, S. M.–RATHA, D. (szerk.) (2005): [Remittances: Development impact and future prospects](#). The World Bank, Washington.
- RATHA, D. (2005): Worker's remittances: An important and stable source of external development finance. Megjelent: *Maimbo, S. M.–Ratha, D.* (szerk.) (2005) 19–53. o.
- RATHA, D.–SHAW, W. (2007): South-south migration and remittances. World Bank Working Paper No. 102. The World Bank, Washington
- SANDER, C.–MAIMBO, S. M. (2005): Migrant remittances in Africa: A regional perspective. Megjelent: *Maimbo, S. M.–Ratha, D.* (szerk.) (2005) 53–81. o.
- WORLD BANK (2015): [Bilateral Remittance Matrix, 2010–2014](#). The World Bank, Washington.

2.7. VISSZATÉRŐ KIVÁNDORLÓK*

HORVÁTH ÁGNES

A migráció nem feltétlenül egyirányú út. Empirikus adatok alapján a gazdasági migránsok egy jelentős része (20–50 százalék) öt évnél kevesebb időt tölt a célországban – ők vagy visszatérnek a küldő országba, vagy tovább vándorolnak. A visszavándorlás nagyságrendje tehát igen jelentős, így lényeges, hogy a küldő (és a fogadó) országra gyakorolt hatásoknak milyen az előjele.

A visszatérők nyomon követése számottevő késleltetéssel és csak közelítéssel lehetséges, emiatt hatásuk a fogadó és a küldő országra nehezen számszerűsíthető. Arányukra áramlásadatokból következtethetünk, amelyek azonban fogadó ország szerint nem egységesek, és nem tartalmaznak részletes adatokat a visszavándorlók főbb jellemzőiről. A visszavándorlással kapcsolatos ismeretek ezért főképp célzott vizsgálatokból származnak.

A visszatérők jellemzően a külföldön szerzett tapasztalatuk és/vagy felhalmozott megtakarításuk révén járulhatnak hozzá pozitívan a küldő ország gazdaságához. A kivándorlás is, a visszavándorlás is szelektív (ezt nevezzük dupla szelekciónak), emiatt mindkét irányú vándorlásról sokkal részletesebb információkra lenne szükség a visszavándorlás hatásának (illetve a kivándorlás nettó hatásának) megítéléséhez. A küldő ország akkor profitálhat a legtöbbet a visszavándorlásból, ha a visszatérők a kivándorlók közül pozitívan szelektáltak. A pozitív hatás további feltétele, hogy a visszatérők a megszerzett tapasztalattal találjanak munkát, vagy tudjanak vállalkozni, a megtakarításokat pedig az emberi vagy a fizikai tőke növelésére fordítsák.

Kik vándorolnak vissza és miért?

Az *OECD* (2008) becslése szerint a migránsok vissza- vagy továbbvándorlási rátája évente 20–75 százalék között mozog, és a legmagasabb az emigrálást követő első öt évben. Ugyanakkor a visszavándorlás mértéke jelentősen szóródik az egyes országok között. A küldő és a fogadó ország fejlettsége közötti eltérés negatív kapcsolatban áll a remigrációs rátával. Emellett a gazdasági ciklusnak is fontos szerepe van: a gazdasági visszaesés a migránsokat általában jobban sújtja, ezért nagyobb mértékben vándorolnak vissza vagy tovább (*Bijwaard–Wahba*, 2014). *Papademetriou–Terrazas* (2009) szerint azonban a küldő ország gazdasági-társadalmi berendezkedése nagyobb mértékben befolyásolja a visszavándorlási döntést, mint a fogadó ország gazdasági ciklusa.

A visszavándorlás motivációi sokfélék lehetnek, és – akárcsak a kivándorlás esetében – időben változhatnak, illetve egyszerre több kiváltó ok is megjelenhet. A visszavándorlás motivációit is „toló” (a fogadó országhoz kapcsolódó) és „húzó” (a küldő országhoz kapcsolódó) tényezőkre oszthatjuk. A legfon-

* Köszönettel tartozom Bodnár Katalinnak értékes kiegészítéseiért és építő kritikájáért.

tosabb toló tényezők a fogadó országban az állástalálási valószínűség; annak a valószínűsége, hogy a migráns a végzettségének megfelelő munkát talál, a jövedelem és az azzal elérhető megtakarítások, valamint az integráció sikeresége, mértéke (például van-e házastársa, hol él, van-e lakástulajdona). A húzó tényezők a gazdasági és politikai viszonyok, valamint a munkalehetőségek a küldő országban, a megszerzett tapasztalatokkal a visszatérés után elérhető „hozam”, valamint a személyes preferenciák (OECD, 2008, *Dustman és szerzőtársai*, 2011). Még számos más visszavándorlási motiváció is megjelenhet, gyakori például a nyugdíjazás utáni visszavándorlás.

A visszavándorlás mértékét meghatározó egyéni tényezők jelentőségét a kivándorlás célja is meghatározza. A nemzetközi migráció Roy-féle standard modellje (Roy, 1951) alapján a visszatérő migránsok a pozitívan szelektált kivándorlók közül jellemzően a negatívan szelektáltak (a legjobbak közül a legrosszabbak), a negatívan szelektáltak közül pedig a pozitívan szelektáltak (a legrosszabbak közül a legjobbak) lesznek (Borjas, 2014). Ha a kivándorlás célja a tartós letelepedés egy másik, magasabb jövedelemszintű országban, akkor a visszavándorlás a kivándorlási döntés kudarcának következménye, és a visszavándorlók negatívan szelektáltak lesznek: azok térnek vissza, akik a célországban munkanélküliek, jövedelmük alacsony, illetve a fogadó országban kisebb, a küldőben nagyobb mértékben integrálódtak (Constant–Massey, 2002). Ha azonban a kivándorlás előre tervezetten átmeneti, akkor a magasabb jövedelemmel, illetve megtakarításokkal rendelkező, foglalkoztatott migránsok vándorolnak vissza, azaz a kivándorlók közül a pozitívan szelektáltak lesznek a visszatérők.

A kétféle kivándorlás a valószágban vegyesen van jelen, ez magyarázhatja az empirikus vizsgálatok által kimutatott U-alakú kapcsolatot a jövedelem, az életkor, valamint a képzettségi szint és a visszavándorlási valószínűség között (OECD, 2008, *Bijwaard–Wahba*, 2014). *Pungas és szerzőtársai* (2012) szerint ugyanakkor a képzettség nem, de a túlképzettség szerepet játszik a visszavándorlási hajlamban (például a Finnországban dolgozó észtek esetében). A visszatérők felhalmozott tapasztalata és megtakarításai mellett a migránsok innovációs készsége és újításra való hajlandósága is meghatározza, hogy a küldő országban a visszavándorlás képes-e változásokat elindítani (Cassarino, 2004). Erre vonatkozóan azonban nem állnak rendelkezésre empirikus adatok.

Visszavándorlás Kelet-Közép-Európába

A kelet-közép-európai országok 2004-es európai uniós csatlakozását követően 2008-ig, a kelet–nyugati migráció növekedésével egyre többen szereztek külföldi tapasztalatokat ezekben az országokban. Ekkor a kivándorlás túlnyomó részt átmeneti migrációt jelentett: a kivándorlók többsége számára a külföldi tartózkodás tervezett és tényleges hossza is rövidebb volt, mint egy-két év (Randveer–Room, 2009), *Blanchflower–Shadforth* (2009). A válság előtti

időszakban a kivándorlók többsége alacsony képzettséget megkívánó munkakörökben helyezkedett el, ami összefügghet a migráció átmenetiségével (*Zaiceva–Zimmermann*, 2013).

2008 után a régi tagállamok ciklikus problémái miatt többen a kivándorlás csökkenését, a visszavándorlás növekedését várták (*Martin–Radu*, 2012). Bár van, ahol ez átmenetileg megtörtént (például Lengyelország, Szlovákia), ennek ellenkezőjére is van példa (Lettország). A kelet–nyugati vándorlás összességében tovább emelkedett, amit Németország és Ausztria munkapiacának 2011-es teljes megnyitása tovább erősített.

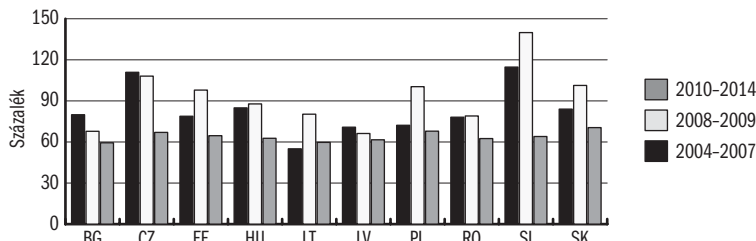
A kelet-közép-európai országokról rendelkezésre álló adatok és az empirikus elemzések megerősítik, hogy a visszavándorlás nagyságrendje jelentős. *Martin–Radu* (2012) becslései alapján 2006–2008-ban a kelet-közép-európai országokban 2,6 és 9,1 százalék között mozgott azoknak az aránya, akik legalább fél éves külföldi munkatapasztalatot szereztek. A szerzőpáros az európai munkaerő-felmérés (*European Labour Force Survey, EU–LFS*) adatait vizsgálta 2002 és 2007 között öt országban: Csehországban, Lengyelországban, Litvániában, Magyarországon és Romániában. Azt találta, hogy a visszatérők többsége férfi, és az egyedülállók, illetve a közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya nagyobb, mint a nem migráns népességben. A legtöbb kelet-közép-európai országban a visszatérők pozitívan szelektáltak mind a kivándorlókhoz, mind a kinn maradókhoz képest. Az egyéni jellemzőkre kontrollálva, a szerzőpáros eredményei azt mutatták, hogy a visszatérők nagyobb valószínűséggel válnak inaktívvá vagy vállalkoznak, mint a nem migránsok.

Zaiceva–Zimmermann (2013) a 2008 után visszavándorlókat vizsgálta, és szintén azt találta, hogy a visszatérők általában pozitívan szelektáltak, azaz magasabban képzettek, mint a nem migráns népesség vagy a nem visszatérő migránsok. Ezt támasztja alá az is, hogy a kelet-közép-európai országokba a válság kezdetén visszatérők többsége egy évvel korábban a fogadó országban foglalkoztatott volt. A szerzőpáros hangsúlyozta ugyanakkor, hogy a visszatérés is lehet átmeneti, és a fogadó országok gazdasági ciklusának javulásával a visszatérők újra kivándorolhatnak. Az egyedi országvizsgálatok is többnyire azt mutatják, hogy a visszatérők munkapiaci integrációja sikeres volt – kivéve Lengyelországban, ahol a visszatérők munkanélküliségi rátája magasabb volt, mint a nem migráns népességé (*OECD*, 2013, *Kahanec–Kureková*, 2014).

A 2004 után csatlakozó kelet-közép-európai (EU–8 + 2) tagországba Németországból visszatérők aránya az onnan Németországba vándorlókhoz képest a 2010-es években lecsökkent, elsősorban az EU–8 + 2-ből kivándorlók számának növekedése miatt (2.7.1. ábra). A német bevándorlási hivatal adatai alapján a Németországból kelet-közép-európai országokba vándorlók aránya az onnan érkezőkhöz képest küldő országonként 2008 előtt viszonylag stabil volt, majd néhány országban emelkedett. 2010 óta a visszatérők aránya, és az EU–8 + 2 országok közötti különbségek jelentősen lecsökkentek, elsősor-

ban a Németországba emigrálók számának növekedése miatt. Az alacsonyabb visszatérési arány ellenére megnőtt a külföldi tapasztalattal rendelkezők aránya az EU-8 + 2 népességében, mivel a viszonyítási alap (a Németországba vándorlók sokasága) is megemelkedett.

2.7.1. ábra: A Németországból emigrálók aránya az EU-8 + 2-tagországokban az onnan Németországba vándorlókhoz képest (százalék)

Országgrövidítések: BG: Bulgária, CZ: Csehország, EE: Észtország, HU: Magyarország, LT: Litvánia, LV: Lettország, PL: Lengyelország, RO: Románia, SI: Szlovénia, SK: Szlovákia.

Megjegyzés: Az ábra a kiindulási, illetve célország szerinti vándorlókat mutatja. Nem biztos, hogy az egyes kiindulási országokból Németországba, illetve a Németországból a célországokba vándorlók a kiindulási vagy a célország ország állampolgárai.

Forrás: BMF (2016) 220. és 224. o.

Visszavándorlás Magyarországra

Magyarország a rendszerváltás kezdeti éveiben nettó fogadó országgá vált: a rendszerváltás előtt kivándorolt magyarok visszatérése, a környező országokbeli magyar kisebbségek és az egykori jugoszláv nemzetiségek bevándorlásának mértéke az 1990-es években együttesen jelentősen meghaladta az országot elhagyók számát. Ebben az időszakban a magyar állampolgárságuk esetében is nettó bevándorlást tapasztalhatunk az alacsony kivándorlás és a magas (zömében nyugdíjcélú) visszavándorlásnak köszönhetően. *Ambrosini és szerzőtársai* (2015) 2. táblázata szerint az 1990–2000 közötti időszakban a vizsgált kilenc kelet-európai ország¹ közül Magyarországon volt a legmagasabb a visszatérők kivándorlókhoz viszonyított aránya (1,34), az ENSZ adatbázisa alapján.

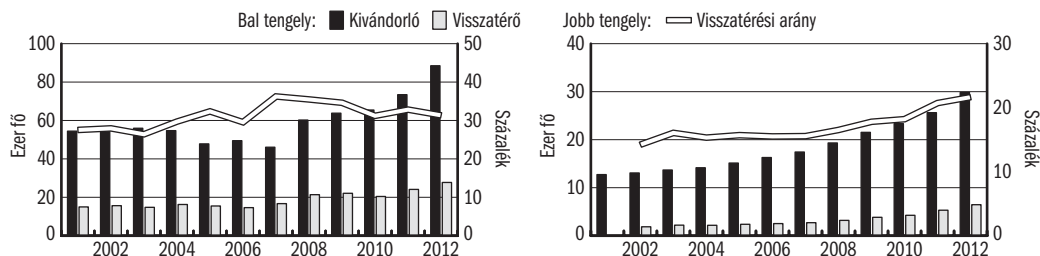
A magyar állampolgárságuk nettó vándorlása a 2000-es évek elején, valamint a 2008-as válság idején negatívba váltott. Ráadásul a visszatérők aránya 2002–2007 között már jóval alacsonyabb volt, mint a kelet-közép-európai országok átlaga a European Social Survey (ESS) adatbázis alapján (*Martin-Radu*, 2012). A pénzügyi válság időszakában a kivándorlók száma annak ellenére haladta meg a visszatérő magyarok számát, hogy a magyarországi születésűek száma a visszatérők között abszolút és relatív értelemben is nőtt, több mint megduplázódott 2005 és 2011 között a 2000-es évek előtti időszakhoz képest (*KSH*, 2016).

¹ Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Észtország, Magyarország, Litvánia, Lettország, Lengyelország, Románia.

A jelenleg rendelkezésre álló adatok a visszatérők pontos arányának meghatározását nem teszik lehetővé. Ugyanakkor a tükröstatistikák és a hivatalos magyar statisztikák alapján a kivándorlók 25–42 százalékára becsülhetjük azok arányát, akik a válságot követő időszakban visszaérhettek Magyarországra. Fontos hangsúlyozni, hogy a visszatérők arányát nehéz mérni, ráadásul az arány időben változhat.

2001 és 2012 között a külföldön dolgozó magyar állampolgárok átlagosan több mint 70 százaléka Németországot, Ausztriát vagy az Egyesült Királyságot választotta célországként. Mivel 2014-ben a három ország aránya már 81 százalék volt (KSH, 2014, 8.2.25. táblázat), a visszatérőket is ezekből az országokból várjuk a legnagyobb számban. Németország és Ausztria esetében részletes nemzeti statisztikák állnak rendelkezésre a visszatérők számának vizsgálatához. Ezekbe az országokba a hivatalos statisztikák szerint a teljes, 2001 és 2012 közötti időszakban Magyarország nettó küldő országnak számított. Mindkét országra igaz, hogy 2008 után jellemzően magasabb a kivándorlók száma, mint a válságot megelőzően. Míg azonban a visszatérők aránya Ausztriából fokozatosan növekszik 2007-et követően, addig a Németországból visszatérők aránya a 2007-es kiugró értékhez képest folyamatos csökkenést mutat (2.7.2. táblázat).

2.7.2. ábra: Migráns magyarok száma (ezer fő) és a visszatérési százalékaránya Németországban és Ausztriában

Megjegyzés: A kivándorlók állományi, a visszatérők áramlás adat.

Forrás: Németország: Eurostat (2014), Destatis (2013). Ausztria: Statistik Austria (2013). Gödri és szerzőtársai (2014): 66. és 68. o. alapján.

Több összehasonlító tanulmány alapján megállapítható, hogy a magyar visszatérők sajátosságai nem térnek el lényegesen a többi kelet-közép-európai országtól. A külföldön dolgozó magyarok jelentős része is tudatosan tervezi a visszatérést. A többi kelet-közép-európai ország kivándorlóihhoz képest a válság kitörése előtti időszakban a magyarok jellemzően többször töltöttek, rövidebb időszakot külföldön (Hárs, 2009). Smoliner és szerzőtársai (2011) kiemeli, hogy a magyar emigránsok többsége férfi, Hárs (2009) szerint a férfiak aránya a 2008–2009-es időszakban a 75 százalékot is elérhette, ezért a visszatérők között is átlagot meghaladó arányban találhatók meg. A legfrissebb, 2014-

es adatok szerint is több férfi visszatérő van, mint nő, azonban arányuk jóval kisebb, 56 százalék (KSH, 2014, 8.2.24. táblázat). *Co és szerzőtársai* (2000) számításai szerint a visszatérő magyar férfiak nem tudtak magasabb béreket elérni itthon maradott társaiknál, ellentétben a visszatérő magyar nőkkel, akik jellemzően a pénzügyi szektorban helyezkedtek el és bérük akár 40 százalékkal magasabb is lehetett, mint az otthon maradottaké.

Martin–Radu (2012) azt találta, hogy a magyar visszatérők jellemzően pozitívan szelektáltak voltak a válságot megelőző időszakban (fiatalabbak és magasabban kvalifikáltak, mint a hazai populáció), kiegészítve azzal, hogy a visszatérők Magyarországon nagyobb arányban lettek egyéni vállalkozók, mint alkalmazottak. Ugyanezen felmérés szerint a bevallottan visszatérők közös jellemzője, hogy tipikusan stabil párkapcsolatban vagy házasságban éltek, és a kinn maradókhoz képest jóval kisebb arányban voltak gyermektelenek (69 százalék versus 44 százalék). Mind külföldön, mind pedig a hazatérést követően találtak állást, és döntő többségük teljes munkaidőben dolgozott. A külföldi munkavállalás legfőbb motivációjaként a magasabb jövedelem lehetőségét és a karrierépítést említették. A visszatérés legfőbb motivációja a magyar megkérdezettek körében pedig egyértelműen a család és a barátok hiánya volt.

Következtetések

A 2010 és 2014 közötti időszakban a magyar állampolgárságú kivándorlók számának megsokszorozódásával párhuzamosan a visszatérő magyarok száma is nőtt. A magyar visszatérők, hasonlóan a többi kelet-európai migránshoz, jellemzően pozitívan szelektáltak, vagyis fiatalabbak és magasabban képzettek, mint a nem migráns populáció egésze, emellett munkapiaci integrációjuk is sikeres lehetett. Ezért az „agyelszívás” várható negatív hatása csökkenhetett valamelyest a válságot követő időszakban, a visszatérők számának növekedésével – bár arra vonatkozóan nem rendelkezünk adatokkal, hogy a pozitív szelekció a hosszabb időre külföldön letelepedett népességhez képest is fennáll-e.

Hivatkozások

- AMBROSINI, W.–MAYR-DORN, K.–PERI, G.–RADU, D. (2015): [The Selection of migrants and returnees in Romania: Evidence and Long-Run Implications](#). *Economics of Transition*, Vol. 23. No. 4. 753–793. o.
- BIJWAARD, G.–WAHBA, J. (2014): Do High-Income or Low-Income Immigrants Leave Faster? *Journal of Development Economics*, 108. 54–68. o.
- BLANCHFLOWER, D. G.–SHADFORTH, C. (2009): Fear, Unemployment and Migration. *Economic Journal*, Royal Economic Society, Vol. 119. No. 535. F136–F182.
- BMF (2016): [Migrationsbericht 2014](#). Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.
- BORJAS, G. J. (2014): *Immigration Economics*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- CASSARINO, J. P. (2004): [Theorising Return Migration: the Conceptual Approach to Return Migrants Revisited](#). *International Journal on Multicultural Societies*, Vol. 6. No. 2. 253–279. o. UNESCO.
- CO, C. Y.–GANG, I. N.–YUN, M. (2000): Returns to returning. *Journal of Population Economics* Vol. 13. No. 1. 57–79. o.
- CONSTANT, A. AND D. S. MASSEY (2002): Return Migration by German Guestworkers: Neoclassical versus New Economic Theories, *International Migration*, Vol. 40. No. 4. 5–38. o.

- DUSTMAN, C.–FADLON, I.–WEISS AND Y. (2011): Return Migration, Human Capital Accumulation, and the Brain Drain. *Journal of Development Economics*, Vol. 95. No. 1. 58–67. o.
- GÖDRI IRÉN–SOLTÉSZ BÉLA–BODACZ-NAGY BORÓKA (2014): Immigration or Emigration Country? Migration trends and their socio-economic background in Hungary: A longer-term historical perspective. Working Papers on population, family and welfare, No 19. Hungarian Demographic Research Institute, Budapest.
- HÁRS ÁGNES (2009): *Immigration countries in Central and Eastern Europe: The Case of Hungary*. IDEA Working Papers, No. 12. Centre for Migration and Refugee Studies of the Ethnic and National Minority Studies Institute Hungarian Academy of Sciences.
- KAHANEĆ, M.–KUREKOVÁ, L. M. (2014): Did Post-Enlargement Labor Mobility Help the EU to Adjust During the Great Recession? The Case of Slovakia. IZA DP No. 8249.
- KSH (2014): Demográfiai Évkönyv, 2014. KSH, Budapest.
- KSH (2016): 2011. évi népszámlálás. Műhelytanulmányok, No. 19. Központi Statisztikai Hivatal Budapest.
- MARTIN, R.–RADU, D. (2012): Return Migration: The Experience of Eastern Europe. *International Migration*, Vol. 50. No. 6. 109–128. o.
- OECD (2008): *Return Migration: A New Perspective*. International Migration Outlook. OECD.
- OECD (2013): *Coping with Emigration in Baltic and East European Countries*. OECD.
- PAPADEMETRIOU, D. G.–TERRAZAS, A. (2009): *Immigrants and the Current Economic Crisis: Research Evidence, Policy Challenges, and Implications*. Migration Policy Institute, Washington DC.
- PUNGAS, E.–TOOMET, O.–TAMMARU, T.–ANNISTE, K. (2012): *Are Better Educated Migrants Returning? Evidence from Multi-Dimensional Education Data*. Norface Migration Discussion Paper, No. 2012-18.
- RANDVEER, M.–ROOM, T. (2009): *The Structure of Migration in Estonia: Survey-Based Evidence*. Bank of Estonia Working Paper, 1/2009.
- ROY, A. D. (1951): Some thoughts on the distribution of earnings. *Oxford Economic Papers*, Vol. 3. No. 2. 135–146. o.
- SMOLINER, S.–FÖRSCHNER, M.–HOCHGERNER, J.–NOVÁ, J. (2012): *Comparative Report on Re-Migration Trends in Central Europe*. Regions benefitting from returning migrant (Re-Turn) project, Leibniz Institute for Regional Geography.
- ZAICEVA, A.–ZIMMERMANN, K. F. (2013): Returning home at times of trouble? Return migration of EU enlargement migrants during the crisis, RECent Center for Economic Research, Working Paper, 89.

K.2.7.1. A hazatérést ösztönző közpolitikák Európában

KÁLMÁN JUDIT

Ez az írás egy rövid kitekintés után az Európán belüli mobilitási folyamatokra reagáló, hazatérést ösztönző közpolitikai beavatkozásokat veszi számba. Mivel a kivándorlás, hazatérés motivációi és a hazatérő migránsok jellegzetességei is különböznek egymástól, az ezeket befolyásolni szándékozó kormányzati beavatkozások céljai és eszközei is sokféle lehetnek. A főképp magasan kvalifikált emigránsok *hazahívására* (*brain re-gain*) koncentráló programok elsősorban a hazatérők megszerzett képességeit, tapasztalatait szeretnék az innovációra építő gazdasági fejlődés és versenyképesség szolgálatába állítani. Ezek lehetnek csak a munkaerőpiacra koncentráló vagy integrált, többféle közpolitikát érintő programok is. Az *K2.7.1. táblázat* összefoglalja főbb jellegzetességeiket.

ránsok *hazahívására* (*brain re-gain*) koncentráló programok elsősorban a hazatérők megszerzett képességeit, tapasztalatait szeretnék az innovációra építő gazdasági fejlődés és versenyképesség szolgálatába állítani. Ezek lehetnek csak a munkaerőpiacra koncentráló vagy integrált, többféle közpolitikát érintő programok is. Az *K2.7.1. táblázat* összefoglalja főbb jellegzetességeiket.

K2.7.1.1. táblázat: A hazahívó-megtartó (*brain re-gain*) közpolitikai programok fő típusai és sajátosságai

	Reintegrálás (reaktív beavatkozás)	Hazatérés-ösztönzés (aktív beavatkozás)	Emberitőke-elvándorlás megelőzése (proaktív)
Célcsoport	már hazatért migránsok	potenciális hazatérők	potenciális kivándorlók
Indok	a hazatéréshez kapcsolódó társadalmi feszültségek és költségek minimalizálása	a remigráció előnyeinek maximalizálása (a hazatérők társadalmi, gazdasági, demográfiai és pénzügyi tőkéjén keresztül)	kivándorlás megelőzése, veszteségminimalizálás
Cél	hazatérők reintegrálása a helyi társadalomba	hazatérés ösztönzése és a folyamat segítése	a (képzett) munkaerő elvándorlásának megakadályozása
Hely	küldő ország	befogadó ország	küldő ország
Idő	hazatérés után	hazatérés előtt/közben	kivándorlás előtt
Eszköz	információs szolgáltatás, állásközvetítés, mentorálás, továbbképzés, vállalkozóvá válás támogatása, adminisztratív terhek csökkentése, külföldön szerzett képzettségek elismerése, lakhatási támogatás, egyéb átmeneti pénzügyi támogatások	képzés, támogatás, tanácsadás, gyakorlatban hasznosítható információs szolgáltatás (telefon, weboldal), egyéni mentorálás, PR-kampány, a visszatérés lehetséges előnyeinek megismertetése	oktatás- és fejlesztéspolitika, gazdaságpolitika révén, nem adminisztratív korlátokkal

Forrás: Kovács és szerzőtársai (2014) alapján saját szerkesztés.

A diaszpóra-politikákon túl számos sikeres, komplex remigrációs, hazahívó kezdeményezés ismert a világ számos országában – például Kínában, Indiában vagy Tajvanon – (UNDP, 2007), Jonkers, 2008, Mészáros, 2010). Tajvan és Korea már az 1960-as években kiváló kutatási lehetőségekkel, magas fizetésekkel és egyéb ösztönzőkkel próbálta hazacsábítani nemzetközi karriert befutott magasan képzett polgárait, s gyakorlatilag ezt a modellt követi jó ideje Kína is azon túl, hogy kormányzati szinten igyekezett bevonni a diaszpórát. India sokáig nem foglalkozott a hazautalások ösztönzésével, mára a bürokrácia enyhítésével, vállalkozásbarát politikával és a valutaárfolyamok szabadabbá tételével igyekszik ösztönözni a kivándoroltak befektetéseit és visszatérését. Tajvan ugyanakkor

a kapcsolatépítésre és a befektetésösztönzésre koncentrálna üzleti és ipari parkokat épített, s vonzó állásokon túl korszerű infrastruktúrával, lakásokkal és iskolákkal is igyekezett hazacsábítani kutatóit és mérnökeiket (OECD, 2008). Számos más ország is – például egyes dél-amerikai és afrikai országok – régóta működtetnek hasonló ösztöndíjprogramokat és a magasan képzettek visszatérését ösztönző kormányzati programokat.

Az említett ázsiai és latin-amerikai országokhoz képest a kelet-európai országok csak megkésve és nem olyan mértékben fedezték fel és éltek a *brain re-gain*, a hazatérő migrációt ösztönző politika gazdasági lehetőségeivel. Több, a visszavándorlást elősegítő kezdeményezés született Kelet-Közép-Európában, azon belül pedig Ma-

gyarországon is (*K2.7.2. táblázat*) – többségük az EU-csatlakozást követően 4-5 éven túl (*Kaczmarczyk*, 2013), holott a kedvezőtlen elvándorlási folyamatok több érintett országban már hamarabb

jelentkeztek.¹ Ez már csak azért is meglepő, mert ilyen programokat uniós társfinanszírozással (EU Visszatérési Alap, Kohéziós Politika) is meg lehet valósítani.²

1 Éppen ezért, illetve konkrét eredménymutatók híján hosszú távú hatásaikat egyelőre nem tudjuk mérni.
2 Ennek egyik oka a célok, elvek és eszközök konfliktusa a különböző kormányzati szinteken. EU-szinten a szabad munkaerő áramlása a közös piac egyik

fontos alappillére, valamint közös gazdasági érdek, míg tagállami szinten a mobilitás a fentiekben kifejtett számos negatív következménnyel is jár, s ráadásul ezek az egyes tagállamokban el is térnek egymástól.

K2.7.1.2. táblázat: Hazahívó, reintegráló, illetve helyben tartást célzó kezdeményezések Kelet-Európában

Név	Ország	A program típusa	Fő célkitűzés	Időtartam	Eszközök/eredmények
Guidance and Counselling for Migrants and Returnees	Transznacionális (6 EU-tagállam)	Újrafoglalkoztatás, reintegráció	Hazatérőknek való tanácsadással kapcsolatos know-how- és tapasztalatátadás	2009–2011	Remigrációs eszköztár, online könyvtár létrehozása, kérdőíves felmérés, 7 találkozó a partnerországokban
Powroty.gov.pl Program	Lengyelország	Reintegráció, újrafoglalkoztatás	Külföldön (elsősorban az Egyesült Királyságban) élő, hazatérni szándékozó lengyelek tájékoztatása, reintegrációjának segítése	2008–	Honlap, hazatérők reintegrációja és újrafoglalkoztatása, állásközvetítés, vállalkozóvá válás ösztönzése, adókedvezmények, bürokratikus korlátok lebontása; 2011 júliustól egyesítve a Lengyel Munkaügyi Hivatal állásközvetítő portáljával
„Masz Plan na powrót?” [Van terve a visszatérésre?]	Lengyelország	Reintegráció	Külföldön élő, hazatérni szándékozó lengyelek tájékoztatása	2008–	Honlap, információs kampány, állásközvetítés, vállalkozóvá válás ösztönzése, adókedvezmények (!), bürokratikus korlátok lebontása (képzettség elismertetése, egy-ablakos ügyintézés, kettős adóztatás elkerülése), gyerekek re-integrációjának segítése - nemzeti program, több Minisztérium koordinálja
Homing Plus Program	Lengyelország	Hazacsábítás újrafoglalkoztatás, reintegráció	Fiatallengyel kutatók (doktoranduszok is) hazatérésének támogatása	2010–	Max. 80 ezer lengyel zloty (kb. 5800 eFT) kutatói ösztöndíj/év, 5000 zloty (kb. 360 eFT) kutatói illetmény/hó
„Zostań w Polsce – swoimi szefem!” [Légy a saját főnököd – maradj Lengyelországban!]	Lengyelország – regionális program	Hazacsábítás	Hazatérni szándékozók vállalkozóvá válásának támogatása	2010–	Varsó (Mazowie régió) –képzés, üzleti terv készítése, 6 hónap inkubációs pénzügyi segítség, célcsoport főleg 45 év felettiek, nők, munkanélküliség miatt hazaküldöttek
WracaJdopolski.pl [ReturntoPoland.pl]	Lengyelország – regionális program	Hazacsábítás	Magasan képzett lengyel migránsok hazacsábítása (elsősorban az Egyesült Királyságból)	2007–2011	Lengyel és brit kereskedelmi Kamara
„Return support” [Támogatás hazatérőknek]	Észtország	Hazacsábítás, reintegráció	Több mint 10 év után külföldről hazatérő észték pénzbeli támogatása	2004	Maximum 2000 euró/fő, szigorú feltételek miatt kevesen kapják meg (36–242 fő/év) – feltétel a minimum 10 év külföldön tartózkodás, kapcsolattartás, hivatalos nyilvántartásba vétel

Név	Ország	A program típusa	Fő célkitűzés	Időtartam	Eszközök/eredmények
„Talents back Home”	Észtország	Hazacsábítás, újrafoglalkoztatás	Külföldön élő, hazatérni szándékozó fiatal észak (diákok) tájékoztatása	2010–2012	Állásközvetítés, információs kampány, honlap – Észt Kereskedelmi és Iparkamara működtette, EU (ESF) finanszírozással, a sikeres kampány után mindössze 27-en tértek haza a programban
MEDIT	Románia	Hazacsábítás, újrafoglalkoztatás	Olaszországban élő, hazatérni szándékozó románok tájékoztatása	2009–2011	Román Munkaügyi Hivatal közösen az olasz partnerintézménnyel, EU-támogatásból (ESF), információnyújtás, állásközvetítés
Román Hivatal a Külföldön Élő Románokért	Románia	Diaszpóra, kapcsolattartás	Külföldön élő románok identitásörzése, kapcsolat anyafországgal	1995–	Nyelvi kurzusok, román iskolai osztályok külföldön, diaszpóra közösségek pénzügyi támogatása
Opening up opportunities for Returned Georgian Migrants	Csehország, Grúzia	Reintegráció, újrafoglalkoztatás	Hazatérő migránsok hazatelepülésének elősegítése	2003–	Állatanácsadó és -közvetítő központ létrehozása Tbiliszi-ben, segítségnyújtás, tájékoztatói kampány Csehországban
Migracia SK	Szlovákia	Hazacsábítás, helybentartás	„Agyelszívást” csökkentő közpolitikai megoldások kidolgozása, figyelemfelkeltés	2009–	Honlap, a „Külföldi Szlovákok Napjának” és konferenciájának megszervezése, kapcsolatépítés külf. szlovák szervezetekkel
„Slovensko Calling”	Szlovákia	Hazacsábítás, reintegráció, újrafoglalkoztatás	Külföldön élő, szlovákok tájékoztatása, hazacsábítás és újrafoglalkoztatás	2009–	Állásközvetítő honlap, médiakampány, nyilvános viták, külföldi aktivitás, szlovákiai kalauz kiadása hazatérőknek
MTA Lendület Program	Magyarország	Hazacsábítás, újrafoglalkoztatás, helybentartás	Nemzetközileg kimagasló teljesítményű kutatók és fiatal tehetségek külföldről történő hazahívása, itthon tartása, illetve fiatal külföldi kutatók Magyarországra csábítása	2009–	Kutatók és kutatócsoportok finanszírozása, színvonalas hazai kutatási lehetőség teremtése, 2015-ig 100+ kutatást támogatott, a források bővülnek, jelenleg 400 MFT/év
Támop Szent-Györgyi Albert Hazahívó Ösztöndíj	Magyarország	Hazacsábítás, újrafoglalkoztatás, helybentartás	Tehetséges magyar természettudományi, illetve műszaki, matematikai és élettud. területen működő kutatók hazacsábítása	2013–2014	Kutatóhelyek és kutatócsoportok finanszírozása tapasztaltabb kutatóknak
Markusovszky Ösztöndíj (Than Károly ösztöndíj)	Magyarország	Helybentartás	Orvosok, gyógyszerészek emigrációjának megakadályozása	2011–	Fokozatosan bővülő forrásokkal (2016: 840 millió forint) ösztöndíjpályázatok szakorvos- és szakgyógyszerész-jelölteknek, havi nettó 100 ezer forint ösztöndíj, feltételekhez kötött
„Gyere haza fiatal”	Magyarország	Hazacsábítás, reintegráció, újrafoglalkoztatás	Egyesült Királyságban dolgozó fiatal magyarok hazacsábítása	2015	100 millió forint, komplex program, honlap, telefonos hotline, tájékoztatói kampány, tanácsadás, képzés, állásközvetítés, lakhatási támogatás

Forrás: Lados–Hegedüs (2012) 517. o., Kaczmarczyk (2013), Kaska (2013), OECD (2013) alapján saját szerkesztés.

E kezdeményezések változatos célkitűzésűek³ és célcsoportúak – például a kutatók, orvosok, tehát elsősorban magasan képzett kivándorlók – visszacsábítására, illetve reintegrálására irányulnak. Ugyanakkor még mindig meglehetősen fragmentáltak, elsősorban munkaerőpiaci szempontúak, más szakpolitikákkal kevésbé koordináltak. Tehát a kivándorlás és az „agyelszívás” által számottevően sújtott Kelet-Európában hiányoznak az átfogó, jelentősebb anyagi bázisú és több nemzeti szakpolitikát felölelő kezdeményezések (kivételesen talán a lengyel komplex Masz Plan na powrót program). Területi illetékességük alapján vannak regionális, illetve nemzeti kezdeményezések, de a legtöbb közülük csak egy országra terjed ki, viszonylag kevés a két vagy több államot érintő projekt,⁴ egész EU-t lefedő alig indult (kivételesen a Marie Curie Program), pedig a beavatkozások összehangolása és EU-szintű politikával való harmonizációja nélkül nem beszélhetünk valódi egységes európai munkaerőpiacról, ami versenyképességi szempontból kívánatos lenne.

Sajnos a hazahívó programok sikerességének, hatékonyságának megítéléséhez meglehetősen bizonytalan információk állnak csak rendelkezésre. A legtöbbször közzétett nyers adatok a hazatérők számára vonatkozóan nem árulnak el semmit a programok sikerességéről, mert azokhoz nem áll rendelkezésre sem természetes, sem mesterséges viszonyítási alap (ami alapján meg tudhatnánk, mi

történt volna, ha a program nem lép életbe.) Tudományos alaposságú, valódi hatásértékelő tanulmányról nincs tudomásunk a hazahívó politikákkal kapcsolatban – hozzá kell tenni azonban, hogy az adatok hiányán túl Kelet-Európában ehhez még az eltelt idő is meglehetősen rövid.

A pusztán számadatok mindenestre azt sejtetik, hogy a kelet-európai hazahívó közpolitikai beavatkozások hatása a folyamatokra egyelőre meglehetősen marginális, vagyis a programok a külföldre emigrált vagy emigrálni készülő kvalifikált fiataloknak csupán egy rendkívül csekély részét tudják hazacsábítani, illetve otthon tartani (*Barcevicus és szerzőtársai*, 2012, *OECD*, 2013).⁵ E közpolitikai beavatkozások sikeressége alapvetően függ az anyaországbeli gazdasági és társadalmi helyzettől,⁶ a migránsok jellegzetességeitől, az ország migrációs mintázataitól,⁷ amelyekről még mindig nagyon kevés a pontos információ, és hiányoznak a megfelelő adatok. Ugyanakkor éppen azért fontos a politika nemzetközi összehangolása, transznacionális és európai versenyképességi érdekek megjelenítése is, mert az egyes tagállamok érdekei konfliktusban állnak egymással, illetve az Európai Gazdasági Tér érdekeivel. Az európai közös migrációs politika megalkotása már a 2009-es lisszaboni csúcstól várta magára, pedig az nemcsak aktuális biztonságpolitikai szempontokat szolgálna, de a mobilitási folyamatok és következményeik jobb kezelését is segítené.

3 Lengyelország és Lettország elsősorban a masszív kiáramlás munkaerőpiaci veszteségei miatt kezdett ilyen politikákba, míg Romániára a befogadó országok kormányzatai gyakoroltak nyomást a kivándorlás mértékének kontrollálását kérve.

4 Utóbbira jelentenek példát a kétoldalú „Opening Up Opportunities” Csehország–Grúzia projekt, transznacionális projekt „Guidance and Counselling for Migrants and Returnees” Szlovákia, Csehország.

5 Például a magyar orvosok migrációjának 2010 után megugró számairól lásd a 2.4. alfejezetet, illetve *Varga* (2016).

6 Prevencióként a küldő országokban az általános gazdasági növekedést, társadalmi előrehaladást szolgáló vállalkozásbarát környezet megteremtése lenne elsődleges az emigráció, a remigráció stb. szempontjából. A Kelet-Európában fontos lenne például a munkajövedelmek adóterheinek csökkentése, valamint az inaktivitás visszaszorítása, az adminisztratív terhek,

a bürokrácia és a korrupció csökkentése, ami vállalkozásbarát, befektetésösztönző környezetet teremt.

7 Lettország esete megmutatja, hogy gazdasági hanyatlás esetén megemelkedik a magasan képzettek tartós kivándorlási hajlandósága, akik általában nem is szándékoznak visszatérni. Így nemcsak a visszatérés ösztönzése nehézkes, de a hazautalások is, illetve kétséges az emigráció hozadékaként sokszor optimistán emlegetett emberitőke-transzfer mértéke is. Ugyanakkor például Lengyelországban elég magas a visszatérési ráta, ám a visszatérők nagyobb eséllyel lesznek munkanélküliek, mint az otthon maradtak, ami szintén nem jelent emberitőke-transzferet. *Barcevicus és szerzőtársai* (2012) lengyel, lett, magyar és román adatokon azt találta, hogy a külföldi munkatapasztalat főképp a magasabban képzett munkavállalóknak jelent előnyöket a visszatérés után. Mindez a konkrét migrációs mintázatokat kimutató pontos adatok fontosságára irányítja a figyelmet (*OECD*, 2013).

Hivatkozások

- BARCEVICIUS, E.–IGLICZKA, K.–REPECKAITE, D.–ZVALIONYTE, D. (2012): Labour mobility within EU: The impact of return migration. Eurofound, Dublin.
- KACZMARCZYK, P. (2013): Matching the skills of return migrants to labour market needs in Poland. Megjelent: *OECD* (2013) 111–126. o.
- KASKA, V. (2013): Emigration from Estonia: Recent trends and economic impact. Megjelent: *OECD* (2013) 31–46. o.
- KOVÁCS ZOLTÁN–BOROS LAJOS–HEGEDŰS GÁBOR–LADOS GÁBOR (2014): [Transnational Strategy for re-attracting and re-integrating migrants](#). Re-Turn Consortium, Leibniz Institute for Regional Geography.
- LADOS GÁBOR–HEGEDŰS GÁBOR (2012): A re-migráció európai és hazai lehetőségeinek értékelése a munkaerőpiac szempontjából. Megjelent: Kockázat – Konfliktus – Kihívás. VI. Magyar Földrajzi Konferencia, Szeged, szeptember 5–7. 509–523. o.
- MÉSZÁROS REZSŐ (2010): Az információ, az oktatás, a kutatás és a fejlesztés. Megjelent: *Mészáros Rezső* (szerk.): A globális gazdaság földrajzi dimenziói. Akadémiai Kiadó, Budapest, 326–327. o.
- OECD (2008): International Migration Outlook, 2008. Part III. OECD, Paris.
- OECD (2013): Coping with Emigration in Baltic and East European Countries, OECD, Paris.
- UNDP (2007): [Case Evidence on 'BrainGain'](#). A UNDP Capacity Development Resource. UNDP, No. 1.
- VARGA JÚLIA (2016): [Hova lettek az orvosok? Az orvosok külföldre vándorlása és pályaelhagyása Magyarországon, 2003–2011](#). Közgazdasági Szemle, 63. évf. 1. sz. 1–26. o.

3. BEVÁNDORLÁS

3.1. A BEVÁNDORLÓK MUNKAERŐPIACI INTEGRÁCIÓJA MAGYARORSZÁGON – NÉPSZÁMLÁLÁSI HELYZETKÉP

GÖDRI IRÉN

A bevándorlók gazdasági, munkaerőpiaci integrációja számos európai ország számára jelent kihívást. Mind a külföldi születésű népesség – különösen az Európai Unión kívüli országokból származók –, mind a fogadó országokban született leszármazottaik, az úgynevezett második generáció munkaerőpiaci mutatói általában (kevés kivételtől eltekintve) rosszabbak, mint a helyi népességé.¹

Noha a bevándorlásnak a munkaerőpótlásban, s ezáltal a gazdasági növekedésben, az időskori függőségi ráta mérséklésében, illetve a nyugdíjrendszer fenntarthatóságában játszott szerepe gyakran elhangzó érv a bevándorlás mellett, nem nehéz belátni, hogy mindez csak a bevándorlók sikeres munkaerőpiaci integrációja esetén valósulhat meg. A migráns népesség átlagosnál alacsonyabb munkaerőpiaci részvétele (különösen a nők esetében) azonban számos fogadó országban további „függőséget” teremthet (Coleman, 2004), tovább terhelve az adott ország szociális ellátórendszerét. Bár a bevándorlók – főként a kevésbé fejlett harmadik országokból érkezettek – fogadó népességhez képest rosszabb munkaerőpiaci helyzete az európai országok többségében megfigyelhető, származási országok (illetve etnikai csoportok) szerint jelentősek az eltérések (Münz, 2008, Keeley, 2009, Koopmans, 2016).

A munkaerőpiaci integráció mutatói és befolyásoló tényezői

A bevándorlók fogadó társadalomba való integrációjának egyik kulcseleme a munkaerőpiaci integráció, amely fontos lépés lehet a társadalmi és kulturális beilleszkedés felé. A munkaerőpiaci integrációt leggyakrabban a *foglalkoztatási ráta* és *munkanélküliségi ráta* alapján mérik, azt vizsgálva, hogy ezek a mutatók a fogadó országban töltött idő növekedésével mennyire közelítenek a fogadó népességben mért értékekhez. E két mutató nemcsak a munkaerőpiaci integráció kétféle megközelítése, hanem a szegregáció két lehetséges okát is tükrözi: az alacsony foglalkoztatottság adódhat abból, hogy a bevándorlók egy része be sem lép a munkaerőpiacra (azaz nem is próbál munkát találni), tehát az *aktivitási arány* is alacsony körökben, míg a magas munkanélküliségi ráta azt mutatja, hogy a munkaerőpiacra belépők közül sokan nem tudnak elhelyezkedni.

Az említett mutatók a munkaerőpiaci integráció legalapvetőbb indikátorai, amelyek a 2010-ben elfogadott zaragozai nyilatkozatban is szerepelnek (EC, 2011, 10. o.). A sikeres integráció azonban nemcsak a munkához való hozzáférést jelenti, hanem a bevándorlók emberi tőkéjének megfelelő felhasználását.

¹ 2014-ben az EU-28 országai-ban a helyi születésű 20–64 éves népesség körében 9,3 százalék volt a munkanélküliségi ráta, míg a külföldi születésű népesség azonos korcsoportjában 14,4 százalék, az EU-n kívüli országban születettek körében pedig 18,5 százalék (Eurostat, 2015). Fordított helyzet – a külföldiek kisebb munkanélküliségi rátája – mindössze Ciprus, Litvánia és Magyarország esetében figyelhető meg.

nálását, a munkaerőpiac primer szegmensében való foglalkoztatottságot, valamint a fogadó népességgel azonos jogokat és lehetőségeket is a munkaerőpiacon (*Eurofound* 2008). Ezért a foglalkoztatottak esetében az integráció további fontos mutatója lehet a *túlképzettség* (foglalkozásukhoz képest magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők aránya), valamint a *bérek szintje* (a fogadó népesség azonos foglalkozási csoportjainak béreihez képest). Továbbá az is figyelmet érdemel, mennyire jellemző, hogy a bevándorlók inkább az alacsony bérekkel, rossz munkakörülményekkel, nagyfokú bizonytalansággal és a mobilitási lehetőségek hiányával jellemzett *szekunder munkaerőpiacon vannak jelen*, vagy az *etnikai vállalkozások* (illetve az *önfoglalkoztatás*) által biztosított megélhetést választják. A munkanélküli és egyéb inaktív csoportok esetében a munkaerőpiaci kirekesztődés fontos mutatója a *tartós munkanélküliség* mértéke (azok aránya a munkanélkülieken belül, akik legalább egy éve állás nélkül vannak), valamint a *nem szándékos inaktivitás*, ami az inaktív csoporton belül azok arányát jelenti, akik bár készek lennének munkába állni, de feladták az aktív munkakeresést (tehát nem jelennek meg munkanélküliként) (*OECD/European Union*, 2015).

A bevándorlók munkaerőpiaci integrációja fogadó országoként és a különböző időszakokban érkező kohorszok esetében is eltérő mintázatot mutat (*Kealey*, 2009, *Borjas*, 2015). Az integráció sikerességét számos tényező befolyásolja: egyfelől a fogadó ország intézményi feltételei (migrációs és munkaerőpiaci szabályozása), általános gazdasági, munkaerőpiaci és társadalmi körülményei, integrációs politikája vagy annak hiánya; másfelől viszont a bevándorló népesség összetétele, a migráció okai, körülményei, valamint az adott bevándorló (etnikai) közösség jelenléte és helyzete a fogadó országban.² A bevándorlók iskolai végzettség, szakképzettség szerinti összetétele különösen fontos a munkaerőpiaci integráció, szempontjából.³ Egy 2010-ben végzett kutatás eredményei azonban arra is rávilágítottak, hogy a különböző migráns csoportok demográfiai és emberi tőke jellemzői csak részben magyarázzák hátrányos munkaerőpiaci helyzetüket, és sokkal nagyobb szerepük van bizonyos szociokulturális jellemzőknek: a fogadó ország nyelvének ismerete, ezen a nyelven történő médiafogyasztás, a többségi népességgel fenntartott társadalmi kapcsolatok vagy a nemi szerepekkel kapcsolatos értékek (*Koopmans*, 2016). Ugyancsak meghatározó a fogadó országban töltött idő: ennek növekedésével a munkaerőpiaci mutatók többnyire javulnak, ami az úgynevezett ország-specifikus készségek elsajátításával, a nyelvismeret javulásával is összefügg.

2 Ez utóbbinak leginkább az etnikai vállalkozások szempontjából van jelentősége.

3 Főként akkor várható a bevándorlók sikeres integrációja és a bevándorlás pozitív munkapiaci, gazdasági hatása, ha a bevándorlók szakképzettség szerinti összetétele megfelel a fogadó ország munkaerőpiaci igényeinek.

Vizsgált kérdések, adatforrás

A tanulmány a Magyarországon élő bevándorlók munkaerőpiaci helyzetét elemzi a hazai népességgel való összehasonlításban. A leíró elemzés a munkaképes korú, azaz 15–64 éves népességben belül vizsgálja a munkaerőpiaci integráció alapvető mutatóit (aktivitási arány, foglalkoztatási ráta, munka-

nélküliségi ráta), rávilágítva egyfelől a nem, korcsoport és iskolai végzettség szerinti eltérésekre, másfelől a különböző származási csoportok között megfigyelhető különbségekre. Emellett röviden kitér az önfoglalkoztatás (etnikai vállalkozások) elterjedtségére, valamint a túlképzettség kérdésére is. A többváltozós elemzés a foglalkoztatottság esélyét meghatározó tényezőket tárja fel, különös tekintettel a külföldi születési hely, illetve a külföldi állampolgárság szerepére, majd a külföldön született népességen belül a származási ország, az érkezés óta eltelt idő, valamint az állampolgárság, a nemzetiség és a magyar nyelvismeret szerepére.⁴

Az elemzés a 2011-es népszámlálás adataira épül. A népszámlálás a legátfogóbb adatforrás az országban élő bevándorlókról: mind a *külföldi születésű*, mind az ország területén egy évnél hosszabb ideig tartózkodó *külföldi állampolgárságú* népesség teljes körű keresztmetszeti adatbázisát jelenti, amely egyedülálló lehetőséget nyújt részletes elemzésekre.⁵ Ugyanakkor lehetővé teszi a bevándorlók integrációs mutatóinak összehasonlítását a fogadó népesség azonos időben és módon feltárt hasonló jellemzőivel. Hátránya azonban, hogy mivel tízévente kerül rá sor, csupán a nagyobb léptékű változások megragadására alkalmas.

A bevándorló népesség meghatározása

A bevándorlóknak az állampolgárság, illetve a születési hely alapján történő beazonosítása két eltérő nagyságú és összetételű népességet fed le. Az országban élő *külföldi állampolgárok* a bevándorló népességnek csak egy részét jelentik, és főként az utóbbi években érkezetteket reprezentálják. Magyarországon, ahol a honosítási ráta magas, a külföldi állampolgárok száma alapján jelentősen alulbecsüljük a bevándorolt népességet. A külföldi állampolgárok közt szerepelnek továbbá azok is, akik külföldi állampolgárok gyermekeként Magyarországon születtek, és (még) nem kaptak magyar állampolgárságot (tehát az úgynevezett második generáció), valamint azok a magyarországi születésűek, akik kivándoroltak, majd külföldi állampolgárságot szerezve később visszatértek Magyarországra (ők zömében kettős állampolgárok). A *külföldön született népesség* a bevándorlók tágabb csoportja, amely a régebben érkezett, már állampolgárságot szerzett bevándorlókat is tartalmazza.⁶ A 2011. évi népszámlálás 143 197 fő (csak) külföldi állampolgársággal rendelkező és 383 236 fő külföldi születésű személyt számolt össze, az előbbieket 78,4 százaléka, az utóbbiak 69,5 százaléka volt 15 és 64 év közötti. A következőkben az általános munkaerőpiaci mutatókat mind a külföldi állampolgárok, mind a külföldi születésűek esetében bemutatjuk, míg a részletesebb elemzést ez utóbbi csoportra végezzük el.

A bevándorlók munkaerőpiaci helyzete

Korábbi elemzések és a legfrissebb adatok szerint is Magyarország azon kevés európai ország közé tartozik, ahol a bevándorlók munkaerőpiaci mutatói

4 A nem, kor és iskolai végzettség szerinti összetétel, valamint a területi elhelyezkedés hatását mindkét esetben kontrolláltuk.

5 A bevándorlók munkaerőpiaci helyzetének mutatóit az Eurostat az egyes országok harmonizált munkaerő-felmérései alapján teszi közzé. Ezek az adatok, noha az időbeli trendek bemutatására, valamint nemzetközi összehasonlításra alkalmasak, a magyarországi minta esetében – a bevándorlók alacsony arányából adódó kis elemszám miatt – nem teszik lehetővé a részletesebb elemzést.

6 Magyarországon ebbe a csoportba tartoznak azok is, akik valamikor magyar állampolgárként, de az ország mai határain kívül születtek, és belső vándorlás vagy lakosságcsere során kerültek a mai területekre. Ez utóbbi egy nagyon idős, míg a külföldi állampolgárként szereplő második generáció egy nagyon fiatal korösszetételű csoport, így a munkaerőpiaci integráció szempontjából vizsgált 15–64 éves korcsoportban egyik sem jelenik meg. Ugyancsak a születési hely alapján azonosíthatók be egyértelműen azok az új bevándorlók, akik a 2011-től életbe lépő egyszerűsített honosítás következtében már magyar állampolgárként érkeztek, főként a szomszédos országokból. A 2011-es népszámlálásban azonban ez a csoport még nem jelent meg nagy számban.

a 15–64 éves korcsoportban összességében jobbak, mint a hazai népességé (Hárs, 2010, Gödri, 2011, Eurostat, 2015).⁷ Ez a sajátosság a 2011-es népszámlálási adatok alapján is megfigyelhető (3.1.1. táblázat).

3.1.1. táblázat: A 15–64 éves külföldi állampolgárságú, külföldi születésű és teljes népesség munkaerőpiaci mutatói (százalék)

Népesség	Gazdasági aktivitás					Aktivitási arány	Munkanélküliségi ráta
	foglalkoztatott	munkanélküli	inaktív kereső	eltartott	összesen		
Külföldi állampolgárok							
EU-27 állampolgár	62,9	4,8	14,6	17,6	100,0	67,7	7,1
Harmadik országbeli	61,7	3,6	11,8	23,0	100,0	65,2	5,5
Együtt	62,4	4,3	13,4	19,9	100,0	66,7	6,5
Külföldön születettek							
EU-27 tagországban	66,7	6,5	14,4	12,3	100,0	73,2	8,9
Harmadik országban	63,0	5,6	12,5	18,9	100,0	68,6	8,1
Együtt	65,5	6,2	13,8	14,5	100,0	71,7	8,7
Teljes népesség	57,0	8,3	19,7	15,0	100,0	65,3	12,7

Megjegyzés: A külföldi állampolgárok csoportja a csak külföldi állampolgársággal rendelkezőket tartalmazza, a kettős (külföldi és magyar) állampolgárokat nem.

Forrás: Népszámlálás 2011, saját számítás.

A külföldi népesség – és különösen a külföldi születésűek – körében mind a foglalkoztatottak aránya, mind az aktivitási arány magasabb, mint a teljes népességben, a munkanélküliségi ráta viszont számottevően kisebb (6,5 százalék, illetve 8,7 százalék szemben a 12,7 százalékkal). Az EU-tagállamokból származók foglalkoztatási aránya a bevándorlók mindkét csoportjában meghaladja a harmadik országbeliekét, a munkanélküliségi ráta azonban ez utóbbiak esetében mégis kisebb. Ez abból adódik, hogy az EU-n kívüli országokból származók körében magas az eltartottak, azaz a munkaerőpiacra be sem lépők aránya (főként a külföldi állampolgárok esetében: 23 százalék).

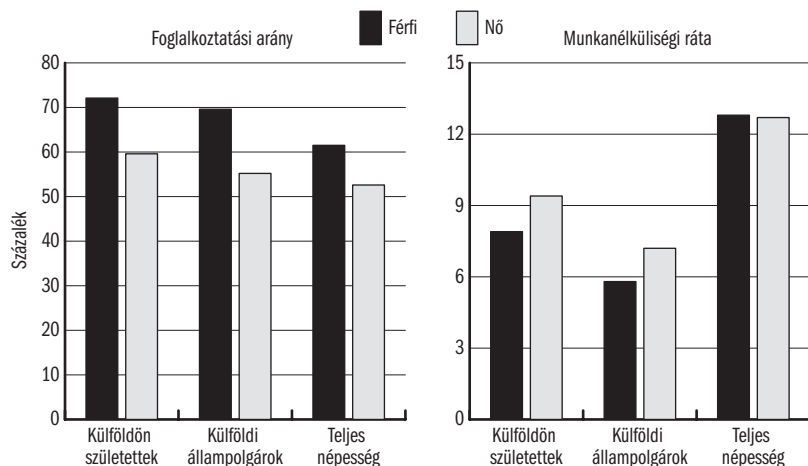
A nem fontos differenciáló tényező.⁸ A 3.1.1. ábrán látható, hogy a foglalkoztatási ráta nemek közötti különbsége sokkal hangsúlyosabb a bevándorlók – főként a külföldi állampolgárok – körében, mint a teljes népességben. A munkanélküliségi ráta – amely a teljes népességben nem mutat nemek szerinti eltérést – szintén a bevándorlók mindkét csoportjában magasabb a nők esetében. Ugyanakkor a külföldi állampolgárságú nők aktivitási aránya kissé elmarad a fogadó népességen belül a nőkre jellemző szinttől, ami az eltartottak e csoporton belüli magas arányából adódik.

A bevándorlók munkaerőpiaci mutatói – akárcsak a fogadó népességé – korcsoportok szerint is eltérnek egymástól. A legmagasabb foglalkoztatási ráta a 30 és 49 év közötti férfiakra, illetve a 40 és 54 év közötti nőkre jellemző, de átlag feletti a 25–29 és 50–54 éves férfiak, valamint a 25–39 éves nők esetében is (3.1.2. ábra).

⁷ A jobb munkaerőpiaci mutatók magyarázata elsősorban a bevándorlók összetételében keresendő: jelentős hányaduk – különösen 2008-ig – a szomszédos országokból érkezett, és zömében magyar nemzetiségű volt, így a munkaerőpiaci integrációjuknak nyelvi, kulturális akadályai nem voltak. Továbbá demográfiai összetételük is eltért a hazai népességétől: fiatalabb korösszetétel és összességében magasabb iskolai végzettség jellemezte őket.

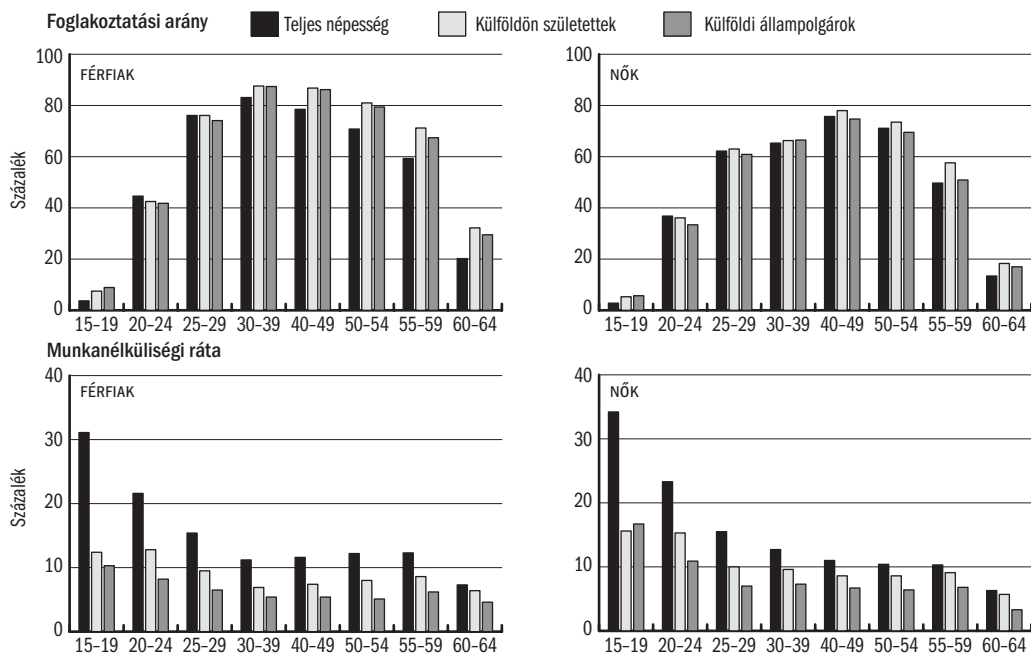
⁸ A bevándorlók munkaerőpiaci helyzetének nemek közötti eltéréseit a korábbi népszámlálás alapján végzett vizsgálat is igazolta (lásd Gödri, 2011).

3.1.1. ábra: A 15–64 éves külföldi állampolgárságú, külföldi születésű és teljes népesség munkaerőpiaci mutatói nemek szerint

Forrás: Népszámlálás 2011, saját számítás.

3.1.2. ábra: A 15–64 éves külföldi állampolgárságú, külföldi születésű és teljes népesség munkaerőpiaci mutatói korcsoportok és nemek szerint

Forrás: Népszámlálás 2011, saját számítás.

A fogadó népességgel összehasonlítva látható, hogy mind a külföldi születésű, mind a külföldi állampolgárságú férfiak foglalkoztatási rátája valamennyi 30

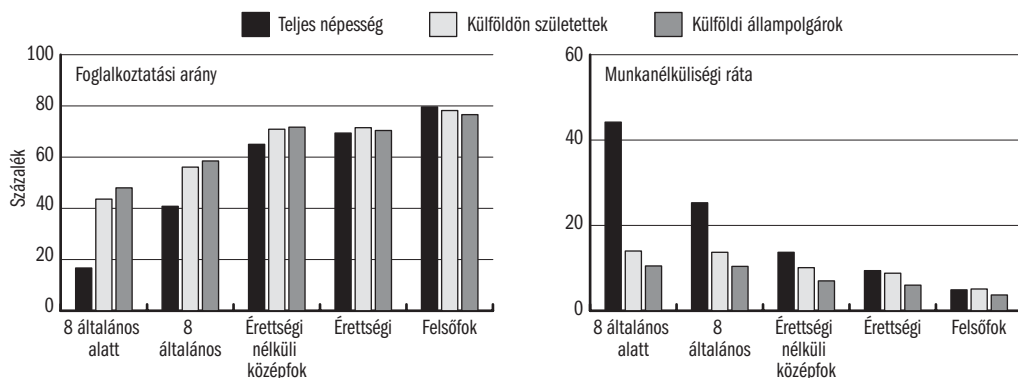
év feletti korcsoportban magasabb, és különösen 50 éves kor felett növekszik az eltérés. A nőknél a 40 év feletti korcsoportokban és csak a külföldi születésűek esetében magasabb a foglalkoztatási ráta (kivéve a 60–64 éves korcsoportot, ahol a külföldi állampolgárok esetében is), a különbségek azonban jóval szerényebbek, mint a férfiaknál.

A munkanélküliség leginkább a 25 év alattiakat érinti és különösen magas a 15–19 éves nők körében. A munkanélküliségi ráta mindkét nemnél valamennyi korcsoportban kisebb a bevándorlók – főleg a külföldi állampolgárok – körében, mint a teljes népességben, és az eltérések hangsúlyosabbak a férfiak esetében.

Fontos különbségre világít rá a gazdaságilag aktívak arányának összehasonlítása is: míg a külföldi állampolgárságú férfiak körében az aktivitási arány csak a 20–29 éves korcsoportban marad el a teljes népességtől (a tanulmányi célú migrációval összefüggésben), addig a külföldi állampolgárságú nők aktivitási aránya a 30 és 59 év közötti korcsoportokban is kisebb, mint a fogadó népességbeli megfelelő korú nőké.

Az *iskolai végzettség* nagymértékben meghatározza a munkaerőpiaci esélyeket. Látható, hogy a külföldi népességben is – akárcsak a teljes népességben – a gazdasági aktivitás mutatói az iskolai végzettség növekedésével javulnak: a foglalkoztatási ráta nő, a munkanélküliségi ráta pedig csökken (3.1.3. ábra). Jelentősebb eltérések a külföldiek és a teljes népesség mutatói között csak az alacsonyabb végzettségi szinteken vannak – egyértelműen a bevándorlók javára: a szakmunkás végzettségű külföldiek foglalkoztatási rátája kis mértékben, az alacsonyabb iskolai végzettségűeké pedig jelentősen meghaladja a teljes népesség hasonló mutatóit, míg a munkanélküliségi rátájuk kisebb.

3.1.3. ábra: A 25–64 éves külföldi állampolgárságú, külföldi születésű és teljes népesség munkaerőpiaci mutatói iskolai végzettség szerint

Forrás: *Népszámlálás 2011*, saját számítás.

Bevándorlók esetében nagyobb a kockázata a különböző képzettségek leértékelődésének. A külföldön szerzett képzettség megtérülése többnyire ros-

szabb, és a munkaerőpiaci egyenlőtlenségek a bevándorló és a fogadó népesség között nőnek az iskolai végzettséggel (*OECD/European Union*, 2015). Magyarországon a felsőfokú végzettségű bevándorlók foglalkoztatási rátája alig marad el a teljes népességéhez képest, és a munkanélküliségi rátájuk is azonos (sőt a külföldi állampolgárok esetében még kissé alacsonyabb is – 3.1.3. ábra). A *túlképzettség* – azaz a felsőfokú végzettségű foglalkoztatottak körében az alacsony vagy közepes képzettséget igénylő munkát végzők aránya – azonban nagyobb a külföldiek körében: míg a 25–64 éves teljes népességben 12,4 százalék, a külföldi születésűeknél 14,9 százalék, a külföldi állampolgároknál pedig 18,4 százalék (ez utóbbi csoportban a nőknél 19,7 százalék). A túlképzettség természetesen életkor (illetve az e szerint eltérő korábbi tapasztalat), kibocsátó ország, valamint a felsőfokú végzettség jellege szerint is változó mértékű lehet, és jó eséllyel csökken a fogadó országban töltött idő növekedésével.

A munkaerőpiaci mutatók származási országok szerinti különbségei

A Magyarországon élő külföldi állampolgárságú, illetve külföldi születésű népességnek a hazai népességhez képest összességében jobb munkaerőpiaci helyzete jelentős származási országok szerinti különbségeket takar. Erre már az előző, 2001-es népszámlálás eredményei (*Gödri*, 2011), valamint a migránsok különböző csoportjai körében végzett korábbi felmérések (lásd ezekről *Kováts*, 2013) is rávilágítottak.

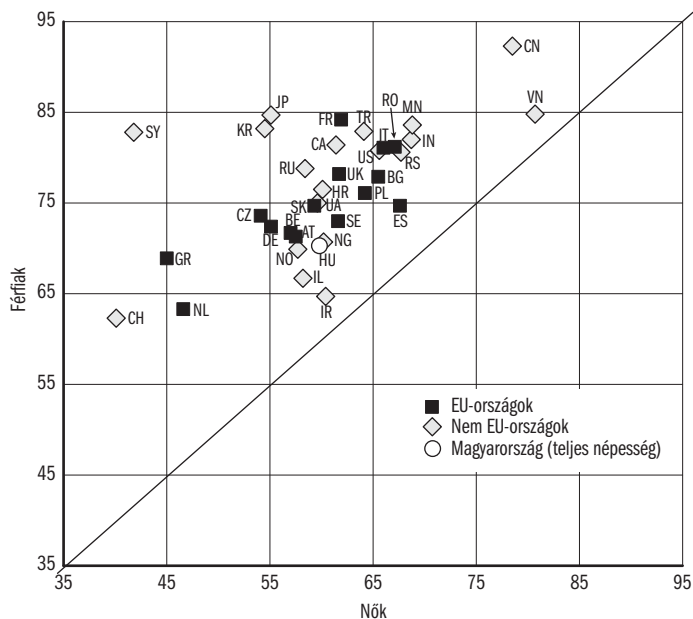
Magyarország EU-csatlakozása óta a bevándorlás származási országok szerinti diverzifikálódása figyelhető meg: 2009-től már a bevándorlók több mint fele nem a szomszédos országokból érkezik. Ennek következtében a 2011-es népszámlálás során összeírt külföldi születésű népességen belül 32 olyan születési ország szerinti csoport van, amely legalább ezer fős népességet foglal magában – szemben a 2001-es 17 ilyen csoporttal. Ez a 32 kibocsátó ország a teljes külföldi születésű népesség 95 százalékát fedi le. Nemcsak a társadalmi-demográfiai összetétel, hanem a magyar nyelvismeret, az érkezési idő, a magyar állampolgárság megszerzése, valamint a területi elhelyezkedés szerint is jelentős heterogenitás figyelhető meg e csoportoknál. Ettől nem függetlenül a bevándorlók munkaerőpiaci helyzetét is „markáns különbségek”, „sokféleség” és „nagyfokú egyenlőtlenség” jellemzi (*Kováts*, 2013, *Hárs* 2015).

Míg a teljes 15–64 éves külföldi születésű népesség körében 65,5 százalék volt a foglalkoztatási ráta, az egyes országok esetében ez 40,5 százalék (Görögország) és 79,5 százalék (Kína) között változott. Ugyancsak széles határok között mozgott az aktivitási arány is (41 százalék és 81 százalék között). A gazdaságilag aktívabb 25–64 éves korcsoportban a mutatók országok közötti ingadozása szintén jelentős. A nemek szerinti foglalkoztatási ráták alapján (3.1.4.a ábra) a férfiak magasabb foglalkoztatottsága figyelhető meg kivétel nélkül valamennyi származási csoport esetében. Míg azonban egyes csoport

toknál (kínaiak, vietnámiak) a nőkre is magas foglalkoztatási ráta jellemző, más csoportok esetében (például szíriaiak) a férfiak magas foglalkoztatási rátája a nők alacsony foglalkoztatottságával párosul, vagy pedig mind a nők, mind a férfiak foglalkoztatási rátája elmarad a hazai népességhez képest (svájciak, hollandok).

3.1.4. ábra: A 25–64 éves külföldi születésű népesség munkaerőpiaci mutatói születési országok és nemek szerint

a) Foglalkoztatási arány (százalék)

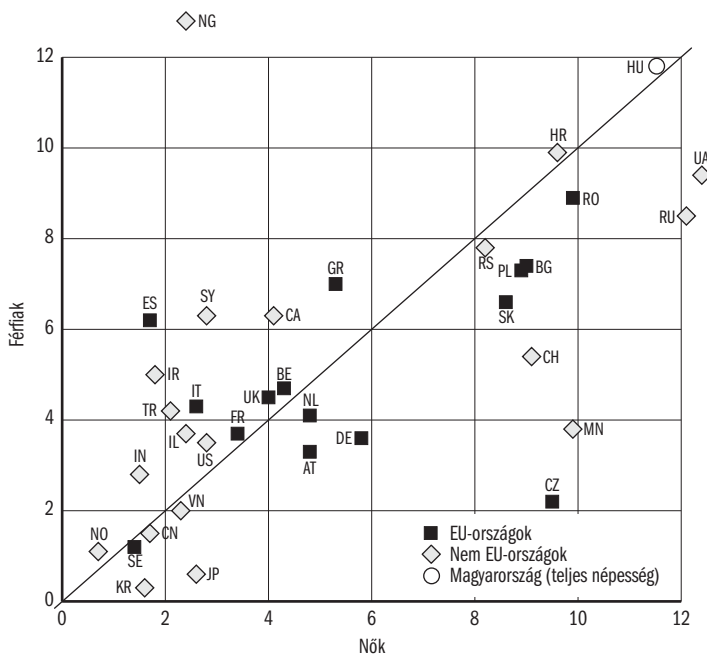

Országgrövidítések: AT: Ausztria, BE: Belgium, BG: Bulgária, CA: Kanada, CH: Svájc, CN: Kína, CZ: Csehország, DE: Németország, ES: Spanyolország, FR: Franciaország, GR: Görögország, HR: Horvátország, HU: Magyarország, IL: Izrael, IN: India, IR: Irán, IT: Olaszország, JP: Japán, KR: Dél-Korea, MN: Mongólia, NG: Nigéria, NL: Hollandia, NO: Norvégia, PL: Lengyelország, RO: Románia, RS: Szerbia, RU: Oroszország, SE: Svédország, SK: Szlovákia, SY: Szíria, TR: Törökország, UA: Ukrajna, UK: Egyesült Királyság, US: Egyesült Államok, VN: Vietnám.

A munkanélküliségi ráták még nagyobb szóródást mutatnak (3.1.4.b ábra), azonban jól látható, hogy a legtöbb származási csoport esetében (az orosz és az ukrán nők, valamint a nigériai férfiak kivételével) mindkét nem munkanélküliségi rátája kisebb – az esetek zömében jelentősen kisebb –, mint a teljes népességben mért érték. Ugyanakkor a nők alacsony foglalkoztatottsága nem minden csoport esetében jár együtt magas munkanélküliségi rátával, ami arra utal, hogy sokan közülük be sem lépnek a munkaerőpiacra. Ezt az eltartottak magas aránya is tükrözi a nők különböző csoportjai (például szíriai, norvég, dél-koreai, japán, iráni, izraeli és török nők) esetében, ami feltehetően részben

a tradicionális női szerepeket elfogadó értékrenddel, részben egyéb – a migráció körülményeivel, motivációival összefüggő – okokkal magyarázható.

b) Munkanélküliségi ráta (százalék)

A fenti ábrák alapján az is megfigyelhető, hogy bár összességében az EU-tagállamokból származó bevándorlók foglalkoztatottsági mutatói jobbak, mint az EU-n kívüli úgynevezett harmadik országokból származóké, a két országcsoporton belül is jelentős különbségek vannak az egyes országok között.

A bevándorlók munkaerőpiaci integrációjának fontos mutatója az *önfoglalkoztatók, vállalkozók aránya* is, ami jelzi, hogy milyen mértékben és a migránsok mely csoportjaiban terjedt el a saját (etnikai) vállalkozás a primer munkaerőpiacra való belépés helyett. A migráns vállalkozások létrejöttében a különböző okokból – például nyelvtudás hiánya, a végzettség elismertetésének nehézsége, diszkrimináció miatti elhelyezkedési nehézségek – fakadó kényszer mellett kulturális és kapcsolathálózati tényezők is szerepet játszhatnak.

A népszámlálás alapján 2011-ben a 25–64 éves foglalkoztatottak körében az egyéni vállalkozók, önállók aránya a külföldi születésűek közt alig volt magasabb (10 százalék), mint a teljes népességben (8 százalék), ám bizonyos származási csoportokban kiugróan magas arányban voltak jelen: vietnámiak (34 százalék), kínaiak és szíriaiak (27 százalék), törökök (18 százalék). Ezekben a csoportokban az egyéni vállalkozók mellett a *társas vállalkozások tagjaként dolgozók* aránya is magas volt, így összességében a foglalkoz-

tatottak 35–60 százaléka feltehetően úgynevezett *etnikai gazdaságban* dolgozott, tehát integrációja nem a fogadó ország elsődleges munkaerőpiacára való belépést jelent. Más kutatásokból tudjuk, hogy ezek a vállalkozások jellemzően nem termelői, hanem főként kereskedelmi tevékenységet folytatnak (Várhalmi, 2013).

A foglalkoztatottság esélyét magyarázó tényezők

Az alábbiakban azt mutatjuk be, hogy:

1) az aktív korú⁹ teljes népességen belül a társadalmi-demográfiai összetételre (nem, kor, iskolai végzettség) és a területi elhelyezkedésre (régió, településtípus) kontrollálva hogyan hat a foglalkoztatottság esélyére a *külföldi születési hely*, illetve a *külföldi állampolgárság*;

2) a külföldön született népességen belül – ugyancsak a társadalmi-demográfiai összetételre és a területi elhelyezkedésre kontrollálva – hogyan hat a foglalkoztatottság esélyére a *származási ország* és az *érkezés óta eltelt idő*, *valamint a magyar állampolgárság megléte*, a *nemzetiség* (magyar/nem magyar) és a *magyar nyelvismeret*. Itt elsősorban arra keresünk választ, hogy a különböző származási csoportok eltérő foglalkoztatottsági esélyét mennyire magyarázza a felsorolt jellemzők szerinti eltérő összetételük, vagy ezektől függetlenül is érvényesülnek az országspecifikus sajátosságok.

A foglalkoztatottság esélyét meghatározó tényezőket logisztikus regresszióval vizsgáltuk. Függő változónk értéke 1, ha a megkérdezett foglalkoztatott volt, és 0, ha munkanélküli vagy eltartott volt, és nem tanult. Ezzel a meghatározással az volt a célunk, hogy a rejtett (passzív) munkanélküliséget is meg-
ragadjuk, amelyet a bevándorlók – és különösen a bevándorló nők – esetében gyakran az eltartott státus takar.

Az eredmények azt mutatják, hogy a teljes 25–64 éves népességen belül – a társadalmi-demográfiai összetételre és a területi jellemzőkre kontrollálva – mind a külföldi állampolgárság, mind a külföldi születési hely – noha szignifikáns, de – gyenge hatást mutat a foglalkoztatottság esélyére: csekély mértékben az előbbi növeli, az utóbbi viszont csökkenti azt (3.1.2. táblázat).

Úgy tűnik tehát, hogy a külföldi állampolgárságú, illetve a külföldi születésű népesség jobb munkaerőpiaci mutatói (magasabb foglalkoztatási rátája) valójában az összetételüknek – főként magasabb iskolai végzettségüknek – köszönhető. Ha azonban nemek szerinti modellekben vizsgáljuk a két tényező hatását, azt látjuk, hogy mind a külföldi állampolgárság, mind a külföldi születési hely a férfiak foglalkoztatottsági esélyét növeli, a nőket viszont csökkenti. Ez tehát arra utal, hogy a bevándorló nők társadalmi-demográfia összetételüktől és területi elhelyezkedésüktől függetlenül nagyobb eséllyel szorulnak ki a munkaerőpiacról, mind a bevándorló férfiakhoz, mind a nem bevándorló nőkhez képest – még akkor is, ha ezt munkanélküliségi rátájuk nem tükrözi. Ebben a nemek közötti esélykülönbségek mellett bizonyos szár-

9 Az elemzést a gazdaságilag aktívabb 25–64 éves korcsoportra szűkítettük (akik már jó eséllyel befejezték tanulmányaikat).

mazási csoportok esetében azoknak a kulturális és társadalmi normáknak, hagyományos nemiszerep-felfogásoknak is szerepük lehet, amelyek behatárolják a nők munkaerőpiaci lehetőségeit, illetve stratégiáit.

3.1.2. táblázat: A külföldi állampolgárság és a külföldi születési hely hatása a 25–64 éves népesség foglalkoztatottsági esélyére (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai)

Magyarázó változók és kategóriák	1. modell	2. modell	3. modell		4. modell	
			férfiak	nők	férfiak	nők
Nem (referenciakategória: férfi)						
Nő	0,763***	0,763***				
Korcsoport (referenciakategória: 25–29)						
30–39	1,449***	1,449***	1,503***	1,404***	1,502***	1,405***
40–49	1,620***	1,620***	1,493***	1,781***	1,490***	1,786***
50–54	1,691***	1,690***	1,397***	2,031***	1,394***	2,034***
55–59	1,581***	1,580***	1,341***	1,867***	1,339***	1,868***
60–64	1,848***	1,847***	1,726***	1,993***	1,723***	1,995***
Iskolai végzettség (referenciakategória: maximum nyolc általános)						
Érettségi nélküli középfokú	2,406***	2,405***	2,575***	2,307***	2,571***	2,309***
Érettségi	3,865***	3,865***	4,165***	3,706***	4,148***	3,718***
felsőfokú	7,991***	7,993***	8,299***	7,946***	8,261***	7,974***
Külföldi állampolgárság	1,079***		1,550***	0,817***		
Külföldi születési hely		0,975***			1,243***	0,812***
Nagelkerke-féle R^2	0,104	0,104	0,099	0,113	0,099	0,113

Megjegyzés: Kontrollálva a lakóhely régiójára és településtípusára is.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

A továbbiakban a külföldön született népességen belül a foglalkoztatottság esélyét magyarázó modellbe első lépésként bevontuk a már említett kontrollváltozók mellé a Magyarországra *érkezés óta eltelt idő* változóját, valamint a *származási ország* tizenkét országot lefedő változóját (3.1.3. táblázat).¹⁰ Ezt követően külön-külön építettük be az *állampolgárság*, a *nemzetiség* és a *nyelvismeret* változóit.

Mivel az integráció többnyire hosszabb folyamat, a fogadó országban töltött idő fontos magyarázó tényező, és ezt az eredmények is tükrözik: az *érkezés óta eltelt idő* növekedésével a foglalkoztatottság esélye folyamatosan növekszik, a legfeljebb két éve érkezettekhez képest a 6–10 éve itt élők 60 százalékkal nagyobb eséllyel, a több mint 20 éve itt élők pedig már kétszeres eséllyel voltak foglalkoztatottak. A *származási ország* szerinti esélykülönbségek szintén jól kirajzolódnak: a referenciakategóriának választott romániai születésű népességhez képest a Kínában születettek foglalkoztatottsági esélye kétszer, a Vietnámban születetteké 80 százalékkal, a Szlovákiában születetteké pedig 20 százalékkal nagyobb, ugyanakkor a német, ukrán és szerb csoportoké enyhén, az orosz, nigériai, szíriai, iráni csoportoké jelentős mértékben kisebb volt.

¹⁰ Mivel az érkezési idő a külföldi születésűek egy részénél ismeretlen volt, az elemszám-csökkenés elkerülése érdekében a „nem ismert” kategória is szerepelt a változóban. A születési hely szerint bevont tizenkét ország az adott korcsoportba tartozó külföldi születésű népesség 85 százalékát fedi le.

3.1.3. táblázat: A külföldi születésű 25–64 éves népesség foglalkoztatottsági esélyét magyarázó tényezők (logisztikus regressziós modellek esélyhányadosai)

Magyarázó változók és kategóriák	5. modell	6. modell	
		férfiak	nők
Nem (referenciakategória: férfi)			
Nő	0,523***		
Korcsoport (referenciakategória: 25–29)			
30–39	1,185***	1,402***	n. sz.
40–49	1,207***	1,360***	n. sz.
50–54	1,115***	1,214***	n. sz.
55–59	0,937*	n. sz.	0,846***
60–64	0,879**	n. sz.	0,734***
Iskolai végzettség (referenciakategória: maximum nyolc általános)			
Érettségi nélküli középfokú	1,577***	1,618***	1,613***
Érettségi	2,063***	2,133***	2,036***
Felsőfokú	3,775***	4,234***	3,586***
Mióta él Magyarországon (referenciakategória: legtöbb 2 éve)			
3–5 éve	1,334***	1,274***	1,413***
6–10 éve	1,608***	1,438***	1,805***
11–15 éve	1,616***	1,386***	1,886***
16–20 éve	1,760***	1,298***	2,254***
Több mint 20 éve	1,961***	1,249***	2,809***
Nem ismert	6,866***	4,758***	9,655***
Származási ország (referenciakategória: Románia)			
Ukrajna	0,690***	0,644***	0,701***
Szerbia	0,862***	0,860**	0,869**
Szlovákia	1,196***	n. sz.	1,224***
Németország	0,618***	0,848**	0,488***
Oroszország	0,388***	0,592***	0,327***
Kína	1,991***	2,773***	1,670***
Vietnám	1,769***	1,505**	1,938***
Törökország	n. sz.	1,390*	0,412***
Irán	0,530***	0,577**	0,459***
Szíria	0,468***	n. sz.	0,129***
Nigéria	0,408***	0,366***	0,495*
Egyéb	0,580***	0,671***	0,491***
Nagelkerke-féle R^2	0,110	0,078	0,117

Megjegyzés: Kontrollálva a lakóhely régiójára és településtípusára is.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns, n.sz.: nem szignifikáns.

Az érkezési idő, illetve a származási ország szerinti különbségek akkor sem változtak, ha – a társadalmi-demográfia összetétel mellett – a nemzetiség, a magyar állampolgárság megléte vagy a magyar nyelv ismerete szerinti eltéréseket is figyelembe vesszük. Ugyanakkor ezek a jellemzők maguk is szignifikáns hatásokat mutatnak: mind a magyar nemzetiség, mind a magyar állampolgárság megszerzése növeli (20 százalékkal, illetve 15 százalékkal), a magyar

nyelvismeret hiánya viszont csökkenti (35 százalékkal) a foglalkoztatottság esélyét. Noha az állampolgárság megszerzése fontos lépés az integrációs folyamat során, és általános tapasztalat, hogy a honosított bevándorlók foglalkoztatási rátája magasabb és jobb munkahelyeken dolgoznak, mint a külföldi állampolgárok, az oksági kapcsolat nem mindig egyirányú, hiszen maga a sikeres integráció is növelheti az állampolgárság megszerzésének az esélyét. A fogadó ország nyelvének ismerete szintén elengedhetetlen a sikeres integrációhoz, noha az etnikai vállalkozásokban való foglalkoztatottság esetén ez nem feltétlenül érvényesül.

A kontrollváltozók közül legnagyobb hatása az iskolai végzettségnek van (az alapfokú végzettségűekhez képest a diplomások foglalkoztatottsági esélye közel négyszeres), valamint jelentős a nemek szerinti különbség: a nők foglalkoztatottsági esélye mintegy fele a férfiakénak.

Mivel a nők munkaerőpiaci integrációját sajátos tényezők (is) alakítják, külön nemek szerinti modellekben is érdemes megvizsgálni a fenti tényezők hatását. Ezek alapján megfigyelhető, hogy az érkezés óta eltelt idő a nők esetében sokkal nagyobb mértékben meghatározza a foglalkoztatottság esélyét, mint a férfiaknál, valamint a származási országok közötti különbségek még élesebben kirajzolódnak (3.1.3. táblázat, 6. modell). A Kínából és a Vietnámból származók magasabb foglalkoztatottsági esélye mindkét nemnél megfigyelhető, noha a kínaiak esetében a férfiaknál sokkal hangsúlyosabb. A Szlovákiából származók magasabb foglalkoztatottsági esélye azonban csak a nőknél érvényesül. Ezzel szemben a török származás – bár összességében nem mutatott szignifikáns hatást – a férfiak esetében növelte, a nők esetében viszont csökkentette a foglalkoztatottság esélyét. Hasonlóképpen a szírek alacsonyabb foglalkoztatottsági esélye is csak a nőknél volt szignifikáns és jelentős mértékű. A szíriai és a török nőknek az azonos országbeli férfiakhoz képest is hátrányosabb foglalkoztatási helyzete mögött sajátos kulturális minták, illetve munkaerőpiaci stratégiák sejthetők, különösen annak fényében, hogy mindkét csoport esetében a férfiak foglalkoztatottsága jóval átlag feletti, és az etnikai vállalkozások elterjedtsége is jelentős. Szintén fontos különbség, hogy a magyar nemzetiség, valamint a magyar állampolgárság megléte csak a nők esetében növelte (30, illetve 25 százalékkal), a magyar nyelvismeret hiánya pedig csak az ő esetükben csökkentette (mintegy felére) a foglalkoztatottság esélyét.

Hivatkozások

- BORJAS, G. J. (2015): The Slowdown in the Economic Assimilation of Immigrants: Aging and Cohort Effects Revisited Again. *Journal of Human Capital*, Vol. 9. No. 41. 483–517. o.
- COLEMAN, D. A. (2004): Europe at the cross-roads. Must Europe's population and workforce depend on new migration? International migration: ICPD+10. Scientific Series "International Migration of Population: Russia and Contemporary World", Vol. 12. MAX Press, Moszkva, 19–33. o.
- EC (2011): [Indicators of Immigrant Integration](#). A Pilot Study. Eurostat Methodologies and Working papers. Publications Office of the European Union, European Commission, Luxembourg.
- EUROFOUND (2008): [Integration of third-country migrants](#). Background paper. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- EUROSTAT (2015): [Migrant integration statistics – employment](#). Eurostat Statistics Explained.
- GÖDRI IRÉN (2011): Nemek közötti eltérések a külföldi állampolgárok munkaerőpiaci helyzetében Magyarországon. Megjelent *Nagy Ildikó–Pongrácz Tiborné–Tóth István György* (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a férfiak és a nők helyzetéről, 2011. Társasági–Nemzeti Erőforrás Minisztérium, Budapest, 88–112. o.
- HÁRS ÁGNES (2010): Migráció és munkaerőpiac Magyarországon. Tények, okok, lehetőségek. Megjelent: *Hárs Ágnes–Tóth Judit* (szerk.): Változó migráció – változó környezet. MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 15–53. o.
- HÁRS ÁGNES (2015): [A magyarországi munkaerőpiac migránsokat felszívó képessége](#). Kézirat.
- KEELEY, B. (2009): International migration. The human face of globalisation, OECD, Párizs.
- KOOPMANS, R. (2016): [Does assimilation work? Sociocultural determinants of labour market participation of European Muslims](#). *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 42. No. 2. 197–216. o.
- KOVÁTS ANDRÁS (2013): Bevándorlók integrációja Magyarországon korábbi kutatások adatai alapján. Megjelent: *Kováts András* (szerk.): Bevándorlás és integráció. Magyarországi adatok, európai indikátorok. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 25–41. o.
- MÜNZ, R. (2008): Migration, labor markets, and integration of migrants: an overview for Europe. Social Protection Discussion Paper Series, No. 0807. Social Protection and Labor, The World Bank, április.
- OECD/EUROPEAN UNION (2015): [Indicators of Immigrant Integration 2015: Settling In](#). OECD Publishing, Párizs.
- VÁRHALMI ZOLTÁN (2013): Vállalkozó migránsok Magyarországon. Megjelent: *Kováts András* (szerk.): Bevándorlás és integráció. Magyarországi adatok, európai indikátorok. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 89–100. o.

K3.1.1. Miért jobb a bevándorlók foglalkoztatási mutatói?

KÁROLYI RÓBERT

Mint a főszövegből kiderül, a külföldi születésűek foglalkoztatási rátája magasabb, mint a Magyarországon születetteké. A következő elemzés célja, hogy feltárjuk a ráták különbségének összetevőit.

Az eddigi regressziós elemzések arra utalnak, hogy ha figyelembe vesszük az egyének iskolázottságát, életkorát, lakóhelyét, a külföldi születésű népesség foglalkoztatási esélyei gyakorlatilag nem, vagy alig térnek el szignifikánsan a Magyarországon születettekétől – vagyis hogy jórészt a csoportok összetételének különbségei magyarázzák az eltéréseket. Célszerű a különbséget olyan módszer segítségével is vizsgálni, amely megengedi, hogy az általunk megfigyelt változók hatása eltérő legyen a csoportok között. Ez azért fontos, mert a megfigyelt foglalkoztatási ráták különbsége nemcsak összetétel-különbségekből adódhat, de abból is, hogy az egyes tulajdonságok nem azonos módon járulnak hozzá a csoportok foglalkoztatottságához. Az egyes csoportok átlagos kimenetei közötti különbség az Oaxaca–Blinder-féle dekompozíciós eljárással tényezőkre bontható (Blinder, 1973, Oaxaca, 1973). A következőkben ennek a módszernek egy változatát használva hasonlítjuk össze a bevándorló és a honos népesség foglalkoztatási rátáit.

Először az összehasonlított csoportok esetén külön-külön, a legkisebb négyzetek módszerével becsüljük a foglalkoztatás valószínűségét. Figyelembe vesszünk iskolázottságot, életkort, családi állapotot és egyéb egyéni tényezőket. A becslések eredményei alapján a bevándorló és a fogadó népesség foglalkoztatási rátájának a különbsége következőképpen is tényezőkre bontható:

$$\begin{aligned}\Delta E = E_b - E_m &= (c_b - c_m) + \\ &+ \sum_{i=1}^k \frac{\bar{x}_b^i + \bar{x}_m^i}{2} (\beta_b^i - \beta_m^i) + \\ &+ \sum_{i=1}^k \frac{\beta_b^i + \beta_m^i}{2} (\bar{x}_b^i - \bar{x}_m^i),\end{aligned}$$

ahol b és m indexek a bevándorló és az országban született népességet jelölik, továbbá c jelöli a becs-

lések konstansait, $\bar{x}$ jelöli a változók átlagait, β a becsült együtthatókat, k pedig a változók számát.

Az egyenlet jobb oldalán szereplő első kifejezés a konstanshatás, a második a paraméterhatás, a harmadik pedig az összetételhatás. A konstans különbséget ($c_b - c_m$) úgy értelmezhetjük, mint a nem megfigyelt tényezők hatását, vagyis azt a különbséget, amely akkor állna elő, ha a csoportok mind összetételük, mind a becsült paraméterek szempontjából egyformák lennének (Galasi, 2002). A paraméterhatás a becsült együtthatók különbségéből adódó eltérés. Azt mutatja meg, mekkora lenne a ráták különbsége, ha a konstansok megegyeznének, és a két csoport összetétele azonos lenne a megfigyelt változókban. Az összetételhatás a különbség azon része, amely a változóátlagok eltéréseinek köszönhető. Ez utóbbit azt mutatja, mekkora lenne a két csoport foglalkoztatási rátája közötti különbség, ha a foglalkoztatásuk valószínűségét az egyes tényezők egyformán befolyásolnák, és a konstans is megegyezne.

Két külföldi csoportot különböztetünk meg. Az egyikbe tartoznak azok, akik Románia, Szlovákia, Szerbia vagy Ukrajna területén születtek (határon túliak), míg a másikba mindenki más, aki nem Magyarországon született. Vizsgálatunk elsősorban az utóbbi csoportot tekinti a bevándorló népességnek. A megkülönböztetés azért fontos, mert a szomszédos országokból Magyarországra irányuló migráció sajátos jellegzetességek különböztetik meg.¹ Az K3.1.1.1. táblázat mutatja a csoportok foglalkoztatási rátáit a vizsgált 25–64 éves népességben.

A bevándorló férfiak rátái 11–12, a bevándorló nők rátái 5–8 százalékponttal magasabbak, mint a helyi népességé. A szomszédos országokból érkező csoport esetében a ráták magasabbak (bár férfiak esetén nem sokkal), mint a többi bevándorló esetében.

¹ Lásd például Gödri (2010), (2011). Eltérő motivációik és eltérő migrációs szokásaiak indokolják, hogy különválasszuk e csoportot a többi bevándorlótól.

K3.1.1.1. táblázat: Foglalkoztatási ráták születési hely szerint (százalék)

	Magyarországi	Határon túli	Többi külföldi
	születésűek		
	foglalkoztatási rátája		
Nők	55,7	63,8	60,9
Férfiak	67,1	79,3	78,7

Megjegyzés: 25–64 évesek. A teljes minták nem tartalmazzák mindazokat, akiknek születési helye ismeretlen, illetve akik nappali tagozatos tanulók.

Forrás: Saját számítás a 2011. évi népszámlálás alapján.

A K3.1.1.2. táblázat mutatja a becsült modellek alapján számolt paraméter- és összetételhatásokat. A táblázat tetején láthatók a teljes paraméter- és összetételhatások, majd utána változócsoportonként összegezve is közöljük őket. Figyelemre méltó, hogy bár a különbség nagyobbik része minden esetben magyarázható az összetétel-különbségekkel, a paraméter- és konstanshatások értékei arra utalnak, hogy a bevándorlók előnyében nem feltétlenül az összetételi különbségek játszzák a főszerepet.

A konstans- és paraméterhatás értékeléséhez vegyük figyelembe, hogy a konstans minden esetben a foglalkoztatásnak a 25–29 éves, általános iskolai végzettségű, egyedülálló, közép-magyarországi városban élő egyénekre vonatkozó becsült valószínűsége. Ebben a csoportban a különbségek rendkívüliek. A szomszédos országokból érkezők közel 15, a harmadik országokból érkezők 16–22 százalékponttal magasabb valószínűséggel foglalkoztatottak ilyen tulajdonságok mellett. Ez magában rejti az első fontos megfigyelést: a nem megfigyelt változókban vagy azok hatásában a bevándorló és a fogadó népesség között komoly eltérésnek kell lennie. A magas konstanskülönbséghez erős negatív paraméterhatások társulnak. A legjelentősebb minden esetben az iskolázottság szerepe. Látható, hogy a bevándorlók iskolázottság szerinti összetétele előnyösebb (főleg a nőké), azonban iskolázottságuk növekedésével részvételük valószínűsége kevésbé növekszik, mint Magyarországon született társaiké. Ez a vizsgálatunk szempontjából fontos

– nem határon túli bevándorló – nők és férfiak előnye szempontjából rendre 10 és 6 százalékpontos negatív paraméterhatást eredményez.

K3.1.1.2. táblázat: Az Oaxaca–Blinder-féle dekompozíció eredményei (százalékpontban mért hatások)

	Harmadik országokból		Határon túli	
	nők	férfiak	nők	férfiak
Teljes felbontás				
ΔE	5,23	11,51	8,12	12,11
Összetétel	3,69	7,77	5,80	6,78
Paraméter	-20,21	-12,36	-12,59	-9,39
Konstans-különbség	21,8	16,1	14,9	14,7
Legmagasabb végzettség				
Összetétel	3,00	2,65	2,16	1,77
Paraméter	-10,08	-6,00	-7,99	-6,64
Életkor				
Összetétel	1,52	2,81	3,39	3,15
Paraméter	-3,66	3,45	-1,04	2,86
Házass/élettársa van				
Összetétel	-0,76	0,60	0,17	1,10
Paraméter	-4,59	-4,17	-2,24	-3,61
Gyermekek száma				
Összetétel	-0,78	-0,18	-0,60	-0,03
Paraméter	3,66	0,08	0,34	0,06
Régió és településtípus				
Összetétel	1,58	1,79	0,62	0,59
Paraméter	-3,27	-3,16	-1,64	-1,38
Angol vagy német nyelvismeret				
Összetétel	-0,86	0,09	0,05	0,21
Paraméter	-2,27	-2,56	0,00	-0,69

Életkor szerinti összetétele szintén mindegyik csoportnak előnyösebb hazai társaikénál. A határon túli nők foglalkoztatottsága csupán a fiatalabb életkorukból adódóan 3,39 százalékponttal magasabb, mint a helyi születésűeké. A nők esetében azonban negatív paraméterhatásokat látunk. Ennek az az oka, hogy a bevándorló nők foglalkoztatása relatíve kevésbé nő, majd jobban csökken koruk múlásával, mint a fogadó népességé. A férfiak esetében pozitív paraméterhatásokat látunk, mivel koruk múlásával kevésbé

csökken a bevándorlók foglalkoztatottsági valószínűsége, mint a magyar születésűeké.

A *házas vagy élettársa van* változócsoporthoz tartozók kontrollálunk a társ végzettségére és gazdasági aktivitására is. A csoportok összetételében családi állapot szerint nincsenek jelentős különbségek. A bevándorlók esetében azonban a házastárs/élettárs léte is kevésbé növeli a foglalkoztatás valószínűségét, illetve annak magasabb végzettsége sem jelent egyértelmű valószínűsége-növekedést, ellenében a magyar születésűekkel. Ez utóbbi jelentőség valamivel több, mint 4 százalékpontos negatív paraméterhatást okoz a harmadik országok migránsai esetében.

A bevándorló nők foglalkoztatási valószínűsége kevésbé csökken a *gyermekek számával*, mint a Magyarországon született nőké. Sőt a bevándorló nők esetében már a 3–6 éves gyermekek számával együtt növekszik a foglalkoztatás esélye. Összesen 3,66 százalékpontos előnye van a bevándorló nőknek csak annak köszönhetően, hogy munkaerőpiaci részvételük kevésbé érzékeny a háztartásban élő különböző korú gyermekek számára.

A *lakóhelyre* vonatkozó változók összességében negatív paraméter és pozitív összetételhatással bírnak. A bevándorlók jelentősen nagyobb aránya lakik Budapesten és Közép-Magyarországon, ahol jobbak az elhelyezkedési esélyek, így alacsony, ámbar pozitív összetételhatást látunk az eredményekben. Azonban ahogy a bevándorlók elhagyják a Közép-Magyarországi országrészt, jobban csökken foglalkoztatásuk valószínűsége, mint a magyar születésűeké. Ennek köszönhető egy több mint 3 százalékpontos negatív paraméterhatás a bevándorlók foglalkoztatási előnyére.

A foglalkoztatási ráták közti különbség dekompozíciója a következő fontos kérdéseket veti fel: mi lehet az oka annak, hogy az iskolázatlan bevándorlók jelentősen nagyobb valószínűséggel foglalkoztatottak, mint a magyar születésű képzetlenek, illetve miért kisebb a *végzettség jelentősége* a bevándorlók foglalkoztatási esélyeiben? Ezekre a kérdésekre leginkább önszelekcióhoz kapcsolódó magyarázatok adhatók. Egyrészt, a migrációhoz társuló költségek miatt a kevésbé képzettek közül

is a jobb képességűek döntenek várhatóan a Magyarországra költözés mellett. Másrészt, egy magyarországi születésű, alacsony végzettségű egyén valószínűleg kiterjedtebb kapcsolati hálójával, biztosabb környezettel rendelkezik, jobban ismeri a szociális és egyéb támogatások rendszerét, mint egy bevándorló, emiatt nagyobb lehet számára a munkavállalás alternatív költsége is. Magasabb végzettségű migránsok esetében azonban ezek a tényezők várhatóan kevésbé számítanak. Nagyobb valószínűséggel rendelkeznek megtakarításokkal, ösztönzőik nem olyan erősek, mint egy sok esetben kiszolgáltatottnak mondható alacsonyabb végzettségű migránsnak.

Összességében arra a következtetésre juthatunk, hogy az összetételi különbségek nem magyarázzák maradéktalanul a bevándorló és a Magyarországon születettek között látható foglalkoztatottsági rést. A konstanshatás alapján az mondható, hogy a meg nem figyelt változóknak jelentős pozitív hatása van a bevándorlók foglalkoztatási előnyére, ám érdemes hozzátenni, a konstanskülönbség mérete nem független a referenciacsoporthoz megválasztásától. Megfigyelt tulajdonságok szerinti összetételük szintén pozitív hatással van a bevándorlók foglalkoztatási előnyére, de a tulajdonságok hatásában mutatkozó eltérések negatívan befolyásolják azt, szinte teljesen kioltva a referenciacsoporthoz viszonyított hatalmas különbséget.

Hivatkozások

- BLINDER, A. S. (1973): *Wage Discrimination: Reduced Form and Structural Estimates*. The Journal of Human Resources, Vol. 8. No. 4. 436–455. o.
- GALASI PÉTER (2002): A női–férfi munkaerő-piaci részvételi különbségek, 1993–2000. Statisztikai Szemle, 80. évf. 3. sz. 215–226. o.
- GÖDRI IRÉN (2010): Bevándorlás és etnicitás – összefüggések nyomában. Megjelent: *Hárs Ágnes–Tóth Judit* (szerk.): Változó migráció – változó környezet. Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 87–124. o.
- GÖDRI IRÉN (2011): A Magyarországon élő külföldiek jellemzőinek területi sajátosságai és ezek összefüggése a munkaerő-piaci helyzetükkel. Demográfia, 54. évf. 2–3. sz. 81–120. o.
- OAXACA, R. (1973): *Male-Female Wage Differentials in Urban Labor Markets*. International Economic Review, Vol. 14. No. 3. 693–709. o.

K3.1.2. A bevándorlás szerepe az európai „foglalkoztatási csodákban”

KÖLLŐ JÁNOS

A pénzügyi és gazdasági világválságot megelőző évtizedben több európai országban is jelentősen bővült a foglalkoztatás. A legnagyobb növekedéseket az Európai Munkaerő-felmérés (European Labour Force Survey, EU–LFS) adatai szerint Spanyolország, Írország, Olaszország, Hollandia és Finnország könyvelték el. A mértékeket a *K3.1.2.1. táblázat* mutatja a válságot megelőző évtizedben elérhető leghosszabb összehasonlítható időszak alapján. A mértékek érzékeltetésére Magyarország megfelelő adatait is feltüntettük.

K3.1.2.1. táblázat: Foglalkoztatás a leggyorsabban növekvő európai munkaerőpiacokon és Magyarországon

Ország	Időszak	Foglalkoztatás ezer főben az időszak		Változás	
		elején	végén	ezer fő	százalék
Finnország	1999–2008	2 331	2 531	200	8,5
Hollandia	1999–2008	7 384	8 499	1 114	15,1
Írország	1999–2008	1 555	2 082	527	33,8
Olaszország	1998–2008	20 101	23 353	3 252	16,1
Spanyolország	1998–2008	13 806	20 243	6 437	58,1
Magyarország	1998–2008	3 641	3 879	239	6,5

Forrás: Saját számítás az EU–LFS mikroadataiból.

Az alábbiakban megvizsgáljuk, milyen szerepet játszott a növekedésben a bevándorlók számának és foglalkoztatási rátájának változása. Az aggregált foglalkoztatás növekményét hat népességcsoportot (fiatalok, idősek, a középkorúak iskolázottság szerinti csoportjai, bevándorlók) megkülönböztetve két tényezőre bontjuk. Az eljárásról részletesebben lásd Köllő (2013) tanulmányát.

Az *összetételhatás* azt méri, hogy hány fővel emelte volna az összefoglalkoztatást az adott csoport létszámának változása akkor, ha a csoport foglalkoztatási rátája a bázis- és a tárgyidőszakban is az időszak közepi értéknek felelt volna meg. A *paraméterváltozás* azt méri, hogy hány fővel emelte volna az összefoglalkoztatást az adott csoport foglalkoztatási rátájának változása akkor, ha a csoport

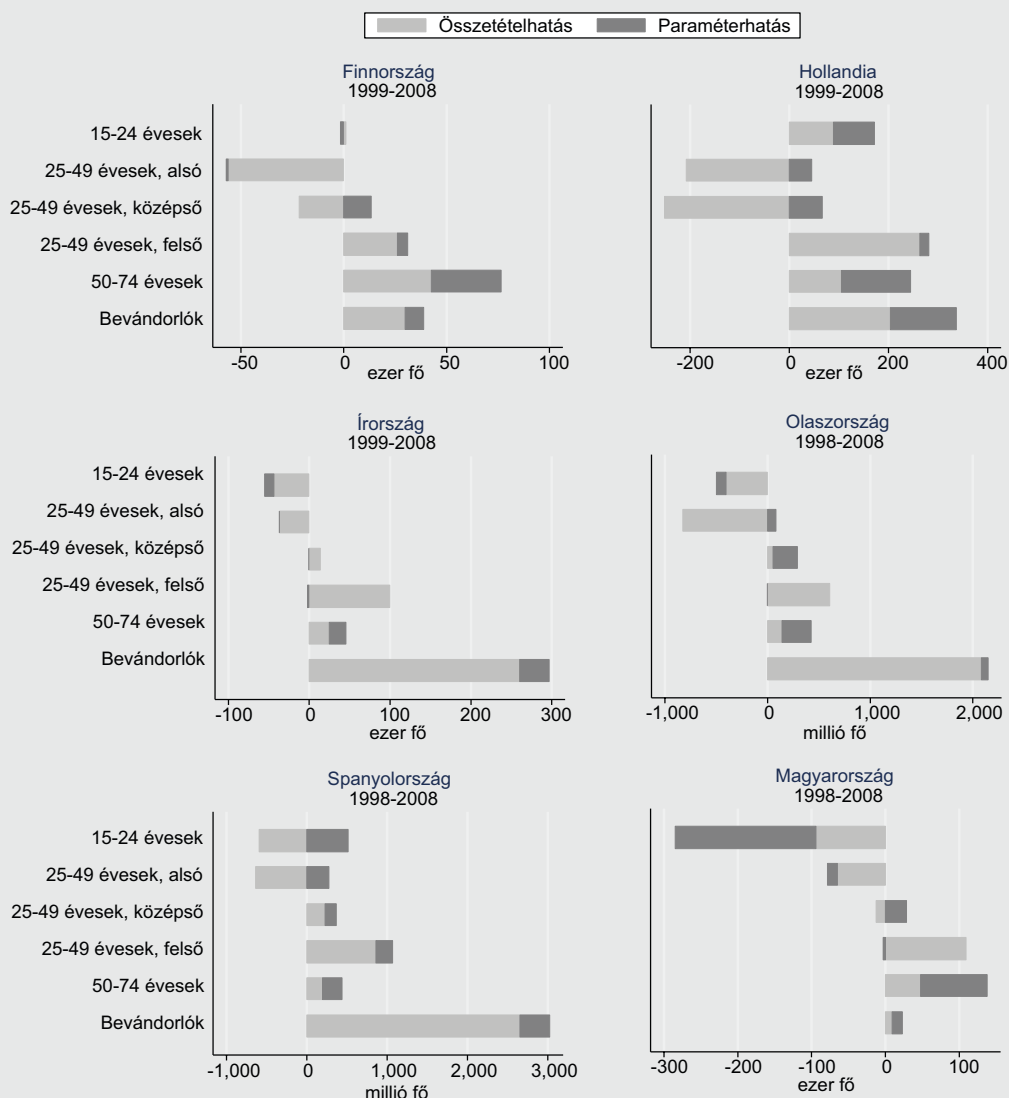
létszáma a bázis- és a tárgyidőszakban is az időszak közepi értéknek felelt volna meg.

Az adatok a helyben lakó 15–74 éves népességre vonatkoznak, azaz olyan személyekre, akik egy évnél hosszabb ideig tartózkodnak vagy kívánnak tartózkodni egy adott ország területén. A huzamosan a kérdezési országban tartózkodó bevándorlók a születési országuk, illetve az adott országban eltöltött idő alapján különíthetők el. Számos országban és időpontban a két változó közül csak az egyik érhető el. Finnország, Írország, Hollandia és Magyarország esetében a más országban születetteket tekintjük bevándorlónak, Spanyolországban és Olaszországban pedig azokat, akik nem a születésük óta tartózkodnak az országban. Foglalkoztatottnak az számít, aki legalább egyórányi kereső munkát végzett a kérdezést megelőző héten, vagy egyet sem, de csak átmenetileg volt távol a meglévő munkahelyétől. Három iskolázottsági és 12 életkori csoportot különböztetünk meg a 15–74 éves népességben belül. Az EU–LFS úgynevezett teljeskörűsítő súlyokat használ, azaz a mintavételi eljárásban alkalmazott dimenziókat figyelembe véve minden megfigyelt emberhez hozzárendel egy olyan súlyt, ami azt jelzi, hogy hány hozzá hasonló személyt reprezentál. A súlyok összege kiadja a teljes népességet. Minden emberfőben értelmezett aggregátumot a megfelelő súlyösszeggel mérünk.

A tényezőkre bontás eredményét a *K3.1.2.1. ábra* mutatja. Látható, hogy Finnországban és Hollandiában jelentős, a másik három országban pedig *meghatározó szerepet játszott a bevándorlók számának növekedése*, és az is, hogy az aggregált foglalkoztatás növekedéséhez a bevándoroltak foglalkoztatási rátájának emelkedése is hozzájárult.

A *K3.1.2.2. táblázat* a vizsgált időszak végére – a válság kezdetére – kialakult *foglalkoztatási szinteket* hasonlítja össze. Hollandiában a bevándoroltak foglalkoztatása mindkét nem esetében alacsonyabb maradt, mint az őshonos népességé, és az elmaradásuk még súlyosabb, ha az életkorukat és az iskolázottságukat is figyelembe vesszük.

K3.1.2.1. ábra: A foglalkoztatás változásának komponensei a válságot megelőző évtizedben (fő)

Megjegyzés: Az iskolázottságot mérő változók: alsó: ISCED 0-2, középső: ISCED 3-4, felső: ISCED 5-6. Az ISCED az International Standard Classification of Education (Az oktatás egységes nemzetközi osztályozási rendszere) rövidítése.

Forrás: Saját számítás az EU-LFS mikroadataiból.

A többi országban a bevándoroltak ugyanakkora vagy nagyobb arányban dolgoztak, mint az őshonos népesség, és ez a két nemre külön-külön is

igaz (kivéve a finn nőket). Az is látszik azonban, hogy a különbség nagy részét, sőt Olaszországot és Spanyolországot leszámítva, lényegében az egészét

a bevándoroltak fiatalabb kora és valamivel magasabb iskolázottsága magyarázza. Azonos nem, iskolázottság és életkor esetén a bevándorlók foglalkoztatási rátája a vizsgált öt EU-15 ország közül

háromban elmaradt az átlagostól, Olaszországban és Spanyolországban pedig alig volt magasabb az átlagnál. A magyar adatok a dél-európaihoz hasonló mintázatot mutatnak.¹

K3.1.2.2. táblázat: A bevándorlók foglalkoztatási rátája az őshonos népességhez képest 2008-ban (15–74 éves népesség, a becslült különbség százalékpontban)

Kontrollok:	Férfiak		Nők		Férfiak és nők	
	nem	igen	nem	igen	nem	igen
Finnország	3,3	-3,4*	-6,2***	-12,2***	-1,6	-8,3***
Hollandia	-9,1***	-13,6***	-9,3***	-14,1***	-9,2***	-13,7***
Írország	7,0***	-5,5***	7,0***	-6,4***	7,0***	-5,9***
Olaszország	19,2***	-6,0***	12,8***	1,3*	15,8***	3,8**
Spanyolország	8,3***	-0,1**	15,1***	6,1**	11,7***	2,6***
Magyarország	4,1***	1,1***	3,8***	-0,1	3,9***	0,0

Megjegyzés: Probabilisztikus regresszióval becslült különbségek. A nem kontrollált egyenletben csak egy kétértékű változó szerepel: *bevándorló* (igen–nem). A kontrollált egyenletekben ezenkívül 11 *korcsoport*, 2 *iskolázottsági*, valamint a mindkét nemre vonatkozó egyenletben egy *férfi* kétértékű változó szerepelt. Az eseteket analitikus súlyokkal súlyoztuk. A becslült különbségek ***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikánsak.

Forrás: Saját számítás az *EU–LFS* mikrodatabázisból. Az alkalmazott fogalmakról lásd Köllő (2013).

*

Összefoglalóan: a válságot megelőző évtizedben a leggyorsabban növekvő európai munkaerőpiacon a bevándorlás kulcsszerepet játszott. Hollandiában, Írországban, Olaszországban és Spanyolországban a bevándoroltak számának növekedése minden más tényezőnél nagyobb mértékben járult hozzá az aggregált foglalkoztatás növekedéséhez – úgy, hogy közben a bevándorolt népesség foglalkoztatási rátája is nőtt. Finnországban a bevándorlás az időskori aktivitás növekedésétől alig elmaradó pozitív hatást gyakorolt. A bevándoroltak foglalkoztatási rátája 2008-ban csak Hollandiában maradt el az átlagostól, más országokban elérte (Finnország) vagy jelentősen meghaladta azt. Ezt az előnyt azonban szinte teljes egészében összetételhatások (a bevándoroltak között magasabb a legjobb munkavállalási korban lévők aránya, na-

gyobb részük férfi, és Hollandiát leszámítva az átlagnál valamivel iskolázottabbak) magyarázzák.

Hivatkozások

EUROSTAT (2011): *Migrants in Europe. A statistical portrait of the first and second generation*. Luxembourg, Publications Office of the European Union.

KÖLLŐ JÁNOS (2013): Foglalkoztatási csodák Európában. *Közgazdasági Szemle*, 60. évf., 2. sz. 164–188. o.

1 A bemutatott számok nem állnak ellentmondásban azokkal az adatokkal, melyek a bevándorlók foglalkoztatási hátrányára utalnak szinte minden EU-országban a 15–64 és különösen az 25–54 éves népességben. Lásd például az *Eurostat* (2011) kiadványát, amely csak Észtországban, Lettországban, Magyarországon, Szlovákiában, Portugáliában és Máltán jelez az őshonosokénál magasabb foglalkoztatást a 25–54 évesek körében (49. o.).

3.2. A BEVÁNDORLÁS HATÁSA A HAZAI MUNKAVÁLLALÓK MUNKAPIACI HELYZETÉRE EURÓPÁBAN – ÖSSZEFOGLALÓ AZ EMPIRIKUS EREDMÉNYEKRŐL*

BÖRDŐS KATALIN, CSILLAG MÁRTON & OROSZ ANNA

Ez az alfejezet az elmúlt tizenöt évben megjelent empirikus közgazdaságtani munkákra támaszkodva azt vizsgálja, hogy milyen hatással van a bevándorlás Európában a hazai munkavállalók munkapiaci helyzetére.

A munkapiac legegyszerűbb elméleti modelljében egy bevándorlási hullám megemeli a fogadó ország munkaerő-kínálatának szintjét, s ez rövid távon a bérek csökkenéséhez és a foglalkoztatás bővüléséhez vezet. Ez a modell azt feltételezi, hogy a munkaerő homogén, azaz a bevándorlók tökéletes helyettesítői a befogadó ország lakosainak. A migráció hosszú távon azonban az elmélet szerint nem okoz átlagbércsökkenést, s a foglalkoztatás bővüléséhez vezethet, ugyanis az olcsóbb termelési tényezők (munkavállalók) intenzívebb használata miatt csökkennek a vállalatok termelési költségei, nő a profit, ami további befektetésekre ösztönöz, növeli a foglalkoztatás szintjét és a béreket.¹ Összefoglalónkban a kérdésfelvetés az, hogy az empirikus kutatások fényében a bevándorlás a hazai munkavállalók bérének vagy foglalkoztatottságának csökkenéséhez vezet-e?

A bevándorlás rövid távú hatása

Bratsberg és szerzőtársai (2014) szegmens alapú módszerrel megvizsgálta, hogy miként hatott a bevándorlás Norvégiában a hazai férfi munkavállalók bérére az 1993 és 2006 közötti időszakban.² A szerzők a hatást a bevándorlók származási helye szerint becsülték. Tanulmányuk tanulsága szerint, ha egy iskolai végzettség és életkor által definiált „kvázi” munkaerőpiacon megnő a bevándorlók aránya, akkor a hazai munkavállalók bére és foglalkoztatottsága csökken. Ez elsősorban a más skandináv országokból származó bevándorlókra tudható be, akik feltehetően közvetlenül versenyeznek a norvég munkavállalókkal. A más fejlett országokból származók csak kismértékben, a fejlődő országokból származó bevándorlók pedig nem fejtenek ki negatív hatást a bérekre. Eredményeik szerint a skandináv országokból érkezők létszámának egyszázalékos növekedése egy éven belül a norvég férfiak bérét mintegy 0,35 százalékkal csökkenti.

A Németországra vonatkozó empirikus tanulmányok rámutatnak az 1980-as és 1990-es évekbeli német munkapiac sajátosságaira: a központi bértárgyalások és a szakszervezetek erős helyzete miatt a német gazdaságban viszonylag

* A szerzők köszönetet mondanak Török Ádámnak és Várad Balázsnak a szöveg korábbi változatához fűzött hasznos megjegyzéseikért; természetesen minden hiba a szerzőket terheli.

1 Az elméleti háttérrel bővebben lásd például Borjas (1999) tanulmányát.

2 A szegmensalapú megközelítés lényege, hogy a munkapiacot, amelyen belül a munkavállalók versenyeznek, a munkapiaci szempontból releváns készségek dimenziói szerint (*skills-group approach*) határozza meg. Bővebben a módszertanról lásd Borjas (2003).

rugalmatlanul és lassan változtak a bérek, ezért a munkapiaci alkalmazkodás elsősorban a foglalkoztatáson keresztül zajlott.

Bonin (2005) az 1970-es évek közepétől 1997-ig vizsgálja a bevándorlás hatását a férfiak munkapiaci helyzetére, a szegmens alapú megközelítést alkalmazva. A bevándorlókat mint nem német állampolgárokat határozza meg, azaz az 1990-es években nagy hullámban beáramló, kelet-európai országokból érkező és német nemzetiségű bevándorlókat a helyi lakosok között veszi figyelembe. *Glitz* (2012) ezzel szemben a német nemzetiségű, Kelet-Európából érkező bevándorlási hullámot vizsgálja, regionális³ és szegmens alapú módszertant kombinálva.

Bonin (2005) nem talált kedvezőtlen hatásokat a foglalkoztatottság szintjére nézve, bár csak az 1990 és 1997 közötti időszakot vizsgálva enyhe, de szignifikáns kiszorítási hatás figyelhető meg: a bevándorlók arányának 10 százalékos növekedése átlagosan 1,5 százalékkal növelte a munkanélküliség valószínűségét a németek körében. A bérekre kifejtett negatív hatás szintén igen kis mértékű volt: a bevándorlók arányának 10 százalékos növekedése átlagosan kevesebb mint 1 százalékkal csökkentette a helyiek átlagos bérét. *Glitz* (2012) eredményei alapján a német etnikumúak bevándorlása a helyiek bérére nem, de foglalkoztatottságukra kedvezőtlenül hatott: a férfiak körében minden 10 bevándorló megjelenése átlagosan 3,1 helyi munkavállaló állásvesztésével járt együtt, ami elsősorban a fiatalokat és az idősebbeket érintette.

Ortega-Verdugo (2014) szegmens alapú módszertannal azt vizsgálta, hogy *Franciaországban* 1968 és 1999 között hogyan hatott a (nagyreszt képzetlenekből álló) bevándorlás a francia férfi munkavállalók béreire. Az eredmények azt mutatják, hogy a bevándorlás *pozitívan korrelál* a bérekkel és a foglalkoztatási aránnyal. Ez azonban annak volt betudható, hogy a bérstruktúra az adott időszakban – a bevándorlástól függetlenül – nagymértékben változott, a magas és az alacsony iskolázottságúak közötti bérkülönbség jelentősen csökkent. A szerzők azt is bemutatják, hogy a bevándorlás növekedésével a hasonló képzettségű és életkorú francia és a bevándorló munkavállalók egyre inkább különböző foglalkozásokban dolgoztak, s hogy a francia dolgozókat egyre nagyobb számban magasabb szakértelmet megkövetelő munkakörökben foglalkoztatták.

Ortega-Verdugo (2015) – egyéni longitudinális adatok alapján – az 1976–2007 közötti időszakra vizsgálta a képzetlen bevándorlás hatását a fizikai munkakörökben dolgozó francia férfiak munkapiaci helyzetére. A szerzők szerint azok közül a kistérségek és foglalkozások közül, amelyekben megnőtt a bevándorlók aránya, a szolgáltatási szektorban és különösen az építőiparban dolgozó francia munkavállalók bére csökkent. Azaz ha egy kistérségben 10 százalékponttal nőtt a bevándorlók aránya a fizikai dolgozók között, ennek hatására a francia munkavállalók (medián) bére a szolgáltató szektorban 1,3 százalékkal, az építőiparban 3,6 százalékkal csökkent, a feldolgozóiparban pe-

³ A regionális munkapiacokon alapuló becslés (*area-based approach*) azon alapul, hogy egy adott országon belül a magas bevándorlóbeáramlással jellemezhető földrajzi területek munkapiacát olyan területekkel veti össze, ahol a bevándorlás mértéke elhanyagolható. Az eljárás alkalmazásának alapfeltétele, hogy a bevándorlók beáramlása az egyes földrajzi területekre nem függ össze az adott régió munkapiaci kilátásaival. Ha ez a feltevés nem áll fenn, a kutatók leggyakrabban a különbségek különbsége vagy az instrumentális változók módszerét használják. Bővebben a módszertanról lásd *Grossman* (1982).

dig a csökkenés nem szignifikáns. Ezt a negatív hatást azonban két folyamat mérsékelte. Elsősorban az, hogy a jobb képességű francia dolgozók – különösen a feldolgozóiparban – munkakört váltottak. Másodsorban, a szerényebb képességű francia munkások elköltöztek azokból a kistérségekből, amelyekbe nagyszámú bevándorló áramlott.

A spanyol munkaerőnél jellemzően alacsonyabban képzett afrikai és dél-amerikai bevándorlók száma *Spanyolországban* 1991 és 2005 között csaknem 11-szeresére emelkedett. *Carrasco és szerzőtársai* (2008) a bevándorlók a helyiek foglalkoztatási és bérszintjére gyakorolt hatását becsülte szegmens alapú megközelítéssel az 1991 és 2011 közötti időszakra. Az elemzés csak a bérek esetében mutatott ki elhanyagolható szignifikáns negatív hatást: a bevándorlók tízszázalékos bővülése 0,2 százalékkal csökkenti a helyiek bérszintjét.

Az 1990-es évek során több mint hárommillió ember vándorolt ki *Izraelbe*, ez egy évtized alatt 12 százalékkal növelte az ország lakosságát (*Friedberg*, 2001), a bevándorlók több mint harmada a volt Szovjetunióból érkezett. Mind *Friedberg* (2001), mind *Cohen-Goldner–Paserman* (2006) a szegmens alapú becslési stratégiát alkalmazva arra a következtetésre jutott, hogy a bevándorlás nem járt negatív következményekkel az izraeliek munkapiaci helyzetére.

Friedberg (2001) szerint a bevándorlás kedvezően hatott az izraeli bérekre: a bevándorlók 10 százalékos növekedése az adott szakmában átlagosan 7,4 százalékkal növelte az izraeliek bérét. *Cohen-Goldner–Paserman* (2006) becslése szerint a férfiak körében a bevándorlók részarányának növekedése nulla vagy elhanyagolható mértékben hatott az állásvesztés valószínűségére (10 százalékpontos aránynövekedés legfeljebb 0,49 százalékkal növelte ezt a valószínűséget), míg a nők esetében – különösen az állami szférában – kifejezetten csökkentette azt. Mindkét tanulmány arra hívja fel a figyelmet, hogy a bevándorlók jellemzően alacsonyabb bérű, illetve nagyobb fluktuációval jellemezhető állásokhoz jutottak, annak ellenére, hogy inkább magasabb iskolai végzettség és többéves tapasztalat jellemezte őket eredeti hazájukban. Vagyis: még a hasonló formális iskolai végzettséggel és tapasztalattal rendelkező bevándorlók és helyiek sem állnak helyettesítő viszonyban, hanem inkább kiegészítik egymást.

Törökország a jelenlegi menekülthullám által leginkább érintett ország. A bevándorlás a különböző török régiók között egyenlőtlen mértékű, a szír menekültek legnagyobb része a szír–török határ menti régiókban koncentrálódik. A menekülthullám hatásait több tanulmány is vizsgálja, s ezek mind a *regionális megközelítést* alkalmazzák. Képzettségüket tekintve a szír menekültek nem térnek el jelentősen a déli, jellemzően fejletlenebb régiók török lakosaitól, így leegyszerűsítve azzal a feltételezéssel élhetünk, hogy a szír menekültek közvetlen versenytársai lehetnek a török munkavállalóknak (*Ceritoglu és szerzőtársai*, 2015).

Del Carpio–Wagner (2015) elemzése szerint a szír munkavállalók *kiszorító hatása* szignifikáns: tíz szír menekült megjelenése a helyi munkaerőpiacon körülbelül három török foglalkoztatott kiszorulását okozza, ami szinte teljes mértékben a nők és az alacsonyan iskolázottak foglalkoztatásából, valamint a nem bejelentett állások számának csökkenéséből ered. Ez a mért erős kiszorítási hatás azonban a jelentős elvándorlási hatás miatt a valóságban enyhébb. Az átlagos bérek változatlanok maradtak, de a foglalkoztatottak összetételének megváltozása miatt bizonyos szegmensekben (például informális szektor, alacsonyan képzettek, nők) bércsökkenésről számolhatunk be. A tanulmány eredményei egybeesnek *Akgündüz és szerzőtársai* (2015), valamint *Ceritoglu és szerzőtársai* (2015) megállapításaival.

A bevándorlás közép- és hosszú távú hatása

Cattaneo és szerzőtársai (2013) az Európai Unió 11 országára vizsgálta – 1995 és 2001 közötti egyéni longitudinális adataira építve –, hogy mi történik a hazai munkavállalókkal két, illetve négy évvel azután, hogy szakmájukban jelentősen megnő a külföldi dolgozók aránya. A szerzők rámutatnak, hogy sem a hazai munkavállalók belső elvándorlása, sem a munkahelyvesztés nem nőtt számottevően a bevándorlás hatására. Továbbá, a hazai munkavállalók (havi) keresete enyhén – bár statisztikailag nem szignifikáns mértékben, – megnőtt a bevándorlás következtében. Minek tudható be ez a kedvező folyamat? Eredményük szerint, ha a külföldi munkavállalók aránya tíz százalékponttal megnő egy szakmában, akkor annak a valószínűsége, hogy a hazai munkavállalók két éven belül magasabb beosztásba lépnek, 16 százalékkal, négy éven belül pedig 20 százalékkal nő meg. Bár a fizikai és egyszerű szellemi foglalkozásokban is nőtt az előrelépés valószínűsége, a hatás jóval látványosabb a felsőfokú végzettséget igénylő (de nem vezető beosztású) szakmák esetén.

Hasonló következtetésre jut *D’Amuri–Peri* (2014) is, e tanulmány 15 nyugat-európai ország 1996 és 2010 közötti adatait elemezte szegmens alapú megközelítéssel. A szerzők a hazai munkavállalók beosztásának minőségét vizsgálták, s az alapján számszerűsítettek, hogy a munkakörben monoton/fizikai vagy komplex/szellemi feladatokat kell végezni. Eredményeik azt mutatják, hogy a 15 ország hazai munkavállalói nem szorulnak ki a foglalkoztatottak közül a bevándorlás hatására, ellenben komplexebb feladatokkal járó beosztásokba lépnek elő. A szerzők szerint ez azt támasztja alá, hogy a bevándorlók – mivel a fogadó ország nyelvét kevéssé ismerik – elsősorban monoton/fizikai munkakörökben tudnak elhelyezkedni, és így ezekben a foglalkozásokban bővül a munkakínálat. Ez megnöveli a kiegészítő viszonyban lévő komplex/szellemi munkakörök relatív értékét, és a hazai munkavállalók ezekbe lépnek át. A szerzők azt is megvizsgálták, hogy a munkapiaci intézményrendszer (például munkaügyi jogszabályok szigorúsága) befolyásolja-e, hogy a hazai munkavállalók milyen nagy arányban lépnek magasabb beosztásokba a bevándor-

lás hatására. Úgy tűnik, hogy a szigorúbb szabályozási környezet lelassította ezt az alkalmazkodási folyamatot. Az ilyen intézményrendszer különösen az alacsonyabb képzettségű munkavállalók előre lépésének esélyeit csökkentette, illetve elsősorban a gazdasági válság éveiben hatott kedvezőtlenül.

Foged–Peri (2013) a *Dániában* – Európa egyik legrugalmasabb munkapiacával jellemezhető országában – a kilencvenes évek második felében jelentősen felerősödő *menekülthullám* hatását vizsgálta, a hazai munkavállalókat egészen 2008-ig követve. Mivel a menekültek iskolázottsága viszonylag alacsony volt, a szerzők a hazai munkavállalók közül is a legfeljebb érettségizettek karrierjét térképezték fel. Eredményeik egyértelműen azt mutatják, hogy a menekültek beáramlásának pozitív hatása volt, ami fokozatosan, öt-hat évvel a menekültek letelepedése után teljesedett ki. Azokban a kistérségekben, ahol menekültek aránya magas volt, a hazai munkavállalók nagyobb arányban léptek magasabb beosztásba, kereseteik növekedtek, és nem csökkent foglalkoztatottságuk a hasonló háttérű, de az alacsony menekültaránnyal rendelkező kistérségekben élő hazai munkavállalókhoz képest sem. Különösen a fiatalabb és a munkahelyváltásra hajlandó dolgozók pályájára hatott kedvezően a menekültek beáramlása. A gyakorlatban ez azt eredményezte, hogy öt évvel a menekültek beáramlását követően a fiatal dolgozók bére négy százalékkal magasabb volt azokban a kistérségekben, ahol egy százalékkal nőtt a menekültek aránya.

Ruist (2013) tanulmányában kifejezetten a (polgár)háborúval sújtott területekről érkező *menekültek* beáramlásának hatását vizsgálja *Svédországban*, 1998 és 2007 közötti adatokat és regionális becslési stratégiát használva. Az eredmények alapján a menekültek beáramlásának nincs hatása sem a svédek, sem pedig a magas jövedelmű országokból érkező korábbi bevándorlók foglalkoztatására, azonban a közepes és alacsony jövedelmű országokból származó korábbi bevándorlók esetében szignifikánsan növeli az állásvesztés valószínűségét: minden tíz újabb menekült nyolc korábbi bevándorlót szorított ki a helyi munkapiacról.

Az Egyesült Királyságban 1975 és 2005 között jelentősen nőtt a bevándorlók száma, azonban sok más európai országgal ellentétben a bevándorlók nagy része viszonylag jól képzett volt, különösen a 1995–2005 közötti évtizedben. Két tanulmány azt találta, hogy a bevándorlásnak nem volt számottevő hatása a hazai munkavállalók *átlagbérére*; az csak a bérek eloszlására hatott (*Manacorda és szerzőtársai*, 2012, valamint *Dustmann és szerzőtársai*, 2013). Mindkét cikk arra mutat rá, hogy a hasonló iskolai végzettségű és korú bevándorlók a hazai munkavállalókkal nem tekinthetők helyettesítőnek, sokkal inkább kiegészítő viszonyban vannak egymással, amire az is utal, hogy eltérő iparágakban és munkakörökben dolgoztak. *Manacorda és szerzőtársai* (2012) szerint az újabb bevándorlók csak a korábbi bevándorlási hullámokban érkezők béreire voltak negatív hatással, ugyanakkor beáramlásuk a hazai munkavállalók

bérét éppen hogy megemelte. *Dustmann és szerzőtársai* (2013) közvetlenül azt becsülte meg, hogyan hatott a bevándorlás az Egyesült Királyság egyes nagyrégióiban a bérek eloszlására 1997 és 2005 között. A számítások szerint csak az alacsony keresetű hazai munkavállalók bére csökkent a bevándorlás hatására, ugyanakkor a közepes és magas keresetű hazai munkavállalók bérei nőttek. Így a bevándorlók arányának egyszázalékos növekedése a hazai munkavállalók átlagbérét 0,2 százalékkal növelte.

Ortega-Verdugo (2014) *spanyolországi* bevándorlást vizsgáló tanulmánya arra kínál lehetséges magyarázatot, hogy miért talál sok migrációt vizsgáló cikk nagyarányú bevándorlás esetén is csak elhanyagolható bérhatást. A tanulmány a területi megközelítés módszerét alkalmazza, a megfigyelési időszak: 2000–2006. Az eredmények rámutatnak arra, hogy a teljes foglalkoztatottság jelentősen nőtt a bevándorlással érintett régiókban. A szerzők azt találták, hogy a bevándorlási hullám hatására sem a spanyol munkavállalók foglalkoztatottsága, sem bérük nem csökkent. Ennek magyarázata az, hogy a vállalatok a bőségessé vált termelési tényezőt (képzetlen munkaerő) intenzívebben használják fel: a megnövekedett munkaerő-kínálat 45–75 százaléka ezen a csatornán keresztül került a foglalkoztatottak körébe. A tanulmány az alkalmazkodás egy másik módját is bemutatja: a női bevándorlók számának 10 százalékos emelkedése a felsőfokú végzettségű spanyol nők foglalkoztatottságának 2,2 százalékpontos emelkedéshez vezetett, vagyis a női bevándorlók a hazai női munkaerőt jellemzően a háztartási szolgáltatások terén váltották fel. A magasan képzett nők munkába állása révén megnőtt a kereslet a háztartási szolgáltatásokban dolgozó munkaerő iránt, és ezáltal enyhült az alacsonyan képzettek bérére lefelé ható nyomás.

A 3.2.1. táblázat röviden összegzi az általunk áttekintett empirikus eredményeket. Látható, hogy míg rövid távon vegyes kép rajzolódik ki, ha a bevándorlóknak a helyiek munkapiaci helyzetére gyakorolt hatását tekintjük, hosszú távon jellemzően pozitív hatásokról beszélhetünk.

Összegzés

Az általunk áttekintett szakirodalom szerint a bevándorlás rövid távú hatása a hazai munkavállalók munkapiaci helyzetére igen csekély. Az, hogy a bevándorlás mely csoportokra, hogyan és milyen mértékben hat, elsősorban attól függ, hogy a bevándorlók milyen kompetenciákkal rendelkeznek, azaz hogy formális képzettségük mellett szakmai és nyelvi tudásuk milyen. Az elmúlt 25 évben Európába érkezett bevándorlók e kompetenciák relatív alacsony szintje miatt jobbra nem helyettesítették a hazai munkavállalókat a munkahelyeken – s ez különösen a menekültek esetében érvényes. Ezzel összefüggésben a kutatók *általánosságban* csak az olyan helyzetekben találtak számottevő negatív munkapiaci hatást, ahol a bevándorlók „kulturálisan közeli” csoportokból érkeztek. A bevándorlás csak az olyan az iparágakban és foglalkozá-

3.2.1. táblázat: Összefoglaló az empirikus eredményekről

Ország	Foglalkoztatási hatás		Bérhatás	
	negatív	semleges vagy pozitív	negatív	semleges vagy pozitív
Rövid távú hatások				
Németország	Bonin (2005) – csak férfi			
Spanyolország		Carrasco és szerzőtársai (2008)	Carrasco és szerzőtársai (2008)	
Franciaország	Ortega-Verdugo (2015) csak férfi*	Ortega-Verdugo (2014)	Ortega-Verdugo (2015) csak férfi*	Ortega-Verdugo (2014)
Izrael	Cohen-Goldner-Paserman (2006) férfi	Cohen-Goldner-Paserman (2006) nő		Friedberg (2001)
Norvégia			Bratsberg és szerzőtársai (2014) férfi	
Törökország	Wagner és szerzőtársai (2015), Ceritoglu és szerzőtársai (2015), Akgündüz és szerzőtársai (2015)		Wagner és szerzőtársai (2015)	
Közép- és hosszú távú hatások				
Dánia		Foged-Peri (2013)**		Foged-Peri (2013)** férfi
Spanyolország		González-Ortega (2014)		González-Ortega (2014)
Svédország	Ruist (2013)			
Egyesült Királyság				Manacorda és szerzőtársai (2012) férfi, Dustmann és szerzőtársai (2013)
EU		Cattaneo és szerzőtársai (2013)		Cattaneo és szerzőtársai (2013)

* *Ortega-Verdugo* (2015) eredményei csak a legfeljebb középfokú végzettséggel rendelkező férfi munkavállalókra vonatkoznak.

** *Foged-Peri* (2013) eredményei csak a férfi, legfeljebb középfokú végzettséggel rendelkezőkre vonatkoznak

sokban volt rövid távon számottevő negatív hatással, amelyeket az egyszerű fizikai munka jellemez (például építőipar, mezőgazdaság).

A bevándorlás középtávon már semleges vagy pozitív hatást gyakorol a hazai munkavállalók munkapiaci helyzetére. Ez két folyamatnak tudható be. Egyrészt, a vállalatok dinamikusan alkalmazkodnak a bevándorlás következtében kialakuló munkakínálat-növekedéshez, s így az olcsóbbá váló képzetlen munkaerőt nagyobb mértékben felhasználó technológiákra váltanak. Másodsor, a bevándorlók által végzett viszonylag egyszerűbb munkákkal a kiegészítő viszonyban lévő komplex/szellemi munkakörök relatív értéke megnövekszik, s a hazai munkavállalók ezekbe áramlanak. Vagyis bevándorlás hatékonyabb munkamegosztáshoz vezet, a hazai munkavállalók magasabb beosztásokba lépnek át, s így kereseteik növekednek. Ez utóbbi alkalmazkodási folyamat mértéke és az, hogy milyen gyorsan bontakozik ki a bevándorlás pozitív hatása, nagymértékben függ az intézményi környezettől és a munkapiac rugalmasságától.

Hivatkozások

- AKGÜNDÜZ, Y. E.–VAN DEN BERG, M.–WOLTER, H. (2015): [The Impact of Refugee Crises on Host Labor Markets: The Case of the Syrian Refugee Crisis in Turkey](#). IZA Discussion Paper No. 8841. Institute for the Study of Labor (IZA).
- BONIN, H. (2005): [Wage and Employment Effects of Immigration to Germany: Evidence from a Skill Group Approach](#). Institute for the Study of Labor Discussion Paper, No. 1875.
- BORJAS, G. J. (1999): The Economic Analysis of Immigration. Megjelent: *Ashenfelter, O. C.–Card, D.* (szerk.): *Handbook of Labor Economics*, NorthHolland, Amsterdam, 1697–1760. o.
- BORJAS, G. J. (2003): [The Labor Demand Curve Is Downward Sloping: Reexamining the Impact of Immigration on the Labor Market](#). The Quarterly Journal of Economics, Vol. 118. No. 4. 1335–1374. o.
- BORJAS, G. J. (2014): *Immigration Economics*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- BRATSBERG, B.–RAAUM, O.–RØED, M.–SCHØNE, P. (2014): [Immigration Wage Impacts by Origin](#). The Scandinavian Journal of Economics. Vol. 116. No. 2. 356–393. o.
- CARRASCO, R.–JIMENO, J.–ORTEGA, A. (2008): [The Effect of Immigration on the Labor Market Performance of Native-Born Workers: Some Evidence for Spain](#). Journal of Population Economics, Vol. 21. No. 3. 627–648. o.
- CATTANEO, C.–FIORIO, C.–PERI, G. (2013): [What Happens to the Careers of European Workers When Immigrants 'Take Their Jobs'?](#) IZA Discussion Paper, 7282. Institute for the Study of Labor (IZA).
- CERITOGLU, E.–GURCIHAN YUNCULER, H. B.–TORUN, H.–TUMEN, S. (2015): [The Impact of Syrian Refugees on Natives. Labor Market Outcomes in Turkey: Evidence from a Quasi-Experimental Design](#). IZA Discussion Paper, 9348. Institute for the Study of Labor (IZA).
- COHEN-GOLDNER, S.–PASERMAN, M. D. (2006): [Mass Migration to Israel and Natives' Employment Transitions](#). Industrial and Labor Relations Review, Vol. 59. No. 4. 630–652. o.
- D'AMURI, F.–PERI, G. (2014): [Immigration, Jobs, and Employment Protection: Evidence from Europe before and during the Great Recession](#). Journal of the European Economic Association, Vol. 12. No. 2. 432–64. o.
- DEL CARPIO, X. V.–WAGNER, M. C. (2015): [The Impact of Syrians Refugees on the Turkish Labor Market](#). Policy Research Working Paper, WPS7402. The World Bank.
- DUSTMANN, C.–FRATTINI, T.–PRESTON, I. P. (2013): [The Effect of Immigration along the Distribution of Wages](#). The Review of Economic Studies, Vol. 80. No. 1. 145–173. o.
- FOGED, M.–PERI, G. (2015): [Immigrants' Effect on Native Workers: New Analysis on Longitudinal Data](#). Centre for Research and Analysis of Migration (CReAM), Department of Economics, University College London CReAM Discussion Paper Series, 1507.
- FRIEDBERG, R. M. (2001): [The Impact of Mass Migration on the Israeli Labor Market](#). The Quarterly Journal of Economics, Vol. 116. No. 4. 1373–1408. o.
- GLITZ, A. (2012): [The Labor Market Impact of Immigration: A Quasi-Experiment Exploiting Immigrant Location Rules in Germany](#). Journal of Labor Economics, Vol. No. 30. No. 1. 175–213. o.
- GONZÁLEZ, L.–ORTEGA, F. (2014): [How Do Open Economies Adjust to Large Immigration Flows? Sectoral Specialization, Household Services, and Other Mechanisms](#). DICE Report, Vol. 12. No. 2. Ifo Institute for Economic Research at the University of Munich.
- GROSSMAN, J. B. (1982): [The Substitutability of Natives and Immigrants in Production](#). The Review of Economics and Statistics, Vol. 64. No. 4. 596–603. o.
- LABANCA, C. (2014): [The Effects of a Temporary Migration Shock. The Case of the Arab Spring Migration toward Italy](#). University of California, San Diego, August.
- LONGHI, S.–NIJKAMP, P.–POOT, J. (2010): [Meta-Analyses of Labour-Market Impacts of Immigration: Key Conclusions and Policy Implications](#). Environment and Planning C: Government and Policy, Vol. 28. No. 5. 819–833. o.
- MANACORDA, M.–MANNING, A.–WADSWORTH, J. (2012): [The Impact of Immigration on the Structure of Wages: Theory And Evidence From Britain](#). Journal of the European Economic Association, Vol. 10. No. 1. 120–151. o.
- ORTEGA, J.–VERDUGO, G. (2014): [The Impact of Immigration on the French Labor Market: Why so Different?](#) Labour Economics, 29 (C): 14–27. o.
- ORTEGA, J.–VERDUGO, G. (2015): [The Impact of Immigration on the Local Labor Market Outcomes of Blue Collar Workers: Panel Data Evidence](#). CEP Discussion Paper, CEPDP1333. Centre for Economic Performance (CEP), London.
- RUIST, J. (2013): [The Labor Market Impact of Refugee Immigration in Sweden 1999–2007](#). Stockholm University Linnaeus Center for Integration Studies Working Paper No. 1.

3.3. BEVÁNDORLÓK KULTURÁLIS INTEGRÁCIÓJÁT MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK

HORN DÁNIEL & KÓNYA ISTVÁN

Bevezetés

A bevándorlás társadalmi és gazdasági hatásainak mérésekor alapvető fontosságú a bevándorlók integrálódása (asszimilációja). A *gazdasági asszimiláció* az a jelenség, amely során a bevándorlók beilleszkednek a befogadó ország munkapiacába, és képességüknek és képzettségüknek megfelelő állást szereznek. Ez jellemzően egy folyamat vége, amelynek megvalósulását és sebességét számtalan tanulmány vizsgálta.¹

A munkapiaci beilleszkedéssel párhuzamos és azzal szorosan összefügg a bevándorlók *kulturális asszimilációja*. Ez magában foglalja a befogadó ország nyelvének és normáinak az elsajátítását, amelyek segítségével a bevándorlók könnyebben boldogulnak nemcsak a munkapiacon, hanem az általános társadalmi interakciókban is. A kulturális beilleszkedés fontos meghatározója a bevándorlók munkapiaci és gazdasági integrációjának (Borjas, 2013, illetve Chiswick–Miller, 2015), másrészt önmagában is jelentős jóléti következményei lehetnek mind a bevándorlók (Angelini és szerzőtársai, 2015), mind a nem bevándorlók számára (Lazear, 1999 és Kónya, 2007).

A vélt vagy valós értékkülönbségek, kulturális súrlódások, a nyelvi különbségekből adódó tényleges interakciós költségek jelentős mértékben hozzájárulnak a bevándorlókról kialakított képhez, és végső soron fontos meghatározói a bevándorlási politikának. A kulturális asszimiláció elemzése nehezebb és összetettebb feladat, mint a gazdasági beilleszkedése. A számtalan vetület miatt tere van a kvalitatív információkon alapuló módszereknek, interjúknak, esettanulmányoknak, illetve a standardizált adatbázisokat használó statisztikai módszereknek is.

Ebben az alfejezetben a kulturális asszimiláció talán legfontosabb elemének, a nyelvtudásnak az egyéni és csoport szintű meghatározóit vizsgáljuk. Kiindulásképpen említjük Kónya (2007) tanulmányát, amely elméleti modellben vizsgálta az asszimiláció kérdését, valamint az Egyesült Államok esetében az asszimilációt az angol nyelvtudással mérve empirikus eredményekkel is szolgált. Kónya (2007) modelljében – amely a beilleszkedésre vonatkozóan vezet le összefüggéseket – a kulturális asszimiláció költségeit és hasznait vetette össze. A mechanizmus fő eleme az, hogy mivel a kulturális interakció növekvő skáláhozadéku, a nagyobb létszámú migráns csoportok kevésbé asszimilálódnak.

Ugyanakkor a küldő és befogadó országok jellemzőitől – például a földrajzi távolságtól, fejlettségbeli különbségektől, közös múlttól – is függ az, hogy

¹ Duleep (2015) általános áttekintést ad a gazdasági asszimilációról. Az Egyesült Államokban két klasszikus vizsgálat Chiswick (1978) és Borjas (1987) tanulmánya. Eckstein–Weiss (2004) a Szovjetunióból bevándoroltak izraeli munkapiaci beilleszkedését vizsgálja. Lemos (2013) az Egyesült Királyságban elemzi a kérdést.

egy adott országban honnan érkeznek bevándorlók. A kulturális asszimiláció tehát közvetve – a csoportméreten keresztül – magyarázható az ország-karakterisztikákkal. Emellett természetesen fontosak az egyéni jellemzők is, mint például az iskolázottság, életkor vagy a befogadó országban eltöltött idő. A tanulmányban egy empirikus vizsgálat segítségével a kulturális beilleszkedés valószínűségét vezetjük vissza egyéni és csoportos jellemzőkre.

Hasonlóan *Kónya* (2007) tanulmányához, a kulturális asszimiláció viszonylag szűk, de jól mérhető tényezőjét vizsgáljuk: a bevándorlók nyelvtudását. A beilleszkedés talán legfontosabb indikátora, hogy a bevándorló mennyire jól beszéli a befogadó ország nyelvét. Emellett valószínű, hogy a nyelvtudás a kulturális beilleszkedés más mutatóival is erősen korrelál. Nagy előnye a mérőszámnak az, hogy viszonylag jól megfigyelhető, és különböző formában megtalálható több nemzetközi adatbázisban is.

Az elérhető adatbázisok közül az OECD Programme for International Assessment of Adult Competencies (PIAAC) 2008 és 2013 közt lebonyolított felmérésére támaszkodunk. A PIAAC adatbázisa a részt vevő mintegy 23 ország 16–65 éves korosztályáról tartalmaz országoként 5–8 ezer fős reprezentatív mintát. A teljes adatbázis 152 ezres mintájából a tanulmányunkban arra a körülbelül 5-6 ezer főt vizsgáljuk, akik első generációs migránsok Európában, és olyan küldő országból érkeztek, ahol a hivatalos nyelv nem egyezik meg a fogadó országgal. Az adatbázis a nyelvtudásról is közöl adatokat, illetve ismert a bevándorlók származási országa, a bevándorlás ideje és számos egyéb egyéni jellemző is. A nyelvtudás mérésére azt a mutatót használjuk, amely arra kérdez rá, hogy a résztvevő milyen nyelvet beszél otthonában. Azt tekintjük „erősen” asszimilált bevándorlónak, aki – nem anyanyelvűként – már átvette a befogadó ország nyelvét. Mutatónk jellegeből adódóan arra a bevándorló csoportra koncentrálunk, amelynek anyanyelve különbözik a fogadó ország hivatalos nyelvétől, tehát az utóbbi átvétele tudatos asszimiláció eredménye.

Az erős asszimiláció definíciója miatt probléma, hogy a kontrollcsoportban olyan bevándorlók is vannak, akik ugyan otthonukban az anyanyelvüket használják, de a háztartáson kívüli érintkezésekben nem. Ez a réteg is asszimiláltnak tekinthető, de sajnos, adatbázisunkban őket nem tudjuk azonosítani, mivel a PIAAC nem tartalmaz nyelvtudásra vonatkozó, közvetlen kérdést. A kontrollcsoport heterogenitása miatt a nyelvtudás hatásait valószínűleg alulbecsüljük. 2017-ben elérhető lesz az Európai Munkaerő-felmérés (*European Labour Force Survey, EU-LFS*) 2014-ben felvett, bevándorlókra vonatkozó modulja, amelyben a nyelvtudásra közvetlenül is rákérdeznek. Érdeemes ugyanakkor kiemelni, hogy mivel becsült együttthatóink alsó becslések, a feltárt szignifikáns kapcsolatok robusztus eredménynek tekinthetők.

Vizsgálatunk jól kapcsolódik két, a közelmúltban megjelent könyvhöz, amelyek a bevándorlók kulturális beilleszkedésének számos vetületét körbejárták. Az *OECD/EU* (2015) kiadvány az OECD- és az EU-országok migránsai-

ról közöl részletes mutatószámokat. A munkapiaci, családi, vallási és politikai vonatkozások mellett információt kapunk a nyelvtudásról és az olvasási kompetenciáról is. *Algan és szerzőtársai* (2012) szintén részletesen vizsgálja a bevándorlók európai asszimilációját. A fejezetek az egyes európai országok tapasztalatait összegzik, elsősorban az EU–LFS adatait használva. Emellett a könyv utolsó fejezete a *European Social Survey* adatainak segítségével országok közötti összehasonlítást is végez. A két könyvben bemutatott, leíró statisztikákhoz képest elemzésünk szisztematikusan, többváltozós analízis segítségével próbálja meghatározni az asszimiláció mögött álló tényezőket.

A bevándorlók alapstatisztikái

Első lépésben bemutatunk néhány, az adatbázist jellemző alapstatisztikát. Bár a PIAAC tartalmaz néhány fejlett nem európai fogadó országot is, elemzésünkben csak Európára koncentrálunk. Ennek részben a hiányos adatok (Egyesült Államok, Kanada), illetve a bevándorlók alacsony száma (Japán, Dél-Korea) az oka. Másrészt vélhetően a kiadvány olvasóinak elsősorban az európai tapasztalatok a fontosak. Összességében 16 ország adatait használjuk,² ezek: Ausztria, Belgium, Csehország, Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Hollandia, Írország, Lengyelország, Nagy-Britannia, Norvégia, Olaszország, Spanyolország, Svédország, Szlovákia.

A 3.3.1. ábra mutatja be az európai bevándorlók népességen belüli részarányát és fő típusait befogadó országok szerint. A származási országok szerint elkülönítjük az Európán belüli migrációt („EU”) az Európán kívüli bevándorlástól („nem EU”). Ez a bontás az egyes országok/régiók közötti kulturális távolságot hivatott mutatni. Mivel a továbbiakban a kulturális asszimilációt a megszerzett nyelvtudással mérjük, lényeges azt is tudni, hogy a bevándorlók mekkora hányadának nem anyanyelve a befogadó ország nyelve.³ Ennek megfelelően az ábrán megkülönböztetjük az „anyanyelvi” és a „nem anyanyelvi” migránsokat. Későbbi elemzésünkben értelemszerűen az utóbbiakra koncentrálunk, de itt megmutatjuk, hogy mekkora súllyal szerepelnek a bevándorlókon belül.

Összességében a 3.3.1. ábrán a következőket látjuk.

1) Az európai országok között óriási különbségek vannak a bevándorlók arányát tekintve. A nyugat-európai országokban jellemzően a népesség 10–15 százaléka migráns, míg Kelet-Európában az arány jóval alacsonyabb.⁴

2) Az európai országok többségében a bevándorlók nagyobb része a kontinensen belülről érkezik. Jelentős kivételt csak a korábbi nagy gyarmattartók, Franciaország és Spanyolország jelentenek.

3) A nem anyanyelvi migránsok aránya elsősorban Nyugat-Európában jelentős. A teljes mintában szereplő, első generációs bevándorlók nagyjából fele nem anyanyelvi migráns. Kelet-Európában a nyelvi – és feltehetően a kulturális – asszimiláció a számarányok alapján nem jelentős probléma.⁵

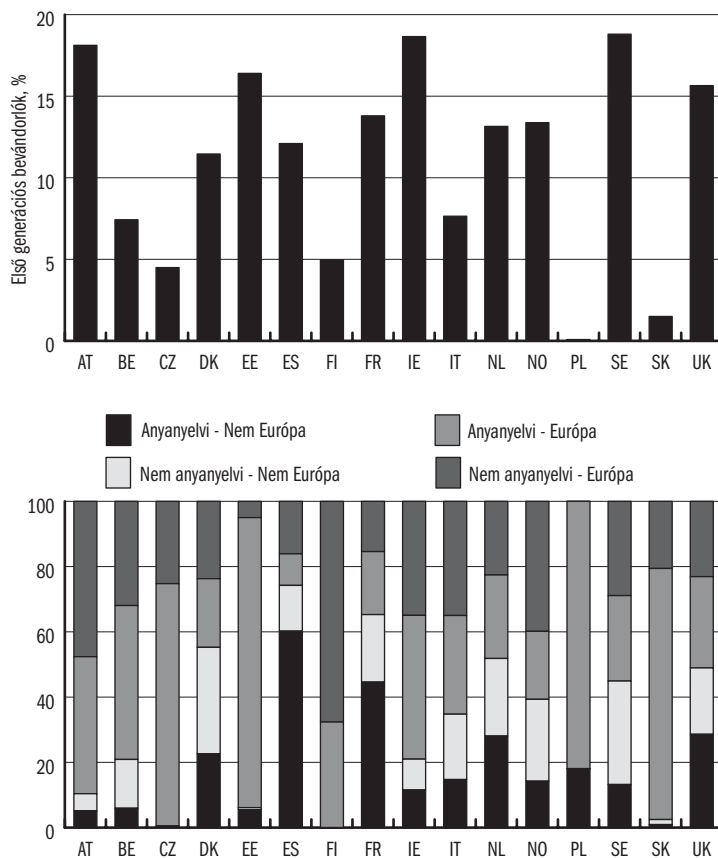
2 Sajnos Magyarország nem vett részt a felmérésben. Németország esetében a bevándorlók származási országa nem elérhető, ezért a német adatokat nem tudjuk felhasználni.

3 Anyanyelvi migránsként definiáljuk azt, akinek anyanyelve megegyezik a PIAAC-kompetenciafelmérés nyelvvel, amely minden esetben a befogadó ország (egyik) hivatalos nyelve. Anyanyelvi migráns tehát az is, aki egy hivatalos, de kisebbségi nyelvet beszél. Ilyen csoport például az észtországi orosz ajkú kisebbség.

4 Észtországban a régebben betelepült, orosz ajkú lakosság miatt látunk magas bevándorlási arányt. Belgiumban csak Flandriában végezték el a mérést.

5 Bár Magyarország nem szerepel a PIAAC-adatbázisban, az EU–LFS 2014-es migrációs felmérésében találunk nyelvtudásra vonatkozó információt. Ennek alapján Magyarországon az első generációs bevándorlók 79,5 százalékának magyar az anyanyelve, és további 10,4 százalék folyékonyan beszél magyarul. Forrás: *Eurostat, LFS, 2014 ad hoc* modul a migrációról.

3.3.1. ábra: Első generációs EU-n belülről illetve EU-n kívülről érkező migránsok aránya az adott országban anyanyelv szerinti bontásban

Ország rövidítések: AT: Ausztria, BE: Belgium, CZ: Csehország, DK: Dánia, EE: Észtország, ES: Spanyolország, FI: Finnország, FR: Franciaország, IE: Írország, IT: Olaszország, NL: Hollandia, NO: Norvégia, PL: Lengyelország, SE: Svédország, SK: Szlovákia, UK: Egyesült Királyság

A 3.3.1. táblázat a nem anyanyelvi bevándorlókról, az anyanyelvi bevándorlókról, illetve a nem bevándorlókról mutat összehasonlító statisztikákat. A legtöbb jellemzőben nincs jelentős különbség az anyanyelvi és nem anyanyelvi bevándorlók között. Az előbbieket valamivel régebben érkeztek a fogadó országba, és marginálisan jobban iskolázottak. A nem bevándorlókhoz képest a bevándorlók valamivel fiatalabbak, egyébként átlagos mutatóik gyakorlatilag megegyeznek a fogadó országban születettekével, bár a bevándorlók között valamivel több az iskolázatlan és a magasan iskolázott szülők gyermeke is. Összegezve azt mondhatjuk, hogy megfigyelhető jellemzők alapján a nem anyanyelvi bevándorlók nem különböznek lényegesen sem az anyanyelvi migránsoktól, sem a nem bevándorlóktól.

3.3.1. táblázat: Alapstatisztikák

Változó	Nem anyanyelvű bevándorló		Anyanyelvű bevándorló		Nem bevándorló	
	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás
Iskolázottság (év)	11,5	3,8	12,0	3,3	11,9	3,3
Bevándorlás óra eltelt idő	14,1	12,0	19,7	16,0	0,0	0,0
Mindkét szülő alacsony iskolázottságú (százalék)	48,0	50,0	44,0	50,0	40,0	49,0
Legalább egyik szülő középfokú iskolázottságú (százalék)	27,0	44,0	34,0	47,0	40,0	49,0
Legalább egyik szülő felsőfokú iskolázottságú (százalék)	25,0	43,0	22,0	42,0	20,0	40,0
Életkor	38,7	11,9	38,4	13,4	41,0	14,1
Otthon az adott ország hivatalos nyelvét beszélik (százalék)	44,0	50,0	86,0	35,0	98,0	12,0
NEET (sem oktatásban, sem munkában nem vesz részt) (százalék)	22,0	41,0	18,0	39,0	20,0	40,0
Fizetett munka az elmúlt 12 hónapban (százalék)	70,0	46,0	73,0	44,0	73,0	45,0

Nyelvi asszimiláció

Mint már hangsúlyoztuk, azt vizsgáljuk, hogy milyen egyéni és csoportszintű meghatározói vannak az „erős” asszimilációnak, amikor a nem anyanyelvi bevándorló teljesen átveszi a fogadó ország nyelvét. A közgazdasági irodalom (például *Kónya*, 2007) alapján azt feltételezzük, hogy a nyelvi asszimiláció – legalábbis részben – racionális döntés eredménye. Mivel a nyelvtanulás beruházás, a bevándorló mérlegeli ennek költségét és hasznait. A költségek feltételezhetően csökkennek az általános képességekkel és emberi tőkével, és nőnek az életkorral. A haszon várhatóan nő a befogadó országban eltöltött idővel, illetve az általános képességekkel.

Kónya (2007) alapján azt is várjuk, hogy minél nagyobb egy bevándorló csoport, annál kevésbé asszimilálódnak a tagjai. A csoportok méretét *Kónya* (2007) a bevándorlás költség–haszon elemzésére vezeti vissza: minél nagyobb két ország között a jóléti különbség, minél egyszerűbb a költözés, illetve minél kisebb az országok közötti kulturális eltérés, annál nagyobb lesz a fogadó országban az ugyanabból a küldő országból érkező bevándorlók száma. *Kónya* (2007) az Egyesült Államok 5 százalékos népszámlálási adatbázisán igazolja ezeket a feltevéseket.

Mivel az európai országokat tartalmazó, rendelkezésünkre álló adatbázis viszonylag kicsi és heterogén – nemcsak a küldő, de a fogadó országok szerint is –, nincs lehetőségünk az országjellemzők részletes vizsgálatára. Két – *Kónya* (2007) tanulmányához képest kevésbé adatigényes – specifikációt vizsgálunk. Az elsőben megnézzük, hogy a bevándorló csoport mérete az egyéni jellemzők mellett mennyire befolyásolja a nyelvi asszimilációt. A második specifikáci-

óban pedig a küldő országokat régiókba csoportosítjuk, és megnézzük, hogy van-e különbség a nyelvi asszimilációban származási régió szerint. Mindkét esetben kontrollálunk egyéni jellemzőkre, illetve elvégezzük a becsléseket fogadó ország fix hatással, és anélkül is.

Az *F3.3.1. táblázat* mutatja az eredményeket. Az (1) és (2) oszlopban csak az *egyéni jellemzőket* használjuk. Egyértelműen látszik, hogy az iskolázottabb, a fogadó országban régebben tartózkodó migránsok nagyobb valószínűséggel vették át az ország nyelvét. Az idősebbek kevésbé asszimilálódnak, de a pontbecslések többnyire nem szignifikánsak, ezért ezeket nem szerepeltetjük a táblázatban. A nők nyelvi asszimilációs valószínűsége jelentősen, mintegy 8-9 százalékkal magasabb. Ez lehet például a vegyes házasságok miatt is, amit azonban mi már erős asszimilációnak tekintünk. Az eredményeink tehát összhangban vannak a fentebb részletezett közgazdasági intuícióval: a bevándorlók nyelvi asszimilációját befolyásolják annak költségei és hasznai. A csoportszintű változók közül először a *csoport méret hatását* vizsgáljuk. A (3) és (4) oszlopban látható, hogy a nagyobb csoportok kevésbé asszimilálódnak. Mind a nyers hatás, mind az egyéni kontrolloktól szűrt hatás negatív és szignifikáns. A pontbecslés értéke azt jelenti, hogy ha a bevándorló csoport mérete 0-ról 7,5 százalékra nő (ami a mintában szereplő csoportok méretének felső határa), a nyelvi asszimiláció mértéke 3,75 százalékponttal csökken. Érdekes ugyanakkor, hogy befogadó ország fix hatás figyelembevételével a csoportméret hatása nem lesz szignifikáns, és előjelet is vált [(5) oszlop]. Ez arra utal, hogy az európai országok között erős heterogenitás figyelhető meg ebben a dimenzióban. Sajnos mintánk méretéből adódóan ennél részletesebb elemzést nem tudunk végezni.

A másik csoportszintű változónk a *származási régió*. A (6)–(8) oszlopokban láthatók a nyers hatások, az egyéni jellemzőktől szűrt hatások, illetve a fogadó ország fix hatás figyelembevételével becsült hatások. A kihagyott származási régió Nyugat-Európa és Észak-Amerika, az együtthatókat az innen származó migránsokhoz képest kell értelmezni. Eredményeink azt mutatják, hogy a többi régióból érkezők kevésbé beszélik a fogadó ország nyelvét. Kivétel a fejlett kelet-ázsiai régió, bár itt nagyon alacsony elemszámmal dolgozunk. Erősen negatív és szignifikáns Ázsia nagy része, valamint Kelet-Európa. Ugyanakkor kevésbé negatív és nem szignifikáns Fekete-Afrika és Latin-Amerika.

Ezek az eredmények alapvetően alátámasztják azt, hogy a közelebből érkező, könnyebben és nagyobb létszámban bevándorlók kevésbé asszimilálódnak. A hatások erősek: egy kelet-közép-európai bevándorlónál átlagosan 10–15 százalékkal alacsonyabb az „erős” asszimiláció valószínűsége, mint egy nyugat-európainál. Sajnos, itt sincs lehetőségünk az eredmények részletesebb elemzésére, de úgy gondoljuk, hogy a kulturális asszimilációnak mind az egyéni, mind a csoportszintű meghatározóit érdemes lenne tovább vizsgálni.

Munkapiaci kimenetek

Mint a Bevezetőben tárgyaltuk, a szakirodalom a nyelvi asszimilációt fontos tényezőnek tekinti a bevándorlók munkapiaci beilleszkedése szempontjából. Az *F3.3.2. táblázatban* ezt a csatornát vizsgáljuk. Két-két specifikációban megnézzük, hogy az egyéni jellemzők, valamint a nyelvtudás miként hat 1) a munkapiaci és oktatási részvételre,⁶ illetve 2) hogy az elmúlt 12 hónapban volt-e fizetett állása a kérdezettnek.

A regressziók megerősítik mind az egyéni jellemzők, mind a nyelvtudás munkapiaci fontosságát. A munkapiaci/oktatási részvétel és a foglalkoztatottság valószínűsége nő az iskolai évek számával, valamint a bevándorlás óta eltelt idővel. Ez utóbbi eredmény a gazdasági asszimiláció, amely szerint időbe telik, hogy a bevándorlók előre jussanak a befogadó ország munkapiacán. Érdekes, hogy a szülők iskolázottsága erősen befolyásolja a munkapiaci/oktatási részvételt, de nem hat a fizetett foglalkoztatottság valószínűségére. Ezt okozhatja az, hogy az iskolázottabb szülők gyermekei nagyobb valószínűséggel járnak iskolába, ami növeli ebben a rétegben a fiatalok oktatási részvételét.

A nyelvtudás hatása pozitív, mind a részvételre, mind a foglalkoztatottságra. A paraméter nagysága – a fogadó ország fix hatás figyelembe vételével – valamivel 4 százalék felett van, ennyivel nagyobb a valószínűsége egy erősen asszimilált migráns munkapiaci/oktatási részvételének és foglalkoztatottságának.

Összegzés

Vizsgálatunkban egyéni és csoportszintű tényezők hatását mértük a nyelvi asszimilációra, illetve megmutattuk, hogy a nyelvtudás befolyásolja a bevándorlók munkapiaci helyzetét. Bár a kulturális asszimilációnak számos más oldala is van, úgy gondoljuk, hogy a nyelvtudás az egyik alapvető tényező. Elemzésünk alátámasztja a szakirodalom korábbi megállapításait, hogy a kulturális asszimiláció is lehet racionális döntés eredménye. Erre utal, hogy a bevándorló csoport mérete együtt jár a nyelvtudás, vagyis a kulturális asszimiláció mértékével: a nagyobb csoportok kevésbé asszimilálódnak. Azt is bemutattuk, hogy a kulturális asszimiláció erősen hat a gazdasági asszimilációra is. Azok a nem anyanyelvű bevándorlók, akik otthon a fogadó ország nyelvét beszélik 3-4 százalékkal nagyobb valószínűséggel vesznek részt a munkaerőpiacon vagy az oktatásban, illetve találtak fizető állást a felvételt megelőző 12 hónapban.

A használt adatbázis korlátai miatt a kulturális asszimilációnak egy különösen erős mutatóját használtuk, az otthoni nyelvhasználatot. Amikor elérhetővé válik az EU–LSF migrációs modulja, szeretnénk megismételni a vizsgálatot a fogadó ország nyelvének ismeretére vonatkozó kérdés segítségével. Várakozásaink szerint a további vizsgálat megerősíti az itt kapottakat, és még inkább kiemeli a kulturális (nyelvi) asszimiláció jelentőségét.

⁶ Vagyis azt nézzük, hogy ki az, aki vagy munkához jutott, vagy oktatásban vesz részt – szemben azokkal, akik munkanélküliek vagy inaktívak. Ez a mutató a statisztikákban használatos NEET (*not in education, employment or training*) ellentéte.

Hivatkozások

- ALGAN, Y.–BISIN, A.–MANNING, A.–VERDIER, T. (2012): Cultural Integration of Immigrants in Europe. Oxford University Press.
- ANGELINI, V.–CASI, L.–CORAZZINI, L. (2015): Life Satisfaction of Immigrants: Does Cultural Assimilation Matter? *Journal of Population Economics*, Vol. 28. No. 3. 817–844. o.
- BORJAS, G. (1987): Self-Selection and the Earnings of Immigrants. *American Economic Review*, Vol. 77. No. 4. 531–553.
- BORJAS, G. (2013): The Slowdown in the Economic Assimilation of Immigrants: Aging and Cohort Effects Revisited Again. NBER Working Papers, 19116. National Bureau of Economic Research.
- CHISWICK, B. (1978): The Effect of Americanization on the Earnings of Foreign-born Men. *Journal of Political Economy*, Vol. 86. No. 5. 897–921. o.
- CHISWICK, B.–MILLER, P. (2015): International Migration and the Economics of Language. Megjelent: *Chiswick, B.–Miller, P.* (szerk.): *Handbook of the Economics of International Migration*, North-Holland, Vol.1. 211–269. o.
- DULEEP, H. (2015): The Adjustment of Immigrants in the Labor Market. Megjelent: *Chiswick, B. R.–Miller, P. W.* (szerk.), *Handbook of the Economics of International Migration*. North-Holland, Vol. 1. 105–182. o.
- ECKSTEIN, Z.–WEISS, Y. (2004): On The Wage Growth of Immigrants: Israel, 1990–2000. *Journal of the European Economic Association*, Vol. 2. No. 4. 665–695. o.
- KÓNYA ISTVÁN (2007): Optimal Immigration and Cultural Assimilation. *Journal of Labor Economics*, Vol. 25. No. 2. 367–391. o.
- LAZEAR, E. (1999): Culture and Language. *Journal of Political Economy*, Vol. 107. No. S6. S95–S126.
- LEMOIS, S. (2013): Immigrant economic assimilation: Evidence from UK longitudinal data between 1978 and 2006. *Labour Economics*, 24. 339–353. o.
- OECD/EU (2015): Indicators of Immigrant Integration 2015: Settling In. OECD Publishing, Párizs.

Függelék

F3.3.1. táblázat: A nyelvi asszimiláció meghatározói

Változó	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
	otthon az adott ország nyelvét beszélik							
Iskolázottság (évek)	0,0123*** (0,00262)	0,0131*** (0,00230)		0,0133*** (0,00229)	0,0131*** (0,00228)		0,0118*** (0,00249)	0,0123*** (0,00232)
Bevándorlás óta eltelt évek: 6–10	0,0890*** (0,0261)	0,0803*** (0,0255)		0,0854*** (0,0263)	0,0799*** (0,0256)		0,0910*** (0,0262)	0,0784*** (0,0249)
Bevándorlás óta eltelt évek: 11–15	0,179*** (0,0241)	0,171*** (0,0248)		0,168*** (0,0256)	0,171*** (0,0247)		0,171*** (0,0207)	0,163*** (0,0203)
Bevándorlás óta eltelt évek: 15+	0,351*** (0,0298)	0,351*** (0,0285)		0,341*** (0,0289)	0,350*** (0,0282)		0,366*** (0,0318)	0,359*** (0,0306)
Szülői iskolázottság: legalább egyik középfokú	0,0256 (0,0210)	0,0353* (0,0194)		0,0254 (0,0206)	0,0354* (0,0193)		0,0346 (0,0249)	0,0326 (0,0212)
Szülői iskolázottság: legalább egyik felsőfokú	0,0200 (0,0231)	0,0340* (0,0185)		0,0232 (0,0218)	0,0353* (0,0183)		0,0190 (0,0252)	0,0283 (0,0194)
Nő	0,0870*** (0,0198)	0,0850*** (0,0185)		0,0860*** (0,0197)	0,0850*** (0,0185)		0,0869*** (0,0193)	0,0820*** (0,0185)
Bevándorló csoport mérete a népesség százalékában)			-0,00503** (0,00209)	-0,00443*** (0,00149)	0,0276 (0,0219)			
Arab államok						-0,166** (0,0733)	-0,101 (0,0716)	-0,125** (0,0601)
Dél- és Nyugat-Ázsia						-0,221*** (0,0364)	-0,173*** (0,0299)	-0,200*** (0,0287)
Latin-Amerika és a karibi államok						-0,0704 (0,0744)	-0,00986 (0,0685)	-0,0252 (0,0575)
Fekete-Afrika						-0,0414 (0,0487)	0,0583 (0,0428)	0,0294 (0,0370)
Kelet-Ázsia és Óceánia (szegény államok)						-0,0582 (0,0546)	0,00555 (0,0469)	-0,00839 (0,0441)
Közép-Ázsia						-0,182** (0,0814)	-0,105 (0,0811)	-0,133 (0,0949)
Kelet-Ázsia és Óceánia (gazdag államok)						0,157** (0,0772)	0,152** (0,0589)	0,128** (0,0598)
Kelet-Közép-Európa						-0,193*** (0,0475)	-0,154*** (0,0391)	-0,190*** (0,0313)
Konstans	0,00686 (0,0387)	-0,00187 (0,0333)	0,438*** (0,0212)	0,0294 (0,0453)	-0,177 (0,137)	0,522*** (0,0341)	0,0926* (0,0554)	0,123** (0,0502)
Esetszám	5627	5627	6495	5627	5627	5825	5473	5473
R ²	0,092	0,119	0,004	0,095	0,121	0,031	0,122	0,152
kétértékű korcsoport-változó	igen	igen	nem	igen	igen	nem	igen	igen
Célszám fix hatás	nem	igen	nem	nem	igen	nem	nem	igen

Megjegyzés: Bevándorló csoportszinten klaszterezett robusztus standard hibák a zárójelekben; mintavételi eltérésekre korrigáló, országokon belül 1 összegűre normált súlyt használtunk.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns.

F3.3.2. táblázat: A munkapiaci asszimiláció meghatározói

Változó	(1)	(2)	(3)	(4)
	munkapiaci részvétel		fizetett munka az elmúlt évben	
Otthon az adott ország nyelvét beszélik	0,0339** (0,0136)	0,0434*** (0,0128)	0,0348*** (0,0135)	0,0415*** (0,0134)
Iskolázottság (évek)	0,0148*** (0,00217)	0,0157*** (0,00185)	0,0242*** (0,00336)	0,0265*** (0,00289)
Bevándorlás óta eltelt évek: 6–10	0,00702 (0,0119)	0,0187 (0,0123)	0,0567** (0,0268)	0,0569** (0,0284)
Bevándorlás óta eltelt évek: 11–15	-0,0107 (0,0202)	-0,0116 (0,0218)	0,0535* (0,0292)	0,0482 (0,0341)
Bevándorlás óta eltelt évek: 15+	-0,0225 (0,0163)	-0,0351** (0,0150)	0,111*** (0,0216)	0,0990*** (0,0276)
Szülői iskolázottság: legalább egyik középfokú	0,0495*** (0,0125)	0,0417*** (0,0121)	0,0215 (0,0157)	0,00923 (0,0147)
Szülői iskolázottság: legalább egyik felsőfokú	0,0989*** (0,0141)	0,0778*** (0,0120)	0,0310** (0,0132)	0,0196* (0,0116)
Életkor: 20–24	0,0370 (0,0308)	0,0410 (0,0310)	0,0515 (0,0357)	0,0524 (0,0365)
Életkor: 25–29	-0,0286* (0,0173)	-0,0213 (0,0172)	0,0676*** (0,0187)	0,0703*** (0,0197)
Életkor: 30–34	-0,0469*** (0,0147)	-0,0418*** (0,0153)	0,0802*** (0,0174)	0,0804*** (0,0175)
Életkor: 35–39	-0,0408** (0,0167)	-0,0380** (0,0176)	0,0796*** (0,0260)	0,0787*** (0,0258)
Életkor: 45–49	-0,0379 (0,0272)	-0,0345 (0,0289)	0,0683** (0,0267)	0,0719*** (0,0265)
Életkor: 50–54	-0,0624*** (0,0204)	-0,0655*** (0,0201)	0,0340 (0,0261)	0,0289 (0,0257)
Életkor: 55–59	-0,178*** (0,0304)	-0,172*** (0,0291)	-0,0949*** (0,0331)	-0,0892*** (0,0330)
Életkor: 60–64	-0,390*** (0,0375)	-0,390*** (0,0358)	-0,283*** (0,0450)	-0,282*** (0,0446)
Nő	-0,104*** (0,0111)	-0,102*** (0,0108)	-0,153*** (0,0179)	-0,152*** (0,0183)
Konstans	0,697*** (0,0298)	0,690*** (0,0308)	0,389*** (0,0551)	0,370*** (0,0570)
Esetszám	5623	5623	5627	5627
R ²	0,138	0,156	0,118	0,129
Célszág fix hatás	nem	igen	nem	igen

Megjegyzés: Bevándorló csoportszinten klaszterezett robusztus standard hibák a zárójelben; mintavételi eltérésekre korrigáló, országokon belül 1 összegűre normált súlyt használtunk.

***1 százalékos, **5 százalékos, *10 százalékos szinten szignifikáns

4. MIGRÁCIÓS FOGALOMTÁR

TÓTH JUDIT

A munkaerő államhatárokat átlépő vándorlásával kapcsolatosan igen sok szak kifejezés magyarázatra szorul, amelyeket a szakértői konszenzuson túl a nemzeti (hazai) jogszabályok, nemzetközi egyezmények és az EU által elfogadott jogi normák határoznak meg. Ezért közérthetően összefoglaljuk a kapcsolódó fogalmak jogi alapját, megjelöljük a tartalmat adó jogforrásokat.

BEFOGADOTT ■ A kiutasítási tilalom fennállása esetén a menekültügyi hatóság javaslatára az idegenrendészeti hatóság a külföldit befogadottként ismeri el, ha az elismerését kérő származási országában faji, illetve vallási okok, nemzeti hovatartozása, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozása, avagy politikai meggyőződése miatt üldöztetés, halálbüntetés vagy kínzásnak, embertelen bánásmódnak lenne kitéve, és nincs olyan biztonságos harmadik ország, amely befogadja. Ha a befogadott munkavállalási engedélyt kér, hogy a befogadó állomáson kívüli munkát vállaljon, és foglalkoztatását az idegenrendészeti hatóság humanitárius szempontból támogatja, akkor kérelmének elbírálásakor nincs szükség előzetes munkaerőpiaci vizsgálatra.

BEJELENTETT MIGRÁNS MUNKAVÁLLALÓ ■ Szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező, valamint a munkavállalási engedély alól mentes – ide értve a menekültként, oltalmazottként elismert, továbbá a bevándorolt vagy letelepedett jogállású – személy. Foglalkoztatása tekintetében bejelentési kötelezettség terheli a munkáltatót. A bejelentés személyazonosításra alkalmatlan módon tartalmazza a foglalkoztatottak számát, életkorát, iskolai végzettségét, állampolgárságát, munkakörének FEOR-számát, a foglalkoztatási jogviszony formáját, hozzátartozó esetében a hozzátartozói jogállás megjelölését, a foglalkoztató statisztikai törzsszámát, továbbá arra vonatkozó adatot, hogy a foglalkoztatási jogviszony létrejött-e, vagy megszűnt, mivel azt is be kell jelenteni. A kormányhivatal igazolja a bejelentés (határidőben történt) teljesítését, és nyilvántartást vezet a bejelentett adatokról.

BEVÁNDORLÁSI ÉS ÁLLAMPOLGÁRSÁGI HIVATAL (BÁH) ■ A Belügyminisztérium irányítása alatt működő központi idegenrendészeti hatóság, amely hét regionális és 24 kirendeltségén keresztül dönt vízum-, tartózkodásiengedély-, kiutasítási, menedékjog-, hontalanságügyekben, valamint a külföldiek regisztrációja, munkavállalása, integrációs szerződése és útlevelük kiadása, továbbá az állampolgárság kérdésében. Döntései ellen közigazgatási bírósághoz lehet fordulni.

CSALÁDTAG ■ A családi kötelék fennállása alatt jogot szerezhet a magyarországi belépésre, tartózkodásra és munkavállalásra. A külföldi családtag a családfőhöz a családi együttélés, családegyesítés céljából való beutazáshoz, az it-

teni tartózkodáshoz kap vízumot, tartózkodási engedélyt vagy tartózkodási kártyát. A családtagok migrációja Magyarországon mérsékelt munkaerő-utánpótlást jelent a családegyesítési feltételek szigorú idegenrendészeti ellenőrzése miatt (például bizonyíték kell arra, hogy a családi kötelék már a beutazás előtt fennállt, nincs szó névházasságról, a lakhatás és megélhetés az egész család számára Magyarországon biztosított, a gondozásra a családtag rászorul).

A családtagok köre, a családegyesítés és a családtagként tartózkodás feltételei attól függően eltérnek egymástól, hogy a családfő (családgyűjtő) menekült, letelepedett/bevándorolt külföldi, jogszerűen alkalmazott harmadik állambeli munkavállaló, szabad mozgás jogával rendelkező vagy magyar állampolgár-e. Például családtagnak minősül a menedékjogi törvény szerint a menekült/kérelmező kiskorú gyermeke (ideértve az örökbefogadott és a nevelt gyermeket is), szülője, illetve vele érkező, a magyar jog szerint érte felelős külföldi személy, ha az elismerését kérő vagy a nemzetközi védelemben részesített személy kiskorú, valamint a házastársa, amennyiben a családi kapcsolat már a Magyarországra érkezést megelőzően is fennállt, ugyanis ebben az esetben a családtagra is kiterjeszthető az elismerés.

DOLGOZÓ KÜLFÖLDI DIÁK ■ A képzés mellett részlegesen dolgozónak nem kell munkavállalási engedély, ha a külföldi felsőoktatási intézménnyel hallgatói jogviszonyban álló harmadik országbeli állampolgárt nemzetközi diák-szervezet által szervezett szakmai gyakorlat keretében foglalkoztatják, vagy a Magyarország területén működő szakiskolával, középiskolával, alapfokú művészeti iskolával, felsőoktatási intézménnyel nappali tagozatos tanulói, illetve hallgatói jogviszonyban álló személy, ha e jogviszony fennállása alatt végez munkát. Ugyanez vonatkozik az alap-, közép- és felsőfokú oktatási intézményekben, idegen nyelven folyó olyan oktatási tevékenységekre, amelyre – az oktatásért felelős miniszter igazolása szerint – az érintett államok illetékes miniszterei által aláírt nemzetközi oktatási program keretében kerül sor. A Comenius-, Erasmus-, Leonardo da Vinci- vagy Grundtvig-program keretében szakmai gyakorlaton részt vevő harmadik országbeli állampolgár foglalkoztatása is engedélymentes. Ha pedig a harmadik országbeli állampolgár foglalkoztatására meghatározott munka elvégzéséhez szükséges begyakorlottság megszerzését célzó képzés (betanító képzés) keretében kerül sor, és annak időtartama naptári évenként nem haladja meg a három hónapot, akkor nem kell a munkavállalási engedélyeztetéskor az előzetes munkaerőpiaci vizsgálatot végezni.

EGT-ÁLLAM POLGÁRA ■ Az Európai Unió tagállama és az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban részes más állam állampolgára, továbbá az Európai Közösség és tagállamai, valamint az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban nem részes állam között létrejött nemzetközi szerződés alapján a szabad mozgás és tartózkodás joga tekintetében az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban részes állam állampolgárá-

val azonos jogállású személy, akinek tehát szabad belépésre, tartózkodásra és szabad munkavállalásra van joga, ha nem jelent ezzel aránytalan szociális terhet a hazai ellátó rendszernek, van saját anyagi forrása és egészségbiztosítása. (Elegendő forrással rendelkezik, ha a háztartásában az egy főre jutó havi jövedelem eléri az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegét, vagy pénzügyi szociális ellátás igénybevételére három hónapnál rövidebb ideig került sor.)

Az EGT-állam polgárának 180 napon belül 90 napot meghaladó tartózkodását a jövőbeni lakóhelye szerint illetékes idegenrendészeti regionális igazgatóságnál kell bejelentenie, ahol regisztrációs igazolást kap, amely (érvényes úti okmánnyal vagy személyi igazolvánnyal együtt felmutatva) visszavonásig érvényes.

Az EGT-állam polgára a keresőtevékenysége megszűnése esetén is megtartja tartózkodási jogát, ha balesettel vagy egészségkárosodással összefüggő és gyógykezelést igénylő állapota miatt keresőképtelen, keresőtevékenysége megszűnését követően álláskeresőként regisztrálják, vagy szakmai tevékenysége gyakorlásához szakképzésben vesz részt, feltéve, hogy a szakképzéshez előírt gyakorlatot a keresőtevékenységével összefüggésben szerezte. Ha korábban keresőtevékenysége az egy évet meghaladta, akkor a tartózkodási joga korlátlan ideig marad meg, ám ennél rövidebb idejű keresőtevékenysége alapján csak az álláskeresői támogatás idejéig, de legalább hat hónapig maradhat az országban.

Az EGT-állam polgára és családtagja, ha öt éven át megszakítás nélkül, jogszzerűen Magyarország területén tartózkodott vagy az itt született gyermek, állandó tartózkodási jogot nyer (állandó tartózkodási kártya), amely stabilabb foglalkoztatási viszonyt eredményezhet számára. A magyar állampolgár családtagjaként itt élőknek elég az állandó tartózkodási joghoz, ha legalább egy éve családi életközösségben élnek, a házastárs esetében pedig házastársi életközösségben legalább két éve. A tartózkodási, illetve keresőtevékenység folytatásával kapcsolatos időtartamra vonatkozó feltételek hiányában is állandó tartózkodásra jogosult az EGT-állam polgára, ha nyugdíjra szerzett jogosultságot, vagy keresőtevékenységével balesete vagy egészségkárosodása és gyógykezelést igénylő állapota következtében hagyott fel. Ha pedig a Magyarországon keresőtevékenységet folytató EGT-polgár azt megelőzően meghal, hogy az állandó tartózkodás jogát megszerezte volna, a családtagja állandó tartózkodásra jogosult, ha az EGT-polgár a halálát megelőzően két évig megszakítás nélkül Magyarország területén tartózkodott, vagy az EGT-polgár halála munkahelyi baleset vagy foglalkozási megbetegedés következménye.

EGYSZERŰSÍTETT SZERZŐDÉSSSEL FOGLALKOZTATOTT KÜLFÖLDI ■ Harmadik országbeli állampolgár csak mezőgazdasági idénymunkára szerződtesztethető az egyszerűsített foglalkoztatási viszony keretében egy blanketaszerződéssel, míg a bevándorolt és a letelepedett külföldi személy még turisztikai vagy alkalmi munkára is. A mezőgazdasági idénymunka valamely a növénytermesztési, erdőgazdálkodási, állattenyésztési, halászati, vadászati

ágazatba tartozó munkavégzés, továbbá a megtermelt mezőgazdasági termékek mozgatása, csomagolása, míg a turisztikai időnyomunka a kereskedelmi jellegű turisztikai szolgáltatási tevékenységet folytató munkáltatónál végzett időnyomunka, ha az azonos felek között a határozott időre szóló munkaviszony időtartama nem haladja meg egy naptári éven belül a 120 napot. Az alkalmi munka (például filmforgatáson statisztálás) ennél rövidebb – mert a munkáltató és a munkavállaló között összesen legfeljebb 5 egymást követő naptári napig és egy naptári hónapon belül összesen legfeljebb 15 naptári napig, továbbá egy naptári éven belül összesen legfeljebb 90 naptári napig létesített – határozott időre szóló munkaviszony. Amennyiben a külföldi személy más államban már biztosított (nemzetközi szociális, munkaügyi egyezmény vagy EGT-állam polgáraként a szociális koordináció révén), és erről igazolása van, akkor a munkáltatónak nem kell fizetnie utána közterhet, ezért a munkavállaló nem szerez nyugellátásra, baleseti egészségügyi szolgáltatásra és álláskeresési ellátásra jogosultságot itt.

EU KÉK KÁRTYA ■ Harmadik állam polgárának olyan tartózkodási engedélye, amely Magyarország vagy másik tagállam területén tartózkodásra és egyúttal magas szintű képzettséget igénylő munkavállalásra jogosítja. A magas szintű képzettséget igénylő munkára alkalmazás előfeltétele, hogy havi bérezése nem lehet kevesebb, mint a tárgyévet megelőző második év – a Központi Statisztikai Hivatal által közzétett – nemzetgazdasági havi bruttó átlagkeresetének 120-150 százaléka, a munkakör jellegétől függően (például orvos, szülész, gyógytornász esetében, ha 2014-re vonatkozó havi bruttó átlagkeresetet vesszük alapul, akkor legalább 285 240 forint, egyéb foglalkozásoknál legalább 356 550 forint), mivel a kérelmező rendelkezik a munkavégzéshez szükséges felsőfokú szakmai képesítéssel.

A kék kártya kiadásának feltétele, hogy a harmadik állam polgára rendelkezzen egészségügyi biztosítással, magyarországi lakcím-bejelentkezéssel, miközben nem lehet más tagállamban sem kiadott EK tartózkodási engedélye, sem szezonális munkavégzésre vonatkozó vízuma. A foglalkoztatásra irányuló szerződés lejártát követő harmadik hónap végéig, de legalább egy és legfeljebb négy évre kell kiállítani a kártyát, és alkalmanként négy évvel meg lehet hosszabbítani. A kártya a kiadásától számított két éves időszakban kizárólag a kiadását megalapozó munkaviszonyban vagy a hazai foglalkoztatáspolitikai érdek mérlegelése alapján engedélyezett munkaviszonyban jogosít magas szintű képzettséget igénylő munkavállalásra. A kártya birtokosa családtaggyegetítésre jogosult.

ÉVES KVÓTA ■ A foglalkoztatáspolitikáért felelős miniszter rendeletben határozza meg a Magyarországon egyidejűleg összesen, valamint az egyes állami foglalkoztatási szervek illetékességi területén, továbbá az egyes foglalkozásokban foglalkoztatható harmadik országbeli állampolgárok – ideértve az engedély alapján foglalkoztatásra irányuló jogviszonyt létesítő harmadik

országbeli állampolgárokat is – legmagasabb számát. Ezt utoljára 2015-ben 59 ezer főben határozták meg, amely a 2014-ben bejelentett munkaerőigény havi átlagából számított limit.

Harmadik állam polgára: magyar állampolgársággal nem rendelkező külföldi, aki nem állampolgára az EU vagy az EGT más tagállamának sem.

HAZATÉRŐ ■ A magyar állampolgár bármikor, még lejárt okmánnyal is hazatérhet szankció nélkül. Ez az alapjog nem függ attól, hogy állandó lakóhelyéről ki- vagy visszajelentkezett, ám érdemes tudni, hogy a kötelező egészségbiztosítási díjat – ha nem fizette be, vagy nincs igazolása arról, hogy másik tagállamban biztosított volt – adók módjára kell behajtani, majd hazatérve fizetnie a tárgyhót követő 12. napig.

HAZAUTALÁS ■ Jogi szempontból azt kell kiemelni, hogy a nettó és adózott jövedelemnek nincs olyan mértéke, amelyet belföldön kell elkölteni vagy megtartani, míg bizonyos országokban létezik a hazautalásnak legális maximuma. Ugyanakkor a külfölditől elvárt a megélhetés, az önfenntartást és a lakhatás megléte, ami a legális tartózkodás előfeltétele.

HONTALAN ■ Olyan külföldi személy, akit egyetlen állam szabályai és joggyakorlata sem ismer el állampolgárának, ezért nem tud védelemért, okmányokért hatósághoz fordulni. A tényleges (*de facto*) hontalanság adatként szerepel az idegenrendészeti nyilvántartásokban, de nem jelent semmiféle jogot, nem önálló jogállás, mint ahogy a letelepedett, a bevándorolt vagy a menekült külföldieké, akik közt lehetnek *de facto* hontalanok. A hontalanként elismert személy (*de jure* hontalan) humanitárius célú engedéllyel és munkavállalási engedéllyel foglalkoztatható, és úti okmányt kaphat, amivel ki- és visszautazhat Magyarországra, annak érvényességi idején belül. Évente néhány tucat kérelmező hontalanságáról dönt a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal.

IDEGENRENDESZET ■ A közigazgatás egy önálló ága, amelyre külön szervezetet hoztak létre, sajátos eljárási szabályokkal. A Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, a rendőrség és a nemzetbiztonsági szervek is rendelkeznek jogkörrel a külföldiek és az EU- vagy EGT-állami állampolgárok, családtagjaik beutazása és itteni tartózkodása, szabadságának korlátozása, a kapcsolódó engedélyezési és jogállási, állampolgársági előkészítő eljárás ügyében.

ILLEGÁLISAN FOGLALKOZTATOTT KÜLFÖLDI ■ A keresőtevékenységet végző külföldi személy regisztráció nélküli, továbbá a harmadik állam polgárának a magyarországi tartózkodásra jogosító, munkavégzési feltételektől eltérő foglalkoztatása illegálisnak minősül. Súlyos jogsértés, ha egy külföldit különösen kizsákmányoló feltételekkel foglalkoztattak – a nemi vagy egyéb alapú megkülönböztetésből származó feltételeket is beleértve –, amelyek feltűnően aránytalanul eltérnek a legálisan foglalkoztatott munkavállalók foglalkoztatási feltételeitől, amely eltérés különösen a munkavállalók egészségét és biztonságát érinti, és sérti az emberi méltóságot. A tartózkodási feltételek

hiányában humanitárius célból tartózkodási engedéllyel kell ellátni a bíróság indítványára azt a harmadik országbeli állampolgárt, akit különösen kizsákmányoló foglalkoztatási feltételek mellett, illetve azt a kiskorú, harmadik országbeli állampolgárt, akit érvényes tartózkodási engedély vagy más, tartózkodásra jogosító engedély nélkül foglalkoztattak. A kizsákmányolás, illegális foglalkoztatás áldozatait megilleti a jog, hogy az elvégzett munkáért bérüket követeljék a bíróság előtt. Az engedély nélküli külföldit foglalkoztatással szemben büntetőeljárást kell indítani (Btk. 209. és 256. paragrafus megsértése miatt).

INTEGRÁCIÓ ■ Csak a menekültek és oltalmazottak számára hoztak létre szolgáltatásokat a társadalmi beilleszkedés (nyelvtanulás, lakhatás és állás-keresés, megélhetés) támogatására. A menekültügyi hatóság – a menekült vagy az oltalmazott lakóhelye szerinti települési önkormányzat a családsegítő szolgálat vagy civil szervezet közreműködésével – integrációs szerződést köt, és annak keretében integrációs támogatást nyújt, legfeljebb két évig. Az integrációs szerződésben meghatározott támogatást a menekültügyi hatóság folyósítja, rászorultsági alapon, és ellenőrzi annak teljesítését, és végső esetben megvonja a támogatást, ha a külföldi az abban foglalt kötelezettségeit súlyosan megszegi.

KERESŐTEVÉKENYSÉG ■ A szabad mozgás jogával rendelkezőknek ez alapozza meg a tartózkodáshoz szükséges fedezetet és egészségbiztosítást, így előfeltétele a három hónapnál hosszabb tartózkodásnak. Ez magában foglalhatja a foglalkoztatási jogviszonya alapján, ellenérték fejében, más részére és vele alá-fölérendeltségi kapcsolatban végzett munkát, az olyan tevékenységet, amely jogszabály szerint önállóan végezhető, és ellenérték fejében történik, ha az egészségbiztosítási, illetve a nyugdíjbiztosítási szolgáltatások fedezetéről az illető maga gondoskodik, vagy egyéb olyan tevékenységet, amelyet gazdasági társaság, szövetkezet vagy egyéb – jövedelemszerzési céllal létrejött – jogi személy tulajdonosaként, ügyvezetőjeként, vezetői, képviseleti vagy felügyeleti szerve tagjaként végez valaki. A harmadik állam polgára keresőtevékenységet csak e célból kiadott tartózkodási engedély birtokában végezhet, vagy szezonális munkavállalási vízummal, humanitárius célból kiadott tartózkodási engedéllyel, családgyesítési, tanulmányi célú tartózkodási engedéllyel, avagy akkor, ha EU kék kártyával rendelkezik.

Kiküldött munkavállaló: Nincs szükség legfeljebb két évig az EGT-államban létesített cégtől Magyarországra polgári jogi, vállalkozási, szolgáltatási projekt keretében a kiküldött munkavállalónak munkavállalási engedélyre a munkavégzéshez, mivel ez a harmadik állam polgára saját munkáltatójának nemzeti joga szerinti munkajogi és társadalombiztosítási jogviszonyban marad benne. A magyarországi munkáltatótól kiküldött munkavállalók is legfeljebb két évig maradnak benne az egészség- és nyugdíjbiztosítási rendszerben, az adózásukra a kettős adózás elkerülésére és az adóilletőségre vonat-

kozó szabályokat kell alkalmazni. Ha nem fejeződik be a szerződéses projekt, az OEP engedélyével a kiküldött jogállás meghosszabbítható.

KIVÁNDORLÓ ■ A magyar állampolgárnak és a legálisan tartózkodó külföldieknek alapvető joga az ország elhagyása. A magyar állampolgár köteles három hónapnál hosszabb külföldre költözését az okmányirodában bejelenteni, lakcímkártyáját leadni, mert egyébként változatlanul terheli a kötelező egészségbiztosítási járulék fizetése, hacsak nem igazolja, hogy másik tagállamban munkavállalóként biztosított, továbbá az adóilletékessége is Magyarországon marad, így itt kell jövedelmét bevallania, adóznia.

KULCSSZEMÉLYZET ■ A Magyarország területén alapított külföldi érdekeltségű vállalkozás által foglalkoztatott olyan természetes személy, aki nem minősül a polgári törvénykönyvben meghatározott vezető tisztségviselőnek, de irányítja vagy felügyeli (ideértve a munkáltatói jogkörök gyakorlását is) a vállalkozás egészét, valamint egy vagy több olyan szervezeti egységét, amely a vállalkozás tulajdonosa, legfőbb szerve vagy vezető tisztségviselője közvetlen irányítása, felügyelete alatt áll, vagy olyan munkára, szakmára rendelkezik megfelelő képesítéssel, amely magas szintű műszaki ismereteket igényel, vagy egyébként olyan kivételes tudással rendelkezik, amely a szervezet szolgáltató tevékenységéhez, kutatási felszereléséhez, technológiájához vagy igazgatásához szükséges, feltéve, hogy az első munkavállalási engedély iránti kérelem benyújtásakor legalább egy éve a vállalkozás külföldi alapítójával munkaviszonyban, vagy egyéb olyan jogviszonyban áll, amelyre tekintettel az adott ország jogszabályai szerint alkalmazásban állónak minősül.

LEGÁLISAN FOGLALKOZTATOTT KÜLFÖLDI ■ A magyar állampolgárokkal azonos a foglalkoztatás terén, azaz nincs szüksége munkavállalási engedélyre a menekültként, oltalmazottként elismert, a bevándorolt vagy letelepedett jogállású, valamint a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező külföldi személynek, az esetleges eltéréseket (például, hogy mely munkaköröket nem tölthet be) törvényben vagy kormányrendeletben határozzák meg. Engedély nélkül folytatható az is, ha valaki egy EGT-államban letelepedett munkáltató által határon átnyúló szolgáltatásnyújtás teljesítése keretében kiküldetés, kirendelés útján magyarországi foglalkoztatónál, magánjogi szerződés vagy ilyen céggel munkaerő-kölcsönzés keretében magyarországi foglalkoztatónál végez munkát. Szintén engedély nélkül foglalkoztatható a hivatásos sportoló, továbbá a külföldi részesedéssel rendelkező gazdasági társaság vezető tisztségviselőjeként vagy felügyelőbizottsági tagjaként dolgozó, továbbá a bevett egyház belső szabályában meghatározott, az egyházi jogi személy szolgálatában álló, egyházi szolgálatot végző (egyházi személy).

Az egyéb külföldieknek – kormányrendeletben meghatározott kivételektől eltekintve – munkavállalásra jogosító engedélyre van szükségük. A keresőtevékenység folytatása céljából kiadott tartózkodási engedély érvényességi ideje legfeljebb három év, amely alkalmanként legfeljebb három évvel meghosszab-

bítható. Az engedélyt megtagadják, ha olyan foglalkozásra kérik, amelyekben a magyarországi munkanélküliség alakulására és összetételére tekintettel harmadik országbeli állampolgár nem foglalkoztatható. A kérelem alapja, hogy a foglalkoztató és a harmadik országbeli munkavállaló előzetes megállapodást köt foglalkoztatásra irányuló jogviszony létesítésére, megjelölve a munkakört, díjazást, munkaidőt. A megállapodás kötelező érvényű állásajánlatnak minősül, az engedély meglétében tehát létre kell hozniuk a szerződést, és a felek ettől eltérő megállapodása érvénytelen. A megállapodás családi együttélés biztosítása céljából kiadott tartózkodási engedély esetén legfeljebb ötéves, az EU kék kártya iránt benyújtott kérelem esetén legfeljebb négyéves, a humanitárius célú tartózkodási engedély esetén 6–12 hónapos, egyebekben legfeljebb kétéves időtartamú foglalkoztatásra irányuló jogviszony létesítésére szólhat. Mérlegelési jogkörben elutasítható a kérelem, ha szabálytalan foglalkoztatásért egy éven belül bírságot szabtak ki a munkáltatóra, éppen képzési program, csoportos létszámleépítés, sztrájk folyik, aminek eredményeként nincs szükség a külföldi munkavállalóra, vagy az országos átlagnál alacsonyabb személyi bérrel (80 százalékát meg nem haladó) akarják alkalmazni.

A munkavállalási engedélyben meg kell határozni, hogy az engedély alapján a harmadik országbeli állampolgár mely foglalkoztatónál, melyik munkahelyen, milyen tevékenység ellátására, milyen FEOR-kóddal megjelölt munkakör keretében és milyen időtartamban foglalkoztatható. Visszavonja a kormányhivatal a nem összevont eljárásban kiadott engedélyt, ha a foglalkoztatás meghiúsul, megszűnik, eltérnek az engedélyben foglaltaktól, a külföldi tartózkodási jogosultsága hiányzik, vagy éppen összevont engedélyt adtak neki. Engedély nélküli foglalkoztatásnak minősül ugyanis, ha a harmadik országbeli állampolgár tevékenységét nem az engedélyben megjelölt foglalkoztatónál végzi, vagy a foglalkoztató a harmadik országbeli állampolgárt nem az engedélyben megjelölt munkahelyen vagy munkakörben foglalkoztatja. Az összevont engedélyezési eljárásban kiadott munkavállalásra jogosító engedély fő szabályként két évre szól, amely alkalmanként legfeljebb két évvel meghosszabbítható.

MENEDÉKET KÉRŐ ■ Az a nemzetközi védelemben vétel iránt eljárást indító, az eljárás lezárultáig kérelmező külföldi személy, aki az eljárás alatt humanitárius célú tartózkodási engedélyt kap. Az elismerés iránti kérelem benyújtásától számított kilenc hónapon belül jogosult a befogadó állomás területén vagy a közfoglalkoztató által meghatározott munkahelyen engedély nélkül dolgozni, kilenc hónap után, ha még folyik az eljárás, a külföldiekre vonatkozó általános szabályok szerint kell munkavállalási engedélyt beszereznie a munkavégzéshez.

MENEKÜLT ■ Menekültként elismerhető az a harmadik állam polgára vagy hontalan, akit más ország nem fogad be, és akinek hazájába vagy szokásos tartózkodási helyére visszatérése nem lehetséges, mert ott üldözéstől való félelme

megalapozott faja, nemzeti, etnikai hovatartozása, vallása, politikai meggyőződése vagy sajátos társadalmi csoporthoz tartozása miatt, ha vele szemben nem állnak fenn közrendi, biztonsági kizáró okok. Az elismerés visszavonható, de csak az esetek szűk körében lehet a kérelmezőt és a volt menekültet eltávolítani az országból. A menekült szabadon vállalhat munkát, de nem tölthet be olyan munkakört, illetve feladatkört, nem viselhet olyan tisztséget, amelynek ellátását jogszabály magyar állampolgársághoz köti (például polgármester, kormányhivatalnok, bíró, rendőr). Van személyi igazolványa, lakcímkártyája.

MIGRÁNS ■ Harmadik állam polgára, hontalan vagy az EGT-állam polgára és külföldi családtagjuk, aki megfelelő okmányok birtokában beléphet a munkapiacra.

MUNKAKÖZVETÍTÉS ■ E szolgáltatás nyújtható állami foglalkoztatási szerv – különösen a tagállamok közötti legális munkalehetőségeket bemutató EU-RES-koordinátor – által és azon kívül, a magánközvetítő cég által is a munkát keresőknek. A magán-munkaközvetítési tevékenység akkor jogszerű, ha megfelel az ügyfélfogadási, bejelentési, regisztrációs feltételeknek (kormányhivatalnál), és a vállalkozás megfelelő vagyoni biztosítékot adott, ha külföldre közvetít. Külföldi munkavállalásra vonatkozó munkaközvetítő tevékenység csak a fogadó ország jogszabályainak megfelelő munkavállalásra irányulhat. Fontos szabály, hogy a munkát kereső személytől e szolgáltatásért díjat, költségtérítést nem igényelhet.

MUNKANÉLKÜLI, MUNKÁT KERESŐ MIGRÁNS ■ Az álláskeresőként való nyilvántartásba vétel, valamint az álláskeresők ellátása tekintetében a magyar állampolgárral azonos jogok és kötelezettségek illetik meg azt a harmadik országból származó munkavállalót, aki a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvényben meghatározott összevont kérelmezési eljárásban kiadott tartózkodási engedéllyel rendelkezik, és Magyarországon legalább hat hónapig munkaviszonyban állt. Az egyéb jogállású, legálisan foglalkoztatott migráns a magyar állampolgárokkal azonosan – jogosult a megfelelő idejű foglalkoztatás alapján – a munkakeresési támogatásra, munkaügyi szolgáltatásokra. Ha az EGT-állam polgárának korábban keresőtevékenysége az egy évet meghaladta, akkor a tartózkodási joga korlátlan ideig marad meg, de ennél rövidebb idejű keresőtevékenysége alapján csak az álláskereső támogatás idejéig, de legalább hat hónapig maradhat az országban. Az álláskereső részére, ha a törvényi feltételeknek megfelel (például előzetes biztosítási idő, együttműködés a munkaügyi szervvel), álláskeresői ellátásként álláskeresői járadék, nyugdíj előtti álláskeresői segély, valamint költségtérítés jár.

OLTALMAZOTT ■ Kiegészítő védelemben részesíthető az a harmadik állam polgára vagy hontalan, aki nem felel meg a menekültként elismerés feltételeinek, de fennáll annak a veszélye, hogy származási országába visszatérésekor

súlyos sérelem érné, és nem tudja, vagy az e veszélytől való félelmében nem kívánja a származási országa védelmét igénybe venni, és nem állnak fenn közrendi, biztonsági kizáró okok vele szemben. A vele közösen kérelmező családtagra a védelem kiterjeszthető. Az oltalmazott kiválthat személyi igazolványt, lakcímkártyát.

ÖNKÉNTES MUNKÁT VÉGZŐ KÜLFÖLDI ■ Ha nagykorú, harmadik országbeli állampolgár díjazás nélküli kíván Magyarországon dolgozni, akkor e tevékenység folytatásához abban az esetben kaphat tartózkodási engedélyt, ha a közérdekű önkéntes munkavégzésről szóló törvény alapján hazai fogadó szervezettel kötött olyan önkéntes szerződés alapján tartózkodik Magyarország területén, amely rögzíti a fogadó szervezet által biztosítandó szállást, ellátást, felelősség- és egészségbiztosítást és a megfelelő tájékoztatást. Az önkéntes tevékenység folytatása céljából kiadott tartózkodási engedély érvényességi ideje a szerződésben foglaltakhoz igazodik, de legfeljebb két év. A kiadott engedély nem hosszabbítható meg. Ha pedig egy magyar állampolgárt egy hazai szervezet küld ki külföldi feladatvégzésre, és számára bizonyos költségtérítést nyújt, akkor szintén szükség van önkéntes szerződésre.

SZABAD MOZGÁS JOGÁVAL RENDELKEZÉS ■ EGT-állampolgárt – a magyar állampolgárokhoz hasonlóan –, valamint az őt kísérő vagy hozzá csatlakozó családtagot, ide értve minden olyan személyt, akinek a beutazását, tartózkodását az idegenrendészeti hatóság engedélyezi (magyar állampolgár eltartottja vagy vele legalább egy éve egy háztartásban él, illetve akiről súlyos egészségügyi okból személyesen gondoskodik, avagy abban az országban, ahonnan érkeznek, az EGT-állampolgár eltartottja volt, vagy vele egy háztartásban élt, illetve akiről súlyos egészségügyi okból személyesen gondoskodott), megilleti a szabad mozgás joga.

SZEZONÁLISAN FOGLALKOZTATOTT KÜLFÖLDI ■ Csak szezonálisan foglalkoztatható az a külföldi személy, aki csak szezonális munkavállalási vízummal rendelkezik, amely egyszeri vagy többszöri beutazásra és 180 napon belül 90 napot meghaladó, de legfeljebb hat hónapos szezonális munkavállalási célú tartózkodásra jogosít. Ez a vízum, valamint a nemzeti vízum iránti kérelem, illetve a vízum visszavonása tárgyában hozott határozat ellen fellebbezésnek nincs helye. A mezőgazdaságban történő szezonális foglalkoztatás esetén a miniszter a kiadott mezőgazdasági szezonális munkavállalási engedélyekről nyilvántartást vezet, mivel egy naptári évben legfeljebb 180 napra engedélyezhető, nem lehet meghosszabbítani, bár több részletben is meghatározható. Az engedély kiadásánál mérlegelni kell, van-e kiközvetíthető álláskereső, előzetes munkaerőigény, de ha a kérelem legfeljebb 60 napig szóló munkavégzésre irányul, a munkaerőpiaci helyzet vizsgálatát mellőzik.

Felhasznált jogforrások

2007. évi I. törvény és 113/2007.(V. 24.) kormányrendelet a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek beutazásáról és tartózkodásáról.
2007. évi II. törvény és 114/2007.(V. 24.) kormányrendelet a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról.
1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről.
- 445/2013.(XI. 22.) kormányrendelet a harmadik országbeli állampolgárok magyarországi foglalkoztatásának nem összevont kérelmezési eljárás alapján történő engedélyezéséről, az engedélyezési kötelezettség alóli mentességről, a fővárosi és megyei kormányhivatal munkaügyi központjának az összevont kérelmezési eljárásban való szakhatósági közreműködéséről, valamint a Magyarországon engedélymentesen foglalkoztatható harmadik országbeli állampolgárok magyarországi foglalkoztatásának bejelentéséről, és a munkabér megtérítéséről.
- 355/2007.(XII. 23.) kormányrendelet a Magyar Köztársaság által a szabad mozgás és tartózkodás jogával rendelkező személyek tekintetében alkalmazott, a munkaerő szabad áramlásával összefüggő átmeneti szabályokról.
2010. évi LXXV. törvény az egyszerűsített foglalkoztatásról.
2007. évi LXXX. törvény és 301/2007.(XI. 9.) kormányrendelet a menedéjogról és az eljárásról, a menekültek támogatásáról.
- 181/2007.(VII. 6.) kormányrendelet a harmadik országbeli állampolgár kutatókat fogadó kutatószervezetek akkreditációjáról, valamint a fogadási megállapodásról.
- 44/2011.(XII. 16.) NGM rendelet az EU Kék Kártyával foglalkoztatott harmadik országbeli állampolgár részére fizetendő kötelező legkisebb munkabér megállapításáról.
- 19/2015.(VII. 3.) NGM rendelet a Magyarországon egyidejűleg foglalkoztatható harmadik ország állampolgárainak legmagasabb számáról.
- A Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszeréről szóló 7/2010. (IV. 23.) KSH közlemény (FEOR).
- Aharmadik országok huzamos tartózkodási engedéllyel rendelkező állampolgárainak jogállásáról szóló, 2003. november 25-i, 2003/109/EK tanácsi irányelv.
- A családegyesítési jogról szóló, 2003. szeptember 22-ei 2003/86/EK tanácsi irányelv.
- Az Unió polgárainak és családtagjaiknak a tagállamok területén történő szabad mozgáshoz és tartózkodáshoz való jogáról, valamint az 1612/68/EGK rendelet módosításáról, továbbá a 64/221/EGK, a 68/360/EGK, a 72/194/EGK, a 73/148/EGK, a 75/34/EGK, a 75/35/EGK, a 90/364/EGK, a 90/365/EGK és a 93/96/EGK irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló, 2004. április 29-i, 2004/38/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv.
- A munkavállalók szabad mozgásával összefüggésben a munkavállalóknak biztosított jogok gyakorlását megkönnyítő intézkedésekről szóló 2014. április 16-i 2014/54/EU parlamenti és tanácsi irányelv.
- A harmadik országbeli állampolgárok magas képzettséget igénylő munkavállalás céljából való belépésének és tartózkodásának feltételeiről szóló, 2009. május 25-i, 2009/50/EK tanácsi irányelv.
- A harmadik országbeli állampolgárok valamely tagállam területén való tartózkodására és munkavállalására vonatkozó összevont engedélyre irányuló összevont kérelmezési eljárásról, valamint a harmadik országból származó, valamely tagállam területén jogszerűen tartózkodó munkavállalók közös jogairól szóló, 2011. december 13-i, 2011/98/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv.
- A harmadik országbeli állampolgároknak az Európai Közöségi területén folytatott tudományos kutatás céljából való fogadására vonatkozó külön eljárásról szóló, 2005. október 12-i 2005/71/EK tanácsi irányelv.
- A munkavállalók szolgáltatások nyújtása keretében történő kiküldetéséről szóló, 1996. december 16-i, 96/71/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv.
- 2014/36/EU irányelv a harmadik országbeli állampolgárok idénymunkásként való munkavállalás céljából való belépésének és tartózkodásának feltételeiről – az irányelvet 2016. szeptember 30-ig kell a magyar jogba átültetni.
- 2014/66/EU irányelv a harmadik országbeli állampolgárok vállalaton belüli áthelyezése keretében történő belépésének és tartózkodásának feltételeiről – az irányelvet 2016. november 29-ig kell átültetni a magyar jogba.
- A szociális biztonsági rendszerek koordinálásáról szóló 883/2004/EK rendelet végrehajtására vonatkozó eljárás megállapításáról szóló, 2009. szeptember 16-ai 987/2009/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet.
- Az illegálisan tartózkodó harmadik országbeli állampolgárokat foglalkoztató munkáltatókkal szembeni szankciókra és intézkedésekre vonatkozó minimumszabályokról szóló, 2009. június 18-i 2009/52/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv.
- A harmadik országbeli állampolgárok valamely tagállam területén való tartózkodásra és munkavállalására vonatkozó összevont engedélyre irányuló összevont kérelmezési eljárásról, valamint a harmadik országból származó, valamely tagállam területén jogszerűen tartózkodó munkavállalók közös jogairól szóló 2011. december 13-i 2011/98/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv.